

ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น
ศึกษากรณีบ้านสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

Local Culture History Case Study of BanSuanyai
Ampur Muang Nonthaburi Province

นายบุญช่วย	กลุ่มเอียง	หัวหน้าโครงการ
นางมนัสสวาส	ปัญญาุชวรกุล	นักวิจัย
นางสาวพวงร้อย	กลุ่มเอียง	นักวิจัย

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

บ้านสวนใหญ่ นนทบุรี ในอดีตเคยเป็นพื้นที่สวนมาก่อน โดยเฉพาะสวนทุเรียน ซึ่งได้ชื่อว่าสามารถปลูกทุเรียนได้อร่อยที่สุดของจังหวัดนนทบุรี หากแต่ปัจจุบัน”ทุเรียน”บ้านสวนใหญ่กลับเป็นเพียงตำนานหนึ่งของจังหวัดเท่านั้น

ทว่าในการศึกษาวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น ศึกษากรณีบ้านสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรีครั้งนี้ พบว่า ชาวสวนบ้านสวนใหญ่ จ.นนทบุรีมีการสะสมภูมิปัญญาในการทำสวนจากบรรพบุรุษมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ตอนต้นเป็นอย่างน้อย โดยมีหลักฐานสำคัญคืออายุของวัดเขมาภิรตาราม แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในย่านนี้ และจากบันทึกการเดินทางของชาวต่างชาติได้ระบุว่า ผู้คนในย่านนี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำสวนผลไม้

ส่วนการทำสวนทุเรียนน่าจะเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กล่าวคือ คราวที่บรรพบุรุษชาวสวนเมืองนนท์ถูกเกณฑ์ไปทัพในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เพื่อยกทัพไปตีตะนาวศรีและมะริด จากลัทธิได้นำแม่ลี้คทุเรียนกลับมาปลูก เพาะขยายพันธุ์ คัดแปลงและปรับปรุงพันธุ์เรื่อยมา จนได้พันธุ์ใหม่ถึง 21 พันธุ์ด้วยกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวสวนบ้านสวนใหญ่ ที่มีการประดิษฐ์ คิดค้น และถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ภูมิปัญญาดังกล่าวจึงเป็นมรดกอันควรแก่การภาคภูมิใจของคนรุ่นหลัง

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาดังกล่าวกำลังเลือนหายไปพร้อมๆกับการล่มสลายลงของสวนทุเรียนและวัฒนธรรมชาวสวน ซึ่งสาเหตุของการล่มสลายดังกล่าวเกิดจากสาเหตุใหญ่ๆ 2 ประการคือ ปัญหาอุทกภัย และผลจากการวางนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลไทย กล่าวคือ

ช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เกิดวิกฤตการณ์น้ำท่วมใหญ่ขึ้นในปี พ.ศ. 2484 และพ.ศ.2485 ทำให้สวนของชาวบ้านเสียหายล้มตายเป็นจำนวนมาก หลังน้ำลดชาวสวนได้พยายามที่จะรื้อสวนขึ้นมาใหม่ รายได้จากการทำสวนในเวลานั้นสามารถส่งบุตรหลานเล่าเรียนหนังสือได้เป็นอย่างดี ต่อมาจอมพล ป.พิบูลสงครามได้เวนคืนพื้นที่สวนบางส่วนเพื่อตัดถนนพิบูลสงคราม

พื้นที่แถบบ้านสวนใหญ่จึงเริ่มกลายเป็นเมือง ส่งผลการอพยพเข้าของคนต่างถิ่นมากขึ้น พื้นที่สวนค่อยๆ ลดลงชาวสวนบางรายเลิกทำสวนเพราะไม่สามารถทนต่อความเหี้ยมของราคาที่ดินที่เพิ่มสูงขึ้นได้ จึงได้ขายที่ดินให้กับผู้มาใหม่ หากแต่บางรายยังคงทำสวนอยู่

ต่อมาหลังจากการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 รัฐบาลได้สร้างโรงไฟฟ้าฝ่ายผลิตยันฮี ที่บางกรวย เพื่อรองรับการเจริญเติบโตในภาคอุตสาหกรรม ผลจากการสร้างโรงไฟฟ้างดังกล่าวสวนทุเรียนได้รับส่งผลกระทบต่ออย่างหนักจากเขม่าดำซึ่งเป็นผลจากการใช้น้ำมันเตาเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า เขม่าดำเริ่มจับใบทุเรียนทำให้ทุเรียนทยอยยืนต้นตาย ประกอบกับการสร้างเขื่อนเจ้าพระยาที่ชัยนาท ทำให้ระบบการหมุนเวียนของกระแสน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาเริ่มแปรปรวนไปจากเดิม น้ำเค็มได้รุกหนุพื้นที่สวน

มากกว่าเดิม ชาวสวนหลายรายจึงเลิกการทำสวน ประกอบกับลูกหลานได้รับการศึกษาและหันไปประกอบอาชีพอื่น ไม่มีผู้สืบทอดการทำสวนต่อ พื้นที่สวนบ้านสวนใหญ่จึงลดน้อยลง

ต่อมาเกิดวิกฤตการณ์น้ำท่วมใหญ่อีกครั้ง ในปี พ.ศ.2526 ชาวสวน เลิกทำสวนเกือบทั้งหมดของพื้นที่บ้านสวนใหญ่ ชาวสวนเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีตนเองจากชาวสวนกลายเป็นเจ้าของบ้านเช่า เจ้าของตึกแถว บ้างก็ขายที่สวนและอพยพไปอยู่ที่อื่นๆ จากพื้นที่ที่เคยเป็นสวนเริ่มกลายเป็นบ้านเช่า บ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ริมถนน ตลอดจนคอนโดมิเนียม และโรงงานขนาดย่อม ล้าคล่องเริ่มหมดความสำคัญ การสัญจรหันมาใช้ทางบกแทน น้ำคลองและแม่น้ำที่เคยได้ใช้ดื่มกินก็ลบลบบาทลงเมื่อมีประปาเข้ามาแทนที่ วิถีคนสวนจึงถูกแทนที่ด้วยวิถีคนเมืองอย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน

ABSTRACT

In the past, most of the land in Baan Suan Yai, Nonthaburi province was used to be fruit orchards, especially durian orchards. It was known very well that durians from here had the most favorable taste in Nonthaburi. However, in the present, Baan Suan Yai is merely referred to as a legend of Nonthaburi province.

This historical and cultural case study of Baan Suan Yai, Nonthaburi province reveals that some orchardists from here have still inherited the wisdom of planting orchard trees from their ancestors, at least, since the beginning of Ayudhya regime. Significant evidence can be traced from Khemampirataram temple, which has exhibited the settlement of people in this neighborhood in the old days. The other important evidence is from a record of foreigners indicating that the residents in this region mostly lived their lives on doing orchard work.

The planting of durians was assumed to commence at beginning of Ayudhya regime when the ancestors of the present Nonthaburi residents were recruited to fight in Tanaosri and Marid battle during the era of King Rama I, Phra Phutta Yotfa Chulalok. After the war was over, they had brought back durian seeds along with them to cultivate, adapt, and improve the plant until they had new 21 varieties of durian all together. This can be good reference that people from Baan Suan Yai have possessed local wisdom which have been accumulated and passed on to their following generations all through the present years. This is also viewed as valuable heritage that people in the present generations should be proud of.

However, according to the study, the wisdom is now facing the decline in terms of the durian orchard work and its cultural way of life. Two main causes of the decline were from flooding and the result of national development planning policy issued by the concurrent government. During World War II, there were great floods in 1941 and 1942, which caused enormous damage to durian orchards. The orchardists were trying to restore their orchards due to the income earned from growing durians could sufficiently support their children's education. Later Major General Por Phibusongkram had restored some land from the people to build Phibusongkram Road, this consequently turned the area of Baan Suan Yai to be city and also resulted in migration of people from other places into this area which, in sequence, decreased the land for orchard work. Some orchardists gave up their plantation for the reason that they hardly insisted on the increasing price of land sale to new comers. However, some still do orchard work.

According to the first Thailand's National Economic and Social Development Plan, the electricity plant in Bang Gruay was built to sustain the industrial growth. The durian orchards were extremely effected by black smoke from the oil used for electricity production. The black smoke has covered durian leaves and

caused the death of the trees. Another factor has resulted from the construction of Chao Phya dam in Chainat that has changed the water current in the Chao Phya river, which has been increasingly encroached by seawater effecting the orchards. Many orchardists have given up and turned themselves to do something else abandoning the orchard work behind.

In 1983, there was critical flooding, most of the orchardists adjusted their ways of lives by turning themselves to be landlords, some of them moved out to live in other places. The land once was used to be orchards have been transformed to be the land for houses for rent, real estates, buildings, condominiums, factories, and etc. People now prefer traveling by boat less and less. Water from canals or rivers that was even once used for drinking is now replaced water supply from new city life. The old way of living, hence, is also replaced by modern lifestyle as seen nowadays.

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยเรื่องนี้ได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดีจากผู้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุทั้งสิ้น ดังมีรายชื่อในบุคลากร นุกรม ผู้เก็บข้อมูลซึ่งเป็นลูกหลานบ้าง นักวิจัยท้องถิ่นซึ่งอยู่ในพื้นที่บ้าง ต่างกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่าผู้อาวุโสมีความสุขมากที่ได้เล่าเรื่องเก่าๆที่นับวันจะลบเลือนไป บางเรื่องเคยเล่าให้ลูกหลานฟังนับ 10 ครั้ง แต่เมื่อให้บททวนจะจำไม่แม่น ย้ำลูกหลานต้องมาทบทวนกันเอง บางท่านนักวิจัยพูดคุยว่าจะทำวิจัยเรื่องบ้านสวนใหญ่ท่านดีใจมากเตรียมเล่าให้ฟัง แต่นักวิจัยขอให้เก็บไว้ก่อนเพื่อคอยอนุมัติโครงการและทำแบบสัมภาษณ์ก่อน แต่เวลาไม่ได้คอยนักวิจัยผู้รู้ท่านนี้ได้เสียชีวิตอย่างกระทันหัน

นักวิจัยต้องขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่ได้ให้ทุนสนับสนุนงานวิจัยเรื่องนี้ ทำให้เรื่องราวของบ้านสวนใหญ่ได้สืบสานต่อให้เยาวชนได้ทราบข้อมูลที่กลายเป็นประวัติศาสตร์ของบ้านสวนใหญ่

คณะวิจัย

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ	
ความเป็นมาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	2
คำถามหลักในการวิจัย	2
สถานที่ในการดำเนินการวิจัย	2
ระยะเวลาการดำเนินการ	3
ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์	3
1 สภาพบริเวณสวนใหญ่ในปัจจุบัน	
ลักษณะทั่วไป	4
ลักษณะชุมชนของบ้านสวนใหญ่	12
พัฒนาการทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านสวนใหญ่	14
2 วิธีชีวิตชาวสวนทุเรียนบ้านสวนใหญ่ นนทบุรี ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	
สภาพแวดล้อมทางกายภาพกับการตั้งถิ่นฐาน	16
ถ้ำคลองในอดีต	16
การคมนาคม	17
ตลาด	18
สวนใหญ่ในหน้าประวัติศาสตร์เมืองนนทบุรี	18
ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของคนบ้านสวนใหญ่	19
วัฒนธรรมของชาวสวนบ้านสวนใหญ่	20
ประวัติการเข้ามาของทุเรียนในประเทศไทย	20
ภูมิปัญญาในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนใหญ่	21
รายชื่อพันธุ์ทุเรียนชนิดต่าง ๆ	23
วิถีชีวิตของคนบ้านสวนใหญ่	28
การศึกษาของคนบ้านสวนใหญ่	30

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

2	วิถีชีวิตชาวสวนทุเรียนบ้านสวนใหญ่ นนทบุรี ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	
	ความสัมพันธ์ของผู้คน	32
	ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน	32
	ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัด	32
	ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ	33
3	ยุคแห่งการเปลี่ยนผ่าน (พ.ศ.2485-2505)	
	สภาพแวดล้อมทางกายภาพ	36
	บ้านเรือน	36
	เส้นทางคมนาคม	37
	สาธารณูปโภค	39
	การสร้างโรงไฟฟ้าฝ่ายผลิตอันธิ	39
	ผลกระทบของโรงไฟฟ้าฝ่ายผลิตอันธิ	40
	น้ำประปา	40
	ชาติพันธุ์กับการตั้งถิ่นฐาน	40
	ภูมิปัญญาในการทำสวนทุเรียน	40
	การขยายพันธุ์	41
	การปลูก การเตรียมดิน	42
	การปฏิบัติรักษาตั้งแต่เริ่มปลูกถึงให้ผล	42
	การเก็บทุเรียน	46
	ศัตรูของทุเรียนและวิธีป้องกัน	46
	ระยะเวลาที่ทุเรียนออกสู่ตลาด	47
	การซื้อขายทุเรียน	47
	วิถีชีวิตชาวสวนบ้านสวนใหญ่ในยุคเปลี่ยนผ่าน	50
	การศึกษาของคนบ้านสวนใหญ่	50
	วิถีชีวิตชาวสวนบ้านสวนใหญ่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง	50
	และ ช่วงน้ำท่วม	
	การทำบุญตามประเพณีของบ้านสวนใหญ่	56
	ความสัมพันธ์ของผู้คนและการปรับตัว	62
	ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัด	64

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

3 ยุคแห่งการเปลี่ยนผ่าน (พ.ศ.2485-2505)	
ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน	64
การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน	65
ความสัมพันธ์กับคนเหนือธรรมชาติ	66
4 ยุคเมืองรุกถ่มล้อม (พ.ศ.2505-ปัจจุบัน)	
สภาพแวดล้อมทางกายภาพ	67
เส้นทางคมนาคม	69
สาธารณูปโภค	69
ถ้ำคลองเพื่อการดำรงชีวิต	70
ชาติพันธุ์กับการตั้งถิ่นฐาน	71
วิถีชีวิตที่แปรเปลี่ยนของชาวสวนบ้านสวนใหญ่	71
ความสัมพันธ์ของผู้คน	75
ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน	75
ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ	75
ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัด	77
การเสริมสร้างชุมชนบ้านสวนใหญ่ให้มีการรวมพลังเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	84
5 สรุปผลการวิจัย	85
 บรรณานุกรม	88
 บุคลากร	91
 ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก.	1
ภาคผนวก ข.	3
ภาคผนวก ค.	8
ภาคผนวก ง.	18

บัญชีแผนที่

ลำดับที่

หน้า

1. แผนที่บริเวณกรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2475	16
2. แผนที่แสดงตำบลสวนใหญ่ ปี พ.ศ. 2525	68
3. แผนที่แสดงตำบลสวนใหญ่ ปี พ.ศ. 2537	72
4. แผนที่แสดงตำบลสวนใหญ่ ปี พ.ศ. 2543	76

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

บ้านสวนใหญ่ปัจจุบันคือตำบลสวนใหญ่ มีพื้นที่อยู่ติดกับกรุงเทพมหานคร ผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและสองฝั่งถนนพินุลสงคราม (โปรตุเกสแผนที่ประกอบ) ผู้คนส่วนใหญ่ใช้ชีวิตไม่ต่างกับชาวกรุงเทพฯ บริเวณนี้พื้นที่เดิมเป็นสวนผลไม้ส่วนใหญ่เป็นทุเรียน ซึ่งค่อยๆ ล้มตายไปเป็นจำนวนมากเป็นเวลากว่า 20 ปีมาแล้ว จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันการทำสวนมีปัญหาค่อนข้างมากจึงมีการขายที่ดินให้กับหมู่บ้านจัดสรร แต่ผู้คนดั้งเดิมส่วนใหญ่ยังคงตั้งรกรากอยู่ที่นี้

ในอดีตทุเรียนนนทบุรีมีชื่อเสียงรู้จักกันทั่วไป และทุเรียนที่มีชื่อเสียงว่าอร่อยก็มาจากบริเวณบ้านสวนใหญ่ ชื่อ**บ้านสวนใหญ่** ปรากฏมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโฉนดที่ดินและการระบุชื่อตำบลสวนใหญ่ใน..... ดังนั้นความเป็นสวนซึ่งไม่แน่ชัดว่าปลูก**ทุเรียนหรือไม่** แต่มีหลักฐานที่ชัดเจนคือลายรดน้ำที่บานหน้าต่างของพระที่นั่งมุลมณเฑียรซึ่งสร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่มาปรับปรุงวาดลวดลายใหม่เป็นรูปต้นทุเรียนกำลังออกผลเต็มต้น เมื่อ 50 ปีก่อน **ทุเรียนพันธุ์ที่มีชื่อมีรสอร่อย** เป็นผลไม้ที่มีราคาสูงกว่า

ผลไม้อื่น ชาวสวนบ้านสวนใหญ่จึงมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าบ้านอื่นๆ โดยดูจากบ้านเรือนที่มีขนาดใหญ่ โตโอ้อ่า ชาวสวนจะต้องประกอบประมงทุเรียนตั้งแต่เริ่มปลูกจนเก็บผลออกขาย ซึ่งจะต้องดูแลด้วยจิตวิญญาณและเทคนิควิชาน้ำปลาร ทุเรียนออกผลปีละครั้ง ถ้าปีใดไม่ออกผลย่อมหมายถึงความสูญเสียของชาวสวนมีการเปลี่ยนแปลงมากมายทั้งภายนอกและภายในชุมชนที่ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านสวนใหญ่เปลี่ยนไป บางครั้งก็สามารถปรับเปลี่ยนได้โดยใช้พลังใจพลังกาย เมื่อน้ำท่วมใหญ่ในปีพ.ศ. 2484-2485 สวนในย่านนี้ล้มสลายไปมากมายแต่ชาวสวนก็ลุกขึ้นมาปลูกส้มเขียวหวานซึ่งให้ผลเร็วใช้เวลาประมาณ 4-5 ปี หรือปลูกลำไยพันธุ์เพชรสาคร ปลูกเพียง 4 ปี ก็ให้ผล และค่อยๆ ปลูกทุเรียนทดแทนไป แต่เมื่อความเจริญความทันสมัยเข้ามามีส่วนร่วมกับการตัดถนนพินุลสงคราม ตามนโยบายของจอมพล ป.พินุลสงคราม ซึ่งต้องการให้บ้านเกิดของท่านพัฒนาก้าวหน้าทัดเทียมชุมชนอื่น ชาวสวนในสมัยนั้นบางคนยังไม่เห็นความจำเป็นในการใช้ถนนเพราะส่วนใหญ่ยังใช้เรือในการคมนาคม **การตัดถนนทุเรียน** ที่กำลังออกดอกออกผลทำให้ชาวสวนในย่านนี้หลายคนหัวใจแทบสลายไปตามต้นทุเรียนที่ถูกโค่นล้มแต่ไม่มีใครกล้าต่อต้านนโยบายของท่านผู้นำ ผลกระทบจากการตัดถนนสายนี้มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนสวนใหญ่มากมายมหาศาล ตั้งแต่เริ่มสร้างจนถึงปัจจุบัน การสูญเสียของ**ทุเรียนนนทบุรี** ในย่านนี้มีสาเหตุหลายอย่าง แต่ส่วนใหญ่มีต้นเหตุจากการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและนโยบายต่างๆของรัฐบาล เช่นการใช้พลังงานไฟฟ้าโดยการสร้างโรงงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตที่ปากคลองบางกรวยซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับบ้านสวนใหญ่ในช่วง 2500 ทำให้เถาถ่านจากการแปรรูปพลังงานปลิวมาตกบนยอดทุเรียนและค่อยๆ ทรุดโทรมและล้มตายในที่สุด

เมื่อไม่มีทุเรียนชาวสวนก็ไม่มีรายได้เหลือแต่ที่ดินเป็นต้นทุน การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อความอยู่รอดจึงเกิดขึ้น เริ่มตั้งแต่การนำที่ดินมาให้คนต่างถิ่นเช่าปลูกบ้านหรือถ้าใครมีทุนทรัพย์ก็ปลูกบ้านให้เช่า ต่อมาเมื่อมีผู้คนอพยพย้ายเข้ามาสร้างบ้านสองฝั่งถนนพิบูลสงครามกันมากขึ้น การคมนาคมที่สะดวกขึ้นประกอบกับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ชาวสวนเริ่มมีการขายที่ดินและหมู่บ้านจัดสรรก็เริ่มเกิดขึ้น สวนก็ค่อยๆหมดไปกลายเป็นบ้านอยู่อาศัยมากขึ้น สาเหตุสำคัญอีกประการที่ทำให้สวนทุเรียนไม่สามารถยืนหยัดอยู่ได้ คือการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์ เมื่อมีผู้คนมากขึ้นระบบนิเวศน์ต่างๆก็เปลี่ยนไปทุเรียนต้องเผชิญกับโรครากเน่าและยืนต้นตาย เป็นปัจจัยที่ทำให้ชาวสวนขายที่ดินกันมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ทำให้ผู้คนจากต่างจังหวัดเข้ามาตั้งถิ่นฐานตลอดแนวถนนพิบูลสงคราม นอกจากนี้บ้านสวนใหญ่ยังเผชิญกับวิกฤติอุทกภัยหลายครั้งตั้งแต่ปี 2526 เป็นต้นมา สวนทุเรียนที่ยังพอเหลืออยู่บ้างก็ค่อยล้มหายตายจากไป สวนทุเรียนที่ยังสมบูรณ์ยังมีหลงเหลืออยู่เกือบจะเป็นแปลงสุดท้ายถูกทำลายลง เนื่องจากนโยบายขยายเส้นทางคมนาคมโดยการตัดถนนเลี้ยวเมืองและสร้างสะพานพระราม 5 สวนทุเรียนจึงกลายเป็นตำนานของผู้คนย่านนี้ที่เล่าให้ลูกหลานฟัง และชี้ชวนให้ดูต้นทุเรียนที่มีผู้นุรักษ์ไว้ตามบ้านหรือที่หลงเหลืออยู่ตามสวนที่ทรุดโทรม ดังนั้นการสร้างความเข้าใจและพลังของชุมชนทั้งคนเก่าและคนรุ่นใหม่ โดยอาศัยการศึกษาเรื่องราวจากคำบอกเล่า จึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เพื่อจะต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงต่างๆในอนาคตและให้ลูกหลานของชาวสวนใหญ่ได้เกิดความภาคภูมิใจในอดีตและภูมิปัญญาของท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชนบ้านสวนใหญ่
2. เพื่อเสริมสร้างชุมชนบ้านสวนใหญ่ให้มีการรวมพลังเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำถามหลักในการวิจัย

1. ทุเรียนนนท์มีประวัติความเป็นมาอย่างไร ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตชุมชนสวนใหญ่มีความสัมพันธ์กับทุเรียนนนท์อย่างไร ทุเรียนเมืองนนท์มีความหมายต่อชุมชนสวนใหญ่อย่างไร
2. การเปลี่ยนแปลงภายนอกชุมชนและการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน มีผลต่อวิถีชีวิตชุมชนอย่างไร และมีผลต่อทุเรียนเมืองนนท์อย่างไร ชาวสวนใหญ่ให้ความหมายต่อทุเรียนนนท์อย่างไร
3. เมื่อเปิดเวทีการสืบค้นทุเรียนนนท์ระหว่างผู้รู้ในชุมชนและสมาชิกในชุมชนทั้งผู้ใหญ่และเยาวชนแล้ว จะมีสมาชิกในชุมชนและเยาวชนตระหนักรับรู้ถึงคุณค่าและความหมายของทุเรียนนนท์อย่างไร อีกทั้งมีแนวคิดที่จะพลิกฟื้นทุเรียนนนท์หรือไม่

สถานที่ดำเนินการวิจัย

เขตตำบลสวนใหญ่ ใช้พื้นที่ศึกษาตั้งแต่บริเวณวัดเขมาภิตาราม ยกเว้นหมู่บ้านมุสลิมซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ตลาดสวนแก้วและไม่มีส่วนร่วมกับชุมชนนี้ จึงเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของ หมู่ 7 หมู่ 8 ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี (โปรดดูแผนที่ประกอบ)

ระยะเวลาการดำเนินโครงการ ภายใน 1 ปี

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

1. คณะผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยต่าง ๆ เพื่อค้นคว้าหาข้อมูลเบื้องต้นและจัดทำแผนผังและกำหนดกรอบในการเก็บรวบรวมข้อมูล
2. ประชุมเชิงปฏิบัติการคณะผู้วิจัยแนวคิดทฤษฎีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่มเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล การเขียนรายงานการอ้างอิง วิธีการสืบค้นจากผู้ให้ข้อมูล และเพื่อวางแผนร่วมกันในการสืบค้นข้อมูล
3. คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากผู้เฒ่า ผู้รู้ โดยให้ลูกหลานสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่ม
4. คณะผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ทุกคนนำข้อมูลจากการสำรวจ สัมภาษณ์ สนทนากลุ่มสืบค้นจากเอกสารต่าง ๆ มารวบรวมและเรียบเรียงแล้ววิเคราะห์และสังเคราะห์ตามคำถามหลักของการวิจัย
5. คณะผู้วิจัยและเยาวชน จัด 2 ครั้ง จัดเวที “ผู้เฒ่าเล่าขาน ลูกหลานจดจำ” เปลี่ยนเรียนรู้และตรวจสอบข้อมูล
6. คณะผู้วิจัยนำข้อมูลมาปรับปรุงแก้ไขและรวบรวมเรียบเรียงเป็นภาพรวม จัดทำรายงานผลการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นฉบับประชาชนของชาวสวนใหญ่
2. ได้กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยการสืบค้นจากประวัติศาสตร์
3. ได้แผนที่แสดงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนสวนใหญ่ในช่วงเวลาต่างๆ

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. โรงเรียนในย่านนี้สามารถนำองค์ความรู้ไปทำหลักสูตรท้องถิ่นได้
2. ผู้เฒ่ากับลูกหลานมีความเข้าใจและใกล้ชิดกันมากขึ้น
3. ชุมชนมีพลังในการพัฒนาด้านต่างๆ ได้มากขึ้น

บทที่ 1

สภาพบริบทของบ้านสวนใหญ่ในปัจจุบัน

1.1 ลักษณะทั่วไป

บ้านสวนใหญ่ อยู่ในเขตตำบลสวนใหญ่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นพื้นที่ลุ่มเหมาะสำหรับทำการเพาะปลูก ส่วนใหญ่ประชากรจะอาศัยอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยามีอาชีพทำสวนส่วนใหญ่เป็นสวนทุเรียน และในย่านบ้านหม้อ หลังจากทำสวนก็จะทำเครื่องปั้นดินเผามาช้านานจนกลายเป็นชุมชนใหญ่ และเป็นชุมชนเมืองอย่างที่เห็นในปัจจุบันนี้ ในปัจจุบันแทบไม่พบสวนสภาพสมบูรณ์หลงเหลืออยู่เลย สวนกลายเป็นที่อยู่อาศัยโดยใช้พื้นที่ตลอดแนวสองฝั่งถนนพิบูลสงคราม

1.1.1 ที่ตั้งอาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดอำเภอเมืองนนทบุรี และตำบลตลาดขวัญ
ทิศใต้	มีคลองบางเขนเก่าเป็นเส้นเขตจังหวัดนนทบุรีกับกรุงเทพฯ
ทิศตะวันออก	เป็นแนวยาวขนานกับถนนพิบูลสงคราม ติดหมู่ 2 และ กรุงเทพฯ
ทิศตะวันตก	ติดอำเภอบางกรวย และแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีซอยต่าง ๆ ดังนี้ ซอยจาริพิบูล ซอยพร้อมใจ ซอยเพื่อนเด็ก ซอยวัดกำแพง ซอยวัดปากน้ำ ซอยวัดเขมา(เทศบาล1) ซอยเนตรทิพย์ ซอยบ่อนไก่ ซอยสามหลวง ซอยบุรีรังสรรค์ ซอยเทศบาล 2 และซอยเทศบาล 3

1.1.2 เขตการปกครอง

แบ่งการปกครองออกเป็นเทศบาลและมีชุมชนอยู่ใต้การปกครองมีหลายชุมชน แต่ละชุมชนจะมีประธานชุมชนคอยดูแลหมู่บ้าน 1 หมู่ มีหลายชุมชนก็จะมีประธานชุมชน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีประธานชุมชนแยกกันคอยดูแลในแต่ละหมู่บ้าน

1.1.3 อาชีพ การถือครองที่ดิน

ตำบลสวนใหญ่ในอดีตมีอาชีพทำสวนผลไม้ ทำนา แต่ในปัจจุบันนี้มีอาชีพทำสวนผลไม้เหมือนเดิมแต่ลดจำนวนน้อยลง เช่นเดียวกันกับการทำนาก็มีน้อยลงเช่นเดียวกัน จะมีอาชีพรับราชการ รัฐวิสาหกิจ ค้าขาย และงานบริการ

1.1.4 การคมนาคมทางบก

รถประจำทางที่ผ่านชุมชนสวนใหญ่

1. สาย 30 นนทบุรี-สายใต้ใหม่ ราคา 8 บาท
2. สาย 32 ปอ. 32 ปากเกร็ด-วัดเชตุพนฯ ขสมก.ราคา 6 บาท
3. สาย 33 ปทุมธานี-สนามหลวง ราคา 8 บาท
4. สาย 90 ปทุมธานี-สนามหลวง ราคา 8 บาท

5. สาย 64 ทำนํ้านนทบุรี-สนามหลวง ราคา 8 บาท
6. สาย 65 วัดปากนํ้า-โรงละครแห่งชาติ ขสมก. ราคา 6 บาท
7. สาย 97 ปอ.97 กระทรวงสาธารณสุขนนทบุรี-โรงพยาบาลสงฆ์ อนุสาวรีย์ชัยฯ ขสมก. ราคา 6 -18 บาท
8. สาย 117 นนทบุรี-ห้วยขวาง-ที่ว่าการกรุงเทพฯ 2 ขสมก. ราคา 6 บาท
9. สาย 203 ปอ.203 นนทบุรี-สนามหลวง ขสมก. ราคา 6 บาท
10. สาย ปอ.506 ปากเกร็ด-พระประแดง ราคาเริ่มต้นที่ 8 บาท
11. สาย ปอ.543 นนทบุรี-วัดพระศรีบางเขน ราคาเริ่มต้นที่ 8 บาท

การคมนาคมทางนํ้า

เรือคว่นเจ้าพระยา กรุงเทพฯ-นนทบุรี

1. มีเรือคว่นพิเศษธงเหลือง ราคา 15 บาท ออกทุก 45 นาที
2. เรือคว่นนนทบุรี-สาทร(ธงแสด/แดง) ราคา 10 บาท ออกทุก 45 นาที
3. เรือคว่นนนทบุรี-วัดราชสิงขร ไม่ติดธง ออกตามระยะทางทุก 20 นาที

เรือข้ามฟาก

1. เรือข้ามฟากไปคลองบางกรวยราคา 5 บาท
2. เรือข้ามฟากไปวัดตึก ราคา 5 บาท
3. เรือข้ามฟากไปวัดคํ้าคาว ราคา 4 บาท

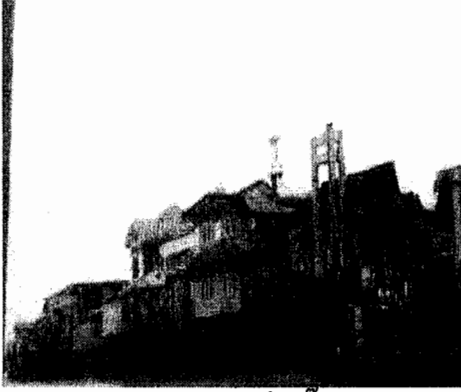
1.1.5 สภาพบ้านเรือนโดยทั่วไป

บ้านเรือนที่บ้านสวนใหญ่ในสมัยก่อน (ช่วงปี 2475) จะตั้งอยู่ในบริเวณริมแม่นํ้า

เจ้าพระยาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในปัจจุบันยังคงอยู่กันริมแม่นํ้าแทบจะ ไม่มีบริเวณที่เป็นที่ว่างและส่วนใหญ่เป็นบ้านที่อยู่ใต้นํ้าซึ่งสามารถอยู่ได้ดีโดยใช้เสาไม้หรือเสาปูนที่มีความยาวมากจะให้พื้นนํ้าในช่วงนํ้าหลาก ไม่นานจึงเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเพื่อความคงทนโดยการนำเอาปูนมาทำแทนไม้ ซึ่งปัจจุบันนี้บ้านส่วนใหญ่จะเป็นสภาพครึ่งปูนครึ่งไม้ ผู้วิจัยขอสรุปให้เห็นภาพของชุมชนบ้านสวนใหญ่ดังนี้คือ เริ่มตั้งแต่คลองบางเขนเก่าเป็นเส้นเขตจังหวัดคนนทบุรีกับกรุงเทพฯ โดยเริ่มที่ฝั่งตรงข้ามวัดปากนํ้าพิบูลสงครามซึ่งเดิมเป็นบ้านเกิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม บริเวณริมถนนจะมีตึกแถวขนาดใหญ่ที่ทำเป็นสำนักงานประมาณ 10 คูหาและเป็นตึกแถว 2 ชั้นขายอาหารตามสั่ง ขายของชำ ร้านเกมส์ ต่อมาเป็นซอยจริพิบูลซึ่งมีอพาร์ทเมนท์ขนาดกลางและขนาดเล็ก 5 อาคาร **ซอยจริพิบูล**มีบ้านอยู่อาศัยขนาดค่อนข้างใหญ่เป็นบ้านเดี่ยวมีบริเวณ ลึกเข้าไปเป็นหมู่บ้านเปี่ยมสุขซึ่งมีทาวเฮาส์เกือบ 100 หลัง สุดหมู่บ้านไปจรดกับวัดฝาง ต่อจากซอยจริพิบูลเป็นร้านเซเว่นอีเลฟเว่นและมีตึกแถวเกือบ 10 คูหา เป็นร้านขายก๋วยเตี๋ยวมู ร้านขายก๋วยเตี๋ยวนื้อ ขายอาหารตามสั่ง ร้านถ่ายรูป ร้านถ่ายเอกสาร ร้านขายเครื่องจักรสาน ต่อมาเมื่อซอยส่วนบุคลเล็กๆเป็นบ้านอยู่อาศัยปากซอยมีบ้านซ้อมดนตรีและในบ้านนี้มีการรับสั่งทำกระดาษสา **ใต้กรอกปลาแหม** และกระดาษสา อาหารประจำท้องถิ่นที่ขึ้นชื่อของย่านนี้ตั้งแต่โบราณ ในสมัยก่อนจะทำกันในงานมงคลเพราะลักษณะของใต้กรอกจะต่อกันเป็นวงยาวและในงานศพจะไม่ทำกันเพราะเกรงว่าจะมีการต่อเนื่อง ต่อมาเป็นร้านขายส่งเหล้า เบียร์ร้านทำผม **ซอยพร้อมใจ** ซึ่งมีบ้านอยู่อาศัยและบ้านแบ่งเช่า ปากซอยมีที่ดินเปล่าซึ่งเพิ่งเปลี่ยนเจ้าของเป็นรายล่าสุด ต่อมาเป็นตึกแถว

ขายอาหารตามสั่ง ร้านข้าวมันไก่ ร้านขายของชำ ร้านขายหีบศพ ร้านคาราโอเกะ ร้านถ่ายเอกสาร บ้านหมอ
 ภิญโญ หมู่บ้านพิบูลพาร์ควิลล์ ร้านขายวัสดุก่อสร้าง บ้านอยู่อาศัยแบบไทยประยุกต์สวยงาม ต่อมาเป็นชอย
 อนุบาลเพื่อนเด็กมีบ้านอยู่อาศัยไม่มากนักมีบ้านหลังใหญ่มากมีบริเวณเกือบ 2 ไร่ นอกนั้นเป็นบ้านหลังไม่ใหญ่
 นัก ถัดมาเป็นร้านซ่อมและขายอะไหล่จักรยานยนต์ มีร้านคาราโอเกะ อาคารสำนักงานและมีธนาคารทหาร
 ไทย ถัดไปมีตึกแถวซ่อมท่อไอเสียขายอาหารตามสั่ง โรงเรียนสอนศิลปการแสดง ร้านขายอะไหล่รถยนต์
 หมู่บ้านพิบูลซึ่งเป็นทาวเฮ้าส์ และบ้านเดี่ยว คลองขุนนาค โรงงานเทียนหอม ร้านขายไม้ บ้านคุณเถลิง ป้อมเอส
 โซ โรงขายไม้เก่า ป้อมเซลล์ ตึกแถวซ่อมรถทั่วไป ปากซอยวัดกำแพงมีตึกแถวขายอาหารตามสั่ง ร้านเซเว่นอีเลฟ
 เว่น ร้านขายข้าวมันไก่ ก๋วยเตี๋ยว ในซอยมีร้านขายของชำ ร้านแพทย์แผนปัจจุบัน ปากซอยมีคอนโดมาเจสติก
 และมีพื้นที่ว่างทำตลาดนัดขนาดใหญ่ ป้อมแก๊ส ปตท. มีตึกแถวทำเป็นสำนักงานติดต่อด่วนห้องเที่ยวและสำนักงาน
 บริษัทนารินทร์ ถัดไปเป็นถนนนครอินทร์ สีแยกพระราม 5 จะไม่ขอกล่าวรายละเอียดเพราะเป็นพื้นที่นอก
 ขอบเขตการศึกษา

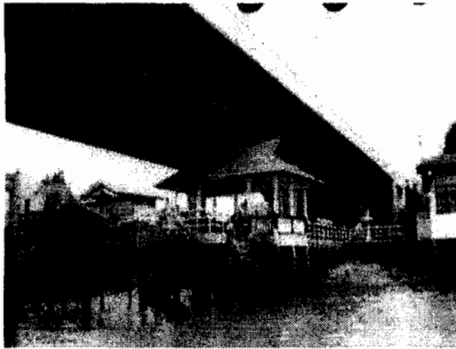
ฝั่งตรงข้ามเป็นทางเข้าวัดนครอินทร์ ฝั่งตรงข้ามวัดเป็นหมู่บ้านบุรีรังสรรค์วิลเลจ ริมถนนพิบูล
 สงคราม ถัดมาเป็นบ้านของคุณยายสว่าง คุณยายแสง พูลทอง ซึ่งเป็นญาติใกล้ชิดกับตระกูลอินทอง มีบ้าน
 เรือนไทยเก่าแก่อายุกว่า 100 ปี อยู่ริมคลองบางขุนเทียนและในบริเวณเดียวกันมีบ้านตึก 2 ชั้นทันสมัย ข้าม
 คลองบางขุนเทียนจะมีตึกแถวซ่อมรถยนต์ ร้านคาราโอเกะ ปากซอยสามหลวง มีป้อมบางจาก ตึกแถวกวดวิชา
 และภาษาต่างประเทศ ถัดไปจะเป็นร้านขายซาลาเปาทับทึบ ตึกแถวคลินิกสามหลวง ถัดมาเป็นชอยบ่อนไก่
 และร้านอาหารนัดพบกันที่ ในซอยมือพาร์คเม้นท์ขนาดกลางชื่อ พีซี เอส นวดแผนโบราณ ถัดจากนั้นเป็นร้าน
 อาหารระเบียงโมกซ์ อยู่ติดกับคอนโดริเวอร์ไรน์ ถัดมาเป็นศาลเจ้าพ่อปราสาททอง ปากซอยมีโรงขายไม้เก่า
 อยู่ซ่อมรถยนต์ ร้านสัตวแพทย์ คลองขุนนาค ร้านจำหน่ายรถยนต์มือสอง ติดกันเป็นพื้นที่ว่างกำลังก่อสร้างซึ่ง
 แต่เดิมเคยเป็นกองการเดินรถที่ 2 ของ ขสมก. ในซอยข้างในเป็นโกดังข้าวขนาดใหญ่ ซึ่งขายส่งเช่าที่ดินจาก
 ยายอู๋ ถัดมาเป็นตึกแถวร้านขายอาหารตามสั่ง ร้านซ่อมแอร์ ทำรางน้ำ ซ่อมรถยนต์ ร้านถ่ายเอกสาร ปากซอย
 เนตรทิพย์ เป็นบ้านอยู่อาศัยขนาดใหญ่ของตระกูลโรงพฤษ์ ให้อู่เช่าแท็กซี่ และขายยางรถยนต์ ถัดมาเป็น
 บ้านคุณน้ำอูบล บุญรัตน์ โรงเรียนเขมพิทยา อาคารสำนักงานของเสี่ยไพโรจน์ ซึ่งกำลังปรับปรุงเป็นบริษัท
 ขายไก่ไทยตะนาวศรี ชอยเทศบาล 1 โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม ซึ่งข้างในมีโรงเรียนกลาโหมอุทิศ วัดเขมาภิ
 รตาราม โรงเรียนสตรีรัตนบุรี ถัดไปเป็นชอยบุรีรังสรรค์ แต่คนนิยมเรียกชอยวัดปากน้ำ ซึ่งมีชุมชนมุสลิม
 และมีวัดที่เรียกว่าตีสุนัน ติดกันเป็น โรงเรียนวัดปากน้ำซึ่งจะอยู่ปากซอย และมีวัดปากน้ำพิบูลสงคราม

ชุมชนมุสลิม ด้านข้างมัสยิดริยาดีศสุนัน

บ้านเรือนรุ่นเก่าที่อยู่ใกล้กับวัดเขมาภิรตาราม

ศาลาทำน้ำใต้สะพานพระราม 5

บริเวณหน้าวัดเขมาภิรตาราม

ในพื้นที่ศึกษาเริ่มตั้งแต่บริเวณวัดพลับพลา ซึ่งมีบ้านเรือนอยู่ติดกับริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในละแวกนี้มีบ้านหลังไม่ใหญ่มากนัก และมีร้านอาหารบ้านเคียงน้ำ หน้าวัดเขมาภิรตารามจะเป็นท่าเรือของเรือด่วนเจ้าพระยา และเรือข้ามฟาก ถัดจากวัดเขมาภิรตารามเป็นบ้านเรือนทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ บางหลังปลูกอย่างสวยงาม มีบริเวณหน้าบ้าน มีพาร์ตเมนต์ขนาดเล็ก ชื่อ คล้ายซังเพลส ไกล ๆ กันมีที่พักอาศัยที่สร้างเป็นลักษณะคอนโดอยู่อาศัยของราชตระกูลมณฑล ๓ อยู่ชุกชุม ถัดไปเป็นบ้านขนาดใหญ่และปานกลาง มีทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่จนถึงคอนโดริเวอร์ไอร์แลนด์ ต่อไปเป็นบ้านของชายฉู้ ซึ่งเป็นคหบดีเก่า มีที่ดินในย่านนี้เป็นจำนวนมาก กล่าวกันว่าที่ดินอยู่ในอันดับ 3 ของจังหวัดนนทบุรี ต่อจากนั้นเป็นบ้านคุณแม่ของ ส.ส.อุดมเดช รัตนเสถียร ถัดไปเป็นบ้านรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ มีทั้งเจ้าของเดิมและเจ้าของใหม่สลับกันไปจนถึงซอยสะพานพระราม 5 ตามซอยต่าง ๆ จากถนนพินิตสงครามไปถึงบ้านริมน้ำ ซึ่งมีถนนรถสามารถเข้าไปถึงได้ทุกบ้านสองฝั่งซอยต่าง ๆ จะเป็นบ้านรุ่นใหม่มากกว่าบ้านริมน้ำ ซึ่งมีทั้งเจ้าของเดิมและเจ้าของใหม่

1.1.6 สถานที่สำคัญในขอบเขตพื้นที่ โดยมีวัดดังต่อไปนี้คือ

วัดเขมาภิรตาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ถนนพินิตสงคราม ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ประวัติความเป็นมาของวัดนี้เป็นวัดโบราณตั้งแต่สมัยอยุธยา เล่าสืบต่อกันมาว่าเป็นวัดที่สมเด็จพระเจ้าอยู่ทองทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อขบวนเกวียนสินค้ามาจอดพักอยู่ ณ ที่สร้างวัดถูกปล่อยให้ชำรุดทรุดโทรมมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี พระอัครมเหสีในพระองค์ ได้ทรงปฏิสังขรณ์เป็นครั้งแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยตรัสสั่งให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปเฝ้าสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ กราบทูลขอ

วัดเขมาฯ ซึ่งเดิมเป็นพระอารามที่ต้องนำภินทรวงในพระบรมราชวังไปทอด มาเป็นวัดสำหรับภินทรวงในกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี

สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ทรงบริจาคพระราชทรัพย์สำหรับบูรณะและโปรดเกล้าฯ ให้มีข้าในกรมไปขุดรากฐานใหม่ ขยายผนัง ถมพื้นที่ในพระอุโบสถปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปทุกองค์ ก่อกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ และทรงสร้างศาลาการเปรียญฝากระดานหลังหนึ่งตรงหน้าพระอุโบสถ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดเขมาฯ ฉลองพระคุณ สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี และพระราชทานนามว่า **วัดเขมาภิรตาราม**

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้รื้อย้ายพระที่นั่งมุลมณเฑียรจากพระบรมมหาราชวัง ไปปลูกไว้ในวัดเขมาภิรตาราม

พ.ศ.2492-2493 ทางวัดได้ดำเนินการบูรณะพระอุโบสถ พ.ศ.2495 กรมศิลปากรและกรมการศาสนา ได้ดำเนินการบูรณะวัดเขมาภิรตาราม มีจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นประธาน สร้างพระมหาเจดีย์ รื้อเจดีย์ 4 องค์ ที่ย้ายมาจากมุมพระอุโบสถ ซ่อมกำแพงแก้ว บูรณะพระที่นั่งมุลมณเฑียร เมื่อบูรณะเสร็จแล้ว ทางวัดได้จัดงานฉลองและอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นบรรจุในพระมหาเจดีย์ เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2496 และจัดงานประจำปี เรียกว่า “งานนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ” ตลอดมา

ภายในบริเวณวัดมีสิ่งก่อสร้างสำคัญ ดังต่อไปนี้

พระอุโบสถ สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะสถาปัตยกรรมทรงไทย หลังคาประดับช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ พระอุโบสถและพระประธานหันหน้าออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันตก จึงแก้โดยการสร้างพระพุทธรูปหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ไว้ที่ซุ้มด้านหลังพระอุโบสถ บานประตูหน้าต่างด้านนอก แกะสลัก ไม้และปูนปั้น ฝาผนังทั้ง 4 ด้านมีภาพจิตรกรรมพระประธานในพระอุโบสถเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย พร้อมพระพุทธรูปอสีติมหาสาวก 80 องค์ ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นประดิษฐานอยู่ข้างหน้าพระประธาน ถัดออกมาเป็นพระพุทธรูปโลหะที่อัญเชิญมาจากพระราชวังจันทร์เกษม ด้านหลังพระประธานมีพระพุทธรูปทรงเครื่องขนาดใหญ่ 2 องค์

ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน สร้างในรัชกาลที่ 4 ด้านหลังศาลาการเปรียญ เป็นหอรบซึ่งสร้างขึ้นพร้อมกัน

พระตำหนักแดง เป็นตำหนักไม้ เดิมเป็นตำหนักหมู่ใหญ่ในพระบรมมหาราชวัง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้สร้างถวายเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากรมพระศรีสุมิตรฯ ครั้นถึงรัชกาลสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ปลูกถวายเป็นที่ประทับของสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ผู้เป็นพระธิดาในสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าฯ พระองค์นั้นเสด็จไปประทับที่พระราชวังเดิมฝั่งธนบุรีกับพระราชโอรสทั้ง 2 พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีสวรรคต พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชโอรสจึงโปรดฯ ให้รื้อพระตำหนักส่วนที่เป็นที่ประทับของสมเด็จพระราชมารดา ถวายเป็นกุฏิของพระราชกณะวัดโมฬีโลกยาราม ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายจากวัดโมฬีโลกยาราม ไปปลูกเป็นกุฏิเจ้าอาวาสวัดเขมาภิรตาราม เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานในสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี

พระที่นั่งมุลมณเฑียร เดิมอยู่ในพระบรมมหาราชวัง เป็นคาน้ำไม้ชั้นเดียวหลังคา 2 ตอน ประดับช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันแกะสลักปิดทอง ประดับกระจก ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้รื้อแก้ไขเป็นตึกปลูกใหม่ในระหว่างพระที่นั่งภานุมาศจำรูญ หรือพระที่นั่งบรมพิมาน กับบริเวณพระพุทธรูปนิเวศน์ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้รื้อย้ายไปปลูกใหม่ที่วัดเขมาภิรตาราม และใช้เป็นสถานที่เรียนตลอดมาจนกระทั่ง พ.ศ.2498 เมื่อโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม แยกออกมาเป็นโรงเรียนกลาโหมอุทิศและโรงเรียนวัดเขมาภิรตารามนั้น โรงเรียนกลาโหมอุทิศได้ใช้พระที่นั่งมุลมณเฑียรเป็นห้องสมุดของโรงเรียนมาจนปัจจุบัน

วัดเขมาภิรตาราม เป็นวัดที่รู้จักกันมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4- รัชกาลที่ 5 จากเอกสารภูมิศาสตร์เฉพาะเมืองนนทบุรี ปี2548 ได้กล่าวถึงวัดเขมาภิรตารามว่าเป็นที่น่าเที่ยวอากาศดีเพราะอยู่ริมแม่น้ำมีความสำคัญด้านโบราณคดีและด้านความนิยมของประชาชน นอกจากนี้เมื่อรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้นในวันที่ 16 กรกฎาคม ร.ศ. 123 ผ่านวัดเขมาภิรตารามในเวลาเย็นได้ประทับแรมที่หน้าวัดเขมาจอดเรือหน้าวัดและใช้ศาลาน้ำหน้าวัดเป็นห้องพระโรง (น่าจะเป็นศาลาสีหน้า) ไม่มีพลับพลาฝาเลื้อยอย่างใด เจ้าพนักงานเจ้าของท้องที่ก็ดูเหมือนจะไม่ว้าวว่าจะเสด็จมาประทับแรมที่นั่น การล้อมวงงักกักกันตามแต่จะทำได้คู่ก็สนุกดี(สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4, 2539: 3)

ในช่วงต้นปี 2500 บริเวณติดถนนพิบูลสงครามมีอาคารตึก 2 ชั้นสร้างสวยงาม เป็นสำนักงาน **สาธารณสุขจังหวัดนนทบุรี** ส่วนใหญ่คนจะเรียกกันว่า อาคารกาชาदनนทบุรี เปิดเป็นคลินิกนิรนามและสุขภาพ ซึ่งไม่ค่อยได้รับความนิยมมากนักเนื่องจากไม่มีเจ้าหน้าที่อยู่ประจำ ในที่สุดก็ถูกรื้อทิ้งไป

วัดปากน้ำ เป็นวัดเก่าแก่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2125 ตั้งอยู่เลขที่ 108 ถนนพิบูลสงคราม หมู่ที่ 9 ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ทิศเหนือ ติดต่อกับถนนพิบูลสงคราม ทิศใต้ติดต่อกับที่ดินของชาวมุสลิม ทิศตะวันออกติดต่อกับคลองบางเขนเก่า ทิศตะวันตกติดต่อกับโรงเรียนสตรีนนทบุรี พื้นที่ของวัดเป็นที่ราบลุ่มติดคลองและเชื่อมต่อแม่น้ำเจ้าพระยาทำให้ถูกน้ำท่วมอยู่เสมอ ภายในวัดมีอุโบสถเป็นทรงไทยได้รับการบูรณะในปี พ.ศ.2496 โดยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นทรงไทยโบราณในสมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่มีช่อฟ้าใบระกา ซึ่งทางกรมศิลปากรห้ามเปลี่ยนแปลงรูปทรง และยังมีพระพุทธรูปยืน 2 องค์ สร้างด้วยศิลาแลงเป็นพระพุทธรูปในสมัยอยุธยา นอกจากนี้มีพระอุโบสถสร้างใหม่หลังใหญ่สร้างโดยเงินบริจาคของคนในพื้นที่เช่น ตระกูลอัมพพลิน พนาเวศร์ บุญสมบัติ ฯลฯ

วัดพลับพลา เป็นวัดเก่าสร้างเมื่อประมาณ พ.ศ.2311 ในสมัยต้นกรุงธนบุรี เชื่อกันว่านามของวัดน่าจะเกี่ยวข้องกับการสร้าง **พลับพลา** ที่ประทับมาก่อน ตั้งอยู่เลขที่ 1 ซอยบุรีรังสฤษฎ์ (ซอยวัดปากน้ำพิบูลสงคราม) หมู่ 9 ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ทิศเหนือติดต่อกับโรงเรียนสตรีนนทบุรี ทิศใต้ติดหมู่บ้านมุสลิมและแม่น้ำเจ้าพระยา

ที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่มใกล้แม่น้ำเจ้าพระยาจึงมีปัญหาเรื่องน้ำท่วม อาคารเสนา สนะต่าง ๆ ชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา ถึงแม้ว่าทางพระราชวังจะทรงมาบูรณะบ้าง เช่น พระองค์เจ้าหญิงอาทรทิพย์นิภา พระราชธิดาในรัชกาลที่ 5 ได้สร้างพระไตรปิฎก 1 ชุด พร้อมตู้พระไตรปิฎก ถวายเป็นพระกุศลเนื่องจากรัชกาลที่ 5 เสด็จสวรรคตสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 25 ปีบริบูรณ์ และในปี พ.ศ.2436 เจ้าพระยาบวรรัตนราชมนิต ได้ถวายที่ดินเป็นที่ธรณีสงฆ์เนื้อที่ 2 ไร่ 2 งาน 16 ตารางวา และในปี พ.ศ.2518 ได้สร้างหอสวดมนต์ขึ้นใหม่ พ.ศ.2514 สร้างศาลาการ

เปรียญ และในปี พ.ศ.2521 ได้สร้างพระอุโบสถหลังใหม่เป็นแบบทรงไทยเดิม และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน ได้ทรงสร้างพระประธาน โดยพระราชทานพระนามว่า **พระพุทธธาภิวัตน์มงคลรัตน พลัปลาศลิตย์** ทางวัดได้ให้โรงเรียนพลัปลาศลิตย์ ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนเช่าที่ทำโรงเรียน นอกจากนี้ยังแบ่งที่ให้เช่าปลูกบ้านอีกหลายสิบหลัง

วัดนครอินทร์ เป็นวัดที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2359 โดยมีนายอินทร์ และนางนกร เป็นผู้ถวายที่ดินและดำเนินการสร้างและได้ขนานนามว่า **วัดนครอินทร์** เดิมชาวบ้านเรียก วัดบางขุนเทียนเนื่องจากอยู่ติดคลองบางขุนเทียน และเพื่อเป็นเกียรติอนุสรณ์แก่สามีภรรยาผู้มีความศรัทธาสร้างวัด วัดบางขุนเทียน ตั้งอยู่เลขที่ 169 ซอยบุรีรังสรรค์ (ปัจจุบันคือบริเวณใต้สะพานพระราม 5) หมู่ 6 ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองนนทบุรี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ทิศเหนือติดต่อกับบ่อนบุรีรังสรรค์ ทิศใต้ติดคลองบางขุนเทียน ทิศตะวันออกติดกับที่ของเอกชน และทิศตะวันตกติดกับที่ทำการกองช่างเทศบาลนครนนทบุรี มีอุโบสถหลังเก่าสร้างตั้งแต่ปี 2376 เป็นลักษณะทรงไทยหลังคา 2 ชั้น ศาลาการเปรียญสร้าง พ.ศ.2370 ปัจจุบันยังใช้การได้ดี

วัดในย่านนี้ไม่ค่อยพบการพระราชทานกฐินหลวง นอกจากวัดเขมาภิรตารามซึ่งเป็นวัดหลวงแต่พบหลักฐานว่า **วัดใหม่นครอินทร์ได้รับผ้าพระกฐินในปีพ.ศ. 2454** โดยพระเจ้านั่งยาเธอ กรมขุนนครราชสีมา ในวันที่ 6 พฤศจิกายน ร.ศ. 129

มัสยิดรียาดีสุหนัน อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา มัสยิดเดิมมีมานานแล้วแต่ปัจจุบันได้สร้างใหม่ในปี พ.ศ.2526

ศาลเจ้าพ่อประสาททอง ตั้งอยู่ข้างคอนโครีเวอร์ไรน์ มีทางเท้าเดินเข้าไป ไม่ทราบว่าตั้งมาตั้งแต่เมื่อใด แต่เห็นมาตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย แล้ว

ศาลเจ้าพ่อปู่ ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้กับคลองบางตะนาวศรี มีทางเดินเท้าจากที่ใต้สะพานพระราม 5 ตั้งมากกว่า 100 ปีแล้ว

โรงเรียนต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้ คือ

- **โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม** ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2448 และทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ พ.ศ.2450 ขยายพื้นที่โดยการซื้อสวนทุเรียนเกือบ 5 ไร่ของชาวบ้านเพิ่มขึ้นและสร้างตึกใหม่

- **โรงเรียนสตรีนนทบุรี** ตั้งปี พ.ศ.2475 เดิมตั้งอยู่ที่ทำการทะเบียนเรือซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณศาลากลางหลังเดิม ต่อมาในปี พ.ศ.2498 ย้ายมาเลขที่120 ริมถนนพินุลสงคราม ตำบลสวนใหญ่ โดยซื้อที่เพิ่มอีก 14 ไร่เศษ วัดปากน้ำมอบที่ให้ 1 ไร่เศษ วัดพลัปลาศลิตย์มอบที่ให้ 2 ไร่เศษ จึงเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนสตรีวัดพลัปลาศลิตย์

- **โรงเรียนเขมพิทยา** เป็นโรงเรียนเอกชนตั้งปี พ.ศ.2482 เดิมอยู่ที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ต่อมาย้ายมาอยู่ริม ถนนพินุลสงครามในเนื้อที่ 3 ไร่เศษ เดิมเป็นสวนทุเรียนและสวนส้ม

- **โรงเรียนกลาโหมอุทิศ** ตั้งปีพ.ศ.2482 โดยแยกจากโรงเรียนวัดเขมาภิรตารามมาเป็นโรงเรียนมัธยม และจอมพลป.พิบูลสงครามซึ่งขณะนั้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้นำงบประมาณมาสร้างอาคาร

- **โรงเรียนวัดปากน้ำ** ตั้งประมาณช่วงต้นพ.ศ.2500

- โรงเรียน พลับพลาศิริวิทยา เป็นโรงเรียนเอกชนตั้งประมาณช่วงต้นพ.ศ 2500 โดยเช่าที่วัดพลับพลาประมาณ 1 ไร่เศษ
- โรงเรียนสุรินทรานุสรณ์ เป็นโรงเรียนเอกชนตั้งประมาณช่วงปลายพ.ศ 2490 ปัจจุบันเลิกกิจการไปแล้ว
- โรงเรียนพงษ์สวัสดิ์พิทยการ เป็นโรงเรียนเอกชนตั้งปีพ.ศ.2515 อยู่ริมถนนพินุลสงครามมีพื้นที่ 2 ไร่ 3 งาน เปิดสอนในระดับปวช. ต่อมาได้เปิดสอนระดับปวส.
- โรงเรียนอนุบาลเพื่อนเด็ก ตั้งประมาณช่วงพ.ศ.2525
- โรงเรียนเทศบาลวัดนครอินทร์ ตั้งประมาณช่วงต้นพ.ศ.2500

ตลาด

ตลาดนัดปากซอยวัดกำแพง (มาเจสติก) เป็นตลาดนัดช่วงเย็นถึงค่ำปิดวันพุธและวันศุกร์มีร้านค้า ประมาณ 90 กว่าร้าน มีเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้าทั้งของใหม่และมือสอง ถ้วยชามของใช้ในครัวเรือน ไม้ดอกไม้ประดับ ผลไม้ ข้าวสาร อาหารแห้งประเภทของชำ อาหารสดเช่นหมู เนื้อ ไก่ ปลาน้ำจืดสด ปลาน้ำจืดแดดเดียว ปลา กุ้งทะเล ปลาเค็ม อาหารสำเร็จรูปหลายประเภท เช่น แกงเผ็ดต่างๆ ผักเผ็ดต่างๆ แกงจืดต่างๆ ชนิด ยำต่างๆ ชนิด อาหารอีสาน เช่น ใ้สักรอก แหนม ต้มเปราะ ลาบ ก้อย ฯลฯ อาหารเหนือ เช่น ใ้สัอั่ว ขนมน้ำเงี้ยว ยำขนุน แกงฮังเล ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีผักสดขายหลายเจ้า ไก่ต้มน้ำปลาเปิดพะโล้ เปิดย่าง หมูทอด เนื้อเค็มทอด ฯลฯ ตลาดอื่นๆมีอีก เช่นตลาดนัดคริสตชาติ ตลาดเทศบาลนครนนทบุรี แต่อยู่นอกพื้นที่จึงไม่กล่าวถึง

หมู่บ้านจัดสรร

- หมู่บ้านพินุลย์ สร้างมาประมาณ 2530
- หมู่บ้านเปี่ยมสุข สร้างมาประมาณ 2525
- หมู่บ้านพินุลพัลร์ควิลล์ สร้างเสร็จ 2549
- หมู่บ้านบุรีรังสรรค์วิลเลจ สร้างประมาณ 2525

คลอง มีดังต่อไปนี้ คือ (รายละเอียดกล่าวในบทที่ 2)

- คลองวัดเขมาฯ
 - คลองวัดพลับพลา
- } ปัจจุบันกลายเป็นคลองระบายน้ำ

- คลองบางเขนเก่า อยู่ข้างวัดปากน้ำเป็นคลองกั้นเขตระหว่างจังหวัดนนทบุรีกับกรุงเทพฯ
- คลองขุนนาค
- คลองบางตะนาวศรี
- คลองบางขุนเทียน

1.2 ลักษณะชุมชนของบ้านสวนใหญ่

ก่อนการพิจารณาประกอบการตามแผนขั้นตอนเศรษฐกิจพัฒนาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2505) จากพื้นที่บ้านสวนใหญ่มีสภาพความเป็นอยู่เป็นบ้านสวนทั้งตำบลบ้านสวนใหญ่แต่เดิมนั้นเรียกตำบลบ้านหม้อ ชาวสวนบ้านหม้อ นิยมปลูกทุเรียน เรียกได้ว่าปลูกกันทั้งตำบล จึงเป็นที่มาของ ชื่อบ้านสวนใหญ่ ชาวสวนได้คัดเลือกทุเรียนพันธุ์ดีมาปลูก ซึ่งคนทั่วไปยอมรับว่าเป็นทุเรียนที่อร่อยที่สุดของจังหวัดนนทบุรี ได้แก่ พันธุ์ก้านยาว กบแม่เฒ่า ชะนี และกำป็น ฯลฯ

ต่อมาเมื่อรัฐบาลต้องการจะพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะส่วนของเมืองกรุงเทพฯ และปริมณฑล โดยเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจโดยหวังว่าจะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของประเทศได้ ด้วยการใช้นโยบายที่ทันสมัยเพื่อเพิ่มผลผลิตการส่งออก พื้นที่ส่วนมากได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเป็น โรงงานอุตสาหกรรม บ้านจัดสรร ศูนย์กลางค้าชาวสวนเองไม่สามารถทนต่อการขยับตัวของราคาที่ดิน ได้ทยอยขายจนปัจจุบันไม่เหลือพื้นที่สวนทุเรียนอีกเลย บ้านสวนใหญ่จึงเกิดเป็น “เนื้อเมือง” เช่นเดียวกับกรุงเทพฯ

1.2.1 ลักษณะทางกายภาพกับการตั้งถิ่นฐานและการประกอบอาชีพของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

พื้นที่ทางกายภาพของบ้านสวนใหญ่นนทบุรีเป็นพื้นที่ราบลุ่มดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นที่ราบน้ำท่วมถึงมีโคลนตะกอนทับถมดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก โดยเฉพาะดินแถบบ้านสวนใหญ่เป็นดินชุดบางกอกเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชสวน (ปรุงศรี วัลลิโกดม 2542, 7) นอกจากความอุดมสมบูรณ์ของดินแล้ว การขุดคลองลัดยังช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับพื้นที่ จากเดิมที่เป็นพื้นที่ลุ่มธรรมดาเมื่อขุดคลองลัดทำให้พื้นที่กลายเป็นที่คินริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาแทน ผลจากความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวจึงส่งผลต่อการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของบ้านสวนใหญ่ ที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพ และการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาติพันธุ์ต่างๆ

1.2.2 สวนใหญ่ในหน้าประวัติศาสตร์เมืองนนทบุรี

ตามที่ได้กล่าวแล้วในเบื้องต้นว่าบ้านสวนใหญ่เป็นส่วนหนึ่งของเมืองนนทบุรี เรื่องราวของบ้านสวนใหญ่แทบจะไม่มีปรากฏในหน้าเอกสารประวัติศาสตร์เมืองนนทบุรี โดยเฉพาะเมื่อสืบค้นจากเอกสารทางราชการ มักผูกรวมอยู่กับเรื่องเมืองนนทบุรี มองไม่เห็นตัวตนของคนบ้านสวนใหญ่ เสมือนหนึ่งว่าไม่มีบ้านเรือน ไม่มีผู้คน นอกจากนี้เอกสาร โดยทั่วไปมักจะกล่าวถึง ตลาดแก้ว ตลาดขวัญ เว้นพื้นที่ตรงกลางที่เป็นบ้านสวนใหญ่ไว้ แต่เราสามารถมองเห็นร่องรอยความเป็นบ้านสวนใหญ่ ด้วยการมองภาพผ่านเรื่องราวของวัดเขมาภิรตาราม ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี เชื่อว่าวัดนี้สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเดิมเรียกว่า วัดเขมา (หวน พินธุพันธ์ 2547,13) นอกจากนี้ยังมีตำนานเล่าสืบต่อกันมาว่าบริเวณชุมชนย่านวัดเขมา เคยเป็นที่หยุดพักแรมของ ขบวนเกวียนบรรทุกสินค้า เพราะตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำเจ้าพระยาและไม่ไกลจากเมืองบางกอกมากนัก สมเด็จพระ

รามาริบัติที่1(พระเจ้าอู่ทอง) กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาเคยประทับแรมบริเวณนี้ และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดขึ้นมาขึ้น แต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่ระบุถึงการตั้งถิ่นฐานของผู้คนแถบนี้ว่ามีการตั้งบ้านเรือนก่อนการสร้างวัดหรือไม่

ในบันทึกการเดินทางของ เฟอร์ดินันด์ เมนเดส ปินโต พ่อค้าชาวโปรตุเกส ซึ่งเดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา

ในช่วงขุนวรวงษาธิราช ครองกรุงศรีอยุธยาได้เล่าถึงปริมาณการเข้า-ออกมาของเรือสินค้า มีมากกว่า1000 ลำ ไม่นับรวมเรือขนาดเล็กอื่นๆที่ล่องอยู่ตามลำแม่น้ำ ตามท่าเรือต่างๆจึงเต็มไปด้วยเรือสินค้า นั่นหมายความว่าพื้นที่บริเวณวัดเขมาก็เป็นทางผ่านและอาจหมายถึงจุดแวะพักเรือ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเจริญเติบโตของชุมชนแถบนี้ด้วย

ต่อมา ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัด ตอนใต้วัดท้ายเมืองไปทะเลออกหน้าวัดเขมาภิรตาราม(ปรางศรี วัลโถม อ่างแล้ว ,5) ซึ่งแต่เดิมแม่น้ำเจ้าพระยาไหลวกเข้าทางแม่น้ำอ้อมมาทางบางใหญ่ แล้ววกเข้าคลองบางกรวยข้างวัดชลอมมาออกหน้าวัดเขมาภิรตาราม เมื่อขุดคลองลัดจึงส่งผลให้กระแสน้ำเกิดการเปลี่ยนทางเดิน ไหลเข้าคลองลัดที่ขุดใหม่ นานวันเข้าก็กลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาเส้นใหม่ แม่น้ำเจ้าพระยาเส้นเดิมจึงตื้นเขินเป็นคลอง ในปัจจุบันคือคลองแม่น้ำอ้อม(คลองอ้อมนนท์) คลองบางกอกน้อย และคลองบางกรวย (คูแพนที่ประกอบ) ผลการขุดคลองลัดจึงทำให้เกิดชุมชนแห่งใหม่ที่ใกล้กับบ้านสวนใหญ่คือชุมชนบ้านตลาดแก้วและแยกตัวออกจากชุมชนวัดเขมาภิรตาราม

โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ จากบันทึกของลาลูแบร์ชาวฝรั่งเศสได้กล่าวถึงชื่อของบ้านตลาดแก้วว่าเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป “...ตำบลต่างๆที่แม่น้ำสายนี้ไหลผ่าน คือ...แล้วก็ถึงนครสวรรค์ ชัยนาท ตลาดขวัญ ตลาดแก้วและบางกอก...” และยังได้บรรยายถึงสภาพพื้นที่ว่า “...สวนผลไม้ที่ บางกอกนั้น มีอาณาบริเวณยาวไปตามชายฝั่ง โดยทวนขึ้นไปสู่เมืองสยามถึง 4 ลี้ ซึ่งคนพื้นเมืองชอบบริโภคนักหนา...” การที่ลาลูแบร์ไม่ได้พูดถึงชื่อของบ้านสวนใหญ่โดยตรง แต่กึ่งชี้ได้ว่าแถบชุมชนบ้านสวนใหญ่ก็เป็นสวนผลไม้มาตั้งแต่สมัย อยุธยาแล้ว เพียงแต่ปริมาณของบ้านเรือนมีน้อยยังมีได้เป็นชุมชนขนาดใหญ่ และคงรวมอยู่กับชุมชน วัดเขมาภิรตาราม ทั้งนี้เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยาใกล้เสียกรุงครั้งที่ 2 ในพระราชพงศาวดารกรุงสยามฉบับบริติชมิวเซียมได้บันทึกไว้ว่า “...ครั้นเพลากลางคืน นายกำป็น (อังกฤษ) จึงขอเรือกราบมาชักสลูบล่องลงไปไม่ให้มีปากเสียง ครั้นตรงค่ายพม่า ณ วัดเขมาภิรตารามแล้ว จึงจุดปืนรายแค้นพร้อมกันทั้งสองข้าง ฝ่ายพม่าต้องปืนล้มตายเจ็บล้มปากแตกวิ่งออกจากค่าย ครั้นน้ำขึ้นเพลาค่ำ สลูดอยมาหากำป็นซึ่งทอดอยู่ ณ ตลาดขวัญ ฝ่ายพม่าก็ยกมาเข้าค่ายเมืองนนทบุรี...”

ในสมัยรัตนโกสินทร์ เรื่องราวบ้านสวนใหญ่ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวบ้านยังไม่สามารถค้นพบหลักฐานใดๆ แต่จากเอกสารทางราชการได้กล่าวถึง เรื่องการย้ายพระตำหนักแดงซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้กระทำการผาติกรรม ย้ายพระตำหนักแดงไปสร้างเป็นกุฏิเจ้าอาวาสวัดเขมาภิรตาราม ซึ่งเป็นวัดที่สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีทรงปฏิสังขรณ์ และทรงสร้างกุฏิศีกพระราชนานเจ้าอาวาส หอสมุดมนต์ และหอกลาง ทรงปฏิสังขรณ์พระอุโบสถและให้นำตราไอยราพรตซึ่งเป็นตราประจำรัชกาลประดิษฐานไว้ที่หน้าพระอุโบสถ (กระทรวงศึกษาธิการ , 2542:52) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองนนทบุรีไปตั้งที่ปากคลองบางซื่อ บ้านตลาดขวัญ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งศาลากลางเมืองขึ้นที่ปากคลองบางซื่อ ฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ถวายพระกรุณา ฌ วัดเขมาภิรตารามและเสด็จมาประทับแรมที่หน้าวัดเขมาภิรตารามในปีเดียวกัน

จนถึงปี พ.ศ. 2471 รัชกาลที่ 7 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายศาลากลางมาตั้งที่ราชวิทยาลัย บ้านบางขวาง ตำบลตะนาวศรี ตัวอาคารเป็นสถาปัตยกรรมแบบยุโรปตามอาคารประดับด้วยไม้ฉลุ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา กรมศิลปากร ได้ขึ้นบัญชีเป็น โบราณสถานแห่งหนึ่ง และในปัจจุบันศาลากลางจังหวัดนนทบุรี ได้ย้ายที่ทำการมาอยู่ที่ถนนรัตนธิเบศร์

ครั้นถึงยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครองหน้าประวัติศาสตร์ของนนทบุรีมักให้ความสำคัญกับเรื่องของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งมีบ้านเกิดใกล้ๆ กับบ้านสวนใหญ่ ดังนั้นผลการศึกษาจากเอกสารทำให้พบว่าเรื่องราวของประวัติศาสตร์วัฒนธรรมบ้านสวนใหญ่จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาจากคำบอกเล่าของผู้รู้เป็นสำคัญ โดยให้ความสำคัญกับเรื่องของประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นภูมิปัญญาชาวสวนทุเรียนบ้านสวนใหญ่เป็นประเด็นหลัก

1.2.3 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านสวนใหญ่น่าจะแบ่งได้ 3 ช่วงด้วยกันคือ

1. **ช่วงแรก** ช่วงที่เป็นชุมชนบ้านสวนริมแม่น้ำเจ้าพระยา ที่มีคนไทยตั้งถิ่นฐานอยู่แล้วตั้งแต่สมัยอยุธยา และเติบโตขึ้นในฐานะชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำซึ่งเป็นทางผ่านของเรือสินค้าเข้าออกยังกรุงศรีอยุธยาจึงส่งผลให้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ด้วยเช่น การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจีน และมอญ กล่าวคือ คนจีน ได้ตั้งบ้านแถววัดเขมาถึงคลองขุนนาค(สัมภาษณ์ นางสมถวิล มั่งเรือน อายุ 75 ปี) ชาวบ้านแถบนี้จะเรียกว่า “บ้านจีน” (ปัจจุบันชื่อนี้หายไปจากความรับรู้ของคนรุ่นใหม่) ซึ่งคนจีนกลุ่มนี้สันนิษฐานว่ามี การอพยพมาในสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีปริมาณการอพยพเข้าของจีนมายังประเทศไทยสูงมาก (สกินเนอร์ จี วิลเลียม.....) และจากคำสัมภาษณ์ก็ระบุว่า เป็นคนจีนที่มีการอพยพเข้าก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (บุญช่วย กล่อมเอียง อายุ 80 ปี) คนจีน กลุ่มนี้ประกอบอาชีพ ทำสวน ค้าขาย และการตั้งบ้านของคนไทยเชื้อสายมอญ หรือเรียกว่าชาวไทยตะนาวศรีแถบปากคลองตะนาวศรี ประกอบอาชีพปั้นหม้อ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ชาวบ้านแถบนี้ไม่ยอมรับว่าตนเองมีเชื้อสายมอญแล้ว ซึ่งขัดแย้งกับหลักฐานของทางจังหวัดที่ระบุว่าชาวบ้านกลุ่มนี้เป็นชาวมอญ (ปรุงศรี วัลลิโถม อ่างแล้ว , 12) ส่วนคนไทยกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป และนิยมตั้งบ้านแถบริมน้ำ(ดูแผนที่ ปีพ.ศ.2475) ประกอบอาชีพทำสวน โดยเฉพาะสวนทุเรียน มีส้มและพืชอื่นๆ ปลูกอยู่ด้วย ได้แก่ กล้วย หนาก ขนุน ฯลฯ

2. **ช่วงที่สอง** เป็นช่วงระหว่างหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงยุคการสร้างโรงไฟฟ้ายันฮี ที่บางกรวย กล่าวคือในช่วงของการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 สภาพพื้นที่แถบนี้ยังคงเป็นสวนทึบ ชาวบ้านจากฝั่งพระนครได้หนีเข้ามาหลบภัยครั้งเมื่อสงครามเลิก คนเหล่านี้ก็ได้เดินทางกลับหากแต่ได้ตั้งรกรากมาจนถึงปัจจุบัน ประกอบกับช่วงเวลาหลังจากนั้น จอมพล ป.พิบูลสงครามได้สร้างถนนพิบูลสงครามตัดผ่านพื้นที่สวนใหญ่ พื้นที่แถบนี้เริ่ม กลายเป็นเมือง ส่งผลต่อการอพยพเข้าของคนนอก และการประกอบอาชีพของชาวสวนแถบนี้ในช่วงต่อมา กล่าวคือ ช่วงเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เกิดวิกฤตน้ำท่วมไปพร้อมๆ กัน ผลจากน้ำท่วมจึงทำให้สวนทุเรียนของชาวบ้านเสียหายล้มตายเป็นจำนวนมาก หลังน้ำลดชาวบ้านได้ฟื้นสวนด้วยการปลูก

ทุเรียน ส้ม กล้วย ชมพู่มะนาว เป็นต้น แต่ในช่วงก่อนๆจะนิยมปลูกทุเรียนมากกว่า(สัมภานันท์ คุณขยายสารวย รัชศาสตร์ อายุ 82 ปี 8 พฤษภาคม 2548) ต่อมาเมื่อมีการสร้างโรงไฟฟ้าฝ่ายผลิตยันฮี ที่บางกรวย สวนทุเรียนได้รับผลกระทบหนักจากเขม่าดำซึ่งเป็นผลจากการใช้ถ่านหิน จับใบทุเรียนทำให้ทุเรียนเริ่มตาย ประกอบกับการสร้างเขื่อนเจ้าพระยาที่ชัยนาท ทำให้ระบบการหมุนเวียนของกระแสน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม น้ำเค็มได้รุกหนุพื้นที่สวน สวนทุเรียนในแถบพื้นที่สวนใหญ่จึงค่อยๆลดลง ประกอบความเจริญเติบโตของเมืองเริ่มรุกคืบเข้ามาอย่างต่อเนื่อง คำนานสวนทุเรียนแห่งบ้านสวนใหญ่จึงเริ่มต้นขึ้น และกลายเป็นเพียงเรื่องเล่าในสมัยต่อมา

3. ช่วงที่สามเป็นช่วง เมืองรุก ถนนล้อม ผลจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หลังปีพ.ศ.2505 เป็นต้นมาความเจริญทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมเติบโตขึ้นอย่างมากในฝั่งกรุงเทพ การสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน อาทิ ถนน ไฟฟ้า ประปา ได้ส่งผลต่อการเติบโตในภาคอุตสาหกรรม ปริมาณการอพยพของคนต่างถิ่นเข้ามาทำงานในเมืองหลวงและปริมาณรถเริ่มมากขึ้นตามลำดับ พื้นที่บริเวณบ้านสวนใหญ่ซึ่งตั้งใกล้กับเขตพื้นที่กรุงเทพจึงได้เริ่มรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน การเกิดขึ้นของถนนสายต่างๆในจังหวัดนนทบุรี เช่นถนนกรุงเทพ-นนท์ ดิวานนท์ เรวดี รัตนาธิเบศร์ เป็นเครือข่ายโยงใย เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตคนบ้านสวนใหญ่ การเข้ามาของคนหน้าใหม่ในพื้นที่ทำให้ชาวบ้านที่ประสบกับปัญหาการทำสวน หลังวิกฤตการณ์น้ำท่วมใหญ่ในปี พ. ศ.2526 ชาวสวนเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีตนเองจากชาวสวนกลายเป็นเจ้าของบ้านเช่า เจ้าของตึกแถว บ้างก็ขายที่สวนและอพยพไปอยู่ที่อื่นๆ จากพื้นที่ที่เคยเป็นสวนเริ่มกลายเป็นบ้านเช่า เป็นบ้านจัดสรร เป็นโรงงานขนาดย่อม ถ้าคลองเริ่มหมดความสำคัญ การสัญจรหันมาใช้ทางบกแทน น้ำคลองและแม่น้ำที่เคยได้ใช้ดื่มกินก็ลดบทบาทลงเมื่อมีประปาเข้ามาแทนที่ วิถีคนสวนกลายเป็นวิถีคนเมือง ความหลากหลายของผู้คนซึ่งมาจากหลายถิ่นเมื่อมาใช้พื้นที่แถบบ้านสวนใหญ่ ย่อมส่งผลต่อภาพความสัมพันธ์ของคนในกับคนหน้าใหม่และการดำรงอยู่ของบ้านสวนใหญ่โดยไม่อาจหลีกเลี่ยง

บทที่ 2

วิถีชีวิตชาวสวนทุเรียนบ้านสวนใหญ่ นนทบุรี ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2

2.1 สภาพแวดล้อมทางกายภาพกับการตั้งถิ่นฐาน

สภาพแวดล้อมทางกายภาพของชาวบ้านสวนใหญ่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 บ้านสวนใหญ่เป็นชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาประกอบด้วยคลองต่างๆที่มีน้ำและทรัพยากรในน้ำอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ซึ่งไม่มีถนนตัดผ่าน สภาพเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองที่เกิดเองตามธรรมชาติและคลองขุด จากคำบอกเล่าของ อาจารย์ อุบลศรี ธรรมานนท์ กล่าวว่า “บ้านสวนใหญ่เดิมที่เป็นสวนทุเรียน สวนผลไม้ แหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ มีปลาช่อน ปลาคูคัง ยังมีโรงงานอุตสาหกรรม เพราะชาวบ้านยังไม่ยอมขายสวน ถ้าขายที่ดินก็จะแพงมาก ” (อุบลศรี ธรรมานนท์ อายุ 83 ปี สัมภาษณ์ 14 มกราคม 2549)

จากแผนที่ปี พ.ศ. 2475 ของกรมแผนที่ทหารพบว่า การตั้งบ้านเรือน ในช่วงเวลานี้ จะตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยากันอย่างหนาแน่นและริมคลองประปราย พื้นที่ตอนในสวนใหญ่เป็นสวนทุเรียน ลักษณะการตั้งถิ่นฐานดังกล่าวจึงเหมือนการตั้งถิ่นฐานทั่วไปของคนที่ราบภาคกลาง ซึ่งมีลักษณะเป็น Reverie settlement คือตั้งถิ่นฐานตามแนวยาวของเส้นทางคมนาคมทางน้ำ ได้แก่แม่น้ำลำคลองต่างๆ ซึ่งมีโครงข่ายโยงใยอย่างหนาแน่น ทั้งคลองขุดและคลองธรรมชาติ เนื่องจากบ้านสวนใหญ่เป็นชุมชนชาวสวน บ้านเรือนส่วนใหญ่จึงตั้งอยู่ตามแนวริมฝั่งแม่น้ำและลำคลอง ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการใช้น้ำสำหรับอุปโภคและบริโภค การคมนาคม และเกษตรกรรม สภาพบ้านเรือน ในยุคนี้ยังคงเป็นบ้านเรือนไม้ทรงไทยโบราณหลังคาปั้นหย่า ในช่วงนี้มีบ้านมุงด้วยหลังคามุงจากอยู่เป็นจำนวนมาก ได้ถูกสูงเพื่อหนีน้ำ

2.1.1 ลำคลองในอดีต

จากแผนที่ซึ่งสำรวจในปี พ.ศ.2475 แสดงให้เห็นถึงลำคลองทั้งใหญ่และเล็ก มีขนาดสั้นและยาวหลายสาย ผ่านไปตามสวนต่าง ๆ เต็มพื้นที่บ้านสวนใหญ่เรามักจะเห็นมีวัดต่าง ๆ ตั้งอยู่ตามลำคลอง ในอดีตทุกคลองจะพายเรือเข้าไปได้และมักจะเชื่อมต่อถึงกันแทบทุกคลอง

คลองบางเขนเก่า เป็นคลองขนาดใหญ่ และมีความยาว วัดที่อยู่ริมคลอง คือ วัดปากน้ำ วัดฝาง ไปเชื่อมกับคลองบางเขนใหม่ใกล้ ๆ กับวัดฝาง ในพื้นที่ตลอดลำคลองจะมีลำปะโดงแยกออกไปมากมายใหญ่บ้างเล็กบ้าง มีคลองลัดเชื่อมออกไปถึงวัดกำแพง ตลอดคลองบางเขนเก่ามีบ้านคนอยู่ค่อนข้างมาก อาจกล่าวได้ว่ามากกว่าคลองอื่น ๆ ยกเว้นคลองบางขุนเทียนมีจำนวนบ้านมาก มีบ้านกับสวนตรงปากคลองหลายสิบหลัง

คลองวัดปลับปลา เป็นคลองขนาดเล็ก เป็นคลองสายสั้น ๆ ไปเชื่อมต่อกับคลองวัดเขมา เป็นการนำน้ำเข้าสวน ไม่ค่อยมีบ้านอยู่อาศัย มีอยู่เพียงกลุ่มเดียวที่อยู่ใกล้กับวัดปลับปลา คุณลุงบุญช่วย ปันใจ มีสวนอยู่ใกล้วัดปลับปลา 17 ไร่ คุณลุงเคยพายเรือไปออกคลองขุนนาได้

แผนที่บริเวณกรุงเทพฯ

513

วัดเขมาภิรตาราม

แผนที่ ๒๗

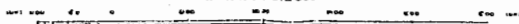

สำรวจ พ.ศ. ๒๔๗๖

๕๑๑๐๓๗

เครื่องหมายแผนที่

มาตราส่วน ๑:๕๐๐๐

พิมพ์ที่กรมแผนที่ พ.ศ. ๒๔๗๕

เครื่องหมายแผนที่

คลองวัดเขมาฯ มีบ้านอยู่ปากคลอง และอยู่กันเป็นกลุ่มทั้ง 2 ฝั่ง เป็นคลองเล็ก ๆ อ้อมวัดเขมาภิรตารามไปจรดกับคลองวัดพลับพลา ปากคลองจะเห็นที่ดินแปลงขนาดใหญ่เป็นสวนอยู่ริมคลองทั้ง 2 ฝั่ง ต่อมาถูกเวนคืนสร้างโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม

คลองขุนนาค เป็นคลองเล็ก ๆ มีขนาดสั้น แต่สามารถนำน้ำเข้าสวนได้หลายชนิด ไม่มีวัดและบ้านอยู่อาศัยไม่สามารถไปเชื่อมกับคลองอื่น ๆ ได้

คลองบางขุนเทียน เป็นคลองขนาดใหญ่ สามารถไปเชื่อมกับคลองลัดและผ่านไปยังวัดกำแพง สามารถนำน้ำเข้าไปยังนาตาขุน (ขุนสงบนิยมเหตุ) คลองบางขุนเทียนมีบ้านเรือนตั้งอยู่ปากคลองมากกว่าคลองอื่น และมีสถานีตำรวจบางตะนาวศรีอยู่ปากคลอง มีวัดนครอินทร์(วัดใหม่) อยู่ห่างจากปากคลองไม่มากนัก มีบ้านเรือนตั้งอยู่ในคลองประปราย มีลำประโดง แยกเข้าสวน

คลองบางตะนาวศรี เป็นคลองขนาดใหญ่แต่ไม่ยาวมากนัก ปลายคลองไปสุดบริเวณที่นา มีบ้านในบริเวณปากคลองตะนาวศรีค่อนข้างมากและมีบ้านในคลองประปราย ไปเชื่อมต่อกับคลองวัดขวาง (วัดบางขวาง)

2.1.2 การคมนาคม

ทางน้ำ ผู้คนสมัยนั้นนอกจากจะสัญจรไปตามคลอง ซึ่งเชื่อมต่อกันได้หลายคลอง และยังสามารถพายเรือเล็กเข้าไปในลำประโดงจนไปถึงสวนได้ ชาวสวนนิยมใช้เรือสำปั้น เพราะสามารถบรรทุกสิ่งของได้มาก เรือบดขนาดนั่ง 2 คนพายหัวพายท้าย จะนำสิ่งของจากสวนได้พอประมาณ จะไม่นิยมเรือเล็กมากถ้าบ้านอยู่แม่น้ำเจ้าพระยา ถ้าอยู่ในคลองจะนิยมเรือเล็กเพราะเข้าลำประโดงสวนสะดวก ชาวสวนย่านวัดเขมาฯ วัดพลับพลาจะนำทุเรียนไปขายที่ตลาดแก้วโดยใส่เรือไปขาย นอกจากนี้มีเรือมอเตอร์โบ๊ต วิ่งรับจ้างในแม่น้ำเจ้าพระยา

ทางบก จะเป็นทางเท้า มีทางเท้าเลียบริมแม่น้ำตั้งแต่วัดเขมาภิรตารามไปจนถึงศาลากลางจังหวัดนนทบุรี (หลังเก่าริมแม่น้ำเจ้าพระยา) และต่อไปจนถึงวัดบางแพรก ทางเท้านี้จะมีสะพานข้ามลำคลอง เช่น ที่วัดเขมาเรียก **สะพานสามต่อ** ทางเท้าบางที่ก็ลาดซีเมนต์ เช่น จากวัดเขมาไปถึงบ่อนไก่บางแห่งก็เป็นดินแต่มีกระเบื้องปู

นอกจากนี้มีทางเท้าเข้าสวน จะมีบ้างระหว่างชนิดสวน เพราะชาวสวนบางคนจะไม่ใช้เรือ จะใช้ทางเท้าสะดวกกว่า ส่วนใหญ่จะเป็นทางดิน ถ้าใกล้วัดจะมีกระเบื้องปู ทางเท้าเหล่านี้ในปัจจุบันจะเป็นซอยเล็กบ้างใหญ่บ้างแล้วแต่ตกลงกันระหว่างเจ้าของสวน บางสวนก็จะยังเป็นที่ตาบอดรถไม่สามารถเข้าไปถึงได้ บางสวนมีบ้านเรือนอยู่อาศัยในสวนและมีทางรถเข้าถึง บางสวนก็กลายเป็นบ้านจัดสรรปิดทางเข้าสวนอื่น ๆ ก็มี เช่น สวนหลังหมู่บ้านพินูตพาร์ควิลล์

จากคำบอกเล่าของ **พลเอก วิจิตร สุขมาก** ถึงการเดินทางในสมัยนั้นว่า ในขณะที่ศึกษาอยู่ที่โรงเรียนเตรียมนายร้อย ต้องเดินทางไปเรียนโดยใช้เรือมอเตอร์โบ๊ต ซึ่งจะวิ่งเล่นขึ้นลงตามลำน้ำเจ้าพระยาเป็นประจำทุกวัน โดยมาขึ้นเรือที่ทำเขี้ยวไวกา บางกระบือ แล้วขึ้นรถรางไฟฟ้าไปลงที่สี่เสาเทเวศร์ แล้วก็ต่อรถรางไฟฟ้าอีกสายหนึ่งมาลงที่ข้างโรงเรียนนายร้อยทหารบก ตรงข้างกองทัพบกทหารสารวัตรทหารบก (เก่า) สวนมิสกวัน (พลเอกวิจิตร สุขมาก, 2548 : น.18) การเดินทางโดยเรือมอเตอร์โบ๊ตไม่ได้สะดวกสบายนัก โดยเฉพาะเรื่องระยะเวลา ต้องขึ้นกับเวลาของน้ำขึ้น จากการที่โรงเรียนในย่านนี้ไม่มีโรงเรียนสตรี ทำให้นักเรียนหญิงเดินทางไปเรียนลำบากมาก **อาจารย์อุบลศรี ธรรมานนท์** ได้เล่าว่าสมัยท่านเรียนมัธยมที่โรงเรียนราชนิ บางกระบือ ท่านต้องมานั่งคอยที่ทำเขี้ยวไวกา บางครั้งต้องคอยจนมืดค่ำ ร้านค้าย่านนั้นจำท่านได้มักจะชวนให้เข้าไปนั่งข้างในร้านเพื่อความปลอดภัย (อาจารย์อุบลศรี ธรรมานนท์ อ้าแงแล้ว)

บ้านของผู้วิจัยอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ผู้ใหญ่ในสมัยนั้นถ้าจะเข้ากรุงเทพฯ จะใช้เรือมอเตอร์โบ๊ต ค่าเรือ ... บาท ถ้าไม่จำเป็นจะไม่ใช้กัน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้มีการตัดถนนรถยนต์เชื่อมระหว่างนนทบุรี-กรุงเทพฯ ขึ้นเป็นครั้งแรก คือ ถนนพระราชราษฎร์ โดยผ่านทางคลองบางเขน วัดใหม่ทางหลวง วัดลานนาบุญ ตรงมายังทำนายนนท์ ศาลากลางจังหวัดนนทบุรีเดิม ต่อมาได้มีการตัดถนนพิบูลสงคราม เริ่มตั้งแต่ศาลากลางจังหวัดนนทบุรีเดิม ผ่านหน้าวัดเขมาภิรตาราม วัดปากน้ำพิบูลสงครามถึงสะพานพระราม 7 ไปบางกระบือ ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 8 ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณปี พ.ศ.2484 ที่สวนหายไปเป็นจำนวนมาก บางสวนหายไปเกือบหมด จากการแบ่งแยกโฉนดของนายประดิษฐ์ คล้ายคลึง เหลือเพียง 11 ตารางวา ทำอะไรไม่ได้ ต้องขายต่อให้คนอื่นไป

2.1.3 ตลาด

ตลาดแก้ว เป็นตลาดน้ำอยู่บริเวณปากคลองบางเขนเก่า ปัจจุบันไม่เหลือร่องรอยใด ๆ ไว้เลย ในอดีตตลาดแก้วเหมือนตลาดน้ำทั่วไปมีเรือแพขายของ เช่น เรือแพของนาย แสง หิรัญวัฒน์ ซึ่งขายยาแผนโบราณ ชาวสวนจะเอาของสวนและผลไม้ใส่เรือบดเรือสำปั้นมาขาย โดยมีแม่ค้ารับไปขายปลีกต่อ นอกจากนี้มีอาหารสด ผักต่าง ๆ เช่น หมู ไก่ ปลาน้ำจืด อาหารแห้งมีบ้างแต่ไม่มาก ชาวสวนจะซื้ออาหารสดกลับบ้าน ผักจะซื้อบ้างไม่มากนักเพราะคนสวนจะปลูกเอง ข้าวสารจะซื้อจากเจ้าประจำที่พายเรือมาขายหน้าบ้าน กะป็น้ำปลาของแห้งอาจซื้อจากตลาดแก้ว หรือซื้อจากเจ้าประจำที่พายเรือขาย

ลุงบุญช่วย ปั่นใจ เล่าว่าคุณแม่เคยเอาทุเรียนไปขายที่ตลาดแก้วก่อนน้ำท่วมปี 2485 เต็มลำเรือได้ไม่ถึง 100 บาท บางครั้งได้ประมาณ 40-50 บาท และจะมีหมาก-พลู กล้วยน้ำหว่า ผลไม้อื่นเช่นมะไฟหรือมะพร้าว ราคาถูกจะเก็บไว้กินเองกัน (สัมภาษณ์ ลุงบุญช่วย ปั่นใจ อายุ 78 ปี บ้านข้างวัดพลับปลา) ในระยะก่อนน้ำท่วมใหญ่ปี พ.ศ.2484-2485 ทุเรียนจะราคาไม่สูงนักและเป็นไปได้ว่าคุณลุงปลูกทุเรียนพันธุ์ กระจุกทองเป็นส่วนใหญ่และมีอีตวงซึ่งเป็นทุเรียนที่มีราคาไม่แพง ะนี้ กบ หมอนทองคุณลุงปลูกไม่มาก

ตลาดนนท์ ในสมัยนี้ชาวสวนบางท่านจะไปขายทุเรียนที่ตลาดจังหวัดนนทบุรี แต่ถ้าอยู่ใกล้วัดเขมาฯ จะไปตลาดแก้ว เพราะไปตลาดนนท์ไกลกว่า ถ้าไปทางน้ำพายเรือทวนน้ำจะเหนื่อยมาก ซึ่งถ้าเป็นทุเรียนพันธุ์ดี ๆ อาจคุ้มเหนื่อย ถ้าจะซื้อของเป็นจำนวนมากจะไปซื้อที่ตลาดนนท์ เช่น เวลาทำบุญ ชาวสวนจะไปซื้อหมู เนื้อ ไก่ ที่ตลาดนนท์

ในสมัยก่อนการซื้อขายของบางอย่างอาจใช้วิธีแลกเปลี่ยนกัน เช่น นางไพเราะ กล่อมเอียง เคยนำไปตองสดไปแลกกับหมูสดที่ตลาดเมืองนนท์ หรือที่ร้านชำขายของอุปโภคบริโภคใกล้ ๆ ข้างที่วัดเขมาภิรตาราม นอกจากนี้เมื่อยังอยู่ในวัยเด็ก 7-8 ขวบ ผู้วิจัยเองเคยนำกล้วยน้ำว่า 1-2 หวี ไปจ้างแม่ค้าขายกล้วยแขกซื้อป้าศรี ทอดมาให้ในราคา 5 บาท ได้กล้วยแขกมาเต็มตะกร้ากินกันได้ทั้งบ้าน และเป็นกล้วยแขกแบบผ่า 2 ซีน ไม่ใช่ผ่า 3 หรือ 4 ซีน เหมือนในปัจจุบัน

2.2 สวนใหญ่ในหน้าประวัติศาสตร์เมืองนนทบุรี

เรื่องราวของบ้านสวนใหญ่ในช่วงนี้ที่มีบันทึกไว้คือ การเสด็จประพาส และประทับที่ วัดเขมาภิรตาราม ในวันที่ 27 กรกฎาคม ร.ศ.125 (พ.ศ.2450) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จมาประทับแรมที่วัดเขมาภิรตาราม โดยเรือพระที่นั่งกลไฟชลยุทธ เพื่อเสด็จขึ้นไปทางเมืองปทุมธานี ได้เสด็จประพาสตลาดบางเขน ใน

การนี้กำหนด ผู้ใหญ่ ที่อยู่ใกล้ ๆ วัดเขมาภิรตาราม และกองตระเวน ได้พลัดเปลี่ยนกันนั่งยามกองเพลิงล้อมวงในบริเวณวัดตลอดทั่วทั้งทางบก และทางเรือ และจุดประทีปโคมไฟทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่ประทับ (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5 เลขที่ ร.5 น.3.4 ฐ/4 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองนนทบุรี เมืองปทุมธานี ได้จัดการรับเสด็จเรียบร้อยแล้ว)

การพระราชทานพระกฐินมายังวัดเขมาภิรตาราม วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2450 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชทานพระกฐินมายังวัดเขมาภิรตาราม โดยโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิจ เสด็จมาทอดพระกฐิน โดยทางเจ้าเมืองนนทบุรี เจ้าพระยานนทบุรีศรีเกษตรา ได้เกณฑ์นายอำเภอ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และพลตระเวนมาเฝ้ารับเสด็จ และได้มีผู้ถวายผลไม้ของสวน (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5 เลขที่ ร.5 น.3.4 ฐ/8 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิจ, ได้จัดการรับเสด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิจทรงทอดพระกฐินวัดเขมาภิรตารามนั้นเสด็จแล้ว).

วันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ.2454 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสิริรัชสังกาศ ได้เสด็จทอดพระกฐินที่วัดเขมาภิรตาราม วัดเฉลิมพระเกียรติ และวัดปรมย์ เป็นที่น่าสังเกตว่าในสมัยนั้นมีผู้บวชเรียนที่วัดเขมาภิรตารามค่อนข้างมาก มีจำนวน 32 รูป (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 เลขที่ ร.6 น.3.4 ง/16 เรื่อง กรมขุนสิริรัชสังกาศ กรมขุนนครสวรรค์วรพินิจ เสด็จทอดพระกฐิน

วันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ.2462 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิจ เสด็จทรงนำผ้าพระกฐินมาพระราชทานแก่พระสงฆ์ที่วัดเขมาภิรตารามในการนี้มีพิณพาทย์ กลองแขก ประโคมเวลาพระสงฆ์ลงอยู่โมทนาพระกฐิน (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.10.5 ก./34 หนังสือ พระยานนทบุรี ถึงเจ้าพระยายมราชเสนาบดีกรมพระนครบาล ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2462).

2.3 ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ของคนบ้านสวนใหญ่

เนื่องจากบ้านสวนใหญ่เป็นชุมชนริมน้ำที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน ประกอบกับเป็นสถานที่ที่เปิดรับการเข้ามาของคนต่างถิ่นได้ง่าย ทำให้คนบ้านสวนใหญ่มีการอพยพของคนหลากหลายชาติพันธุ์ ทั้งไทย จีน มอญ และมุสลิม โดยสันนิษฐานว่า คนไทย นั้นตั้งถิ่นฐาน มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว โดยดูจากหลักฐานการสร้างวัดเขมาภิรตาราม และอาชีพหลักของคนไทยคือการทำสวน

สำหรับ คนมอญ กลุ่มที่มาอยู่บ้านสวนใหญ่นั้น ได้อพยพลงมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ในสมัยกรุงธนบุรี พร้อมกับ กลุ่มชาวมอญที่ปากเกร็ด โดยตั้งบ้านแถวคลองตะนาวศรีมีอาชีพปั้นหม้อเป็นงานหลัก

ส่วน คนจีน นั้นสันนิษฐานว่าเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นระยะๆ ตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา เรื่อยมาจนถึงรัตน โกสินทร์ ซึ่งมีการอพยพเข้ามามากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้ตั้งบ้านแถววัดเขมาภิรตาราม จนถึงคลองขุนนาค โดยเรียกว่า "ชุมชนบ้านจีน" ชาวจีนสมัยนี้ประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้างทั่วไป เช่นแบกหาม ขุดลอกสวน เป็นต้น ต่อมาชาวจีนเหล่านี้ก็ถูกกลืนกลายเป็นคนไทยเชื้อสายจีน

2.4 วัฒนธรรมการทำสวนบ้านสวนใหญ่ นนทบุรี

2.4.1 ประวัติการเข้ามาของทุเรียน ในประเทศไทย

ทุเรียนเป็นผลไม้ในเขตร้อน มีถิ่นกำเนิดทางเอเชียใต้แถบหมู่เกาะบอร์เนียว อินโดนีเซีย มาเลเซีย ไทย พม่า อินเดีย ศรีลังกาและฟิลิปปินส์ เข้าใจว่าคงนำพันธุ์ที่ดีมาจากมลายูหรือชวาเข้ามาปลูกในประเทศไทยเก่าแก่อย่างน้อยเกือบ 200 ปี จนกลายเป็นผลไม้พื้นเมืองไป เริ่มปลูกหรือนำพันธุ์มาประเทศไทย ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือสมัยต้นรัตนโกสินทร์โดย

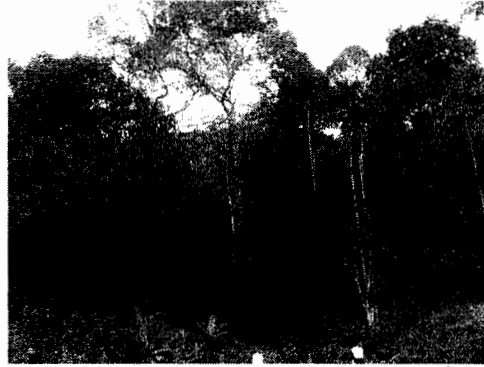
1. เข้ามาทับกองทัพที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในครั้งที่พระองค์เสด็จยกกองทัพไปตีเมืองมะริดและตะนาวศรี เมื่อปี พ.ศ. 2330 แต่ตีไม่ได้เพียงแต่ล้อมเมืองไว้ประมาณ 2-3 วัน เสบียงอาหารขาดมือลง เพราะการคมนาคมและการติดต่อกับทางกรุงเทพฯ ๑ ลำบากและล่าช้า จำเป็นอยู่เองที่พวกแม่ทัพนายกองต้องออกมาเสบียงอาหารในแถบนั้นมาจนเจือกองทัพ คงจะไปพบทุเรียนเข้าก็นำเอามาด้วย เมื่อรับประทานแล้วเห็นว่ามียุทธชาติอร่อยดี จึงนำเอาเมล็ดทุเรียนเข้ามากรุงเทพฯ ๑ ด้วย เพราะเห็นว่าเป็นผลไม้แปลกอย่างหนึ่งและมีรสชาติอร่อยอีกอย่างหนึ่งเมื่อมาถึงกรุงเทพฯ ๑ ก็เลยนำเอาไปปลูกไว้ที่บ้านคุณปู่สาย ฉิมคล้าย ได้เก็บเมล็ดทุเรียนใส่ย่ามไว้เมื่อกลับมาบ้านที่เมืองนนท์ได้นำไปแจกจ่ายเพื่อนฝูง และได้นำไปปลูกที่วัดสักบางกรวย เมื่อออกผลได้แจกจ่ายชาวสวนใกล้เคียง เป็นที่ติดใจในรสชาติ จึงขอพันธุ์ไปปลูกกันทั่วไปในเขตบางกรวย และเมืองนนทบุรี (ชำระ ธรรมเนียมดุษฎี , 2532 : 5) สอดคล้องกับความเชื่อที่ว่าในการรบครั้งที่แม่ทัพนายกองนำเมล็ดทุเรียนกลับมาเข้ามาด้วยเพราะเห็นเป็นผลไม้แปลกอย่างหนึ่งและมีรสชาติอร่อยอีกอย่างหนึ่ง จึงนำเอาไปปลูกที่บ้าน (หลวงบุเรศบำรุงการ, 2513: 4-5) จึงปรากฏว่ามีทุเรียนที่มีอายุประมาณ 100-150 ปีขึ้นไป มักจะปลูกอยู่ตามบ้านผู้ใหญ่เจ้านายเก่า ๆ แต่เป็นที่น่าเสียดายเพราะน้ำท่วมกรุงเทพฯ ๑ ครั้งใหญ่ถึง 2 ครั้ง คือ พ.ศ. 2460 และ พ.ศ. 2485 ทำให้ทุเรียนตายเสียมาก นอกจากนี้ น้ำท่วมขังเมื่อ พ.ศ. 2526 อีกครั้งหนึ่ง จึงอาจทำให้ทุเรียนต้นเก่าแก่สูญพันธุ์ไปแล้วก็ได้

ต้นทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองในจังหวัด นครศรีธรรมราช ชาวปักษ์ใต้จะเรียกว่า "เรียนบ้าน"

2. เชื่อกันว่าทุเรียนมาจากเมื่อทวาย มะริด และตะนาวศรี เช่นกัน แต่แพร่ลงไปทางใต้ก่อนโดยเรือสินค้า เพราะแถบนี้มีการติดต่อค้าขายกันมานาน ทุเรียนจึงแพร่หลายอยู่ในแถบแหลมมลายู บางต้นมีอายุเป็นร้อย ๆ ปีแล้วก็มี ทุเรียนที่นำมาปลูกในกรุงเทพฯ ๑ สมัยนั้นน่าจะได้อาจมาจากนครศรีธรรมราช (บรรณ บวรณะชนบท, 2542:1)

พันธุ์ที่นำเข้ามาปลูกในระยะนั้น เข้าใจว่าเป็นพันธุ์ป่าหรือที่ชาวปักยได้เรียกว่า”เรียนบ้าน” ซึ่งเป็นทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่มีการปรับปรุงสายพันธุ์เหมือนไม้ป่าทั่วไป ลักษณะลำต้น สูง เมล็ดหนา เนื้อบาง รสชาติหอมหวาน ครั้งแรก ๆ คงแพร่เข้ามาทางพระนคร ธนบุรี และนนทบุรีก่อน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย)

“เรียนบ้าน” ลำต้นสูง มีขึ้นทั่วไปในป่าตามเชิงเขาปัจจุบันยังคงพบเห็นได้ทั่วไปในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช

- ไฟทอรี่ พัทธ์ย เอื้อเพื่อภาพเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย

2.4.2 ภูมิปัญญาในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนใหญ่นนทบุรี

ในช่วงเวลานี้ภูมิปัญญาในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนใหญ่ จะยังไม่พบหลักฐานชัดเจนนักนอกจากการเพาะพันธุ์ทุเรียนและการสืบทอดสายพันธุ์ เป็นที่น่าสังเกตว่าการเพาะทุเรียนชนิดใหม่ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นชาวบางกรวย ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา

ลักษณะและพันธุ์

ทุเรียนเป็นผลไม้ขนาดกลางหรือค่อนข้างสูง สูงประมาณ 20-50 เมตร ต้นและกิ่งมักตั้งตรง เนื้อไม้อ่อนและเหนียว ใบกว้างปลายมน แฉกทะแยง ดอกใหญ่ สมบูรณ์เพศ ผลิออกตามโคนกิ่งที่แยกออกจากลำต้น และตามกิ่งข้าง ในชั้นแรกจะแตกออกมาเป็นตุ่มเล็ก ๆ อยู่ตามขอบตาของกิ่ง แล้วจึงขยายตัว เป็นดอกตูมสีเหลืองแล้วเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลปนเขียว กลิ่นหอม ผลใหญ่กลม หรือกลมรี ปลายมน ขนาดผ่าศูนย์กลางราว 15 ซม. ถึง 30 ซม. เปลือกหนา เต็มไปด้วยหนามแหลมแข็ง รูปกรวยตรงรอยต่อระหว่างพู หนามเล็ก และเป็ยดกั้นแน่น ผลหนึ่งประมาณ 5 พู ในพูหนึ่งอาจมีเมล็ดมากหรือน้อย ก็ได้แต่ความอุดมสมบูรณ์ของดินและชนิดของพันธุ์ เนื้อสีเขียวกมเหลือง หรือเหลือง หรือแดงเนื้อเวลาสุกอม และเมล็ดใหญ่ เล็กหรือลึบ แข็ง รสหวาน หวานจัด หวานมัน กลิ่นแรง บางประเภทตั้งชื่อว่า **Civet fruit** หรือผลไม้ชะมด ชาวต่างประเทศบางประเทศไม่ชอบกลิ่นพันธุ์ทุเรียน ทุเรียนในสมัยก่อนขยายพันธุ์ เพาะจากเมล็ด ได้กลายพันธุ์มากมายแม้แต่เมื่อ 79 ปีมาแล้ว ยังมีพันธุ์ที่

อีกชื่อจากกุญชร	เพราะเหลืองอ่อนคจสีงา
กำป็นและอึบาตร์	โคจรสชาติก็โอชา
จำปีและจำปา	เทียบด้วยสีมาลีสอง
จระเข้วงยาวใหญ่	สีประไพเหลืองเรืองรอง
ปลัดคำชื่อเจ้าของ	ปลากาโให้เทโพผล
ยักใจโมรานี้	สองชื่อซี้ดูชอบกล
ฝักเข้าแขนอ่อนปน	นางปากท้อธรณีไหว
สนั่นสนิทเนื้อ	ผลโตเหลืองยิ่งใคร ๆ
สองงามงามไสว	ผลนำขมนมสวรรค์
หนึ่งชื่อพระสมุท	อีกลมุครสหวานมัน
หมอนทองพ้องนามกัน	กับมะม่วงหมอนทองมี
ทุเรียนลูกโป่งโล้ง	เรียกหอยโข่งเขียวจี
รูปรัดไม้เรียวยาว	อีกหอยขม กลมข้อมเขี้ยว
ทุเรียนชื่อสายหยุด	เรียกสมมุตด้วยกลิ่นกลา
สีลานต้นเสลา	สีนวลหลายคล้ายสีลาน
หนึ่งชื่อนกกระจิบ	ผลห้ามดิบดูตระการ
ก้านยาวผลย่อยยาน	อีกยวงปลิ้นกลิ่นฉุนแรง
นางเป็ครูปคล้ายเป็ด	ท้ายเพ็ด ๆ เรือสีแดง
พรรณหนึ่งชื่อแมลง	ป้องท้ายงอนซ้อนเชิดชู
ทุเรียนชื่อมีหลาย	แยกขยายออกให้ดู
นักเลงเล่นตัดพู	เขามักรู้รูปพรรณ
เพราะเขาเคยสังเกต	ผลพู่เกทเหตุสำคัญ
จึงกล้ามาพจน์	ชนะกันด้วยแม่นหมาย ๆ

(จากหนังสือวิธีการปลูกบำรุงรักษาผลไม้บางชนิด,2507)

รายชื่อพันธุ์ทุเรียน

รายชื่อพันธุ์ทุเรียนที่นิยมปลูกในตำบลสวนใหญ่ มี 21 พันธุ์ ซึ่งน่าจะมีหลงเหลือมาตั้งแต่ต้นน้ำท่วมใหญ่ ปี 2484-2485 ดังนี้ (ปราโมทย์ อินทอง. 2507 : 27-28)

1. ลวง
2. ชะนี
3. ย่ามะหวาด
4. กระจุกทอง
5. ชมพูสี

6. กบแม่เต่า
7. กบตาขำ
8. กบบุญนาค
9. ก้านยาว
10. ก้านยาวบุญยัง
11. ดาวกระจาย
12. กำปันทาว
13. กำปันทะเลียง
14. กำปันทแดง
15. ทองย้อยฉัตร
16. ฉัตรสีนาค
17. สาวชม
18. อีหนัก
19. ชายมังกุค
20. กบจำปา
21. หมอนทอง

ทางโรงเรียนสตรีรัตนบุรี ได้รวบรวมรายชื่อทุเรียนของจังหวัด นนทบุรี ไว้เมื่อปี 2514 ทางคณะวิจัยเห็นว่าน่าจะเก็บรักษาไว้เป็นความรู้จึงได้นำไปไว้ในภาคผนวก

พันธุ์ทุเรียนในระยะหลัง ๆ นี้เท่าที่มีชื่อพอที่จะค้นคว้ามาให้ทราบได้บ้างว่าชื่ออะไรเพราะจเมล็ดพันธุ์แม่ชื่ออะไร จะได้นำมากล่าวพอเป็นสังเขป นอกจากชื่อที่เจ้าคุณศรีสุนทรโวหารได้เขียนไว้คือ **ทุเรียนที่เพาะพันธุ์จากเมล็ดกบ**

1. กบแม่เต่า เพาะจากเมล็ดการะเกด แม่เต่าซึ่งจะกลายมาเป็นต้นตระกูลของกบ จากเมล็ดกบแม่เต่า ลักษณะคล้ายกบแม่เต่าเกือบทุกอย่างผลไม่ใหญ่มาก เนื้อหนาสีเหลืองจัด รสมันมากกว่าหวาน เป็นทุเรียนที่อยู่ในความนิยม
2. กบบุนนาค นางพลอยชาวบางกรวยเพาะได้ เนื้อสีแดง ผลแข็ง รสดี
3. กบตาขำ นายขำเพาะจากเมล็ดกบ เนื้อสีแดง รสดี
4. กบตาเหม หรือกบเหมราช ว่านายเหมเพาะขึ้นมา ปลูกง่ายโตเร็ว ผลและรสดี
5. กบทองก้อน ปลูกง่าย เนื้อเหลืองละเอียดคก รสหวานดี
6. กบขุนแผน เนื้อเหลืองจัด
7. กบพระโว หลวงชินเชียววิทย์เพาะขึ้นมา เนื้อเหลืองลูกจันทน์ หนา รสดี
8. กบง่อย คนง่อยเพาะได้ สีเนื้อและรสอย่างกบแม่เต่า เมล็ดลีบเนื้อมาก
9. กบเจ้าคุณ คือ เจ้าคุณดำเกิง ฯ เป็นผู้เพาะขึ้นมา

10. กบพวง เพราะจากเมล็ดคกบแม่เฒ่าเป็นพวงผลใหญ่ เมล็ดลึบตาย มีรส เนื้อก็เหมือนกบแม่เฒ่า
11. กบเล็บเหยี่ยว เพราะจากเมล็ดคกบแม่เฒ่าเกือบทุกอย่าง ผลใหญ่มาก เนื้อหนาสีเหลืองจัด รสมันหวาน เป็นทุเรียนที่อยู่ในความนิยม
12. ยำแพะ บิดาเจ้าคุณคำเกิงรณภพเป็นผู้เพาะ สีเหลืองจัด เนื้อหนา รสหวานมัน
13. สูดสาคร เพราะจากเมล็ดคกบตาขำ เนื้อรสดีกว่าต้นเดิม เก็บไว้ได้ทน
14. กบพลาญจุมพล เพราะจากเมล็ดคกบตาขำเนื้อสีแดงหนา รสดี ดก ปลูกง่าย
15. ฉัตรทอง เพราะจากเมล็ดคกบตาบุญ ผลขนาดกลาง สีเหลืองจัด ดก รสดี
16. กบตาแจ่ม เนื้อสีห้วขมันชั้น ผลโต ดก เป็นที่นิยมมาก
17. กบยายพลับ เพราะจากเมล็ดทองย้อย แต่ผลและหนามเป็นกบ เนื้อสีเหมือนกบเล็บเหยี่ยว แต่มีสีชมพูปนแดงวิ่งผ่าน เมล็ดเล็ก เนื้อมาก ดก ผลขนาดกลาง รสดีอย่างกบแม่เฒ่า
18. กบตาน้อย ปลูกง่าย เนื้อสีเหลืองจัดอยู่ในความนิยมมาก ตาน้อยเป็นผู้เพาะ
19. กบลอยน้ำ ชื่อจริงยังไม่มี กิ่งตอนลอยน้ำมาในลักษณะเป็นกบเล็บเหยี่ยว คาดว่าต่อไปจะเป็นชื่อกบเฉลิมพล เพราะพระองค์เจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมพลฯ เสวยแล้วว่ารสดีนัก
20. จอมโยธา ผลใหญ่มาก เนื้อสีแดง ดก ขนาดกลาง เป็นทุเรียนเก่า
21. กบทองคำ เนื้อเหลืองจัด ปลูกออกผลเร็ว
22. กบชมพู ผลใหญ่ยาว หนามเขียวเนื้อสีเหลือง ผลหนักประมาณ 10 ก.ก. ขนาดปีป เนื้อละเอียดรสพอใช้ ไม่หวานแหลม ไม่ดก

ทุเรียนที่เพาะพันธุ์ จากเมล็ดทองย้อย

1. ทองย้อยฉัตร เป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง ผลเนื้อรสดี เพาะโดยนายฉัตร ที่บางอ้อช้าง ตำบลบางสีทอง จ. นนทบุรี ปลูกได้ราคาดี (บรรณบูรณะชนบท , 2542 พิมพ์ครั้งที่ 6:25)
2. นมสวรรค์หรือสาวสวรรค์ ว่าเกิดพร้อมทองย้อยฉัตร เนื้อสีจืดกว่าดอกการะเกด รสดี ปลูกง่าย ต้นแก่กว่าทองย้อยฉัตร
3. สิ้นธุ์สมุทร ดก เนื้อสีขมันชั้น เนื้อมาก
4. ฉัตรเงินในใบคล้ายฉัตรทอง เนื้อสีเหลืองจัดดก เนื้อหนา รสดี ปลูกง่าย นายบุญ ชาวตลิ่งชันเป็นผู้เพาะ เพาะคู่กับฉัตรทองเจ้าของเดียวกัน
5. พวงฉัตร คุณยายเชื่อมบางขุนนนท์เพาะจากเมล็ดทองย้อยฉัตร ผลขนาดกลาง เป็นพวง ดก สีเนื้อดีกว่าต้นเดิม เนื้อหนารสดีกว่าต้นเดิมและเป็นที่นิยม
6. ฉัตรสีนาค นายนาคเพาะจากเมล็ดทองย้อยฉัตรเป็นที่นิยมมาก ดีกว่าต้นเดิมมาก ทั้งรสเนื้อ สี ดก และรวงใหญ่
7. ฉัตรสีทอง เพราะจากเมล็ดทองย้อยฉัตรเจ้าของเดียวกับฉัตรสีนาค คุณภาพคล้ายฉัตรสีนาคแต่สีเนื้ออ่อน
8. ชมพูนุช นายนุชเพาะจากเมล็ดทองย้อยฉัตร สีแดง ดก รสดี เป็นที่นิยม
9. ทองสาวท นายหวาดบ้านตลิ่งชันเป็นผู้เพาะ เนื้อสีทองเหลืองเข้ม ปลูกง่าย ดก รสดี อยู่ในความนิยม
10. ทองย้อยสีนาค นายอู่ สอนโชค บ้านบางแหลมเพาะ ปลูกง่าย ดก เนื้อสีทองแดงอ่อน รสดี
11. ธานีไหว ผลขนาดกลาง เนื้อสีเหลืองจัด ค่อนข้างแดง ดก เนื้อหนา เป็นทุเรียนพันธุ์ดีชนิดหนึ่ง

12. สีสุก เพาะจากเมล็ดทองข้อย เนื้อสีแดงเปลือกและผลของต้นสีเขียวเข้ม
13. นกหิบบ ใบคล้ายทองข้อยฉัตร ผลขนาดกลาง ดอก เนื้อสีแดงอย่างบอนนกหิบบ กลิ่นและรสอย่างเดียวกับก้านยาว
14. แดงรัศมี นายเขินเป็นผู้เพาะเกิดที่วัดสัก เนื้อสีแดง เนื้อหนา รสดี ปลุกง่าย หวานมันเป็นที่นิยม
15. ทับทิม เนื้อสีแดงอย่างทับทิม ผลขนาดกลาง ดอก หวานเล็ก พูงาม เนื้อละเอียด รสดี แต่รวงไม่โตเป็นที่นิยมโดยทั่วไป

ทุเรียนที่เพาะพันธุ์จากก้านยาว

1. ก้านยาว เพาะจากเมล็ดทองสุก เป็นไม้ต้นตระกูล
2. ศรีสุวรรณ สีเนื้อจืดกว่าต้นเดิม ก้านสั้นกว่า ดอก ผลโต รสเท่าต้นเดิม นิยมกันมาก
3. ก้านยาววัดสัก เกิดใกล้วัดสัก อ. บางกรวย ดึกว่าต้นเดิมหลายอย่าง และเป็นที่นิยม
4. ก้านยาวหนามใหญ่ ผลงามและคอกดีเหมือนก้านยาว อยู่ในความนิยมมาก
5. ชมภูภณ เพาะจากเมล็ดก้านยาว ดึกว่าต้นเดิมอยู่หลายประการ อยู่ในชั้นดีเยี่ยม
6. ก้านยาวสีนาค นายเลิศ แหสกุล บ้านคลองบางซ้อน เพาะจากเมล็ดก้านยาว สีเนื้อเป็นสีนาคแต่ดีกว่าก้านยาวต้นเดิมหลายอย่าง และอยู่ในความนิยมโดยทั่วไป
7. ก้านยาวบุญยัง ผู้ใหญ่ยัง บ้านในคลองวัดสัก เพาะจากเมล็ดก้านยาวรสเดิม ปลุกง่าย โตเร็ว ผลงาม สีเนื้อเหลืองจัด เนื้อสวยดี ไม่เปียก ไม่แฉะ เนื้อละเอียด รสดี

ทุเรียนที่เพาะจากพันธุ์ กำปับ

1. กำปับขาว กำปับใหญ่ กำปับเดิม เนื้อสีขาวละเอียด เปียก รสดี หวานมันจัด ต้องกรีดพลู เป็นต้นดั้งเดิม
2. กำปับเหลือง ผู้ใหญ่เขิน ปลุกง่ายโตเร็ว ผลรสดี เป็นที่นิยม
3. กำปับแดง เนื้อสีแดง รสดี มันมากกว่าหวาน ปลุกง่าย โตเร็ว ผลดก
4. กำปับแดงใบป้อม เนื้อสีแดง รสดี มันมากกว่าหวาน ปลุกง่ายโตเร็ว ผลดก
5. กำปับทอง เนื้อเหลืองจัด ผลงามดก รสดี ฉีกง่าย อยู่ในความนิยม
6. สุกรีพ เนื้อสีแดงหนา รสดี
7. ตะกลวยลูกเล็ก สีเหลืองจัด รสดีกว่าชะนี เนื้อมาก เมล็ดเล็กลึบ
8. กำปับสีนาค ผลขนาดกลาง ดอก เนื้อสีนาคหนา รสดีหวานมัน ตกผลเร็ว
9. เมล็ดฝ่อหรือถั่วดำ เมล็ดเล็กเนื้อค่อนข้างแดง รสหวานมัน ปลุกง่าย เป็นที่นิยมกันมาก
10. ตะเฒ่ ผลงาม ลูกเขื่องยาว ดอก เนื้อสีแดงสวย เมล็ดลึบเล็ก

ทุเรียนที่เพาะพันธุ์จากหลวง

1. ลวงเขียว หรือลวงทองหยด ไม้ต้นตระกูลหลวงเก่า
2. ลวงทอง เนื้อสีทอง เนื้อสีอย่างกบเล็บเหยี่ยว ดอก รสดี นิยมปลูกกันมาก
3. ลวงมะรุม เนื้อสีทอง หนามห่าง และป้าน รู้จักกันโดยทั่ว
4. ลวงเนื้อแดง เพาะจากเมล็ดลวงมะรุม ผลเนื้อดก รสเหมือนลวงมะรุม
5. เหลืองส้มป้อย ดอก รสดีมาก รสเนื้อเหมือนรวงทอง
6. ละเวง ผลรูปคล้ายหม่มนุ่งกระโปรง สีเนื้อ รสคล้ายก้านยาว

7. ข่ามะหวาด ไม้แก่ รสดี ราคาดี
8. ชมพูศรี เนื้อเป็นสีชมพู ปลู่ง่าย ดก รสดี ผลใหญ่ดก
9. ชะนี เป็นไม้ที่มีคุณภาพดี เป็นที่รู้จักกันมาก
10. สีชมพู เพราะจากเมล็ดชะนี เนื้อเป็นสีชมพู มีคุณภาพดี

ทุเรียนพันธุ์เบ็ดเตล็ด

ทุเรียนที่จะกล่าวต่อไปนี้ ไม่ทราบว่าเป็นพันธุ์อะไร เช่น

1. การะเกดแม่เต่า ผลใหญ่ค่อนข้างยาวสีเปลือกเขียว ปลู่ง่าย รสดี เป็นทุเรียนพันธุ์ที่ดีเดียว
2. การะเกดสีนาค ผลขนาดกลาง สีเนื้อเป็นสีนาค ดก ปลู่ง่าย เป็นทุเรียนพันธุ์หนัก
3. พวงมาลัย เนื้อสีแดง รสดี ดก ปลู่ง่าย
4. กระจุกทอง สีเนื้อเหลืองมาก ดก ผลงาม เนื้อหนา รสดี เป็นทุเรียนเก่า
5. แดงตาน้อย เพราะจากเมล็ดแดงสาวน้อย สีแดง รสดี ดก กลิ่นไม่แรง ปลู่ง่าย
6. กระจุกทอง ผลกลมเล็ก เนื้อเหลืองอ่อน ทุเรียนพันธุ์เบา
7. กบสาวน้อย ผลค่อนข้างยาว เนื้อเหลือง รสดี พันธุ์กลาง ดกมาก
8. หมอนทอง ผลยาวใหญ่ เนื้อสีเหลืองอ่อน พันธุ์หนัก
9. ชามะไฟ ผลยาวใหญ่มาก บางคนว่าใหญ่ที่สุด เนื้อสีเหลืองจัด สวยมาก พันธุ์กลาง ขายได้ราคา
10. แดงตาเพื่อน ผลกลมใหญ่ เนื้อสีเหลือง พันธุ์กลาง
11. ตุ่มทอง ผลยาว เนื้อสีจ๋า เมล็ดเล็ก หนามถี่ ดกมากที่สุด พันธุ์กลาง
12. ดาวกระจาย ผลกลม เนื้อสีเหลือง เปลือกนอกสีค่อนข้างแดง เปลือกบางมาก พันธุ์กลาง
13. บางขุนนนท์ ผลกลม เนื้อสีเหลืองดก เป็นทุเรียนพันธุ์เบา
14. ทองแดง ผลคล้ายบางขุนนนท์ เนื้อสีเปลือกตะโกสุก รสดี ดก
15. กะเทย เนื้อสีลาน เนื้อมาก เมล็ดมักตายนอกจากนี้พันธุ์ทุเรียนที่นิยมปลูกกันมากคือ ลวง และกระจุกทอง

เป็นอันดับต้นๆ เพราะให้ผลเร็วใช้เวลาปลูก 5-6 ปี ชาวสวนเรียก"ทุเรียนเบา" ทำให้ชาวสวนมีรายได้สม่ำเสมอทุกปีลักษณะของพื้นที่ที่เอื้อต่อการปลูกทุเรียน

ผู้วิจัยค้นคว้าพันธุ์ทุเรียนได้ 78 พันธุ์ และทางโรงเรียนสตรีรัตนบุรีให้นักเรียนรวบรวมได้มากถึง 301 พันธุ์ แต่มีผู้รู้บางท่านกล่าวว่ามีรายชื่อพันธุ์ทุเรียนที่ศูนย์วิจัยพืชสวนจันทบุรีรวบรวมได้จากเอกสารมากมายถึง 227 พันธุ์ ซึ่งในจำนวน 227 พันธุ์นี้อาจมีหลายๆพันธุ์ที่เป็นพันธุ์เดียวกัน แต่มีการกำหนดชื่อพันธุ์ใหม่จึงเป็นการซ้ำซ้อนกัน ทำให้เกิดการสับสน ไม่สามารถใช้ประโยชน์ในเชิงวิชาการในอนาคตเท่าที่ควร(สดุดี เหลืองอรุณ ,2542:3)

2.5 วิธีชีวิตคนบ้านสวนใหญ่ นนทบุรี

ตั้งแต่เกิดชาวบ้านจะใช้หมอดำแยซึ่งเป็นคนในพื้นที่เองมาเป็นคนทำคลอดโดยดื่มน้ำอุ่น แล้วลูบท้องว่าเด็กกลับหัวหรือยัง พอเด็กโผล่หัวออกมาหมอดำแยก็จะบอกแม่ว่าให้เบ่งมาน้อยแค่นั้น พอเด็กออกมาหมอดำแยก็จะอาบน้ำเด็กด้วยน้ำอุ่น หมอดำแยบางคนมีความเชื่อว่ามีสิ่งสกปรกอยู่ในปากจึงใช้ผ้าขาวนำไปในปากเด็กเพื่อทำความสะอาด (อาจารย์อุบลศรี ธรรมานนท์ อายุ 83 ปี สัมภาษณ์ 20 มกราคม 2549) หรือเมื่อมีเด็กในชุมชนเกิดใหม่เวลาเด็กที่เกิดมาสมัยก่อนนี้มีการทำขวัญเด็ก ที่เรียกกันว่า โคนผมไฟ จากคำบอกเล่าของพระมหาสุวณฺี ทีปสาโร เจ้าอาวาสวัดนครอินทร์ “...พ่อแม่ของเด็กจะพาเด็กมาที่วัดให้ที่พระที่วัด โคนผมไฟให้ เอารวันเดือน ปี เกิดเด็กมาผูกดวง ไม่มีการแจ้งวัด แต่คงจะเป็นเรื่องธรรมดาทั่ว ๆ ไป การทำขวัญ ตั้งชื่อ สะเดาะเคราะห์ ผูกดวง ตัดจุกตัดแเกาะ...” (พระมหาสุวณฺี ทีปสาโร เจ้าอาวาสวัดนครอินทร์ , วันที่ 12 มีนาคม 2549)

ในด้านการรักษาโรค เมื่อชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วยนั้น ในอดีตกาลเนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางของชาวบ้าน ทำให้พระภิกษุสงฆ์นอกจากปฏิบัติธรรมแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นหมอบ้านให้การรักษาค้นไข้ได้ป่วยด้วย ดังคำบอกเล่าของพระมหาสุวณฺี ทีปสาโร “...มันก็มีไข้ยา เป่ากระหม่อม รคน้ำมันต์ซึ่งก็มีมาแต่โบราณกรรมวิธี ไม่ได้ไปถูกตัวเช่น ไข้ยา เป่ากระหม่อม รคน้ำมันต์ซึ่งก็มีมาแต่โบราณ

“...สมัยก่อนรักษาโรคกันยังไม่มียาโรงพยาบาล ก็มีหมอดำแย ตอนคลอดลูก ถ้าป่วยเป็น ไข้ เป็นหวัด

โรคทั่วไป: ก็ใช้รักษาตัวเอง ใช้สมุนไพร กวาดยา ที่มีตามบ้านนั่นแหละ...” (คุณป้าชามะนาต มุลพันธ์ อายุ 64 ปี , วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2549) และหากเป็นโรคร้ายแรงเกินเยียวยาจะรักษาได้ในสมัยนั้น สิ่งที่จะได้ดีที่สุดก็คือการทำใจ การปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรมชีวิตด้วยการรอความตายที่กำลังจะมาถึง ซึ่งบางครั้งก็จะได้ศพที่บ้าน เนื่องจากการขนย้ายศพในสมัยก่อนค่อนข้างลำบาก ประกอบกับการไว้ศพที่บ้านจะสะดวกต่อครอบครัวผู้จัดงานและชาวบ้านรอบๆ บริเวณในการมาช่วยงานกัน ดังคำบอกเล่าของ “...ถ้ามีคนเสียชีวิต สมัยก่อนเค้าก็ทำกันที่บ้าน ที่นี้ก็ศพเอาไว้ที่บ้านเลย อย่างป้าที่เลี้ยงผมมา ผมก็ไว้ที่บ้าน...” (คุณลุงประภาส เครืออ่วม อายุ 70 ปี, วันที่ 12 มีนาคม 2549)

นอกจากนี้ยังมีหมอดำบ้าน เช่น หมอดัก และหมอดักจะบอกชื่อยาสมุนไพรและยาไทยและให้ไปซื้อที่ร้านเจ้ากรมเปือที่สะพานหันในสมัยนั้นถ้าชาวบ้านตายจะนำโลงศพมารับคนตายที่บ้านและจะทำพิธีสะกดวิญญาณ นำสายสิญจน์มาผูกที่ข้อมือศพ และใช้น้ำมันมะพร้าวอาบนำศพ มีการนำหยวกกล้วยมาทำสถานที่สำหรับเผาและตกแต่งแเกาะสลักให้สวยงาม มีดนตรีปี่พาทย์ ส่วนงานจะใหญ่หรือไม่ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าของงาน หลังจากพิธีสวดเสร็จผู้เฒ่าผู้แก่จะตั้งวงดื่มเหล้าเพื่ออยู่เป็นเพื่อนเจ้าของงานและศพ (อาจารย์อุบลศรี ธรรมานนท์ อายุ 83 ปี สัมภาษณ์ 20 มกราคม 2549)

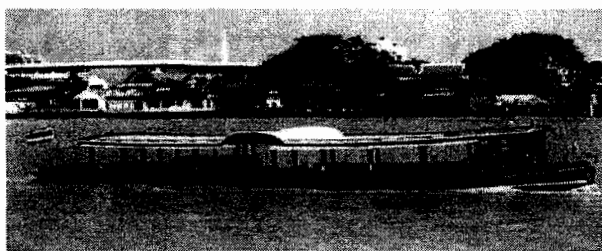
“ พิธีกรรมส่วนใหญ่จะจัดงานกันที่บ้านของตัวเอง โดยจะมีงานบวชก็จะทำแค่พิธีสอนนาถ สวดมนต์ และพูดถึงพระคุณพ่อแม่จากนั้นก็เข้าวัดเป็นพระเลย งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ ส่วนงานแต่งงานก็จะจัดกันที่บ้านของฝ่ายหญิง โดยที่ฝ่ายชายจะแห่ขันหมากมาที่บ้านของฝ่ายหญิงโดยมีการผ่านประตูเงิน ประตูทองการ

แต่งกายก็จะนุ่งผ้าซิ่นกันหรือโจงกระเบน งานจะใหญ่หรือไม่แล้วแต่ความมั่งมีของทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง มีงานวัดด้วยคนจะไปเที่ยวเยอะมากทั้งชาวไทย ชาวจีน” (อาจารย์อุบลศรี ธรรมนนท์ อายุ 83 ปี อ้างแล้ว) ชาวบ้านส่วนใหญ่อาบน้ำและใช้อุปโภคอื่นๆที่แม่น้ำเพราะในสมัยนั้นยังไม่มีน้ำประปา ชาวบ้านใช้ตุ่มน้ำมารองน้ำฝนเพื่อใช้ดื่มและยังมีการใช้ตะเกียงอยู่ อาหารการกินก็จะกินข้าวและปลาเป็นหลักจนเป็นคำพูดติดปากมาจนสมัยนี้ว่า **กินข้าวกินปลา**

ในส่วนในพื้นที่ตำบลสวนใหญ่มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ชาวบ้านจึงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ เพาะปลูกมะพร้าว มังคุด มะม่วง แต่ผลไม้ที่ชาวบ้านนิยมปลูกกันมากและถือว่าเป็นที่ชื่อเสียงให้กับตำบลสวนใหญ่ คือ ทุเรียน “โดยการดูแลต้นทุเรียนนั้นคนดูแลจะตื่นขึ้นมาเวลาตี4ถึงตี5 เพื่อมารดน้ำก่อนพระอาทิตย์ขึ้น หลังจากรดน้ำเสร็จก็จะมาดูแลส่วนลำต้นของทุเรียน การดูแลรักษาต้นทุเรียนจะต้องใช้น้ำที่สะอาดเพราะต้นทุเรียนเป็นต้นไม้ที่ใจเสาะถ้าดูแลไม่ดีต้นทุเรียนอาจตายได้ การเก็บทุเรียนถ้าเป็นทุเรียนเบาจะเก็บในช่วงประมาณเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ส่วนทุเรียนหนักจะเก็บในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน ในตอนกลางคืนก็จะมีชาวบ้านมานอนเฝ้าสวน เพราะจะมีขโมยมาขโมยลูกทุเรียนไป” (อาจารย์อุบลศรี ธรรมนนท์ อายุ 83 ปี อ้างแล้ว) และนอกจากนี้ยังมีปลูกพืชอื่นๆ ปลูกอยู่ด้วย ได้แก่ พลู่ หมากรูด แต่มีพืชชนิดหนึ่งที่ถือว่าเคยเป็นที่เลี้ยงให้แก่ต้นทุเรียน คือ ต้นทองหลวง ซึ่งปลูกไว้เพื่อช่วยให้เกิดความชุ่มชื้นแก่รากของต้นทุเรียน

“เริ่มมีชาวจีนมารับจ้างทำสวนผลผลิตที่ได้จากการทำสวนก็นำไปขายจะมีคนมารับซื้อไปขายต่อหรือบางทีคนจีนก็จะมาเหมาทุเรียนทั้งต้น” (อาจารย์อุบลศรี ธรรมนนท์ อายุ 83 ปี) “และบางสวนก็นำไปขายที่ตลาด นำผลผลิตใส่เรือ ไปส่งขายที่ตลาดเทศบาล บางลำพู มหานคร” (นางมาลี คละซัง อายุ 69 ปี) ส่วนคนจีนก็นิยมทำสวนผักและค้าขาย “ชาวมอญก็ประกอบอาชีพปั้นหม้อ เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในสมัยก่อนอยู่กันแบบเศรษฐกิจพอเพียง” (อาจารย์กมลลา กองสุข อายุ 54 ปีและอาจารย์ ศกวรรณ ทัพพะพยัคฆ์ อายุ 50 ปี)

ชาวสวนทุเรียนจะใช้เวลาในสวนประมาณครึ่งวันพอดิบๆ ชาวบ้านบางกลุ่มก็จะมีรถตัดถนนเครื่องปั้นดินเผาและการจักสานเป็นงานสำหรับทำในเวลาว่าง จะใช้เวลานี้ในการทำกิจกรรมดังกล่าวจนถึงเย็น ชาวสวนใหญ่จะที่ไม่ปล่อยให้เวลาว่างเลยไปโดยใช่เหตุ ตกค่ำชาวบ้านต่างก็เข้านอนกันแต่หัวค่ำ เนื่องจากสมัยก่อนยังไม่มีไฟฟ้าใช้ การเดินทางไปมาหาสู่กันก็จะลำบาก อาศัยแสงไฟจากตะเกียงให้แสงสว่างไสว “...สมัยก่อนมีขุมมากเนื่องจากไม่มีไฟฟ้าเข้าถึง ชาวบ้านจึงคิดวิธีที่จะป้องกันขุม โดยนำกาบมะพร้าวไปคลุมไฟ เพื่อเป็นการไล่ขุม...” (คุณลุงสิริ มุลพันธ์ อายุ 65 ปี , วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2549)

“ การสัญจรจะใช้เรือเป็นพาหนะหลัก หรือไม่ก็เดิน เพราะในสมัยนั้นไม่มีถนน มี เรือเขียว เรือแดง เรือ 2 ชั้น ใช้บรรทุกสินค้า ใช้โดยสารไปมา ใช้เรือในการค้าขาย เช่น ขายกล้วยเตี้ยว กาแฟ ขนมหวาน กับข้าว ขายเสื้อผ้าตามคลอง นั่งที่หน้าบ้านก็ซื้อได้ มีการแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น อยากรับหมูก็เอามะพร้าวหรือผล

ไม่ในสวนไปแลงและนอกจากนี้มีการจับกุ้ง จับปลา ในแม่น้ำลำคลอง มีตลาดนัดน้ำบางเขน เรือเขอะมาก เด็กจะใส่อบกัน”(อาจารย์สุนิตตรา ธีรานูตร อายุ 65 ปีและอาจารย์อุบลศรี ธรรมานนท์ อายุ 83 ปี)

2.6 การศึกษาของคนบ้านสวนใหญ่

“ การศึกษาจะได้เรียนทั้งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายแต่โดยส่วนมากจะเป็นเด็กผู้ชาย โดยจะไปเรียนที่วัด พระจะเป็นผู้สอนหนังสือหรือบางทีจะมีคนแก่มาสอนด้วย ในการเรียนจะมีไม้ยาวไว้สำหรับเรียนหนังสือ มีการนั่งเรียนกับพื้นและใช้กระดานชนวน ส่วนเด็กที่ไม่ได้เรียนจะช่วยพ่อแม่ทำสวน” (อาจารย์อุบลศรี ธรรมานนท์ อายุ 83 ปี สัมภาษณ์ 20 มกราคม 2549)

“ โรงเรียนแรกที่ตั้งขึ้นในตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี คือโรงเรียนรัตนานิเบศร์ ซึ่งเปิดสอนในปี พ.ศ.2448 และในปี พ.ศ.2450 โรงเรียนวัดเขมาภิรตารามได้เปิดสอนเป็นโรงเรียนต่อมา ในระยะแรกเปิดสอนชั้นมูลจนถึงชั้นประถมศึกษามีเฉพาะนักเรียนชายไม่มีนักเรียนหญิง มีนักเรียนเพียง 35 คน ต่อมาในปี พ.ศ.2452 ประโยคมูล มีนักเรียนเข้าสอบ 48 คน ประโยคประถม มีนักเรียนเข้าสอบ 8 คน สภาพโรงเรียนวัดเขมาภิรตารามในช่วงนั้นมีสภาพที่ตั้งที่โคกเด่นเนื่องจากตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตัวอาคารได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หรือพระที่นั่งมุลมณเฑียร ในพระบรมมหาราชวัง ไปปลูกสร้างใหม่ทำให้โรงเรียนวัดเขมาภิรตารามมีอาคารเรียนเป็นตึก 2 ชั้นใหญ่โตแทน ศาลาวัดและกุฏิพระดังก่อน

ในปี พ.ศ.2456 ทางราชการเห็นว่าในแขวงเมืองนนทบุรีการทำมาหากินของราษฎรยังอัตคัดอยู่จึงประกาศลดค่าเล่าเรียนของนักเรียน โรงเรียนวัดเขมาภิรตารามซึ่งเคยเก็บเทอมละ 3 บาทมาตั้งพ.ศ.2453 คงเหลือเทอมละ 1 บาท แต่บางโรงเรียนการทำมาหากินไม่สมบูรณ์เด็กไม่ใคร่เข้าเรียน ด้วยไม่มีทุนทรัพย์จะใช้จ่ายในการเล่าเรียน ซึ่งอาจมองว่าทางบ้านสวนใหญ่ยังมีการทำมาหากินพอควรจึงยังเก็บค่าเล่าเรียนอยู่บ้าง เด็กนักเรียนโรงเรียนวัดเขมาภิรตารามในช่วงนั้นจะเรียนจบเพียงชั้นประถมศึกษาแล้วไปต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนรัตนานิเบศร์

หลังจากมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในปีพ.ศ.2464 โรงเรียนวัดเขมาภิรตารามมีนักเรียนมากขึ้น ในปีพ.ศ.2467 มีนักเรียน 155 คนเป็นนักเรียนหญิง 25 คน ต่อมาได้ตั้งโรงเรียนสตรีขึ้นในปีพ.ศ. 2475 เนื่องจากในสมัยนั้นเด็กหญิงเมื่อจบชั้นประถมศึกษาแล้วจะไม่เรียนปนอยู่กับเด็กชายต้องแยกเรียนเป็นแผนกเด็กหญิงจึงไม่มีโอกาสได้เรียนในระดับที่สูงขึ้น เนื่องจากในจังหวัดนนทบุรีไม่มีโรงเรียนสำหรับสตรีโดยเฉพาะในช่วงนี้มีโรงเรียนเอกชนตั้งขึ้นในปีพ.ศ.2482 คือโรงเรียนเขมพิทยาเปิดสอนระดับมูลศึกษาและระดับประถมศึกษา เนื่องจากโรงเรียนวัดเขมาภิรตารามรับเฉพาะเด็กระดับมัธยมศึกษา ต่อมาได้มีโรงเรียนกลาโหมอุทิศตั้งขึ้นในบริเวณใกล้เคียงกับโรงเรียนวัดเขมาภิรตารามและรับนักเรียนระดับมูลศึกษาและระดับประถมศึกษา (ภักดี ฉวีสุข.ประวัติครู 2514 5 - 23)

ศิษย์เก่าที่เป็นเด็กบ้านสวนใหญ่ซึ่งประสบความสำเร็จ คือ

1. **จอมพลแปลก พิบูลสงคราม** (จิตตะสังคะ) บ้านท่านอยู่ในคลองบางเขนเก่าใกล้วัดปากน้ำพิบูลสงคราม เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม
2. **พลเอก วิจิตร สุขมาก** บ้านท่านอยู่เหนือวัดเขมาภิรตารามเป็นศิษย์เก่าโรงเรียนเขมพิทยาและโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม
3. **พลโท ยุทธนา คำดี** เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนวัดเขมาภิรตารามและมาสมรสกับคุณ พรสวรรค์ สุนทรปุระ ซึ่งเป็นชาวสวนใหญ่
4. **นายปริญญา เทวะผลิน** เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม ท่านเรียนจบนิติศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์รุ่นแรกๆ เป็นทนายความที่มีชื่อเสียง
5. **นาย อำพัน คล้ายขัง** บ้านท่านอยู่เหนือวัดเขมาภิรตารามเป็นศิษย์เก่าโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม อดีตผู้ว่าจังหวัดระนอง
6. **นาย ก้องเกียรติ สุนทรปุระ** เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนเขมพิทยาและโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม ท่านดำรงตำแหน่งหัวหน้าศาล
7. **นายแพทย์ ภิญโญ โพลีวัฒน์** บ้านท่านอยู่หลังโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนเขมพิทยาและโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม
8. **พลโท ถนอมศักดิ์ รอดสว่าง** บ้านท่านอยู่เหนือวัดเขมาภิรตารามเป็นศิษย์เก่าโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม
9. **พลเรือโท สุชาติ หงส์ประสงค์** บ้านท่านอยู่เหนือวัดเขมาภิรตาราม เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนเขมพิทยาและโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม
10. **พลตำรวจตรี สรรเสริญ ธรรมานนท์** บ้านท่านอยู่หลังโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนเขมพิทยาและโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม

ผู้ที่ประสบความสำเร็จเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นลูกชาวสวนทุเรียน ซึ่งกว่าจะเรียนจบในระดับปริญญาลำบากยากเย็นดังที่ **พลเอก วิจิตร สุขมาก** เล่าไว้ในความทรงจำของท่าน ยกเว้นหมอกัญญา และพลโทถนอมศักดิ์ เนื่องจากมาจากครอบครัวที่ทำการค้าและเป็นบุตรชาย และในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โรงเรียนย่านนี้จะปิดสอนถ้าใครจะเรียนต้องเดินไปเรียนที่โรงเรียนราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนเปิดสอนที่อาคารศาลากลางหลังเดิมที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา นักเรียนในย่านนี้จะพากันเดินตามถนนพิบูลสงครามไปกันเป็นกลุ่ม (ตอนนั้นยังไม่มีรถประจำทาง) ระยะทางเกือบ 3 กิโลเมตร ใครไม่อดทนจริงก็จะเรียนไม่จบ ถึงแม้ทางการจะยกให้สอบผ่านไปได้หนึ่งปี นักเรียนที่อดทนเรียนจนจบระดับมัธยมต้นบางคนจะไปทำงาน เช่น คุณน้ำอูบล อินทอง มาเป็นครูที่โรงเรียนเขมพิทยา บางคนจบระดับมัธยมปลายจะเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาเช่นคุณครู อูบลศรี เสถียร โยชิน (ธรรมานนท์) คุณปริญญา เทวะผลิน และคุณ อำพัน คล้ายขัง ผู้หญิงในย่านนี้ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จะยังไม่ค่อยมีใครได้เรียนในระดับอุดมศึกษา นอกจากบางคนที่สนใจใฝ่เรียนจะเรียนต่อจนจบปริญญาตรีเช่นคุณครู อูบลศรี ธรรมานนท์ เป็นอาจารย์ที่โรงเรียนโยชินบูรณะและได้เข้าศึกษาต่อในระดับประกาศนียบัตรชั้นสูงท่านเป็นที่รักของลูกศิษย์ที่ โรงเรียนโยชินบูรณะ ลูกๆของท่านได้รับการศึกษา

ในระดับอุดมศึกษา คุณน้ำอวบ อินทอง (บุญรัตน์) ได้เรียนต่อจนจบปริญญาตรีหลังจากที่ลูกๆ โทหมดแล้ว และได้เป็นครูใหญ่โรงเรียนเซนต์คาทาลิกๆของท่านได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษารับราชการเป็นนายตำรวจและนายทหารและบางคนจบระดับปริญญาตรี

ในระยะหลังลูกหลานชาวสวนย่านนี้ยังใช้รายได้จากสวนส่งเสียให้เล่าเรียนในระดับสูง เช่น คาค้อย ยายกรุ่น อินทอง ลูกๆ คือ นายปราโมทย์ อินทอง และนางสาว สุมณฑา อินทอง จบปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เมื่อ 40 กว่าปีก่อน บ้านนาย เจริญ นางพะเยาว์ แก้วทัฬห หลังจกนายเจริญถึงแก่กรรม ป้าพะเยาว์(ป้าจี้) ใช้เงินจากรายได้ค่าสวนส่งเสียให้ลูกๆเรียนในระดับปริญญาตรีทุกคน โดยเฉพาะบุตรชายคือนาวาเอก สุริวงค์ แก้วทัฬห และนาง ขจิรัตน์ หงส์ประสงค์ จบปริญญาโท ป้าเฉลิม หงส์ประสงค์ เป็นอีกผู้หนึ่งซึ่งส่งเสียให้ลูกๆได้เรียนในระดับสูงทั้งที่สามคือ พันเอก สนิท หงส์ประสงค์ เสียชีวิตก่อน ในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพป้าเฉลิมลูกๆได้เขียนคำไว้อาลัยว่า “เมื่อพ่อถึงแก่กรรมในปี พ.ศ.2503 แม่ซึ่งขณะนั้นมีอายุ 42 ปีได้ครองตัวเลี้ยงลูกๆตามลำพังด้วยความอดทน แม่จะดูแลสวนทุเรียนซึ่งเป็นรายได้หลักของครอบครัวด้วยตัวเอง ทั้งยังดูแลบ้านและอาหารการกินของลูกๆทำหน้าที่ของทั้งพ่อและแม่อย่างเข้มแข็ง” (หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ นางเฉลิม หงส์ประสงค์ ณ วัดเขมาภิรตาราม 28 ธันวาคม 2546)

2.7 ความสัมพันธ์ของผู้คน

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ในอดีตชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ไปมาหาสู่ สัมผัสสามัคคีกันเป็นอย่างดี มีความเกื้อกูลกัน ซึ่งตรงกับคำบอกเล่าของคุณลลวรสิริณี ว่า “...สมัยก่อนคนในชุมชน ก็จะรู้จักกันทั่วถึง หมู่บ้านเดียวกันจะรู้จักกันหมด ถามถึงใครก็จะรู้จักก็รู้จักกันทั่วถึงนะ เพราะเมื่อก่อนรถยังไม่มี จะไปไหนก็ต้องเดินไป เดินจากบ้านสายใน ในจังหวัดคนก็จะผ่านแถบนี้ก็จะรู้จักกัน แต่พวกเด็กรุ่นหลัง วัยรุ่น ถามถึงใครก็อาจจะไม่รู้ก็ได้...” (คุณลลวรสิริณี จันทร์สุข อายุ 68 ปี , วันที่ 14 มกราคม 2549)

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัด

จากวัดที่มักเป็นศูนย์กลางให้กับชาวบ้านในด้านต่างๆ อีกทั้งยังเป็นสถานที่รวมตัวกันของชาวบ้านเมื่อกิจกรรมประเพณีทางสังคม โดยจากการสัมภาษณ์คุณป้าชามะขนาดกล่าวว่า “...สมัยก่อน ประเพณีที่ชุมชนเขาก็มี ก่อพระเจดีย์ทราย งานสงกรานต์ งานสลากภัตทุเรียน ช่วงวันมาฆบูชาหรือวิสาขบูชา พวกที่มีสวนทุเรียนจะเอาทุเรียนไปวัดแล้วก็เอาไปกองไว้ และนมัสการพระสงฆ์จับสลาก คล้ายกับทำบุญสลากภัต แต่เปลี่ยนจากอาหารคาวหวานมาเป็นทุเรียนแทน และก็มีทำบุญอาหารแห้งคล้ายกับตักบาตรเทโวโรหณะ จะมีน้ำตาล ข้าว น้ำปลา จะทำกันช่วงออกพรรษา ตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง นำพระพุทธรูปเดินนำ และตามด้วยพระสงฆ์ และก็มีทำบุญลูกโยน ที่ไม่ใส่ไส้ เมื่อก่อนจะเป็นลูกโยน แต่ตอนนี้เป็นข้าวต้มมัดแทน...” (คุณป้าชามะขนาด มูลพันธ์ อายุ 64 ปี , วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2549)

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ศาลเจ้าพ่อปราสาททอง

ศาลเจ้าพ่อปราสาททอง เป็นที่นับถือของชาวสวนใหญ่ โดยทุกปีจะมีประเพณีการทำบุญเจ้าพ่อปราสาททอง กันเป็นประจำ ซึ่งช่วงเวลาในการจัดงานบุญศาลเจ้าพ่อปราสาททองนั้น จะจัดในช่วงระหว่างเดือนเมษายนของทุกปี ดังคำบอกเล่าของ เจ้าพ่อปราสาททอง คนก็จะไปบนขอเรื่องต่างๆ อย่างเช่น ขอให้ผลผลิตได้ดี อย่าให้ขโมยรังควาน อย่าให้หนูชุกชุม ก็มันเป็นความเชื่อ พอเสร็จขายอะไรขายได้ผลก็จะฉลองทำนุสัทธิหนึ่ง ก็จะเป็นงานประจำปีของตำบลเรา จัดงานช่วงเดือนเมษายน พร้อมกับที่ทำขวัญเป็น เจ้าก็ทำบุญเลี้ยงพระ เอาองค์มาประทับ แล้วก็มิสิเกให้ท่านแต่พ่อหมครุ่นนี้ก็ไม่รู้ว่าเค็กรุ่นหลังจะทำหรือเปล่า เพราะว่ามีมานานสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่...” (ป้าสุจินดา , วันที่ 14 มกราคม 2549)

ส่วนชุมชนคลองขุนนาคก็มีการจัดงานศาลเจ้าพ่อปราสาททองเช่นกัน แต่จะ “...จัดงานหลังชุมชนบ่อนไก่อ 1 วัน โดยจัดที่ศาลเจ้าพ่อปราสาททอง มีชาวบ้านในชุมชนนำอาหารมาทำบุญที่ศาลเจ้าพ่อปราสาททอง...” (สัมภาษณ์คุณป้าระพิน สวนปาน อายุ 52 ปี วันที่ 14 มกราคม 2549) เมื่อซักถามถึงประวัติและความศักดิ์ของศาลเจ้าพ่อปราสาททอง นั้น “...โดยมีเรื่องเล่ามาเมื่อครั้งสงคราม โลกครั้งที่สองว่า ได้มีการทิ้งระเบิดลงมาบริเวณศาลเจ้าพ่อปราสาททอง แต่ระเบิดกลับด้านไม่ระเบิด ชาวบ้านพากันไปหลบระเบิดบริเวณศาลเจ้าพ่อปราสาททอง ได้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์ จึงนับถือสืบต่อมา มีการจัดงานประจำปีศาลเจ้าพ่อปราสาททอง โดยจัดขึ้นในเดือนเมษายน ชุมชนชาวบ่อนไก่อ จะอันเชิญเจ้าพ่อมาคูสิเกที่ชุมชนบ่อนไก่อ และมีการทำบุญโดยชาวบ้านจะจัดอาหารมาทำบุญพร้อมกัน...” (สัมภาษณ์คุณลุงประธานชุมชนบ่อนไก่อสามหลวง อายุ 60 ปี วันที่ 14 มกราคม 2549)

ศาลเจ้าพ่อปู่

ศาลเจ้าพ่อปู่ เป็นอีกหนึ่งความศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านสวนใหญ่ให้การสักการบูชา นับถือกันมาเป็นร้อย ๆ ปี สถานที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อจะอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาเลย จากคำบอกเล่าของคุณลุงประภาส คุณลุงเล่าให้ฟังถึงความศักดิ์สิทธิ์ของศาลเจ้าพ่อปู่ว่า “...กับตัวผมเองด้วยนะ อย่างสัญญาที่ผมทำกับพุลสวัสดิ์ แล้วถูกฟ้องเราไปร่วมหุ้นกับเค้า แล้วเอาโฉนดที่ดินของเราไปจำนอง ถูกขายทอดตลาด ผมก็อาศัยเจ้าพ่อปู่นี้แหละ แต่ผมไม่ได้มีการบนบานศาลกล่าวอะไรนะ ถึงเวลาศาลนัดไปเจรจา ชำระหนี้กันนะ ก่อนขึ้นศาลก็ทะเลาะกันเค้าพูดจาทำเอาเราใจแค้นเหมือนกัน ที่ดินนี้จะแยกกันอยู่แล้ว พอศาลให้เข้าประจำที่ผมก็หันหน้ามาทางศาลเจ้าพ่อปู่นี้แหละ แล้วก็ยกมือไว้จะระลึกถึงท่านว่ายังงี้ก็ขอให้เจ้าพ่อปู่ช่วยด้วยอย่าให้ที่ดินต้องถูกขายทอดตลาดเลย พอขึ้นถึงศาลนะผู้พิพากษาขึ้นบัลลังก์ มันก็แปลกไ้การที่ทะเลาะกันมันจะเอาเป็นเอาตายกัน พอเข้าไปอยู่ในศาลแล้วนี่ไม่ทราบเหมือนกัน มันออมขอมมันนั่นกันได้ไงแบบว่าคดีติดอยู่ในศาล 3 ปี จนผู้พิพากษาบอกว่าคดีนี้มันแล้วนะให้ผู้กู้หาเงินมาคืนเค้าซักทีนี่ก็พอดีสมพงษ์ ศรีสวัสดิ์ (ลูกหนี้) เกิดถูกยิงตายที่พระรามหกเนียครีบ เอออเรียนช่างกลพระรามหกไม่รู้ด้วยสาเหตุอะไรผมก็แค้นเลยว่เฮ้อลูกหนี้ตายไปซะแล้ว ไปๆ มาๆ จนแฟนเค้ามีแฟนใหม่ เป็นนายธนาคาร เค้าก็เอาเงินมาชำระหนี้ให้ ผมก็เลยรอดตาย ด้วยอำนาจของเจ้าพ่อปู่ นี้แหละ ความศักดิ์สิทธิ์ของท่านที่ผมเชื่อก็เป็นแบบนี้แหละ...” (คุณลุงประภาส เครืออ่วม อายุ 70 ปี, วันที่ 12 มีนาคม 2549)

ศาลเจ้าพ่อปู่ ที่ชาวบ้านนับถือ

พิธีกรรมไหว้ครู

“...มีพิธีกรรมการปั้นหม้อ เชื่อว่าพิธีทำขวัญเป็นช่วงวันสงกรานต์ถือเป็นการบูชาครู ไหว้ครู ทำบายศรี ของไหว้บูชา แต่ถ้าเป็นเรื่องภูตผีไม่มี เพราะที่บ้านผมก็ไม่มีศาลพระภูมิ แต่เป็นพุทธามกะ ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ไม่นับถือพราหมณ์ ทั้งที่คุณปู่ของคุณก็เป็นหมอยา หมอแบบโบราณ แกจะทำศาลเพียงตาตั้งขึ้นมาเพื่อชมนุมเทวดา แต่

จะไม่ใช่ศาลพระภูมิเจ้าที่ การทำขวัญเป็น ไหว้ครู ทำบายศรีขึ้นมาเราต้องการที่จะกราบไหว้เป็นบันไดขึ้นมือ เครื่องผสมดิน เตาเผาหม้อ แล้วก็ลูกจ้างคนที่ทำงานก็มากราบไหว้ระลึกถึงครูบาอาจารย์ เป็นความเชื่อด้าน ประเพณีเท่านั้น...” (คุณลุงประภาส เครืออ่วม อายุ 70 ปี, วันที่ 14 มกราคม 2549)

“...มีไหว้ครู ทำขวัญเป็น เาของมาบวงสรวง หัวหมู ผักผลไม้ จะทำช่วงสงกรานต์ที่เป็นวันหยุดยาว ก็ถือเป็นขวัญกำลังใจให้เราด้วย จะทำกันทุกปี เหมือนการไหว้ครู บูชาครู...” (คุณป้าจรรย์ สวมสว่าง อายุ 68 ปี, วันที่ 14 มกราคม 2549)

บทที่ 3

ยุคแห่งการเปลี่ยนผ่าน

(พ.ศ.2485 – 2505)

เป็นช่วงระหว่างหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงยุคการสร้างโรงไฟฟ้าอันฮี้ที่บางกรวย กล่าวคือ ในช่วงของการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 สภาพพื้นที่แถบนี้ยังคงเป็นสวนที่ชาวบ้านจากฝั่งพระนครได้หนีเข้ามาหลบภัย ครั้นเมื่อสงครามเลิก คนเหล่านี้ก็ได้เดินทางกลับหากแต่ได้ตั้งรกรากมาจนถึงปัจจุบัน ประกอบกับช่วงเวลาหลังจากนั้น จอมพล ป.พิบูลสงครามได้สร้างถนนพิบูลสงครามตัดผ่านพื้นที่สวนใหญ่ พื้นที่แถบนี้เริ่มกลายเป็นเมือง ส่งผลต่อการอพยพเข้าของชนนอกและการประกอบอาชีพของชาวสวนแถบนี้ในช่วงต่อมา กล่าวคือ ช่วงเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เกิดวิกฤตน้ำท่วมไปพร้อมๆ กัน ผลจากน้ำท่วมจึงทำให้สวนทุเรียนของชาวบ้านเสียหายล้มตายเป็นจำนวนมาก หลังน้ำลดชาวบ้านได้ฟื้นสวนด้วยการปลูกทุเรียน ส้ม กล้วย ชมพู่ มะนาว เป็นต้น แต่ในช่วงก่อนๆ จะนิยมปลูกทุเรียนมากกว่า (สัมภาษณ์ คุณยายสำรว รังศาสตร์ อายุ 82 ปี 8 พฤษภาคม 2548)

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

ในปี พ.ศ.2486 การปกครองมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งกระทบบ้านสวนใหญ่ คือ การนำอำเภอเมืองนนทบุรี และอำเภอปากเกร็ดไปรวมไว้กับเขตปกครองจังหวัดพระนครและธนบุรี และเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอนนทบุรีจนถึงวันที่ 9 พฤษภาคม 2489 จึงยุบรวมมาไว้กับจังหวัดนนทบุรีตามเดิม จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่และจากเอกสารต่าง ๆ ไม่พบการเปลี่ยนแปลงอย่างใดในช่วงนี้ (ภักดี ฉวีสุข, 2514 : 27)

3.1 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

3.1.1 บ้านเรือน

ลักษณะการสร้างบ้านเรือนของผู้คนในชุมชนยุคนี้ ยังคงเป็นบ้านไม้ สร้างอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง จากคำบอกเล่าของคุณป้าทองหล่อ “...เป็นบ้านไม้ทั้งหลังเหมือนบ้านแถวห้องแถวสมัยก่อน...” (คุณป้าทองหล่อ กระเจจวง อายุ 62 ปี, วันที่ 14 มกราคม 2549) และคุณยายเจียน “...บ้านยังเป็นของเดิมอยู่ รูปทรงยังเหมือนของเก่าของโบราณอยู่ของเดิม เป็นทรงไทย แต่ตอนนี้ก็มีปรับปรุงบ้างแต่ยังทรงเดิมอยู่...” (คุณยายเจียน เหมือนครุฑ อายุ 93 ปี, วันที่ 14 มกราคม 2549)

นอกจากนี้จากคำบอกเล่าของนางไพเราะ กล่อมเอียง ลักษณะบ้านโดยทั่วไปเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวได้ดูสูงหลังคาปั้นหยาและหน้าจั่ว หลังคามุงกระเบื้องดินเผา ในสมัยก่อนจะมุงหลังคาด้วยจากเป็นส่วนใหญ่ต่อมานิยมนุงจากเฉพะะคร้ว เนื่องจากต้องเปลี่ยนจากกันบ่อย แต่มีราคาถูก และถ้าเก่ามากมีกรั่วเวลาฝนตก

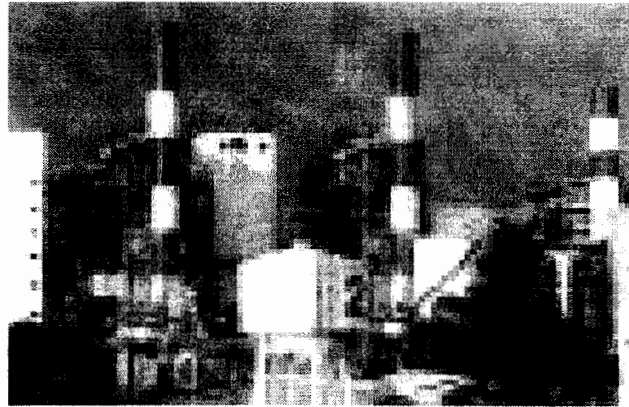
มีการเดินทางโดยรถยนต์ ซึ่งเป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ที่เริ่มมีผู้ใช้แล้ว และในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการพัฒนาด้านคมนาคม คือ มีการตัดถนนพิบูลสงคราม เป็นต้น “...เมื่อก่อนก็มีตลาดน้ำ เจ้าพายเรือกันไปซื้อของ/ขายของ พอตลาดบางเขนยุบเขาก็ใช้รถแทน เมื่อก่อนก็มีเรือข้ามฝัก พอมิถุนัน เรือก็เริ่มหายไป...” (คุณป้า ชำมะนาด มูลพันธ์ อายุ 64 ปี , วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2549)

ในสมัยนั้นการตัดถนนไม่ได้จ่ายค่าเวนคืน ชาวสวนจะไม่พอใจมากเพราะต้นทุนทุเรียนและผลไม้ต่าง ๆ จะถูกโค่นทิ้งเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงแรกน้ำท่วมใหญ่ยังไม่เกิด ชาวสวนจะเสียดายต้นไม้มาก นางไพเราะ กล่อมเอียง ได้เล่าว่าเมื่อครั้งจอมพล ป.พิบูลสงคราม มาเปิดอาคารเรียน โรงเรียนเขมาภิรตาราม นายเริ่ม จิตตะสังคะ ซึ่งเป็นเครือญาติของท่านได้ตะโกนด่าว่าที่ท่านให้คนตัดถนน และตัดต้นไม้ในสวนหายไปเป็นจำนวนมาก ตำรวจจึงจับตัวไป นาย เริ่ม ขอพบจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งความทราบถึงจอมพล ป. ก็อนุญาตให้เข้าพบเมื่อทราบว่าป้าเป็นนายเริ่ม ท่านให้ปล่อยตัวและได้มอบเงินให้จำนวนหนึ่ง ทำให้นายเริ่มคุยเรื่องนี้ไปอีกนาน (คำบอกเล่าของนางไพเราะ กล่อมเอียง ซึ่งเล่าให้ลูก ๆ ฟังอยู่เสมอถึงประวัติถนนพิบูลสงคราม) ถนนพิบูลสงครามสร้างเสร็จในปี 2496 เป็นถนนดินถึงจังหวัดนนท์ เด็กๆจะใช้ถนนเป็นที่วิ่งเล่นหรือเล่นว่าว เริ่มมีรถวิ่งได้ในระยะแรกมีรถเมล์ของเทศบาลคาร์ด 1 สลิ่งนานๆมาคันวิ่งไปถึงสนามหลวง หน้าฝนรถจะติดหล่มเด็กๆจะวิ่งไปดูและช่วยกันเข็น ช่วงที่ถนนยังไม่เสร็จถ้าไม่ใช้เรือ เวลาไปตลาดจังหวัดนนท์จะเดินไปตามถนนเมื่อเอาทุเรียนไปขายจะหาบไป ถ้าเข้ากรุงเทพฯก็จะเดินไปขึ้นรถรางที่เกียกกาย คาร์ด 1 สลิ่งเช่นกัน (สัมภาษณ์ ลุงบุญช่วย ปั่นใจ อายุ 78 ปี บ้านข้างวัดพลับพลา).

นาวาอากาศโท สละ บุญรัตน์ ได้เล่าว่าเมื่อประมาณปี พ.ศ.2503 ได้มาปลูกบ้านใหม่ที่ริมถนนพิบูลสงคราม(ปัจจุบันยังอยู่ที่เดิม) บริเวณริมถนนพิบูลสงครามยังเป็นสวนทุเรียนแทบทั้งหมด ขณะนั้นมีบ้านที่อยู่ริมถนนเพียง 3 หลัง บ้านที่ท่านปลูกมีสวนอยู่ล้อมรอบจึงค่อนข้างน่ากลัว ริมถนนมีคูน้ำใสสะอาดใช้อาบได้ ส่วนใหญ่จะใช้ไม้จากต้นหมากพาดจากบ้านหรือสวนไปยังถนนแต่บ้านท่านเป็นสะพานไม้ ช่วงกลางคืนจะน่ากลัวมากต้องพกปืน ไว้ติดตัวและนำญาติ ๆ ที่เป็นเด็กหนุ่มจากอยุธยาเรียนหนังสือถึง 3 คน และให้พักที่บ้าน เนื่องจากลูก ๆ ของท่านยังเล็กและท่านเองต้องไปราชการต่างประเทศ (สัมภาษณ์ นาวาอากาศโทสละ บุญรัตน์ อายุ 79 ปี, 20 ธันวาคม 2548.)

ถนนพิบูลสงครามในระยะแรกมีรถวิ่งน้อยมาก ชาวบ้านจะใช้ที่บริเวณริมถนนเป็นที่นั่งเล่นเวลาเย็น ๆ บางครั้งก็เอาข้าวปลาอาหารมารับประทานกัน หรือถ้ากลับจากสวนซึ่งอยู่อีกฝั่งถนนก็จะนั่งพักริมถนนให้หายเหนื่อย ถ้าหาบของสวนมาก็จะถือโอกาสพักเหนื่อยก่อน ต่อมาชาวสวนนำทุเรียนมาขายริมถนนกันซึ่งได้ราคาดีกว่าขายที่ตลาด นาย ประสาน อินทอง เคยขายทุเรียนก้านยาว ที่ริมถนนในราคาลูกละ 200 บาท เมื่อช่วง 2500 ต้นๆ เป็นที่รำลือกัน การขายทุเรียนริมถนนมีข้อเสียว่าการขายที่ตลาดคือการเสียเวลาเพราะต้องนั่งคอยจนกว่าจะขายหมด และผู้ซื้อมักจะเป็นผู้บริโภคริโกลจึงไม่ค่อยซื้อในลักษณะเหมา

3.1.3 สาธารณูปโภค

โรงไฟฟ้ายันฮี

การสร้างโรงไฟฟ้า ยันฮี

เมื่อสงครามโคครั้งที่สองสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2485 เกิดปัญหาภาวะขาดแคลนในกรุงเทพฯ ขึ้นเป็นอย่างมาก เนื่องจากโรงไฟฟ้าสามเสนถูกระเบิดเสียหายโดยสิ้นเชิง ส่วนโรงไฟฟ้าวัดเลียบเสียหายเล็กน้อย เมื่อซ่อมแซมและติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้าดีเซลขึ้นหลายแห่งก็สามารถแก้ปัญหาขาดแคลนไฟฟ้าในกรุงเทพฯ ได้ในระบะนั้น "...หลังสงครามเศรษฐกิจโตขึ้นมาทันที เริ่มมีอุตสาหกรรมเกิดขึ้นเล็กๆ ร้านค้าต้องการ ใช้ไฟ มีการสร้างตึกสูงขึ้นมาก็ต้องใช้ลิฟท์ ใช้แอร์ ต่างคนต่างมีเครื่องกำเนิดไฟฟ้าของตัวเอง แม้แต่ในบ้านก็ยังมีเครื่องปั่นไฟเองเล็กๆ ไฟฟ้าถึงแม้จะมาจากโรงไฟฟ้าใหญ่วัดเลียบและสามเสน ไฟก็ยังคง ทำให้มีการใช้หม้อแปลงไฟฟ้าของตัวเองเสียบเข้าไปไฟก็ยังคงไปใหญ่ ปัญหาตอนนั้น ยุ่งมาก ทำให้ประเทศเราล้าหลังประเทศอื่นๆ..." (มรกด ลิมตระกูล ประวัตินโยบายการแปรรูปรัฐวิสาหกิจและการเปิดเสรีด้านพลังงาน,)

รัฐบาลได้จัดตั้ง "การไฟฟ้ายันฮี" ขึ้นเป็นรัฐวิสาหกิจในปี พ.ศ. 2500 เพื่อให้ดำเนินการผลิตไฟฟ้าของโครงการยันฮี ซึ่งในระยะแรกมีกำลัง การผลิตรวม 140,000 กิโลวัตต์ (140 เมกะวัตต์) "...ปัญหามีอยู่ว่าเขื่อนขนาดใหญ่ที่ปีจึงจะใช้ไฟหมด ถกเถียงกันอยู่นาน ประเด็นคือ ต้องมีรายได้มาใช้จ่ายเงินคืนธนาคารโลก และตอนนั้นประเทศเรายังไม่เคยกู้เงินแบบนี้ ซึ่งต้องใช้ เงินคืน โดยตัวเอง ไม่ให้เอาเงินงบประมาณไปคืน จึงเกิดปัญหาขึ้นมาว่าหน่วยงานใดจะเป็นคนทำ กรมชลประทานทำไม่ได้ เพราะเป็นราชการเงินต้องเข้าหลวงหมด ตอนนั้นยังไม่มีหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ก็เลยคิดตั้งการไฟฟ้ายันฮีขึ้นมา พ.ศ. 2500 ยุคจอมพล ป. กว่าจจะรุดออกมาได้มีการต่อต้านกันมาก..." (มรกด ลิมตระกูล ประวัตินโยบายการแปรรูปรัฐวิสาหกิจและการเปิดเสรีด้านพลังงาน,)

โรงไฟฟ้ายันฮีสร้างโรงงานในพื้นที่ 100 กว่าไร่เชิงสะพานพระราม 6 ฝั่งบางกวย

ประเทศไทยเริ่มใช้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นเวลาที่ โรงไฟฟ้าพระนครเหนือก่อสร้างแล้วเสร็จและเดินเครื่องจ่ายไฟฟ้า ทำให้ภาวะขาดแคลนไฟฟ้าในเขตพระนครและ ธนบุรียุติลง ต่อมาได้มีพิธีเปิดโรงไฟฟ้าในวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2504 โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ในสมัยนั้นเป็นประธานพิธีร่วมกับรองประธานาธิบดี ลินคอน บี. จอห์นสัน ของสหรัฐอเมริกา ใช้เงินในการก่อสร้างทั้งสิ้น 400 ล้านบาท (หนังสือพิมพ์ข่าวไทย. ฉบับวันที่ 29 เมษายน 2504. การ ไฟฟ้านครหลวง- การไฟฟ้าอันฮี)

ผลกระทบการสร้างโรงไฟฟ้ากับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

ต่อมาเมื่อมีการสร้างโรงไฟฟ้าฝ่ายผลิตอันฮี บางกรวย สวนทุเรียนได้รับผลกระทบ จากคำบอกเล่าของพระคุณเจ้ามหาสุววัฒน์ กล่าวว่า “...มีบ้างก็เรื่องน้ำ แต่ทุกวันนี้จะออกมาจากตึก ที่พักอาศัยระบบ (บำบัดน้ำ) มันมีแต่ไม่ทำเมืองไทยไม่เข้มแข็ง น้ำลงมาก ๆ จะส่งกลิ่นเหม็นมาก...” (สัมภาษณ์พระคุณเจ้ามหาสุววัฒน์ ที่ปัสสโร เจ้าอาวาสวัดนครอินทร์ วันที่ 12 มีนาคม 2549).

น้ำประปา

ในช่วงปี พ.ศ.2500 ต้น ๆ บ้านสวนใหญ่เริ่มนำประปาใช้กันแล้ว โดยเป็นการขุดน้ำบาดาลในบริเวณที่ จอครดด้านหน้าวัดเขมาภิรตาราม บางบ้านไม่ยอมใช้เนื่องจากบริเวณที่ขุดเป็นป่าช้าเดิม จึงมีการรังเกียจและน้ำแม่น้ำยังพอใช้ได้ ถ้าจะใช้ต้องต่อท่อประปาเข้าบ้านเองและต้องช่วยกันเสียดค่าต่อท่อจากแหล่งผลิต

3.2 ชาติพันธุ์กับการตั้งถิ่นฐาน

“เนื่องจากมีการตัดถนนและเริ่มสร้าง โรงงานอุตสาหกรรมจึงส่งผลกระทบต่อารอพยพเข้าของคนนอก โดยเฉพาะชาวต่างจังหวัดที่ย้ายเข้ามา ชาวจีนเข้ามาสวนใหญ่จะค้าขายกัน ชาวมุสลิมมีการตั้งสุเหร่าแถวๆวัด ปากน้ำคิ้ว” (อาจารย์อุบลศรี ธรรมนนท์ อายุ 83 ปี อ้างแล้ว).

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีชาวบ้านจากฝั่งพระนครได้เข้ามาหลบภัย แต่เมื่อครั้งสงครามโลกสงบลงคนเหล่านี้ก็ไม่ได้เดินทางกลับ หากแต่ได้ตั้งรกรากมาจนถึงปัจจุบัน จากที่เคยตั้งบ้านริมคลองก็เปลี่ยนเป็นริมถนนเพื่อรองรับความเจริญที่เริ่มเข้ามาและสะดวกในการเดินทาง

บ้านสวนใหญ่มีชื่อเดิมว่า บ้านจีนไม่ทราบว่ามีเรียกกันตั้งแต่เมื่อใด แต่ปรากฏชื่อนี้ในโฉนดที่ดินที่เริ่มออกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และในย่านนี้จะพบว่ามีคนจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานมาโดยตลอด ชื่อบ้านจีนเคยปรากฏเป็นชื่อซอยซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นซอยเทศบาล 1 ปัจจุบันคือซอยพิบูลสงคราม 5 แต่ชาวจีนที่อยู่ย่านนี้ไม่ชอบชื่อบ้านจีนมักเอาป้ายชื่อแอบไปซ่อนจนในที่สุดได้หายไป (ร.ต. ไพบูลย์ บำรุงบรรณ อายุ 68 ปี สัมภาษณ์ วันที่ 14 สิงหาคม 2548).

3.3 ภูมิปัญญาในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนใหญ่

ลักษณะของสวน ทำสวนแบบสวนยกร่อง โดยจะขุดดินขึ้นมาถมให้เป็นคันสูงจะเรียกว่า อกร่อง พื้นที่ที่ขุดดินขึ้นมาถมจะเกิดเป็นร่องจะเรียกว่า ท้องร่องสวน รอบสวนทั้งสี่ด้านทำเป็นคันนาสวน ถมดินรอบสวนให้สูงกว่าอกร่อง รอบคันนาสวนจะมีน้ำที่อกร่อง 2 ด้าน 3 ด้าน หรือ 4 ด้าน สวนที่เป็นเชิงเลนไม่นิยมให้มีน้ำรอบคันนาสวนทั้งสี่ด้าน จะมีด้านหรือสองด้านที่เป็นท้องร่องสวน เพื่อที่จะอาศัยร่องสวนย่นน้ำช่วงน้ำหลากไม่ให้คันนาสวนล้น สวนจะเรียกเป็น ชนิด รอบคันนาสวนปลูกต้นพุทธรักษาทั้งสี่ด้าน ด้านที่ติดกับทางเท้าจะทำประตู

เข้าสวน เสาสองต้นเป็นปากประตู บนปลายไม้เสาเอาไม้มาตีพาดใช้ใบหมากหรือใบมะพร้าวแห้งทำเป็นประตูแบบม่านลูกปิด ใครจะเข้าออกสวนคนอยู่ในสวนจะได้ยินเสียงใบไม้ดังกรอบแกรบจากการแหวกใบหมากหรือใบมะพร้าวแห้ง ประตูสวนขึ้นอยู่กับเจ้าของสวนจะสะดวกเข้าออกทางด้านไหน คับนาสวนด้านไหนไม่มีกรอบ

คับนาสวน หรือ ถนน บางคนปลูกมะพร้าว มะม่วง มะปราง ขนุน ฝรั่งสวนตรงกลางปลูกทุเรียนหลัก เช่น พันธุ์ก้านยาว กบแม่เต่า กำป็น ระยะห่างระหว่างต้นประมาณ 5-6 วา ต้นทองหลางจะปลูกแควมรองปลูกพลูใต้ต้นทองหลาง พลูจะเลื้อยขึ้นตามต้นทองหลาง โดยอาศัยน้ำเลี้ยงจากต้นทองหลาง ต้นทองหลางจะช่วยพรางแสงและใบของต้นทองหลางที่ร่วงหล่นลงในท้องร่องสวน ทำให้ร่องสวนน้ำสะอาด การทับถมของใบทองหลางและใบไม้อื่น ๆ ในสวนรวมทั้งวัชพืช เมื่อหมักอยู่ในท้องร่องเป็นเวลา 1 ปี จะกลายเป็นธาตุอาหารมีประโยชน์กับต้นไม้หรือเรียกว่าปุ๋ย แควมรองสวนปลูกทุเรียนรอง เช่น กระจุม ลวง หมาก กล้วย เงาะ ขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าของสวนจะปลูกอะไร บางสวนปลูกทุเรียนหรือมังคุดอย่างเดียว การปลูกกล้วย หมาก พลูเป็นการเลี้ยงตัวก่อนทุเรียนจะออกผลผลิต และช่วยพรางแสงด้วย

นายประธาน อินทอง ได้เล่าถึงการปลูกทุเรียนในช่วงนี้ว่า ต้องยกคอกสูง 1 เมตร กว้าง 0.5 เมตร ขุดรางรอบ ๆ โคนถัก 1 สอก ในรางใส่กากมะพร้าว รางห่างจากโคนต้น 1 สอก เพื่อต้องการไม่ให้รากฝอยกระจายไปมาก เป็นการบังคับรากลงลึกเพื่อให้รากยึดแข็งแรง เมื่อครบปีมีการลอกท้องร่องสวน

ลักษณะของพื้นที่ ๆ ทำการปลูกทุเรียน ชาวสวนใหญ่ ส่วนมากครอบครองพื้นที่กันคนละเล็กละน้อย และใช้สรรพนามแสดงเนื้อที่ว่า **ขันด** ขนาดของขันดจะรู้ได้ด้วยคันสวนที่ล้อมรอบเนื้อที่นั้นอยู่ ขันดหนึ่งๆ มีเนื้อที่ไม่แน่นอน อาจมีตั้งแต่ครึ่งไร่จนถึง 10 ไร่ ก็ได้ เนื่องจากพื้นที่ในเขตนี้เป็นพื้นที่ต่ำ ระดับน้ำสูง ดินเหนียว การระบายน้ำไม่ดี จึงต้องทำเป็นสวนยกร่อง ปลูกทุเรียนบนหลังร่อง ท้องร่องใช้เป็นทางระบายน้ำเข้าออกจากลำคลอง เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้รดทุเรียน เนื่องจากชาวสวนแต่ละรายมีพื้นที่น้อย จึงต้องการจำนวนหลังร่องมาก เพื่อที่จะปลูกทุเรียนให้ได้จำนวนมากต้น แต่ละสวนจึงมีหลังร่องแคบมาก และยังคงระยะปลูกให้สั้นเข้า ยิ่งกว่านั้นชาวสวนแทบทุกสวนยังปลูกไม้อื่นไว้ระหว่างทุเรียน เช่น เงาะ มังคุด ลางสาด กล้วย หมาก เป็นต้น เพื่อเป็นรายได้เสริมจากทุเรียน ชาวสวนกลัวภัยธรรมชาติเกี่ยวกับน้ำท่วมมาก เพราะเมื่อครั้งน้ำท่วมปี พ.ศ. 2484 -2485 เป็นบทเรียนแก่ชาวสวนอย่างดี ทุกสวนจะเตรียมสูบน้ำโดยขุดดินจากหลังร่องมาถมคันสวนให้สูง และปลูกมะพร้าวไว้ตามริมคันทั้งสองข้าง มะพร้าวนอกจากจะทำรายได้ให้ชาวสวนแล้วยังสามารถเป็นไม้ที่ป้องกันพายุให้แก่ทุเรียนอย่างดีด้วยการขยายพันธุ์แบบต่างๆ (ปราโมทย์ อินทอง .2507 : 20-28).

ก. การขยายพันธุ์โดยเมล็ด การขยายพันธุ์วิธีนี้ชาวสวนไม่ค่อยนิยม นอกจากบางคนที่ชอบในเรื่องการทดลอง ซึ่งมักเอาเมล็ดจากต้นแม่ที่มีลักษณะดีมาทดลองปลูกดู ขณะที่ต้นยังเล็กอยู่ ชาวสวนจะคอยสังเกตการเจริญเติบโต และดูลักษณะต้น ถ้าเห็นว่าเติบโตเร็วและลักษณะดีก็มักจะนำไปปลูกในสวนจนกระทั่งให้ผล ถ้าให้ผลดีและมีลักษณะดีทุกประการ ชาวสวนก็จะตั้งชื่อพันธุ์ขึ้นใหม่ และแพร่พันธุ์ โดยวิธีตอนต่อไป ดังนั้นจึงทำให้เกิดพันธุ์ใหม่ๆ ขึ้นมากในสวนแถบนี้ วิธีการเพาะเมล็ด โดยการเลือกเมล็ดทุเรียนจากพันธุ์ที่มีชื่อเสียงความต้องการ ใช้เมล็ดจากพูเอก(พูใหญ่ที่สุดของผล ไม่มีเมล็ดดิบหรือแกน) นำเมล็ดที่เลือกได้ไปเพาะในหม้อชำหรือกระบอกลูกไม้ไผ่ เมล็ดที่เพาะจะเป็นเมล็ดที่ใหม่ คือเมื่อรับประทานแล้วนำไปเพาะไว้เลย จนทุเรียนงอกประมาณ 2 ฟุต จึงจะนำไปปลูกในสวนที่เตรียมดินไว้แล้ว

ข. การขยายพันธุ์โดยวิธีตอน เป็นวิธีที่ชาวจีนนำมาใช้ก่อนแล้วชาวสวนก็ รู้จักวิธีนี้มานาน การตอนชาวสวนนิยมทำกันมากเพราะให้ผลเร็วกว่าการปลุกด้วยเมล็ด ลำต้นยังเตี้ยสะดวกแก่การเก็บผล การดูแลรักษาเรื่องแมลงและการกำจัดโรคแมลงและศัตรูอื่นๆ ทำได้ง่าย ฤดูที่ตอนทุเรียนจะเป็นฤดูฝน ราวเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม ฤดูร้อนตอนได้บ้างแต่ต้องคอยรดน้ำสม่ำเสมอ ฤดูหนาวตอนไม่ได้ผล

วิธีการตอน ต้องเลือกกิ่งที่มีใบไม่อ่อนนัก ควรเป็นกิ่งกระโคงคือเป็นกิ่งที่ตั้งตรงเพราะทรงต้นดี เมื่อเลือกกิ่งได้แล้วใช้มีดที่คมขั้วรอยกิ่ง 2 แห่ง ห่างกันประมาณเท่าความยาวของกิ่ง ต่อมาเอาปลายมีดกรีดเปลือกระหว่างรอยขั้วทั้งสองแล้วค่อยๆ แกะเปลือกออก ขูดเยื่อออกให้หมด ทิ้งไว้ประมาณ 3 วัน หรือจะใช้ใบตองแห้งหุ้มไว้ก่อนจึงทิ้งไว้ 3 วันก็ได้ เมื่อครบ 3 วันแล้ว จึงทำการหุ้มโดยใช้ที่ดินที่มีวัชพืชวัชตมต่างๆ ประมาณ 1 กำมือ นวดให้เข้ากันดีนำไปหุ้มตรงรอยขั้วให้มีมิดชิดพอควร นำกากมะพร้าวที่แช่น้ำไว้ค้างปี และทุบจนนุ่มแล้วมาหุ้มให้รอบคิพอกไว้ ใช้คอกหรือเชือกมัดหัวท้ายให้แน่น เอาน้ำรดให้ชุ่มแล้วจึงนำไปตองแห้งหุ้มอีกที ถ้าเป็นกิ่งนอนควรฉีกใบตองแห้งด้านบนและล่างให้น้ำฝนพอเข้าได้ เพื่อให้ชุ่มชื้นเสมอ และน้ำไม่ขังและในกะเปาะ หลังจากตอนแล้วประมาณ 1 เดือน จึงเปิดรากดู ถ้ามีรากมากก็ตัดนำไปแช่น้ำไว้ในที่ร่มประมาณ 2-7 วันให้ระดับน้ำอยู่ประมาณเศษหนึ่งส่วนสามของกะเปาะ ต่อจากนั้นจึงนำไปชำไว้ในหม้อดิน หรือภาชนะอื่นใดก็ได้ที่หาได้สะดวก นำไปตั้งไว้ในที่ร่มใกล้ๆ บ่อน้ำ หมั่นรดน้ำให้ชุ่มชื้นอยู่เสมอจนทุเรียนตั้งตัวได้ จึงนำไปปลุกในสวนต่อไป

ต้นทุเรียนที่เกิดจากกิ่งตอนนั้น ไม่มีรากแก้วแท้แต่จะมีรากพิเศษหรือรากแขนงที่แตกจากรากพิเศษเจริญหยั่งลึกลงในดินทำหน้าที่คล้ายรากแก้ว และสามารถหยั่งลึกลงไปถึงระดับน้ำจากการที่กิ่งตอนมีรากแก้วเทียมเป็นจำนวนมากและหยั่งลงได้ลึกเพียงพอที่จะยึดลำต้นมิให้ถูกถอนโดยพายุได้ และการที่มีรากพิเศษมากทำให้เกิดแตกรากแขนงออกมามาก รากชนิดนี้จะแผ่อยู่ตื้นๆ แต่สามารถหาอาหารได้มาก (ไฟโรจน์ ผลประสิทธิ์. **ทุเรียน ปลุกด้วยเมล็ด กิ่งทาบ กิ่งตอน**. วารสารกสิกร, มีนาคม 2504 : 125-127) ชาวสวนที่ไม่ต้องการให้รากแผ่ไปมากซึ่งจะทำให้รากอ่อนแอจะทำการ **รางราก คือพรวนดินรอบโคนต้นทุเรียน** โดยให้ห่างประมาณ 1 เมตร และมักจะทำทุกปีหรือปีเว้นปี จะทำประมาณ 3 วงมฉะนั้นจะไปชนกับการรางรากของต้นอื่น นายบุญช่วย กล่อมเอียง ตั้งข้อสังเกตว่าสวนทุเรียนที่รางรากจะงามกว่าสวนที่ไม่ได้รางราก ผู้ที่ไม่รางรากอาจไม่มีเวลาหรือไม่เชื่อมั่นวิธีนี้ สวนทุเรียนย่านบางกรวยจะนิยมการรางรากมากกว่าสวนที่บ้านสวนใหญ่

การปลุกและการเตรียมดิน (ปราโมทย์ อินทอง .2507 : 50-52).

1. ลักษณะดิน เนื่องจากดินในเขตนนทบุรี เป็นดินเหนียวมีพีชวัชตมมาก เป็นดินที่เก็บความชื้น ได้ดีแต่ระบายน้ำไม่ดี ไม่เหมาะกับการปลุกไม้ผล ชาวสวนต้องอาศัยการตัดแปลงเป็นสวนยกร่อง เพื่อให้มีการระบายน้ำดีขึ้น จึงปลุกทุเรียนได้ ในบ้านสวนใหญ่จึงเป็นสวนยกร่องทั้งสิ้น

2. การเตรียมดิน ก่อนเตรียมดินจะต้องถางหญ้าทำบริเวณสวนและร่องสวนให้สะอาดเสียก่อน ต่อไปจึงจะระยะระหว่างต้น ถ้าจะปลุกทุเรียนประเภทเบา เช่น พันธุ์ดวงกระดุมทอง ใช้ระยะระหว่างต้น 3 เมตร ถ้าจะปลุกทุเรียนประเภทหนักและพันธุ์กลาง เช่น กำป็นหรือกำยาว ใช้ระยะระหว่างต้น 10 เมตร ใช้ไม้ปักตามระยะที่จะไว้ พันดินให้เป็นรูปมนกลม มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 ½ เมตร ย่อยดินให้เล็กลง พูนดินให้เป็นโคก มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เมตร สูง 50-60 ซม. บางคนเลือกปลุกวันพฤหัสบดี

3. วิธีปลูก ทุเรียนที่นำมาปลูกควรเป็นทุเรียนที่ชำไว้จนตั้งตัวได้ดีแล้ว แต่ไม่ควรเกิน 1 ปี เพราะมักจะเกิดการเจริญเติบโต การปลูกทุเรียนที่ไม่ได้ชำก็มักจะตายง่าย นำกิ่งทุเรียนออกจากภาชนะชำ ถ้าเป็นหม้อดินก็ทุบให้แตกเลย เอาดินที่ติดกับรากออกเสียบ้าง วางกิ่งลงกลาง โถกที่เตรียมไว้ ตั้งให้ตรง ไม้ปักขนาบไว้ จักรากให้แผ่ออกไปนอกดิน ด้านใดมีรากแก้วที่โค้งงอให้ใส่ตรงในรูที่เจาะ เมื่อจักรากแล้วกลบให้มีรากกิ่งตอนกลบพอมิดกระเปาะ ทางมะพร้าวปักริม โถกเพื่อให้ร่ม การปลูกควรปลูกในฤดูฝน ตอนต้นๆ ฤดูคือราวเดือนพฤษภาคม และควรปลูกตอนเช้าหรือเย็น กลางวันแดดจัดไม่ควรปลูก โดยเฉพาะต้องให้หน้าใบสู้แดด คือ ให้หน้าใบทุเรียนหันไปทางทิศตะวันตก เพราะแดดตอนบ่ายแรงกว่าตอนเช้า

เมื่อกะหลุมทุเรียน โดยแน่นอนแล้ว ควรปลูกกล้วยน้ำว้าใกล้หลุม 4 ด้านลงไว้ก่อนสัก 2 เดือน จึงขุดหลุมผสมดินปลูกทุเรียนลง พร้อมกับปลูกกล้วยน้ำว้าลงนั้นก็ปลูกทองหลางลงในระหว่างต้น และระหว่างแถวทุเรียนดังกล่าวมาแล้ว ต้นกล้วยจะพอปะทังช่วยบังร่มแดดให้ทุเรียนในฤดูแล้งเป็นอย่างดี เมื่อต้นทุเรียนมีอายุได้ 2 ปี ต้นทองหลางเจริญเติบโตขึ้นพอจะเป็นร่มได้แล้ว จึงตัดกล้วยออกเสียให้หมดคงเหลือทองหลางไว้ทำหน้าที่บังร่มแทนกล้วยต่อไป

ถ้าหากว่าผู้ปลูกยังไม่อาจปฏิบัติการปลูกทองหลาง หรือปลูกกล้วยไว้ก่อนดังกล่าวแล้ว จำเป็นจะต้องปลูกทุเรียนลงในพื้นดินนั้นก่อน ปลูกพืชบังร่ม หรือจำเป็นต้องปลูกทุเรียนลงไปพร้อม ๆ กับการปลูกพืชบังร่มนั้น ควรหาทางมะพร้าวหรือกิ่งไม้อื่น ๆ พอดีที่จะบังแดดได้ บังตามทิศทางที่มีแดดส่องถูกต้นทุเรียนมากเกินไปเสีย การบังร่มชนิดนี้ควรทำเป็นคอกรูปสี่เหลี่ยมหลังคาแบน ให้สูงกว่ายอดทุเรียนไม่น้อยกว่า 50 ซม. หรือกว่านั้น เมื่อต้นกล้วยต้นทองหลางโตพอบังร่มได้ดีแล้ว จึงเอาทางมะพร้าวหรือกิ่งไม้ที่บังแดดไว้ ออก

อนึ่ง เมื่อผู้ปลูกมุ่งจะปลูกทุเรียน แล้วก็หาควรจะปลูกไม้ผลชนิดอื่นปนลงในร่องหรือในไร่ทุเรียน นอกจากจะเป็นการแย่งอาหารของทุเรียนแล้ว รากบางชนิด เช่น สะท้อน ขนุน ลำไย และ มะพร้าวเป็นอันตรายต่อทุเรียน (หลวงบุรุษการบำรุงการ, 2513 : 74-76).

การปฏิบัติรักษาตั้งแต่เริ่มปลูกถึงให้ผล

1. การให้น้ำ ทุเรียนเป็นไม้ผลที่ชอบอากาศร้อนชื้น การให้น้ำเป็นสิ่งจำเป็นทุเรียนขาดน้ำนาน ๆ จะแสดงผลให้เห็นคือใบเหี่ยวเฉาเวลากลางวัน สีของใบเขียวแก่เป็นมันเหมือนในฤดูฝน ชะงักการเจริญเติบโต ใบจะเริ่มไหม้จากปลายใบเข้าหาโคนใบ และจะร่วงหล่นมากขึ้นทุกที ถ้าไม่รีบให้น้ำตอนนี้อาจตาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทุเรียนที่ปลูกใหม่ๆ มีอายุเพียง 1-3 ปี ต้องระมัดระวังให้มากเรื่องขาดน้ำ การให้น้ำระยะแรกควรใช้แรงดันน้ำหยอดบริเวณโคนต้น ไม่ควรสาดแรงๆ เพราะจะทำให้โคกพังทลาย และ โคนทุเรียนลอยและอาจทำให้ต้นทุเรียนโอนเอียงไปมา รากที่เพิ่งงอกขึ้นในดินก็ขาดด้วย เมื่อทุเรียนได้ 2 ปีขึ้นไปจึงจะใช้ขนาดสาดเพราะจะสาดได้เร็ว สาดขึ้นไปขึ้นบริเวณ โถก ทำให้มีความชุ่มชื้นเสมอกัน รากเจริญได้รอบต้น ควรสาดทีละด้าน ทุเรียนจึงจะรับน้ำได้ถึงก้นดิน การใช้ขนาดสาดต้องออกแรงมากและเหน้อย่างย าคินบริเวณ โถกทุเรียนพึงได้ และเพื่อป้องกันน้ำระเหยมากเกินไปเมื่อแดดจัด ควรใช้หญ้าแห้ง วัชพืชแห้งๆคลุมให้ทั่วบริเวณ โถกทุเรียน ระยะแรกปลูกจนอายุครบ 2 ปี ชาวสวนทุเรียนเรียก **หนึ่งฝน** ชาวสวนต้องให้น้ำทุกวัน พอเข้าปีที่ 4 กระทั่งให้ผลและต่อไป แม้จะให้ผลมาแล้วหลายปี ชาวสวนจะ ให้น้ำ 1 วัน เว้น 2-3 วัน อย่างไรก็ตามการให้น้ำกำหนดตายตัวไม่ได้ ต้องแล้วแต่ความชื้นของ อากาศในแต่ละวันการให้น้ำมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความชุ่มชื้นบริเวณ โคนต้น การรดน้ำ

ต้องสาธิตให้ทั่วบริเวณที่รากทุเรียน ไปถึง ซึ่งคะแนนโดยใช้ความใหญ่ของพุ่มต้น สำหรับทุเรียนที่ให้ผลแล้วควรสาธิตให้ทั่วบริเวณอกร่อง การให้น้ำเวลาเย็นจะดีกว่าเวลาเช้า เพราะเวลาเช้าเมื่อแดดจัดน้ำจะระเหยไปโดยที่พืชยังไม่ได้อาศัยน้ำ ในเวลาที่แดดจัดไม่ควรรดน้ำเพราะต้นไม้กำลังร้อนจัด สำหรับฤดูฝนไม่ต้องกังวลเรื่องน้ำเลย แต่ทุเรียนที่อายุน้อยต้องคอยระวังการให้น้ำถ้าฝนวันระยะตกนานวัน

มีนักปลูกทุเรียนมือเก่าบางรายให้ข้อคิดว่าการให้น้ำทุเรียนในระหว่างออกดอกครั้งนี้ ก่อนฤดูออกดอก 1 เดือนงดการรดน้ำ แต่เปิดน้ำให้เข้าในท้องร่องในระดับสูงขึ้น พอดอกทุเรียนเริ่ม โผล่ก็รดน้ำ 4 วัน/ครั้ง คือรดแต่น้อยๆ เพียงผิวดิน พอดอกบานหยุด 6-7 วันแล้วจึงรดน้ำแต่น้อย เริ่มติดผลรด 4-5 วันต่อครั้ง ผลโตขึ้นก็รดมากขึ้น รดเรื่อย ๆ ไปจนกว่าฝนจะตก ถ้าไม่รดในระยะแรกผิวทุเรียน เนื้อทุเรียนและรสชาติจะไม่ดีมาก การรดน้ำแม้จะทำให้คอร่วงบ้างก็จริง แต่ทุเรียนต้นหนึ่งออกดอกมากถ้าออกผลมากก็ทำให้ต้นเสียหายทรุดโทรม กิ่งก็เสียปล่อยให้ร่วงโดยรดน้ำ ผลที่เหลืออยู่น้อยผิวสวยงามเนื้อดีรสอร่อยดีกว่า ต้นมีอายุ 30 ปี ให้ติดเพียง 50-60 ผลก็พอแล้ว เป็นเหตุผลที่น่ารับฟัง (หลวงบุเรศบรรณการ, 2513 : 101)

2. การให้ร่ม ก่อนการปลูกทุเรียน 1-2 ปี ต้องปลูกต้นทองหลางโดยใช้กิ่งปักไว้ตามระยะระหว่างกลางที่จะปลูกทุเรียน จะปลูกตรงอกร่อง (กลางร่อง) หรือ ซ้ายร่อง (แฉกร่อง) ถ้าหลังร่องแคบควรปลูกไว้บนอกร่อง ถ้าหลังร่องกว้างควรปลูกไว้ซ้ายร่องทั้ง 2 ข้าง เหตุที่ใช้ทองหลางเป็นไม้ให้ร่มแก่ทุเรียน เพราะรากและใบที่พุ่มในท้องร่อง หรือหลังร่องเป็นอาหารอย่างดีแก่ทุเรียนเมื่อทองหลางโตพอควรแล้ว ชาวสวนมักนิยมปลูกหญ้าไว้ตามโคนรอบต้น นับว่าเป็นรายได้พิเศษอันหนึ่งและยังเป็นการบังคับให้ทองหลางไม่ให้ลำต้นใหญ่เกินไป ชาวสวนจะต้องฟันกิ่ง (ลานกิ่ง) ทองหลางเกือบทุกปี ก่อนฤดูฝนเพื่อไม่ให้กิ่งเกะกะ หรือ บังร่มทุเรียนจนเกินไป ระยะที่ปลูกทุเรียนใหม่ ๆ ขณะที่ทองหลางยังเล็กอยู่จะใช้ทางมะพร้าวปักไว้ริมโคก เพื่อให้ร่มแก่ทุเรียน และยังนิยมปลูกกล้วยไว้ตามหว่างทุเรียน ทั้งอกร่องและซ้ายร่อง เพื่อให้ร่มแก่ทุเรียนพร้อมทั้งเป็นรายได้พิเศษอีกอันหนึ่งของเจ้าของสวน บางสวนนิยมปลูกหมากไว้แฉกร่องเพื่อป้องกันแฉกร่องพังรวมทั้งให้ร่มแก่ทุเรียนไปในตัว พอทุเรียนโตก็ฟันต้นหมากทิ้ง ถ้าปล่อยให้ต้นหมากสูงชะลูดอาจถูกพายุพัดหักทับต้นทุเรียน

3. การพรวน การพรวนดินเป็นสิ่งจำเป็นอันดับหนึ่งสำหรับการทำสวน เพราะดินในเขตนี้เป็นดินเหนียว การถ่ายเทอากาศในดินไม่ดี ทำให้พืชไม่ค่อยเจริญเติบโต เพื่อช่วยให้อากาศในดินถ่ายเทได้ดีขึ้นจึงต้องใช้วิธีพรวนดิน ปีแรกยังไม่จำเป็นต้องพรวนเพราะดินยังโปร่งอยู่ พอเข้าปีที่ 2 ตอนต้นฤดูฝนต้องทำการวางรางโคน โดยขุดดินเป็นหลุมติดต่อกันรอบต้น ห่างจากต้นประมาณ 20 ซม. หรือจะให้พอดีกับปลายกิ่งกว้างประมาณ 20 ซม. ลึกประมาณ 50 ซม. ขณะที่ทำการวางถ้าเห็นว่าดินไหนดินแน่นมากก็ควรพรวนเสียด้วย ดินไหนรากลอยก็ใช้ดินผิวหน้าขุดหรือดินที่ลอกออกโคนต้น พอเข้าปีที่ 3 จึงทำการพรวนครั้งใหญ่ ก่อนพรวนควรหาพีชวัตตุที่เนาเปื้อยใส่รางให้เต็มเสียก่อน แล้วจึงพรวนดินกลบรางที่ทำไว้ การพรวนครั้งนี้ต้องระวังอย่าให้รากทุเรียนขาดมากนัก พรวนให้รอบต้นและมีเส้นผ่าศูนย์กลางเท่ากับความกว้างของพุ่มต้นหรือกว้างออกไปเล็กน้อย ระหว่างพรวนควรจัดรากด้วย ด้านใดที่รากใหญ่มากก็ให้กระจายกันอยู่รอบ ๆ ต้นให้สม่ำเสมอเท่าที่จะทำได้ เมื่อจัดรากเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ใช้ดินขี้ลือกกลบอีกทีหนึ่ง พรวนก่อนฤดูฝนเล็กน้อย ปีต่อ ๆ ไปพรวนโดยไม่จัดราก และพรวนรอบนอกให้ห่างจากโคนพอสมควรกว้างออกไปตามพุ่มต้น ไม่ควรพรวนให้ชิดโคนต้น เพราะจะทำให้รากย่อยและรากฝอยขาดมาก การพรวนครั้งหลัง ๆ นี้ควรทำก่อนการลอกเลนหรือลอกท้องร่อง พรวนทุกปีจนกว่าทุเรียนจะเริ่มสอนเป็น(ออกดอกปีแรก) จึงเลิก ส่วนบางรายใช้วิธีฟันดินตลอดทั้งร่อง

ก่อนการลอกเลน ซึ่งเป็นการพรวนดินที่ตีแต่ต้องใช้เวลาและแรงงานเพิ่มขึ้น ส่วนมากทำกันเฉพาะสวนที่มีหญ้าคาขึ้นและสวนที่มีหญ้าอื่นขึ้นอย่างหนาแน่น

4. การตัดยอดและตัดกิ่ง ทูเรียนต้นโตที่มีลำต้นสูงชะลูด กิ่งใหญ่จะต้องรีบแก้ไข ถ้าขึ้นปล่อยไว้ จะทำให้ต้นไม่แข็งแรง หักโค่นง่ายเมื่อถูกพายุ ทั้งไม่สะดวกแก่การค้ำโองและการเก็บผล ควรทำการตัดยอดหรือทอนยอดออกเสียบ้างให้เหลือทรงต้นพองาม ต้นโตมีกิ่งใหญ่เพียงด้านเดียว ก็ควรตัดออกเสียบ้างมิฉะนั้นจะทำให้ทุเรียนนอนล้มง่าย กิ่งที่อยู่ล่างติดกับพื้นดิน ควรตัดออกให้เหลือไว้เพียงกิ่งที่อยู่พื้นศีรษะขึ้นไป เพื่อสะดวกแก่การเข้าไปปฏิบัติงานในสวน กิ่งที่ติดอยู่บนต้นต้องตัดออกให้หมด เพราะนอกจากจะเป็นที่อยู่อาศัยของแมลงศัตรูและโรคแล้ว บางครั้งชาวสวนก็มักจะได้รับอันตรายเพราะกิ่งแห้งขณะขึ้นไปเก็บผล โดยการเปลือยเหยียบทำให้กิ่งแห้งหัก พลัดตกอันตรายอันนี้เกิดขึ้นเสมอ ๆ

5. ระยะเวลาทุเรียนออกดอก เข้าหน้าหนาวทุเรียนจะออกดอกประมาณปลายปีช่วงกลางเดือนพฤศจิกายน ทุเรียนแต่ละพันธุ์จะออกดอกไม่พร้อมกัน ขึ้นอยู่กับปีนั้นอากาศหนาวมาช้าหรือเร็ว ช่วงออกดอกเล็ก ๆ ที่จับกันเป็นกลุ่มตามกิ่ง เรียกไข่ปลา ดอกตูมเล็ก ๆ เรียกเหยียดดินหนู ดอกใหญ่ขึ้นเหมือนลูกกระดุม ตั้งแต่ระยะไข่ปลาถึงลูกกระดุม รดน้ำน้อย ๆ รดทุกวัน ๆ ละครั้ง จนกระทั่งดอกบานเหมือนหม้อตาลจึงหยุดรดน้ำ ช่วงนี้ถ้ารดน้ำดอกจะร่วงแม้แต่ฝนตกมาก ดอกจะร่วงเช่นกัน ถ้าทุเรียนออกดอกมากอัตราการติดผลจะน้อยและถ้ามีดอกน้อยอัตราการติดผลจะมาก เมื่อทุเรียนเติบโตเป็นผลอ่อน ถ้าช่อหนึ่งมีผลมากเกินไปดูขนาดของกิ่งด้วยชาวสวนจะเด็ดผลอ่อนทิ้งไปบ้าง เมื่อทุเรียนติดผลมีหนามเรียกปิ่น เร่งน้ำให้มากขึ้น โดยรดน้ำทุกวันหรือวันเว้นวัน โดยดูสภาพของดินด้วยอย่าให้แฉะจนลูกทุเรียนจวนแก่ (จากบันทึกความทรงจำของนายบุญช่วย กลุ่มเอียง)

6. การค้ำหรือโองทุเรียน ทุเรียนที่ให้ผลมากหรือตก ใช้ไม้รวกตรงโคนทำเป็นง่าม โดยผ่าซีกยาวประมาณ 1 ศอก และหาท่อนไม้เสียบคาบไว้ผูกมัดให้แน่น เหลาปลายไม้ทั้ง 4 ด้าน ไม้ให้มีความคมเพื่อกิ่งไม้โคนบาดเป็นแผล เพราะถ้ากิ่งเป็นแผลจะทำให้น้ำเลี้ยงไปไม่สะดวก ใช้ไม้ไปค้ำตรงกิ่งที่ติดกับลูก ปลายไม้รวกเอาไปผูกกับต้นหรือกิ่งที่ใหญ่พองไม่ให้เห็นและกิ่งหักเพราะผลทุเรียนมีน้ำหนัก เรียกค้ำทุเรียน สมัยปู่ ย่า เอาดินกล้วยฉีกเป็นเส้นตากแดดให้แห้ง แล้วนำมาควั่นถักเป็นเปียทำเป็นเชือกไปผูกค้ำไม้ทุเรียน มีร้านค้า นำเชือกปอเข้ามาขายได้ใช้เปลือกปอแทนเชือกกล้วย ปัจจุบันนี้ใช้เชือกพลาสติก

7. ระยะเวลาตั้งแต่ทุเรียนเริ่มผลิดอกถึงเก็บผลได้ ฤดูกาลออกดอกของทุเรียน การออกดอกของทุเรียนแตกต่างกันไปตามประเภทและตามลักษณะอากาศ ปีไหนอากาศหนาวมาเร็วทุเรียนจะผลิดอกเร็ว ปีไหนอากาศหนาวมาช้า ปีนั้นทุเรียนจะออกดอกช้า แต่ฤดูหนาวมาตามฤดูกาลแล้วทุเรียนประเภทเบาและประเภทหนัก จะเริ่มผลิดอกราวกลางเดือนพฤศจิกายน ประเภทกลางจะเริ่มผลิดอกประมาณต้นเดือนธันวาคม ปกติทุเรียนออกดอกปีละ 2 รุ่น แต่บางปีก็มีถึง 3 รุ่น ชาวสวนเรียกปูนแรก ปูนกลาง ปูนหลัง ตามลำดับ แต่ละปูนมีอายุห่างกันประมาณ 15-20 วัน

8. การเฝ้าสวน เมื่อทุเรียนเริ่มแก่จะมีการเฝ้าสวน เพื่อป้องกันไม่ให้ทุเรียนถูกลักขโมย โดยมากผู้ชายจะไปนอนเฝ้าที่สวนเวลากลางคืน ช่วงเวลากลางวันจะมีคนไปสวนอยู่แล้ว เช่น รดน้ำต้นไม้ คายหญ้า เมื่อทุเรียนแก่จัดเก็บผลผลิตได้ จะเฝ้าสวนทั้งกลางวันและกลางคืน บางสวนจะหุงหาอาหารการกินที่สวนเองถ้าเป็นสวนที่อยู่ข้างในลี้ก บางสวนให้ลูกหลานนำอาหารและน้ำไปส่งให้ จะปลูกห่างสำหรับนอนเฝ้าสวนใช้ดินหมากทำเป็นเส้า พื้นและข้างฝาใช้ใบมะพร้าวเย็บเองเป็นจากมุงหลังคา ประตูใช้ใบหมากที่แห้งห้อยลงมาเป็นม่าน เวลาเปิด

เข้าออกใช้มือแหวกจะมีเสียงดังกรอบแกรบ บันไดใช้ไม้พาดเป็นบันได 3-5 ชั้น ได้สูง เวลากลางคืนจะชักบันไดขึ้นเก็บไว้บนห้าง

9. การเก็บทุเรียน ชาวสวนขึ้นไปเก็บบนต้นทุเรียนใช้กระบุงสานตาห่างเอาเชือกผูกกับกระบุงทำตะขอที่เชือกสำหรับแขวนกับกิ่งทุเรียนไว้ด้วย ตัดทุเรียนใส่กระบุง 4-5 ลูก จะโยยกระบุงลงมาจะมีคนอยู่ข้างล่างคอยรับกระบุงเอาทุเรียนออกหรือเก็บทีละลูก เอาเชือกผูกกับก้านทุเรียน โยยลงมาทีละลูกชาวสวนจะขึ้นไปเก็บผลบนต้นทุเรียน โดยใช้กระบุงผูกกับตะขอที่มีเชือกสำหรับแขวนกับกิ่งทุเรียนไว้ด้วย ชาวสวนจะตัดทุเรียนใส่กระบุง 4-5 ลูก และโยยกระบุงลงมาซึ่งมีคนคอยอยู่ข้างล่างรับกระบุงเอาทุเรียนออก หรืออาจเก็บทีละลูกโดยเอาเชือกผูกกับก้านทุเรียน โยยลงมาทีละลูก

เนื่องจากผลทุเรียนในต้นหนึ่ง ๆ จะแก่ไม่พร้อมกัน เพราะออกดอกไม่พร้อมกันจะออกประมาณ 1-3 รุ่น ดอกแต่ละรุ่นจะบานไม่พร้อมกัน ดังนั้นการตัดผลจะต้องระวังไม่พร้อมกันมิฉะนั้นจะตัดได้ผลไม่แก่มาด้วย ชาวสวนที่ยังไม่ชำนาญในการดูแลทุเรียนจะใช้ทำเครื่องหมายทุเรียนแต่ละรุ่นไว้โดยใช้ปูนขาวหรือปูนแดง และจะรู้ว่าทุเรียนต้นใดแก่หรือไม่ก็ต่อเมื่อมีทุเรียนแก่จัดจนร่วงหล่นลงมา 1-2 ผล จึงเริ่มตัดผลทุเรียนแต่ละรุ่นตามที่ทำเครื่องหมายไว้ ชาวสวนที่มีความชำนาญในการตัดทุเรียนจะมีวิธีการดูว่าทุเรียนแก่หรือไม่ ดังนี้ **สีของผล** ทุเรียนแก่จะมีสีเปลี่ยนไปเล็กน้อยแล้วแต่ชนิดพันธุ์ เช่น ชะนี ก้านยาว หมอนทอง จะเปลี่ยนสีน้อยแต่พอสังเกตได้ คือเปลี่ยนจากสีเขียวสดเป็นเขียวแกมเทาหรือน้ำตาลเข้ม **การติด** คือการใช้นิ้วมือคิดบริเวณโคนหนามของทุเรียนถ้าแก่เสียงจะไม่ทึบแน่นแสดงว่ามีการหลวมของพูทุเรียน เนื่องจากเกิดช่องว่างระหว่างเนื้อกับเปลือก **ก้านผล** ผลแก่จะมีก้านผลที่เรียกว่า **ปลิง** มีลักษณะบวมโตและเมื่อลูบจะรู้สึกสาก ๆ การเก็บทุเรียนของชาวสวน 1-2 คื่น จะสุกเองไม่ต้องบ่มทุเรียน ถ้าเก็บมาบ่มทุเรียนจะรับประทานได้หรือยังดูที่ปลิง มีรอยร้าวหรือใช้ไม้แคะดูแต่ละพูฟังเสียงเปลือกทุเรียนหลวม หนามทุเรียนจะยุบตัว ทุเรียนสวนที่สุกคาค้นหล่นในท้องร่องและแช่ในน้ำท้องร่องนาน เจ้าของไม่เห็นตอนหล่นใหม่ ๆ หรือสุกงอมจนทุเรียนแตก ไม่นิยมกิน กลิ่นจะเหม็นและขม เนื้อทุเรียนออกเขียวจะเรียกปลาร้า ชาวสวนแปรรูปเป็นน้ำกะทิทุเรียน หรือกวนเป็นทุเรียนกวน

10. ศัตรูของทุเรียนและวิธีป้องกัน

10.1 โรค ทุเรียนเป็นพืชที่ไม่ค่อยมีโรครุนแรงนัก มีบ้างก็คือ โรคเปลือกแตก หรือเน่าที่ก้นผล โรคใบแห้งจากปลายใบมาหาโคน ซึ่งเป็นมากในฤดูแห้ง นอกจากนี้ก็มีโรคขาดน้ำขาดธาตุอาหาร แต่ละโรคยังไม่เป็นอันตรายแก่ทุเรียนมากนัก ชาวสวนจึงยังไม่มีวิธีป้องกันและกำจัดแต่อย่างใด

10.2 แมลง แมลงที่เป็นศัตรูของทุเรียนก็มีอยู่บ้าง เช่น ปลวก เป็นศัตรูที่สำคัญในระยะแรกปลูก มักจะเข้าไปทำรังตามโคนทุเรียน ทำให้ดินเกาะรากแน่นและบางที่ก็กัดกินรากอ่อน อาจทำให้ต้นตายได้ ต้องคอยตรวจตราเสมอ ถ้าพบปลวกต้องรีบพรวนดินเอารังปลวกออกให้หมด ใช้ดินเลนจากท้องร่องกลบโคน ปลวกจะเหม็นหนีไปเอง หรือกำจัดด้วยยาฆ่าแมลง

10.3 ตั๊กแตน ทำอันตรายโดยกัดกินดอกทุเรียนขณะตูม ทำให้ดอกเสียหาย

10.4 หนอน เป็นหนอนที่มีตัวสีแดงหรือสีชมพู ลำตัวนิ่มเป็นปล้อง ๆ ปลายปากมีสีดำ ทำอันตรายโดยเจาะกิ่งหรือยอด ทำให้กิ่งและยอดตาย กำจัดโดยการคั้นหาหัวที่หนอนไชแล้วเอาตัวมาทำลาย หรือตัดกิ่งนั้นมาทำลายเสียทันทีเพื่อมิให้แพร่หลายไปอีก

10.5 เพลี้ย มีเพลี้ยไฟ เพลี้ยแป้ง คูดน้ำเลี้ยงตามใบและกิ่งทำให้ใบร่วงหรือกิ่งแห้งตาย แต่มีไม่มากนัก กำจัดโดยใช้ยาฆ่าแมลง

10.6 ศัตรูอื่น ๆ ที่สำคัญได้แก่ **กระรอก** นับเป็นศัตรูที่สำคัญที่สุด เจาะและกัดกินทุเรียนที่กำลังแก่เริ่มส่งกลิ่นอยู่บนต้นทุเรียนที่ถูกกระรอกเจาะทำให้ราคาตก บางครั้งก็ขายไม่ได้ ในวันหนึ่ง ๆ ถ้าเจ้าของสวนเฝ้าไม่ติด กระรอกจะเจาะหลาย ๆ ผล รอยกระรอกเจาะสังเกตได้โดยแผลมักจะอยู่ค่อนข้างมาทางก้นผล ทั้งนี้เพราะกระรอกมีนิสัยระวังได้ดี มันจะใช้สองเท้าหลังเกาะบริเวณใกล้ขั้ว วางตัวทาบลงมาตามความยาวของผล ขณะที่กำลังกัดกินจะมองไม่เห็นศัตรูที่อยู่ข้างล่างเวลามีกิ่งจะได้หนีทัน วิธีสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือ เปลือกทุเรียนที่กระรอกคายทิ้งเกลื่อนโคนต้นมักจะเป็นชิ้นหยาบ กระรอกชอบหากินในเวลาเช้ามืด และใกล้ค่ำ ป้องกันโดยการเคาะเกราะ หีบ ตะขบ หรือทำสวนให้สะอาดโดยการตัดทางมะพร้าวที่อยู่ใกล้ ๆ ต้นทุเรียนออกเสีย หรือกำจัดได้โดยการใช้อาวุธปืน

หนู กัดกินทุเรียนในเวลากลางคืน เริ่มกัดกินตั้งแต่ผลอ่อน ไปจนกระทั่งสุก รอยแผลที่หนูกัดมักอยู่ตามบริเวณใกล้ขั้วเปลือกที่หนูแทะหล่นอยู่โคนต้นจะเป็นชิ้นละเอียด ชาวสวนป้องกันโดยทำบริเวณสวนให้สะอาด ใช้สังกะสีหุ้มโคนต้นหรือทำเป็นฝาซึ่คลุมบริเวณขั้ว บางสวนใช้ลวดตาข่ายถี่ ๆ หุ้มให้มิดผล กำจัดได้โดยใช้กับดัก ใช้ปืนยิง หรือใช้ยาเบื่อคูลูกเนื้อทุเรียนแขวนไว้ใกล้ ๆ กับผลที่หนูเจาะ

กระแต โดยมากไม่เจาะจง ต้องมีกระรอกหรือหนูเจาะไว้ก่อนแล้วจึงไปกินซ้ำ ชาวสวนจึงไม่ค่อยเอาใจใส่ในเรื่องการป้องกันกำจัด ส่วนมากกระแตมักตายด้วยยาที่เบื่อหนูไว้

ระยะเวลาที่ทุเรียนออกสู่ตลาด

ผลทุเรียนแก่ตัดได้และเริ่มออกสู่ตลาด ในราวต้นเดือนพฤษภาคม ทุเรียนที่ออกสู่ตลาดในระยะนี้เป็นทุเรียนพันธุ์เบา เช่น พันธุ์กระดุมทอง ซึ่งแก่ก่อนพันธุ์อื่น ๆ ทั้งหมด ต่อไปเป็นพันธุ์หลวง ชะนี กบ ก้านยาว จนถึงทุเรียนพันธุ์หนัก เช่น กำปิง อีหนัก ทุเรียนจะออกสู่ตลาดไปจนถึงปลายเดือนมิถุนายน และสิ้นสุดในราวกลางเดือนกรกฎาคม ผลผลิตทุเรียนในเขตอำเภอเมืองส่วนใหญ่ส่งไปจำหน่ายแก่พ่อค้าและผู้บริโภคในจังหวัดพระนคร ธนบุรี และจังหวัดใกล้เคียง

ผู้วิจัยได้พูดคุยกับอาจารย์ กาญจนา ชีรสาสวัตต์ ว่าตอนเริ่มรับราชการใหม่ ๆ ที่วิทยาลัยครูนครสวรรค์ เงินเดือนปริญญาตรี 900 บาท และมีรายได้พิเศษบ้าง ได้กัณเงินไว้ซื้อทุเรียนเดือนละไม่ต่ำกว่า 300 บาท ส่วนใหญ่จะซื้อ ก้านยาว ชะนี กบ และหมอนทอง คุณพ่อจะชอบก้านยาวมาก ทุเรียนที่ซื้อจะแน่ใจว่าเป็นทุเรียนนนท์ เพราะซื้อจากเจ้าประจำ (สัมภาษณ์ นางกาญจนา ชีรสาสวัตต์ อายุ 61 ปี ที่สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ 20 เมษายน 2548).

การซื้อขายทุเรียน ชาวสวนมีวิธีขายหลายประเภทด้วยกัน

1. การถือสวน ผู้ซื้อทำสัญญากับเจ้าของสวนเป็นเวลา 3-5 ปี แล้วแต่จะตกลงกัน เรียกว่า ถือสวน ในระหว่างถือสวนนี้ ผู้ถือจะต้องเป็นผู้ดูแลและเก็บผลทุเรียนและผลไม้อื่น ๆ ที่อยู่ในสวนนั้น โดยเจ้าของไม่ต้องไปเกี่ยวข้อง ชาวสวนที่จะขายโดยวิธีนี้ได้ต้องเป็นคนมีเงิน มีเนื้อที่ค่อนข้างมาก มีแรงงานน้อย และต้องการเงินสดไปหมุนเวียนทางอื่น บางเจ้าอาจตกลงเป็นเก็บทุเรียนมาให้แทนเงินสด บางคนมีสวนอยู่ไกลบ้านมากดูแลไม่สะดวก เช่น คุณยายของผู้วิจัยใช้วิธีถือสวน ซึ่งพบว่ามีปัญหามากมาย เช่น เก็บทุเรียนในส่วนที่เป็นของเจ้าของสวนมาให้เพื่อนนำไปขายต่อไม่ได้ นำทุเรียนมาให้ไม่ครบตามที่ตกลงกัน เอาทุเรียนพันธุ์ดี ๆ ไปขายและเอา

พันธุ์ไม่ดีราคาถูกมาให้ แต่เนื่องจากผู้ถือสวนเป็นคนพื้นที่เมื่อสวนตกเป็นของน้ำสาวของผู้วิจัย ก็ไม่สามารถเปลี่ยนผู้ถือสวนได้ต้องแก้ปัญหาต่าง ๆ ต่อไป

2. การขายเหมา การขายแบบนี้เจ้าของสวนเป็นผู้ดูแลปฏิบัติเอง พอทุเรียนจวนจะแก่พ่อค้าจะมาซื้อเหมาแล้วดีราคา ผู้ซื้อเป็นผู้ตัดเอง หรือจ้างเจ้าของสวนตัดแล้วแต่ละตกลงกัน การขายวิธีนี้เจ้าของสวนได้เงินเป็นก้อน แต่พ่อค้ามักจะให้ราคาต่ำกว่านำไปขายเอง ในย่านนี้มีผู้รับเหมาอยู่ 2-3 เจ้า เช่น ป้าศรี เจ๊กดี ซึ่งเป็นเจ้าประจำรับเหมาติดต่อกันหลายปี

3. เจ้าของสวนขายเอง เจ้าของสวนเป็นผู้จัดการจำหน่ายเอง โดยตั้งราคาเป็นรายผลหรือรวมเป็นกองไป โดยมากเจ้าของสวนนั่งขายอยู่ที่บ้าน โดยมีแม่ค้า พ่อค้า มาซื้อถึงบ้าน บางรายก็เอาทุเรียนใส่เรือไปขายตลาดท้องถิ่น เช่น ที่ตลาดแก้ว หรือตลาดจังหวัดนนทบุรี นายบุญช่วย กล่อมเอียง เคยนำทุเรียนไปขายที่ตลาดเทเวศร์โดยพายเรือไป ซึ่งได้ราคาสูงกว่าที่เคยขายเล็กน้อยไม่คุ้มกับเวลาที่เสีย บางคนที่มีทุเรียนน้อย เพื่อขายทุเรียนให้ได้ราคาดี ก็มักจะนำทุเรียนของตนใส่กระจาดไปวางตั้งขายริม ๆ ถนนพิบูลสงครามโดยเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ ในช่วงประมาณปี พ.ศ.2510 นายประสาน อินทอง เคยขายทุเรียนก้านยาวได้ในราคาใบละ 200 บาท หมอนทองใบโตไม่เกินใบละ 100 บาท กระจุกทองใบละ 10-15 บาท

ตลาดทุเรียน ตลาดทุเรียนของเมืองนนท์มีหลายแห่ง แต่ที่ใหญ่ที่สุด คือ ตลาดในเขตเทศบาลเมืองนนทบุรี ปีใดที่ทุเรียนตก ตลาดทุเรียนจะเริ่มตั้งแต่บริเวณสามแยกทางเลี้ยวเข้าตัวจังหวัด เรื่อยไปจนถึงบริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดนนทบุรี คีระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร ฤดูจำหน่ายเริ่มราว ๆ กลางเดือนเมษายน ไปจนกระทั่งถึงราว ๆ ปลายเดือนมิถุนายน เดือนที่มีทุเรียนมากที่สุดได้แก่เดือนพฤษภาคม ฤดูทุเรียนเป็นฤดูที่ทำให้เมืองนนท์มีชีวิตชีวาตั้งแต่เช้าตรู่จนค่ำคืน ประชาชนจะหลั่งไหลไปซื้อทุเรียนอย่างเนืองแน่น นอกจากตลาดทุเรียนแล้วจังหวัดนนทบุรียังจัดให้มีการประกวดทุเรียนและผลไม้ต่าง ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพการเกษตร ตามประวัติกล่าวว่าเริ่มจัดครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2497 กำหนดวันประกวดประมาณปลายเดือน มิถุนายนของทุกปี ซึ่งติดต่อกับช่วงเวลาที่ตลาดทุเรียนพอดี ทุเรียนที่ส่งเข้าประกวดได้แก่ ทุเรียนพันธุ์ก้านยาว กบ และชะนี เป็นหลัก ในปี 2506 ทางจังหวัดนนทบุรีได้จัดประกวดผลไม้ขึ้นเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน ณ ศาลากลางจังหวัดนนทบุรีในปีนี้ได้ประกวดทุเรียนพันธุ์ ก้านยาว กบ และพันธุ์ไม่มีชื่อ ซึ่งนายเกื้อ ทรพรสุทธิ์ ชาวตำบลสวนใหญ่ได้ส่งทุเรียนไม่มีชื่อเข้าประกวดได้รับรางวัลที่ 3 เป็นเงินสด 160 บาทพร้อมประกาศนียบัตร ส่วนผลไม้อื่น ๆ ได้แก่ กระท้อน และมะพร้าว บางปีอาจเปลี่ยนแปลงประเภทผลไม้ตามความเหมาะสม (นนทบุรีสัมพันธ์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 5. มิถุนายน 2506 : 36).

ความนิยมของตลาด พ่อค้าหรือผู้รับประทานต้องการทุเรียนที่มีผลใหญ่ เปลือกบาง เนื้อมาก เมล็ดเล็ก มีกลิ่นไม่ฉุนแรง เนื้อสวน เนื้อละเอียดไม่ค่อยมีเสี้ยน สีเหลืองแก่ ถึงเหลืองอ่อนรสอร่อย หวานมัน ทุเรียนที่มีลักษณะดังกล่าว เป็นทุเรียนพันธุ์กลางและหนัก เช่น ก้านยาว กบต่าง ๆ สำหรับชาวสวนนั้นยังนิยมทุเรียนพันธุ์ที่ให้ผลเร็ว ผลตกทุกปีตั้งแต่สาวไปจนถึงต้นแก่ ด้านทานโรคและแมลงได้ดี เรือนต้นดี ไม่ขึ้นสูงชะลูดไม่ทิ้งกิ่งปลุกขึ้นง่าย และโตเร็ว ดังนั้นชาวสวนบางสวนจะปลูกทุเรียนหลายพันธุ์คละกัน ไปสำหรับพืชชนิดอื่นมีขั้นตอนการเพาะปลูกไม่ยุ่งยากเท่ากับทุเรียน และให้ผลผลิตเร็วแต่ผลดอแทนไม่สูงนัก ถึงแม้มากพลูจะเป็นพืชเศรษฐกิจก็ตามแต่ราคาหมากพลูก็ไม่สูงเท่ากับราคาทุเรียน ดังนั้นการปลูกต้นไม้อื่น ๆ จึงเป็นรายได้เสริมของชาวสวน

การทำหมากแห้งและนาบใบพลู หมากสด พลุสด ขายไม่ได้ทุกบ้านปลูกกันหมด เมื่อมีผลผลิตออกมา มากจึงทำหมากแห้งนาบใบพลูขาย คนต่างจังหวัดที่ไม่ได้ปลูกหมากพลู

หมากหั่น หมากอ่อนหน้าเต็ม ผ่าลูกหมากออกเป็น 2 ซีก และเนื้อหมากออกชอยบาง ๆ นำไปตากแดด ประมาณ 2-3 แดด ให้แห้งสนิทออกสีดำราจะได้น้ำมัน

หมากสง หมากแก่ ลูกหมากผ่า 4 ซีก และเนื้อหมากออกตากเป็นชิ้น ๆ 3-4 แดด ให้แห้งสนิทออกสีดำ

พลูนาบ เก็บใบพลูแก่สีเขียวมาเรียงผึ่งจนใบออกสีเหลือง จะนำมานาบใช้กระทะเหล็กหรือกระทะ อลูมิเนียมตั้งไฟอ่อน ใช้ผ้าหลายชั้นห่อทรายผูกขึ้นมาแบบลูกประคบ เอาใบพลูใส่ในกระทะ ลูกประคบนาน เสร็จใส่กระบุงเตรียมไว้ขาย

การจำหน่ายหมาก จะมีคนจีนจากกรุงเทพฯ และคนในละแวกใกล้เคียงพายเรือตามบ้านมีหมากแห้ง พลูนาบ บ้านไหนมีก็จะนำมาขาย บางคนพายเรือไปขายที่ตลาดแก้วซึ่งเป็นตลาดน้ำ หรือที่ตลาดเช้าเป็นตลาด ขายผลไม้ของเทศบาลนนทบุรี (จากบันทึกของนายบุญช่วย กล่อมเอียง)

ชาวสวนบ้านสวนใหญ่จะปลูกทุเรียนเป็นไม้หลัก นอกนั้นมีหมากดิบเวียนตากแห้งเป็นอาชีพรอง (ภักดิ์ ฉวีสุข, 2514 : 31)

การขายทุเรียน ทุเรียนที่มีวางขายกันอยู่ในท้องตลาดช่วงก่อนน้ำท่วมจะยังไม่แพง เช่นก้านยาวราคา ลูกละ 25 สตางค์ ป้าสำรวยมีสวนทุเรียนและนำไปขายที่ตลาดนนท์โดยพายเรือไปขายได้วันละหลายลูก ถ้าเป็น ทุเรียนที่ตัดจากกิ่งตายรสไม่ดีจะจัดคั้งขายปล่อยลูกๆ และขายให้กับคนไม่รู้จัก สมัยนั้นจะไม่ปลอกเปลือกให้ คนซื้อจะปลอกง่าย หมอนทองปลอกยาก ในย่านนี้มีแม่ค้าทุเรียนหลายเจ้าส่วนใหญ่จะไม่ทำสวน เช่นป้าศรี ป้าระเบียบ ป้าแม่ ป้ายังและป้าไสว ซึ่งจะซื้อเป็นลูกๆ ไม่เหมาะสวนป้าไสวเล่าว่า “...ครอบครัวเราจะค้าขาย เรา เป็นประเภทแม่ค้าคนกลาง คือว่าถ้าเป็นคนชาวสวนจะไม่รวย แต่คุณขายเป็นคนซื้อทุเรียนไปขาย เขาซื้อที่ จังหวัดนนท์เขาไปขายที่ปากคลองตลาด...” (คุณยายไสว สวนปาน อายุ 83 ปี, คุณป้าระพิน สวนปาน อายุ 52 ปี, วันที่ 14 มกราคม 2549)

และคุณป้าชามะนาคนได้เล่าให้ฟังว่า “...ชาวสวนเขาเอาไปขายที่จังหวัดนนท์ และตลาดเขมา...” (คุณป้า ชามะนาคน มุลพันธ์ อายุ 64 ปี, วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2549) “...ชาวสวนทุเรียนจะเอาไปขายเองที่ตลาดนนท์แต่ ก่อนนี้ใช้หาบนะ หาบไปขายที่ตลาดนนท์ ไม่ได้ขายเยอะแบบส่งพ่อค้าคนกลาง...” (คุณป้ายุรัตน์ นิยมเกตุ อายุ 70 ปี, วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2549)

แม่น้ำเป็ยกพายเรือไปขายถึงเทเวศร์เพราะเชื่อว่าได้ราคาดีกว่า บ้านอาจารย์อุบลศรีปลูกหมอนไว้หลายต้น บางปีตกมากติดต้นละ 20 ลูกจะมีคนมาเหมาทั้งสวน แต่บางปีให้ราคาไม่สูงคุณแม่อาจารย์อุบลศรีจะขายเองที่ทำ น้ำหน้าบ้าน อาจารย์อุบลศรีเล่าว่าถ้าต่อลูกมากคุณแม่เคยผลัดทุเรียนลงน้ำหมดเพราะถูกกดราคาเกินเงินไป บาง ปีที่ทุเรียนตกและขายได้ราคาดีคุณแม่อาจารย์อุบลศรีเคยซื้อเข็มขัดทองได้ถึง 2 เส้น (อาจารย์อุบลศรี ธรรมนนท์ อายุ 83 ปี อ้างอิงแล้ว)

3.4 วิธีชีวิตชาวสวนบ้านสวนใหญ่ในยุคเปลี่ยนผ่าน

3.4.1 การศึกษาของคนบ้านสวนใหญ่

พระครูสังวรภริม (พ้อง เขมจารี) ได้เล่าว่า “ในปี พ.ศ.2495 ข้าพเจ้าอายุ 18 ปี บวชเป็นสามเณรได้ 4 พรรษา และเข้าพรรษาที่ 5 มีความรู้ได้ นักรธรรมชั้นเอกในสมัยท่านเจ้าคุณพระเขมาภิมุขธรรม (เกตุ เกสโร) เป็นเจ้าอาวาสวัดเขมาภิรตาราม สมัยนั้นเข้าทำวัตรเช้า เวลา 8.00 น. เข้าทำวัตรเย็น เวลา 16.30 น.

วันหนึ่ง พอทำวัตรเย็นเสร็จก็ออกมาเวียนกุ้ยกันอยู่ที่ลานหน้าพระอุโบสถ โดยมีท่านเจ้าคุณหลวงปู่และข้าพเจ้า เวลาประมาณ 17.30 น. **ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม** นายกรัฐมนตรีท่านมาเยี่ยม คุณย่าสำอางค์ ที่หน้าวัดปากน้ำเสร็จแล้วก็เข้าไปที่วัดเขมาภิรตาราม ท่านจะมาถึง เมื่อไรเราก็ไม่ทราบได้แต่เมื่อเราพบต่อเมื่อท่านมาเดินอยู่ชานกำแพงพระอุโบสถ และเข้าไปที่ลานหน้าพระอุโบสถพบกับท่านเจ้าคุณ พร้อมทั้งพูดว่าท่านเจ้าคุณอยู่ที่นี้เอง ผมเที่ยวเดินหาไปหลายแห่งแล้ว ท่านเจ้าคุณก็เลยเชิญท่านนายกไปที่กุฎิถึกมณีสภา ข้าพเจ้าก็ต้องไปเป็นเณรรับใช้ จัดน้ำถวาย และเลี้ยงแขกที่มา เมื่อไปถึงกุฎิถึก ก็พบกับท่านผู้หญิงละเอียดและนายทหารอีก 3-4 คนด้วย เวลาค่ำมีดพอดิ ท่านนายกก็คุยกับท่านหลวงปู่ว่า ทางราชการจะขยายโรงเรียนมัธยมให้ใหญ่ขึ้นเพื่อรับเด็กที่จะขยายมากขึ้น ในโอกาสข้างหน้า ส่วนใหญ่เขามีความเห็นว่าจะไปจัดตั้งที่วัดเฉลิมพระเกียรติเขาจะมีที่ดินให้ 100 ไร่ แต่ท่านไม่อยากจะไปเพราะท่านเองเป็นศิษย์วัดเขมาภิรตาราม เรียนชั้นเด็กเล็กอยู่ที่ศาลาหน้าพระอุโบสถติดกำแพง พอโตขึ้นก็ไปเรียนที่พระที่นั่งมุลมณเฑียร พอท่านได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ท่านก็มาสร้างโรงเรียนให้ใหม่ ชื่อ **โรงเรียนกลาโหมอุทิศ** ปี 2495 เด็กประมาณ 300-400 คน แล้วท่านนายกก็พูดต่อไปว่า อยากจะขอที่ดินของวัดเขมาฯ ในส่วนที่ชาวบ้านอาศัยอยู่ติดกับโรงเรียนกลาโหมอุทิศทั้งหมด หากท่านเจ้าคุณยอมท่านก็จะซื้อต่อไปจะขยายให้ใหญ่เต็มพื้นที่เช่นปัจจุบันนี้ แล้วขอที่ดินคืนได้วัดซึ่งมีบ้านคนอยู่ แล้วจะยุบวัดกลับไปไว้ในสถานที่อื่น

โดยท่านจะจัดการหาที่ให้สร้างใหม่หมดทั้งวัด ท่านพูดว่าพุทธบริษัทมันน้อยแต่วัดมันมาก แล้วอยู่ติดกันไม่มีกำลังที่จะบำรุงวัดแล้วจะนำโรงเรียนสตรีประจำจังหวัด ซึ่งตั้งอยู่ที่ศาลากลางจังหวัดมาตั้งที่นี่ แล้วขยายไปในวัดพลับพลาเข้ามาในที่คืนได้ของวัดเขมาภิรตารามทั้งหมด ถ้าหากได้ตามความคิดของท่านแผนผังของโรงเรียนสตรีจะต้องเป็นอย่างนั้น

ในช่วงนั้นท่านผู้หญิงละเอียดท่านก็พูดขึ้นว่า ถ้าท่านเจ้าคุณอยากได้โรงเรียนสวย ๆ ขอให้ท่านยอมให้ที่ดินทั้งหมดนะท่านเจ้าคะสำหรับด้านเหนือคือที่ข้างโรงเรียนกลาโหมอุทิศ ท่านเจ้าคุณท่านยอมหมดทุกอย่าง แต่คืนได้ท่านพูดว่าในส่วนของวัดเขมาฯ ท่านยอมให้ทั้งหมดนั้น แต่ท่านกลัวว่าทางวัดพลับพลาเขาจะไม่ยอม ขอให้ท่านนายกเจรจากับวัดพลับพลาให้ตกลง ในส่วนของวัดเขมาฯ จะไม่มีปัญหาอะไรทั้งหมด ท่านนายกก็พูดต่อไปอีกว่าเราจะทำแต่โรงเรียนอย่างเดียวไม่ได้ จะให้กรมศาสนาตั้งงบประมาณซ่อมวัดด้วย คือ กำแพงพระอุโบสถ พระเจดีย์องค์พระมหาเจดีย์ พระที่นั่งมุลมณเฑียร แล้วต่อไปก็จะซ่อมพระอุโบสถและกุฎิต่อไป

ท่านนายกพูดกับท่านเจ้าคุณว่า ท่านไม่อยากจะให้เด็กห่างไกลจากวัดจากศาสนา หากโรงเรียนมาอยู่ในบารมีวัดวัดจะได้อบรมสั่งสอน หากปล่อยให้โรงเรียนแยกออกจากวัดมากเข้าท่านว่าเยาวชนของชาติจะกลายเป็นลิงเป็นค่างไปหมด เพราะห่างไกลจากวัดจากศาสนา ท่านนั่งคุยอยู่พอสมควรแล้วท่านก็ลากลับ

ในวันรุ่งขึ้นท่านผู้หลักผู้ใหญ่ในกระทรวงศึกษาธิการและทางจังหวัดอันมี ท่านขุนบุรีภิรมกิจ ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดท่านนายบุญช่วย ภูโสภา นายเทศบาล ต่างก็มาพบท่านเจ้าคุณกันหลายสิบท่าน ข้าพเจ้าก็ต้องเป็นภาระในเรื่องรับแขกของท่านหลวงปู่ก็ก็เป็นอันตกลงในเรื่องที่ดินทางด้านเหนือในส่วนที่ติดกับโรงเรียนกลาโหมอุทิศให้ชาวบ้านอาศัยที่ดินวัดออกแล้วท่านนายกก็ซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นดังที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้

แต่น่าสงสารท่านเจ้าคุณหลวงปู่เพราะถูกค่างจากบุคคลที่อยู่อาศัยในที่ดินวัด ซึ่งไม่ยอมออกและถูกรบกวนกับกรรมการวัดและบุคคลบางคน ที่เขาไม่เห็นกับการศึกษาเพราะเขาอยากจะเอาที่ดินนั้นเป็นตลาดการค้าในโอกาสต่อไป สำหรับกรรมการวัดพอพูดกันเป็นที่เข้าใจในที่หลัง แต่บุคคลที่อาศัยที่วัดอยู่บางคนไม่เข้าใจกันจนตายจากกัน บางคนด่าว่าเสีย ๆ หาย ๆ ว่าเขาอยู่กันมาสมัยปู่ย่าตายายไม่เคยเดือดร้อน พอสมภารบ้า ๆ นี้อายุ ไม่รู้ว่ามาจากบ้านไหนเมืองไหน เขาก็ถูกล้อออก แล้วเขาก็ทำเป็นหนังสือปักดำไว้หลายจุดจนเป็นที่น่ารำคาญ หลวงปู่ท่านใจคืออดทนมาก ท่านพูดกับคนทั่วไปว่าท่านนายกมาขอสถานที่ขายการศึกษาให้ใหญ่ขึ้นนั้นมันเป็นประโยชน์กับลูกหลานของเราในโอกาสข้างหน้า ท่านเองบ้านอยู่ปึกได้ ลูกหลานของท่านจะมาเรียนในโรงเรียนแห่งนี้สักก็คน แล้วก็เป็นจริงดังท่านว่า” (พระครูสังวรภิรม (พ้อง เขมจารี), มปป : 4-5).

3.4.2 วิถีชีวิตชาวสวนบ้านสวนใหญ่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองและช่วงน้ำท่วม

หลังการเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในปี พ.ศ.2485 วิถีชีวิตชาวสวนบ้านสวนใหญ่ ได้รับผลกระทบต่อยุทธศาสตร์อย่างหนัก จากคำบอกเล่า ของพลเอก วิจิตร สุขมาก “บ้านเกิดของผมตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม จังหวัดนนทบุรี ห่างจากวัดเขมาภิรตารามไม่ไกลนัก โดยอยู่เหนือวัดเขมาภิรตารามขึ้นไปเป็นระยะทางประมาณ 20 เมตรเห็นจะได้ เป็นเรือนไม้สัก 1 ชั้นครึ่ง ปลูกอยู่ริมตลิ่งหันหน้าสู่ลำแม่น้ำ หน้าบ้านคุณตาของผมซึ่งอดีตเป็นนายทหารบกชั้นผู้ใหญ่ที่มีความเข้มแข็ง องอาจ กล้าหาญ และมีชื่อเสียงผู้หนึ่งในยุคสงครามอินโดจีนและสงครามมหาเอเชียบูรพา คือพันเอก หลวงเสถียร เสถียรโยธิน และบ้านเกิดของผมหลังนี้ยังตั้งอยู่ในแถวเดียวกันกับบ้านเกิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และอดีตนายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทยหลายสมัยอีกด้วย...บ้านของผมตัวบ้านชั้นล่าง แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 หรือส่วนหน้าของบ้านทำหน้าที่เป็นเสมือนห้องรับแขกและสถานที่สำหรับเก็บผลิตผลทางการเกษตรที่ออกมาตามฤดูกาลเป็นจำนวนมาก ๆ เช่น ทุเรียน หอมก๊วย มะพร้าว มะม่วง มะปราง เป็นต้น ก่อนที่จะส่งออกไปขายตามท้องตลาดหรือมีพ่อค้าคนกลางมาต่อรองซื้อขายที่บ้านแล้วเอาไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง ชั้นล่างส่วนที่ 2 หรือส่วนหลังของบ้าน มีฝากระดานและบันไดขึ้นชั้นบน เป็นฝักันมีพื้นที่ต่างระดับกับส่วนที่ 1 โดยมีพื้นที่ต่ำกว่าส่วนที่ 1 ประมาณ 1 เมตร ใช้เป็นห้องสำหรับเก็บสิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ ซึ่งคุณพ่อคุณแม่ผมนั้นเป็นเกษตรกร ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเป็นชาวสวน ทำสวนทุเรียน นอกจากนั้นชั้นล่างส่วนที่ 2 นี้ยังเป็นสถานที่สำหรับเก็บด้วยโดโอซาม พร้อมทั้งอุปกรณ์ในการทำขนมไทยในยุคนั้นหลายชนิดด้วยกัน เช่น ถ้วยใบเล็ก ๆ สำหรับทำขนมถ้วย ถาดรูปแบบต่าง ๆ ทั้งกลมและสี่เหลี่ยมสำหรับทำขนมหม้อแกง ขนมสังขยา ไม้กระดานแบบสำหรับทำกระยาสารท เป็นต้น ส่วนตัวบ้านชั้นบน ซึ่งตั้งอยู่เหนือตัวบ้านชั้นล่างส่วนที่ 2 นั้นเป็นห้องนอนใหญ่ มีฝักันตลอดแนวโดยกั้นพื้นที่ข้างหน้าส่วนหนึ่งทำเป็นระเบียง มีบันไดทอดลงไปยังชั้นล่างส่วนที่ 1 ซึ่งทำหน้าที่เป็นห้องรับแขกและที่เก็บผลิตผลทางการเกษตรตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งอยู่ทางด้านซ้ายของบ้าน แล้วลงไปยังสะพานซึ่งทอดขนานนำไปสู่นอกชานไม้กว้างหน้าบ้าน โดยครัวจะตั้ง

อยู่หน้าบ้านแต่เอ็งไปทางขวามือของนอกชานไม้ และที่นอกชานไม้หน้าบ้านนี้เอง จะมีบันไดอันหนึ่งอยู่ตรงกลาง และข้างหน้าทอดลงไปในลำน้ำเจ้าพระยา ซึ่งบันไดนี้จะทำหน้าที่เป็นบันไดอนอกประสงค์ใช้สำหรับขึ้น-ลง ทำธุรกิจ ติดต่อซื้อและขายของกับพ่อค้าและแม่ค้าที่มาขายทางเรือและลงไปใส่บาตรพระที่มาบิณฑบาต ในตอนเช้าหรือลงไปอาบน้ำชำระร่างกาย ว่ายเล่น ผมเองวายน้ำเป็นตั้งเด็กเล็ก ๆ ก็ที่บ้านนี้เอง ... บางครั้งคุณแม่ก็จะทำขนมให้ผมและพี่ชายพายเรือไปขายตามบ้านที่ป่าน้ำอา ที่บ้านลุ่มบ้าง บางกรวยบ้าง บางตะนาวศรีบ้าง พอเติบโตขึ้นมาหน่อยคุณแม่ก็จะพาพวกเราเข้าไปคาบหญ้าในสวน รดน้ำต้นหมากรากไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุเรียน ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักในสวนของเรา บางคืนในหน้าทุเรียนก็ให้อยู่เฝ้าสวนทุเรียนกันตามลำพังที่ ๆ น้อย ๆ ทั้ง ๆ ที่เป็นเด็กเล็กยังไม่รู้ประสีประสา แต่ก็สนุกสนาน และตื่นตื่น ไปอีกรูปแบบหนึ่ง มีอยู่วันหนึ่งเมื่อคราวน้ำท่วมกรุงเทพฯ ครั้งใหญ่ ปี พ.ศ.2485 คุณพ่อใช้ให้ผมและพี่ชายพายเรือเข้าไปดูว่าสวนของเราท่วมหรือจม มีคนน้ำท่วมทั้งชนิดหรือยัง เราพี่น้อง 2 คน พายเรือบดเข้าไปตามคลองข้างวัดเขมาภิรตาราม พอมาถึงสามแยกซึ่งคลองฝั่งหนึ่งเป็นป่าช้าวัดเขมาภิรตาราม น้ำช่วงนั้นไหลเชี่ยว แรงและวนเวียนมาก เรือที่ผมและพี่ชายพายมาเกิดมาล่มจมลงตรงสามแยกพอดี ผมกับพี่ชายแม่จะไม่กลัวผิกันอยู่แล้วทั้ง 2 คนก็ตาม แต่ก็ต้องวายน้ำช่วยกันดันและประคองเรือเพื่อกันมิให้เรือถูกน้ำพัดหลุดลอยเข้าไปในป่าช้าอย่างเต็มความสามารถ ซึ่งก็ทำให้ได้สำเร็จ แต่ก็อดที่จะระทึกใจไม่ได้ เพราะเกรงว่าเราพี่น้อง 2 คน จะไปทำลายความสงบของญาติโยมผู้ไว้บุญคุณ ที่นอนกันอย่างสันติสุข ณ ป่าช้าแห่งนั้น เมื่อผมกับพี่ชายกู้เรือสำเร็จ ตำรวจคู่อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่นำติดตัวมากับเรือยังอยู่ครบถ้วนหรือไม่ ปรากฏว่ามีสิ่งหนึ่งขาดไปก็คือ มีดขาว จมน้ำหายไป เสียดยกก็เสียดยกแต่ก็ไม่อยากจะใช้เวลาอยู่กับป่าช้าให้นานนัก จึงปล่อยให้มิดจมน้ำไว้ตรงสามแยกนั้นแล้วรีบพายเรือต่อไปจนถึงสวนซึ่งขณะนั้นสวนก็ท่วมมน้ำไปหมดแล้ว ต่อจากนั้นจึงได้พายเรือกลับบ้านมารายงานสถานการณ์ให้คุณพ่อได้รับทราบ ปัจจุบันสามแยกตรงนั้นเป็นถนนไปเสียแล้ว ... คุณพ่อและคุณแม่ของผมยังเป็นพุทธศาสนิกชนผู้เคร่งครัด ใฝ่ใจและเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนาอย่างน่ายกย่องชมเชยทั้ง 2 คนอีกด้วย ในช่วงระยะเวลาที่ทั้ง 2 ท่านยังมีชีวิตอยู่ผมได้มีโอกาสติดตามท่านทั้ง 2 ไปบำเพ็ญบุญกุศล สวดมนต์ไหว้พระตามวัดอารามต่าง ๆ ใกล้เคียง ๆ กับบ้านอยู่เสมอ เช่น วัดเขมาภิรตาราม วัดพลับพลา และวัดปากน้ำ เป็นต้น ท่านทั้ง 2 จะปฏิบัติเช่นนี้เป็นประจำทั้งในวันพระและวันนักขัตฤกษ์ นอกเหนือไปจากการใส่บาตรพระทางเรือที่ทำหน้าบ้านในตอนเช้าทุกวัน ผมจำได้ว่าทุกปีในฤดูหน้าทุเรียนจะมีพระภิกษุรูปหนึ่งจากวัดไชโย จังหวัดอ่างทอง ซึ่งผมเรียกขานนามท่านว่า “หลวงตา” หลวงตาจะเดินทางมาที่บ้านผมทางเรือ บางครั้งก็โดยเรือเขียว บางครั้งก็เรือแดง ล่องลงมาตามลำน้ำเจ้าพระยา พอมาถึงหน้าบ้านเรา เรือเขียวหรือเรือแดงก็จะหยุด แล้วเราก็จะเอาเรือพายออกไปรับท่านเข้ามาพักที่บ้าน โดยท่านจะพักอยู่ที่บ้านผมครั้งละ 2-3 คืน แล้วท่านก็จะเดินทางกลับไปโดยเรือเขียวหรือเรือแดงพร้อมกับทุเรียนและพืชผลทางการเกษตรบางอย่างที่คุณพ่อและคุณแม่ถวายให้หลวงตานำกลับไปฉันที่วัดครั้งละ 1-2 เหว่ง ... หลังจากที่คุณแม่จากผมไปได้ไม่นาน ในปี พ.ศ.2485 ก็เกิดอุทกภัยน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล สวนทุเรียนของผมทั้งที่อำเภอเมือง และอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ถูกน้ำท่วมหมด ทุเรียนพืชเศรษฐกิจหลักเสียหาย ตายเรียบ ต้องปลูกทดแทนกันใหม่ทำให้ครอบครัวของผมขาดรายได้ไปเป็นจำนวนมาก ในช่วงนั้นเป็นระยะเวลาเดียวกับที่ประเทศไทยเข้าสู่สงครามอินโดจีน และสงครามมหาเอเชียบูรพาด้วย เศรษฐกิจของชาติและของประชาชนตกต่ำ สินค้าอุปโภคบริโภคหายาก ขาดแคลน และมีราคาแพง

คุณพ่อของผมในฐานะผู้นำครอบครัวได้พยายามปรับประคองนาวาชีวิตของพวกเราให้อยู่รอดปลอดภัยได้เป็นอย่างดี รวมกันแล้วก็หลายปีทีเดียว จนกระทั่งคุณพ่อเองต้องมาล้มป่วยด้วยโรคระบบทางเดินอาหารนอนซมป่วยไปไหนไม่ได้เป็นระยะเวลาอันยาวนานพอสมควร ในที่สุดก็ถึงแก่กรรม ตอนนั้นผม พี่ชาย และน้องชาย 4 ชีวิต มีสภาพเหมือนอยู่ในเรือแล่นอยู่กลางทะเลถูกพายุพัดกระหน่ำจนเรือแตกสูญเสียบัดัน ไม่รู้ว่าอนาคตของพวกเราจะอยู่รอดปลอดภัยหรือไม่ ต่อไปจะเดินไปในทิศทางไหนกันดี ที่สำคัญพวกเราทั้ง 4 คนยังมีอายุน้อยด้วยกันทั้งนั้น ผมเองเพิ่งมีอายุได้ 10 ปีเศษ...คุณอาสมพร ประกอบอาชีพเป็นชาวสวนทุเรียน เช่นเดียวกับคุณพ่อผม

เมื่อตอนที่ผมย้ายมาอยู่ร่วมกับคุณอาท่านั้นสงครามโลกครั้งที่ 2 และสงครามมหาเอเชียบูรพายังไม่ยุติ เศรษฐกิจของประเทศและประชาชนยังตกต่ำ อัดคักขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค ที่มีขายอยู่ตามท้องตลาดก็มีราคาแพงลิบลิ่ว ทุเรียนที่ปลูกทดแทนกันใหม่หลังน้ำท่วมครั้งใหญ่ปี พ.ศ.2485 ทั้งในสวนของคุณอาและสวนของผมยังไม่ให้ผลผลิต รายได้มีจำกัดแต่คุณอาสมพรก็ได้ย้อท้อ ท่านมีความริเริ่มคิดอ่านทำทุกอย่างด้วยความขยันขันแข็งเป็นอย่างสูง ผลผลิตทุกอย่างที่มีอยู่ในสวนไม่ว่าจะเป็นหมาก มะพร้าว มะปราง หรือกล้วย แม้แต่ใบตอง อะไรก็ตามที่จะก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินเป็นทอง ท่านจะเก็บนำเอาออกมาขายหมด โดยมีผมเป็นลูกมือที่เข้มแข็งอีกคนหนึ่งตอนนั้น ผมจะป็นขี้ดินหมาก ต้นมะพร้าว ได้อย่างทะมัดทะแมง คล่องแคล่ว ที่หาตัวจับยากทีเดียว ...ชีวิตประจำวันของพวกเราพี่น้องยังคงดำเนินไปตามปกติ ตอนเช้าในแต่ละวันทั้งลูก ๆ หลาน ๆ จะพายเรือไปลำหนึ่ง ลูก ๆ ของคุณอา ก็จะพายเรือไปอีกลำหนึ่ง ตอนบ่ายหลังจากที่กลับจากโรงเรียนแล้ว ก็จะพากันเข้าไปในสวนรดน้ำต้นไม้และทุเรียนกันต่อ ปฏิบัติอย่างนี้เป็นประจำทุกวันยกเว้นวันหยุดเรียนจะพากันแต่เช้า การเรียนที่โรงเรียนกลาโหมอุทิศ ซึ่งเป็นโรงเรียนชายที่เก่าแก่และมีชื่อเสียงโรงเรียนหนึ่งของจังหวัดนนทบุรี ผมเริ่มต้นเข้ารับการศึกษาตั้งแต่ชั้นมูล ซึ่งแต่เดิมนักเรียนจะเรียนกันที่ศาลาหน้าพระอุโบสถส่วนชั้นสูงขึ้นไป จะเรียนกันที่ใต้ถุนกุฏิวัดบ้าง ที่ศาลาการเปรียญบ้าง เดิมชื่อโรงเรียนวัดเขมาภิตาราม ต่อมาในปี พ.ศ. 2482 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีบ้านอยู่ใกล้วัดปากน้ำและวัดเขมาภิตาราม และเป็นศิษย์เก่าผู้หนึ่งในจำนวนนักเรียนรุ่นแรก จำนวน 11 คน ได้เป็นผู้ผลักดันให้กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงกลาโหม บริจาคเงินสร้างอาคารโรงเรียนขึ้นใหม่เป็นอาคารเรือนไม้ 2 ชั้น 1 หลัง มี 12 ห้องเรียน และเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นโรงเรียนกลาโหมอุทิศทำการสอนระดับมัธยมตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 1 จนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ส่วนชั้นประถมเลิกทำการสอน ตอนนั้นผมยังเรียนอยู่ในชั้นประถมจึงต้องออกไปศึกษาต่อที่โรงเรียนเขมพิทยาซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชน ตั้งอยู่ติดกับบ้านเกิดหลังแรกของผม ...”(พลเอก วิจิตร สุขมาก. **ขอบน้ำริมสอน** น.4-น.11)

และจากบันทึกความทรงจำของ **นายบุญช่วย กล่อมเอียง** กล่าวว่าชาวสวนต้นแต่มืด ตี 4 ลูกจากที่นอนกันแล้ว แม่บ้านเข้าครัวหุงข้าวทำกับข้าวใส่บาตร อาหารเช้าและอาหารกลางวันสำหรับคนในครอบครัวเตรียมอาหารกลางวันและนำไปกินที่สวน ถ้าสวนอยู่ใกล้บ้านจะกลับมากินข้าวกลางวันที่บ้าน จะไปถึงสวนก่อนฟ้าสว่าง รดน้ำต้นไม้ให้เสร็จก่อนแดดจะออก จะได้ไม่เหนียวไม่ร้อนรดน้ำต้นไม้เสร็จ เก็บผลผลิต กล้วย มะพร้าว หมาก ตัดใบตอง ค้างทางมะพร้าวทางหมากที่แห้งลง ทางมะพร้าวเหล่าทำเป็นไม้กวาดทางมะพร้าว และไม้กีด หัวตะโพงกตัดทำฟืน คุระดับน้ำในท้องร่องสวน ใกล้หน้าแล้งสวนที่อยู่ข้างใน จะเปิดท่อน้ำเอาน้ำเข้าสวนแต่เนิน ๆ หน้าฝนน้ำในท้องร่องมากจะเอาน้ำออกจากสวน งานสวนทำทั้งวันไม่มีวันหยุด เป็นงานที่

หนักใจต้องรักเรื่องต้นไม้ด้วย รดน้ำต้นไม้จะรดวันเว้นหรือสองวันรดครั้งหนึ่ง จะทำงานอยู่ในสวนถึงบ่าย 3-4 โมง จึงจะกลับบ้าน

ชาวสวนบางคนมีงานประจำทำจะต้องรีบรดน้ำให้เสร็จในช่วงเช้า แล้วกลับบ้านแต่งตัวไปทำงาน ในกรณีนี้ต้องทำงานใกล้บ้านเช่นเป็นครูหรือนักเรียนในระดับมัธยม ลูกชาวสวนส่วนใหญ่จะช่วยพ่อแม่ทำสวนก่อนไปโรงเรียน ดังนั้นลูกชาวสวนจึงมักเรียนในโรงเรียนใกล้บ้านจนจบมัธยมศึกษาตอนปลาย โชคดีที่ในย่านนี้มีโรงเรียนดีมีคุณภาพเด็กๆ ในย่านนี้ไม่จำเป็นต้องเข้าไปเรียนในกรุงเทพฯ ตามค่านิยมในปัจจุบัน

คนสมัยรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย อยู่กันอย่างประหยัดมัธยัสถ์คัดออมน้ำไว้ให้ลูกหลาน การดำรงชีพจะอาศัยพืชผลจากในสวนในลำคลองที่มีอยู่ จะซื้อเฉพาะของที่ไม่มีในสวน เช่น ข้าวสาร เกลือ กะปิ หอม กระเทียม น้ำตาล น้ำปลา เป็นต้น บางคนที่มีที่นาให้เช่าจะเอาข้าวจากที่นามากินโดยทยอยจ้างโรงสีๆ ข้าวที่ละถังสองถังเมื่อข้าวหมดกลับไปเอาที่นา ของในสวนทำเป็นเงินได้หมดไม่มีการทิ้งให้เสียเปล่าจะทำงานหนักตลอดทุกวันไม่มีวันหยุด ทางมะพร้าวเหลาเป็นไม้กวาดทางมะพร้าว ก้านมะพร้าวทำเป็นไม้ก๊ัด หัวตะโหงกทำพื้น กล้วยตัดเครือขายผลแล้วเอากากกล้วยฉีกเป็นเส้นๆ ตากแดดให้แห้งเป็นเชือกกล้วย ใบตองตัดขายเป็นใบตองสด ใบตองแห้งเย็บเป็นกระทงแห้งเก็บไว้แค่พอใช้ส่วนที่เหลือนำมาขายเป็นเงินได้หมด เสื้อผ้าจะมีคนละไม่กี่ชุดเพราะผ้าแพง หายาก เสื้อผ้าที่เก่าจะนำมาใส่อยู่บ้าน ถ้าเสื้อขาดก็ปะใส่กันเอง วันไหนมีธุระไปข้างนอก เช่นไปช่วยงาน เมื่อกลับมาบ้านรีบเปลี่ยนเสื้อผ้าใส่เสื้อผ้าอยู่กับบ้าน เอาเสื้อที่ใส่ไปงานมาตากแดดให้แห้งเก็บเข้าตู้ เนื่องจากยังไม่มีสบู่ใช้จะซักผ้าต้องทำน้ำค้างซักผ้าเอง ผลผลิตในสวนจะขายหมดถ้าขายไม่ได้จะกินเอง จนมีรายได้สะสมทอง ซ้อสวน ซ้อนา ถ้าเงินไม่พอซื้อสวนจะปลดทองจากคอมาซื้อสวนซ้อนา เด็กลูกชาวสวนค่าเรียนหนังสือและค่าใช้จ่ายในบ้านจะได้จากค่าสวนทุเรียนและสวนส้ม (ร.ต. ไพบูลย์ บำรุงบรรณ อายุ 68 ปี สัมภาษณ์วันที่ 14 สิงหาคม 2548)

ชาวสวนจะเก็บผักในสวนและบริเวณบ้าน หากุ้ง หาลา งม หอย นานๆ จะแกงซักครั้ง บางบ้านที่มีฐานะดีและมีลูกหลายคนจะแกงเผ็ดบ่อยๆ เพราะเก็บกินได้หลายเมื่อ ส่วนใหญ่เป็นปลา หมู ไก่มีบ้างไม่นิยมเนื่อนานๆ จะทำสักครั้งส่วนใหญ่เป็นแกงเขียวหวาน ผักที่ใส่จะเปลี่ยนไปเช่น มะเขือเปราะ มะเขือพวง มะอึ๊ก ใบยอ ตะลิงปลิง หน่อไม้ ถ้าเป็นปลาจะใส่กระชาย ใบเปราะ อาหารแต่ละมื้อทำแบบง่ายๆ เช่น ต้มจืด ลวกผักจิ้มน้ำพริก บางสวนปลูกไผ่ตง ไผ่สีสุก ชาวสวนจะนำหน่อไม้มาปรุงอาหารได้มากมายหลายชนิดเช่นแกงจืดหมูหรือไก่ ใส่หน่อไม้หลายๆจนไม่เห็นหมูหรือไก่ โดยเฉพาะไผ่ตงตัดใหม่ๆรสหวานอร่อยมากกอกหนึ่งๆมีมากกว่า 20 หน่อจะทยอยออกในหน้าฝน แกงเผ็ดไม่ว่าเป็นแกงเขียวหวานหรือแกงแดงใส่หน่อไม้จะมีรสออกหวานอร่อย ของหวานจะไม่ทำนอกจากช่วงเทศกาลทำบุญหรือหาของในสวนมาทำเองเช่นกล้วยน้ำว้าเชื่อม กล้วยน้ำว้ามาบวชชี หรือทำขนมกล้วย นอกจากนี้ถ้ามีสาเกจะนำมาเชื่อมหรือแกงบวช ขนมส่วนใหญ่จะเข้ากะทิใส่น้ำตาลปึก ถ้าไม่มีขนมหวานเลยเด็กๆจะขอน้ำตาลปึกซึ่งส่วนใหญ่ทำจากมะพร้าวแท้มีคนพายเรือมาขายใหม่หอมหวานและมีประจำในครัวไม่มีขาด มะพร้าวอ่อนจะนำมาใส่น้ำตาลทรายให้มีรสหวานอร่อยยิ่งขึ้นถ้ามีฐานะดีจะใส่ไข่ไก่เป็นไข่หวานมะพร้าวอ่อน ชาวสวนจะไม่อดอยากเพราะมีผลไม้อีกให้กินทั้งปี เช่นในช่วงหน้าร้อนนอกจากทุเรียนจะมีมะม่วง มะปราง มะไฟ ขนุน (เมื่อนำมาต้มกินได้อีก) ละมุด ขนุนสำปะล่อ (กินเฉพาะเมื่อดมีรสมันนุ่มกว่าเมื่อดขนุน) ละมุดสีดา กระท้อน มังคุด ชำมะเลียง หว้า น้อยหน้า น้อยโหนด เงาะ ลิ้นจี่ ลำไย ชมพู่ชนิดต่างๆเช่น ม่าเหมี่ยว สาแหรก แก้มแหม่ม ส้มชนิดต่างๆ เช่น ส้มเซ้ง ส้มโอ ส้มเขียวหวานซึ่งมัก

จะปลูกเป็นจำนวนมาก บางสวนปลูกอย่างละต้นเอาไว้กินถ้ามีมากจะนำไปขาย ผลไม้ที่กล่าวถึงทั้งหมดชาวสวนไม่ได้ปลูกทุกอย่างบางสวนมีบางสวนไม่มีถ้าเป็นญาติๆกันจะนำมาแบ่งปันกันกิน บางสวนจะมีอ้อยกอใหญ่เนื่องจากได้พันธุ์มาปลูกตอนขึ้นบ้านใหม่ พี่ประเภทมันก็นิยมปลูกเช่นมันเทศ มันสำปะหลัง มันมือเสือ นิยมนำไปเชื่อม คัมหรือเผาเป็นขนม ด้วยความขยัน ประหยัด และทำงานหนัก ละเอียดถี่ถ้วน ทำให้คนบ้านสวนใหญ่เป็นเศรษฐี มีโฉนดที่ดินและทองคำมายังรุ่นลูกรุ่นหลาน (เก็บจากคำบอกเล่าของนาง ไพเราะ กล่อม เอียง อายุ 80 ปี)

เรื่องประหยัดของชาวสวนเป็นเรื่องที่มีการกล่าวถึงกันทุกครอบครัว ป้าสำรวย เล่าว่าสมัยป้ายังเด็กๆ กินข้าวกับไข่ต้มๆ 1 ลูกกินกันได้หลายคน ในปัจจุบันเด็กคนเดียวกินไข่ต้ม 2-3 ใบๆเดียวไม่พอ เงิน 1 บาทสามารถใช้ได้เป็นเดือน (ป้าสำรวย รัชศาสตร์ อายุ 82 ปี สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤษภาคม 2548) สมัยเด็กๆผู้วิจัยมักเห็นผู้ใหญ่เอาข้าวสวยลงไปคลุกแกงเผ็ดที่ติดกันหม้อแกงซึ่งนำรับประทานคล้ายๆกับข้าวผัดน้ำพริกในปัจจุบัน คนสวนสมัยก่อนจะแกงเผ็ดแบบถึงเครื่องแกงถึงกะทิแกงที่เหลือนิดกันหม้อก็ยังไม่เหมือนแกงเผ็ดที่ขายใส่ถุงในปัจจุบัน

ในสมัยก่อนกุ้งปลาในแม่น้ำยังชุมมาก น้ำเป็ยกเล่าว่าเด็กผู้ชายจะชอบตกปลากัน กุ้งจะนิยมไปตกกันในคลองวัดเขมา น้ำในสมัยก่อนจะใสสะอาดมองเห็นปลาน้ำตื้นเช่นปลาตะเพียนมีชุกชุมมากจะนิยมตกด้วยผักชี กุ้งตกโดยใช้ไส้เดือนมีทั้งกุ้งก้ามกรามและกุ้งนาง ปลาเสือในตอนนั้นตัวขนาดฝ่ามือใช้แมลงสาบตก (ร.ต. ไพบูลย์ บำรุงบรรณ อายุ 68 ปี สัมภาษณ์วันที่ 14 สิงหาคม 2548) บางคนที่มีความสามารถอาจใช้วิธีดำน้ำลงไปงมตามเสาบ้านได้กุ้งพอแกงได้เต็มหม้อ

หลังการเกิดน้ำท่วมชาวสวนได้ปรับตัว โดยวิถีชีวิตจากที่เคยทำสวนทุเรียนบางสวนได้เปลี่ยนเป็นสวนกล้วยและปลูกไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง ขนุนแทน เพราะการปลูกทุเรียนทำให้ได้ผลช้าและเนื่องจากดินฟ้าอากาศไม่ดี ทำให้สวนแล้งผลผลิตน้อยและไม่มีน้ำเข้า กล้วยได้ผลเร็วกว่า ได้เงินมาใช้เร็วกว่า บวกกับเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมทำให้สวนทุเรียนเสียหายอย่างมาก และมีการตัดถนนเพิ่มเข้ามาทำให้ชาวบ้านไม่มีพื้นที่ทำสวนและไปทำอาชีพอื่นที่มีรายได้ดีกว่าและมั่นคงกว่า เช่น รับราชการหรือทำงานในโรงงานซึ่งตอนนั้นเริ่มจะมีโรงงานเข้ามาตั้งในพื้นที่แล้ว” (อาจารย์อุบลศรี ธรรมนนท์ อายุ 83 ปี อ้างอิงแล้ว) “และมีการปลูกมันมือเสือใช้ปลูกแซมเป็นไม้ล้มลุก ขายผักสวนครัว เช่น กระถิน บวบ น้ำเต้า กะเพรา ตำลึง หัวปลี กาบกล้วยนำมาตากให้แห้งใช้เป็นเชื้อเพลิงของได้ ไม้กล้วยก็ใช้เลี้ยงหมูได้” (อาจารย์สุนิตตรา ธีรานูตร อายุ 65 ปี) นอกจากนี้มีการทำสวนผักของชาวจีน และประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ และหาปลา ตลอดจนมีการทำอุตสาหกรรมเล็กๆแต่ไม่มากนัก แต่บางสวนยังคงฟื้นสวนทุเรียนขึ้นมาใหม่ ในครั้งนั้นจึงมีการคัดเลือกพันธุ์ที่ปลูกได้ผลเร็วและได้ราคา เช่น ก้านยาว ชะนี กำปิ่น หมอนทอง เป็นต้น การทำสวนทุเรียน เป็นการทำสวนแบบยกร่องทั้งสิ้น

การปลูกต้องมีการยกร่องเพื่อป้องกันน้ำท่วม โดยการขุดร่องแล้วเอาดินขึ้นมาถมเป็นคันเพื่อให้สูงขึ้น และถมคันล้อมรอบสวน ส่วนลูกก็กักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง เวลาจะปลูกทุเรียนก็ปลูกทุเรียนก็ปลูกบนหลังร่องที่ถมขึ้น ความกว้างของหลังร่องประมาณ 3 เมตร ร่องประมาณ 2 เมตร ทุเรียนที่ปลูกในร่องสวนแบบนี้ นิยมเรียกกันว่า “ทุเรียนใน” หรือ “ทุเรียนสวน” ซึ่งทุเรียนที่ปลูกในจังหวัดนนทบุรี เมื่อ

การปลูกสวนแบบยกร่อง

ทุเรียนจะละเอียด เนื้อหนาและรสชาติมาก ซึ่งชาวสวนเชื่อว่าเป็นเพราะดินแถบนี้เป็นดินเหนียว มีอาหารธาตุ
บริบูรณ์

“...องค์ความรู้ ที่ได้จากการเรียนนั้นไม่ได้เรียนเกษตร แต่เป็นการสืบทอดกันมา ก็รดน้ำ พรอนดินธรรมดา
ไม่มีอะไร เพราะเราไม่ได้ทำอะไร ถ้าทำไรต้องใช้ความรู้มาก ต้องใส่ปุ๋ย ใส่อะไรเยอะไปไหม ถ้าอย่างทำสวนก็รด
น้ำให้มันชุ่มๆ มีแรงก็รดน้ำมันก็แค่นี้เอง...” (คุณป้ายุรัตน์ นิยมเกตุ (ป้ายุ) อายุ 70 ปี ,วันที่ 4 กุมภาพันธ์
2549)

ส่วนเรื่องการดูแลรักษาต้นทุเรียนนั้น จ.ส.อ.สมพงษ์ บอกว่า “...ส่วนใหญ่คนจะลงมือเอง ทั้งเรื่องเก็บ
ผลผลิต การแต่งกิ่ง การใส่ปุ๋ยบำรุงซึ่งจะเน้นการใส่มูลค่างควา ขณะเดียวกันก็ต้องลอกเลน กลบ สันร่อง เสนจะ
ช่วยเพิ่มปุ๋ยอีกด้วย เมื่อท้องร่องสะอาดก็จะช่วยให้การรดน้ำสะดวกขึ้น...” (จ.ส.อ.สมพงษ์ สกุดศิษฐ์, วันที่ 26
กุมภาพันธ์ 2547)

ของขายในแม่น้ำ ตอนเช้าจะมีแม่ค้าขายข้าวเหนียงหน้าต่าง ๆ ซ้อป่าทัพ น้ำแข็ง ก๋วยเตี๋ยวเรือ เนื้อสะเต๊ะ
มุสลิม เป็ดพะโล้ เต้าหู้ทอด เรือด่าน เรือขายของเล่น ช่วงเย็นจะมีขนมหลายประเภท เช่น ทองหยิบ ทองหยอด
ฝอยทอง สังขยา ขนมจีบหนู คนขายชื่อ ป้าประภีร์ ข้าวโพดคั่ว ข้าวต้มหมู ข้าวต้มปลา ของเหล่านี้จะมีขายทุกวัน
บางวันจะมีเรือขายมีด ขายที่นอน ขายโอง ขายเครื่องปั้นดินเผา

หลังบ้าน จะมีคนจีนผู้ขายหาบขนมประเภทสาเกุใส่หมู ข้าวพอง เครื่องจันอับ หมูจันหาบขนมกุยฉ่าย มาขาย

3.4.3 การทำบุญตามประเพณีของบ้านสวนใหญ่

คนบ้านสวนใหญ่ใจบุญสุนทานทำนุบำรุงพุทธศาสนาอยู่เสมอ ในสมัยแม่ยังสาวยังไม่มีครอบครัวขาย
จะใส่บาตรทุกเช้า แม่ต้องตื่นตั้งแต่ตี 3 เพื่อหุงหาอาหารทั้งคาวหวานเพื่อใส่บาตรและให้น้องๆกิน ส่วนใหญ่
เป็นกับข้าวง่ายๆบางครั้งไม่มีกับข้าวก็ใส่เฉพาะข้าว ถ้าเป็นวันพระจะทำแกงประเภทแกงเผ็ดไปใส่บาตรที่วัด (
คำบอกเล่าของนางไพเราะ กล่อมเอียง) ในสมัยก่อนวันสำคัญทางศาสนาชาวบ้านสวนใหญ่จะไปทำบุญโดย
พร้อมเพรียงกันแทบทุกบ้าน ส่วนใหญ่จะมีการปฏิบัติคล้ายๆกันผู้วิจัยจะไม่กล่าวถึง แต่มีบางประเพณีที่มีกิจ
กรรมพิเศษออกไป คือ

วันตรุษไทย

สมัยก่อนจะทำบุญเลี้ยงพระ 3 วัน ขนมที่ทำในช่วงเทศกาลตรุษไทยมี ข้าวเหนียวแดง ข้าวเหนียวขาว
กาละแม พร้อมภัตตาหาร เพื่อนำไปเลี้ยงพระ หลังจากนั้นจะทำพิธีบังสุกุลให้ผู้ล่วงลับ วันตรุษไทย เด็กๆ จะ
ชอบเพราะมีขนมหลายอย่าง แต่ละครอบครัวหรือหมู่ญาติจะร่วมกันทำขนมโดยใช้กระทะใบใหญ่ๆ ช่วยกัน
ออกค่าใช้จ่ายและนำมาแบ่งกัน นำไปเลี้ยงพระ แจกเพื่อนบ้านแลกเปลี่ยนกัน บางบ้านจะทำข้าวต้มมัดซึ่งชาว
สวนซื้อเพียงข้าวเหนียว น้ำตาลทราย ถั่วดำ อุปกรณ์อื่นได้แก่ กะทิ กลั้วน้ำหว่า ใบตองและดอกหาได้จากใน
สวน เมื่อก่อนเวลานึ่งข้าวต้มมัดจะใช้พื้นที่ไผ่จากในสวนเช่นกัน

วันสารทไทย

จะมีการทำกระยาสารทโดยรวมตัวช่วยกันทำ ซึ่งใช้เวลาเตรียมตัวล่วงหน้ากันหลายวันเพื่อคั่วถั่วลิสง คั่วงา ก่อนจะมาทวนกระยาสารท การทวนกระยาสารทและกาละแมส่วนมากผู้ชายจะเป็นผู้ทวน .ย่านสวนใหญ่มีบ้านที่ทวนกระยาสารทที่ขึ้นชื่อมากเพราะใช้น้ำอ้อยแท้ ถั่ว งา มีคุณภาพและไม่แข็งกระด้าง ทำมาตั้งแต่รุ่นยาย รุ่นแม่เริ่มทำขายและรุ่นลูกรับถ่ายทอดต่อมา เป็นที่น่าเสียดายว่าในปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) ไม่มีผู้ทำขาย เนื่องจากหาลูกมือที่มีล่ำซ้อแข็งแรงช่วยไม่ได้

วันลอยกระทง

ตอนเช้ามีการทำบุญเลี้ยงพระที่วัด กลางวันจะเตรียมทำกระทงโดยหาอุปกรณ์จากบริเวณบ้านและในสวน เช่น หยวกกล้วย กาบมะพร้าว ใบตอง ทางมะพร้าวจะเหลาเอาใบออกเหลือแต่ก้านมะพร้าว ทำเป็นไม้กลัดแทนเข็มหมุดหรือที่หนีบกระดาษในปัจจุบัน ตกแต่งกระทงให้สวยงามด้วยดอกไม้ ธูป เทียน ดอกไม้มักจะเก็บเอาในสวน ช่วงหัวค่ำจะไปลอยที่ท่าหน้าบ้าน สมัยนั้นมีการจุดประทัดดอกไม้ไฟกันแล้ว พวกเด็กๆ จะสนุกโดยการจุดประทัด ดอกไม้ไฟเช่นปลาตุ๊กที่วิ่งในน้ำได้ และเอากาบกล้วยตัดยาวประมาณ 10 - 12 นิ้ว รูดน้ำมันก๊าดติดไฟแล้วปักไปที่กาบกล้วยลอยแม่น้ำ มีเรือพายจากที่ต่างๆมาดูงานลอยกระทงที่ทำน้ำจังหวัดนนทบุรีและผ่านไปมาตามลำน้ำ หลังจากนั้นผู้ใหญ่จะอยู่รอถึงเวลาเที่ยงคืนเพื่อที่จะอาบน้ำใหญ่ในคลอง เมื่ออาบน้ำเสร็จจะตักน้ำเก็บไว้ในภาชนะให้บุคคลในครอบครัว ใช้ล้างหน้า ลูบเนื้อตัว เพื่อเป็นสิริมงคล

ชาวสวนใหญ่ในสมัยก่อนจะไปใส่บาตรทุกวันพระที่วัดช่วงเช้าพรรษา นอกจากมีความจำเป็นไปทำบุญไม่ได้จริงๆ ถ้าเป็นวันธรรมดาจะใส่บาตรหน้าบ้านซึ่งคนที่เป็แม่ครัวจะต้องตื่นตั้งแต่ตี3-ตี4 เนื่องจากต้องให้หุงต้มด้วยฟืนและมักนิยมทำอาหารประเภทแกงซึ่งต้องใช้เวลาทำ พระจะออกบิณฑบาตโดยแบ่งเป็น 2 สาย สายบกเดินทางเท้า สายน้ำพายเรือ วันโกนเตรียมใบตองเย็บเป็นกระทงใบขนาดถ้วยเส็กใส่ขนมหวาน เพื่อใช้แทนถ้วยกระเบื้องสำหรับใส่อาหารและวางไว้ในถาดรวมกัน หมายถึงแต่ละถาดจะมีอาหารจากหลายบ้านในหนึ่งถาด แล้วนำไปประเคนพระ วันพระเด็กๆ ชอบตามผู้ใหญ่ไปเลี้ยงพระเพราะได้กินขนม วันปกติไม่มีขนมกินผู้ใหญ่จะไม่ค่อยทำให้เด็กกิน คนที่ไปเลี้ยงพระจะตักอาหารและขนมใส่ในกระทงใบตองแจกคนที่มาเลี้ยงพระด้วยกัน ผู้ใหญ่จะค้างคืนที่วัดถือศีล 8

สลากภัตทุเรียน

ฤดูทุเรียน มีทุเรียนออกมามากชาวสวนที่บ้านเรือนอาศัยใกล้วัด เช่น วัดเขมาภิรตารามวัดปากน้ำ วัดพลับพลา และวัดนครอินทร์เป็นต้น จะนัดกันนำทุเรียนหนัก หมายถึง ทุเรียนก้านยาว กบชนิดต่างๆ ชะนี หมอนทองช่วงที่เก็บผลได้และกินอร่อย นำทุเรียนลูกใหญ่สวยพันธุ์ที่ดีที่สุดของแต่ละสวนมาถวายพระ โดยให้พระจับสลากว่าจะได้ทุเรียนของใคร เป็นการทำบุญโดยไม่เจาะจงว่าจะถวายพระรูปใด จะได้ อานิสงฆ์บุญมากโดยชาวสวนจะถวายสลากภัตทุเรียน แต่ละวัดในละแวกบ้านสวนใหญ่จะนัดเอาวันที่สะดวกไม่ตรงกันในแต่ละวัด บางปีก็มีการถวายตรงกับวัดอื่น บางบ้านที่มีทุเรียนมากอาจทำบุญถวายทุเรียนมากกว่าหนึ่งวัด สำหรับวัดเขมาภิรตารามในช่วงที่พระธรรมรัชมงคล (จับ) เป็นเจ้าอาวาสท่านเคยจำพรรษาที่วัดบวรนิเวศน์ และมีความสัมพันธ์เป็นสหธรรมิก (เพื่อน) กับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชวัดบวรนิเวศน์ มักจะให้นำทุเรียนที่ได้จากการสลักภัตซึ่งมีจำนวนมากไปถวายสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งท่านได้เคยประทานพระโอวาทให้กับกรรมการวัดเขมาภิรตาราม ซึ่งนายบุญช่วย กล่อมอึ้ง ขณะนั้นเป็นไวยาวัจกรอยู่ได้บันทึกไว้ว่าน่าเสียด

คายทุเรียนนนท์นั้นวันจะหมดไป ขอให้ช่วยกันรักษาเอาไว้ การทำบุญสวน ช่วงที่ผลไม้ออกผลผลิตมากโดยเฉพาะทุเรียน ชาวสวนจะทำบุญในสวนของตน หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตเรียบร้อยแล้ว จะนิมนต์พระมาสวดมนต์และฉันอาหารในสวนหรือจัดอาหารไหว้ศาลพระภูมิในสวน บางครั้งหลายครอบครัวมาทำบุญร่วมกัน เรียกว่าทำบุญกลางบ้าน การทำบุญสวนบางสวนอาจเกิดจากบนบาลให้ขายทุเรียนได้เงินจำนวนมากจึงจะทำบุญในปัจจุบันเมื่อสวนหมดไปจะเปลี่ยนเป็นทำบุญบ้านแทน

ประเพณีบวช

ผู้ชายที่อายุครบบวช 20 ปีบริบูรณ์ ผู้ใหญ่จัดการบวชให้ สมัยนั้นนิยมบวชอยู่จนครบพรรษาและได้รับผ้าองค์ฐิน เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 3 เดือน ถ้าพระรูปใดมีเหตุสุดวิสัยหรือไม่สามารถบวชต่อไปได้และสึกออกมาระหว่างพรรษา ชาวบ้านจะเรียกแหกพรรษา ชาวบ้านจะนิทา จะเรียกว่าเป็นคนดิบ ไม่อยากให้ลูกสาวออกเรือน (แต่งงาน) ด้วย พ่อแม่ ญาติ พี่น้อง จะรู้สึกอับอายเสียหน้าในการกระทำของบุตรหลาน ก่อนที่จะบวชทางผู้ใหญ่จะไปติดต่อบุคคลที่ต้องการให้ลูกชายบวชไว้ล่วงหน้า ส่วนใหญ่มักจะบวชที่วัดเขมาภิตาราม และวัดปากน้ำ การกำหนดวันบวชสมัยนั้นนิยมให้พระคุณภักษ์บวชและวันสึก และให้ความสำคัญกับวันสึกมาก จะเชื่อกันมากว่าจะมีผลต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลนั้นตลอดชีวิต เพราะถ้ามีเหตุการณ์ที่ไม่เป็นมงคลเกิดขึ้น จะโทษว่าคุณภักษ์สึกไม่ดี เมื่อได้ฤกษ์การบวชแล้วจะนิมนต์พระอุปัชฌาย์มาเป็นประธานการบวชพร้อมทั้งพระคู่สวด จะบอกกล่าวญาติพี่น้องโดยนิมนต์คนบวชไปกราบขอขมาลาโทษจากญาติผู้ใหญ่ที่นับถือตามบ้านแล้วบอกงานบวชในวันนั้นเลย คนที่บวชจะนำ ดอกไม้ ธูป เทียน ใส่พานเพื่อกราบขอขมา การบวชจะนิยมทำพิธีทำขวัญนาคที่บ้านช่วงหัวค่ำ โดยเจ้าภาพจะจ้างหมอบทำขวัญนาคที่มีอาชีพรับทำขวัญนาคจากบุคคลข้างนอก ราคาค่าหมอบขวัญนาคขึ้นอยู่กับที่การตกลงกันของทั้งสองฝ่าย โดยดูจากค่าตัวและความมีชื่อเสียงของหมอบขวัญนาคแต่ละคน แต่ในย่านสวนใหญ่ไม่ค่อยนิยมทำขวัญนาคกันมากนัก

การแห่หน้าจะตั้งขบวนแห่จากบ้าน นิยมไม่ให้หน้าคเดินเอง จะให้ขึ้นขี่คอผู้ชายที่แข็งแรง ผลัดเปลี่ยนกันจนถึงวัดและเวียนเทียนรอบโบสถ์ครบ 3 รอบ ไปจนกระทั่งพันประตูโบสถ์ ให้หน้าคยกแขนข้างใดข้างหนึ่งและให้ถึงขอบประตูโบสถ์ด้านบน ทางน้ำ จะจัดขบวนแห่ทางเรือ เมื่อมาถึงท่าน้ำวัดตั้งขบวนแห่แบบทางเท้า ขบวนแห่หน้าค ขบวนรำกลองยาวหรือวงแตร บางงานมีทั้งกลองยาวและวงแตร พวกเครื่องดนตรีต่างๆ จะเป็นของเพื่อนฝูงของนาคหรือญาติพี่น้อง ซึ่งจะเอามาช่วยเพื่อเอาบุญไม่ได้รับค่าตอบแทน เด็กเล็กที่ถือกรวยจะเป็นลูกหลานในครอบครัว จะมีการคัดสาว ๆ จากในหมู่บ้านญาติและไปขออนุญาตพ่อแม่คนในคลองที่มีลูกสาวหน้าตาสะสวยเพื่อขอแรงอุ้มเทียนและธูปบริวาร แม่ของนาคและญาติผู้ใหญ่ที่เป็นผู้หญิงอุ้มผ้าไตร พ่อของนาคสะพายบาตรถือตาลปัตร ญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงเดินตามขบวนแห่ กรณีนาคมีคู่หมั้นจะไม่ให้ฝ่ายหญิงมาช่วยงาน กลัวนาคบวชไม่ครบพรรษา เจ้าภาพจะมีของชำร่วยให้แก่แขกที่มาช่วยงาน ผู้ชายจะได้ผ้าขาวม้า ผู้หญิงและแม่ครัวจะได้ผ้าถุง เด็กๆ และสาว ๆ ที่มาถือเทียนและเครื่องธูปบริวารจะแจกเป็นผ้าเช็ดหน้า ดอกบัวที่นาคพนมมือถือมาจากบ้าน เมื่อทำพิธีในโบสถ์แล้วนาคนำมาวางที่เสมาหน้าโบสถ์ คนที่มาช่วยงานจะแย่งดอกบัวเพื่อนำไปให้หญิงท้องแก่ใกล้คลอดดื่ม เพื่อที่จะให้คลอดบุตรง่าย เงินที่นาคโปรยหน้าโบสถ์ คนที่มาช่วยงานและเด็กๆ แย่งเก็บเงินไว้เป็นเงินกันตุง เมื่อบวชเสร็จแล้วจะมีการเลี้ยงพระเพลฉลองพระบวชใหม่ บางงานเจ้าภาพจัดเลิกแสดงที่วัดเพื่อฉลองพระบวชใหม่ งานบวชนาคบางงานจะบวชนาคหมู่ มีพี่น้องและญาติหรือเพื่อนบ้านที่มีอายุครบบวช จะบวชพร้อมกัน

งานแต่งงาน

ในสมัยก่อนผู้หญิงไม่นิยมทำงานนอกบ้านจะมีหน้าที่ทำงานบ้าน เมื่อเข้าสวนจะไปกับพ่อแม่อยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ตลอด ผู้ใหญ่จะเป็นผู้ดูแลเรื่องคู่ครองที่เหมาะสมให้ โดยแนะนำให้รู้จักกัน ในละแวกบ้านสวนใหญ่หลายคู่แต่งงานกับคนบ้านใกล้เคียงโดยรักใคร่กันเองเป็นเพื่อนเล่นตั้งแต่เด็กจนโตมาด้วยกันหรือเป็นเพื่อนพี่ชายมาเที่ยวบ้านเกิดความพอใจ คุณตาของผู้วิจัยเป็นคนบ้านสวนใหญ่คุณยายเป็นคนคลองบางเขนใหม่แถบวัดฝาง คุณพ่อเป็นคนคลองบางเขน

สินสอด ญาติผู้ใหญ่ทางฝ่ายชายจะเข้ามาพุดจาทาบทามกับพ่อแม่ฝ่ายหญิงว่าจะเรียกสินสอดเป็นอะไร โดยฝ่ายหญิงเป็นผู้เสนอ ส่วนฝ่ายชายถ้ารับได้พอใจกับข้อเสนอก็จะตกลงมีการหมั้นและแต่งงานกัน ถ้าฝ่ายชายไม่ตกลงงานหมั้นและงานแต่งงานก็ยกเลิกไป สินสอดที่ฝ่ายหญิงเรียกจะมี โฉนด เครื่องเพชร เครื่องทอง เข็มขัดทอง สร้อยทอง เงิน เรือบด หรือขนมที่ฝ่ายหญิงจะใช้เป็นของขวัญรับไหว้ผู้ใหญ่ การเรียกสินสอดของฝ่ายหญิงจะขึ้นอยู่กับฐานะของฝ่ายชายแต่ละราย เรียกไปตามเนื้อผ้า เมื่อตกลงกันแล้วจะกำหนดวันหมั้นและวันแต่งงาน สมัยนั้นวันหมั้นและวันแต่งงานคนละวันกันไม่เหมือนปัจจุบันนี้ บางคู่หมั้นกันนานจนฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงไปพบคนใหม่ก็จะถอนหมั้นกันไป ถ้าฝ่ายชายถอนหมั้นก่อน ผู้หญิงจะได้ของหมั้นทั้งหมดไม่ต้องคืนฝ่ายชาย ผู้หญิงคนนั้นจะเรียกว่า หม้ายชั้นหมาก ฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายถอนหมั้นจะต้องคืนของหมั้นทั้งหมดให้แก่ฝ่ายชาย

เรือนหอ ส่วนมากจะปลูกบ้านใหม่ในที่ของฝ่ายหญิง หรือจะขยายนอกชานของบ้านฝ่ายหญิงออกไปสร้างขึ้นอีกหลังขึ้นอยู่ที่การตกลงกัน ค่าใช้จ่ายในการสร้างเรือนหอฝ่ายชายเป็นผู้ออกทั้งหมดหรือออกคนละครึ่ง ประเพณีไทยเมื่อแต่งงานฝ่ายชายจะมาอยู่บ้านฝ่ายหญิง คุณตาของผู้วิจัยได้ซื้อบ้านเรือนไทยประยุกต์มาปลูกเป็นเรือนหอของคุณพ่อคุณแม่ที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา(บ้านหลังนี้มีประวัติขย่าวเนื่องจากต่อมาเจ้าของเดิมท่านมีตำแหน่งหน้าที่ใหญ่โตท่านอยากได้คืน ท่านได้เขียนไว้ในบันทึกประวัติของท่าน ปัจจุบันเนื่องจากเป็นบ้านไทยคุณพ่อ(นาย บุญช่วย กล่อมเอียง)ได้ย้ายไปปลูกหลังโรงเรียนเฉลิมพิทยา ในวันขึ้นบ้านใหม่ท่านได้มาแสดงความยินดีและเอ่ยปากแสดงความเสียดายที่ไม่ได้คืน) บางคู่อยู่ประมาณ 2-3 ปี จะกลับไปอยู่บ้านฝ่ายชาย นอกจากลูกสาวคนสุดท้ายจะต้องอยู่กับพ่อแม่ตลอดไปจะไม่ย้ายออก

พิธีแต่งงาน ช่วงเช้าตักบาตร เลี้ยงพระเช้า เลี้ยงพระเพล หรือช่วงเช้าตักบาตร เลี้ยงพระเพล (การเลี้ยงพระเพลจะเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงานด้วย) ช่วงบ่ายทำพิธีแต่งงานรดน้ำสังข์ ก่อนทำพิธีรดน้ำสังข์พ่อแม่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะเอาโฉนดมากองต่อหน้าแขกที่มาร่วมงาน ฝ่ายชายให้ที่ดินจำนวนกี่ไร่ฝ่ายหญิงให้ที่ดินจำนวนกี่ไร่ เฉพาะกรณีที่เรียกสินสอดเป็นโฉนด ของหมั้นอื่นๆ ที่ฝ่ายหญิงเรียกไปจะนำมาให้ในวันหมั้น นอกจากโฉนดที่ดินจะนำมากองกันทั้งสองฝ่ายในวันแต่งงาน จะมีคนตรีไทยเล่นตลอดงานเรียกว่า กล่อมหอ เล่นนานแค่ไหนขึ้นอยู่กับตกลงกัน บางงานเล่นจนแขกกลับหมด ฝ่ายหญิงจะทำของขวัญแจกแขกในงาน เช่น ดูนงเงินดูทอง ดอกกล้วยไม้สดทำเป็นเข็มกลัดเสื้อติดดอก หรือแจกขนม

ขบวนขันหมาก จะมีอ้อย กล้วย พานขันหมากใส่หมากพลูหมาก ใบเงินใบทอง ขนมน้ำอ้อย ขนมน้ำตาล ขนมนางตัด ถั่วลิสงชุบน้ำตาลเรียกว่าขนมจันอับใส่ถาดมาเป็นคู่ๆ ของขันหมากจำนวนมากน้อยขึ้นอยู่กับตกลงกัน อ้อย กล้วย จะนำมาปลูกในบริเวณบ้าน อาหารที่ใช้ในงานวันแต่ง จะเป็นขนมจีนน้ำยาหรือน้ำพริกแกงมัสมั่น ไส้กรอกปลาเนม ผอ่ยทอง ทองหยิบ ทองหยอด ขนมน้ำอ้อย เม็ดขนุน ส่วนใหญ่ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้

ประกอบอาหารผู้ปรุงมักจะเป็นพ่อครัวซึ่งมักจะติดเหล้า แม่ครัวของหวานจะเป็นคนละคนกับพ่อครัวของคาว ถ้างานใหญ่แขกเยอะจะเตรียมทำอาหารกัน 3 วัน 3 คืน

เครื่องเรือนส่วนใหญ่ฝ่ายชายเป็นผู้จัดหาหรือฝ่ายหญิงแล้วแต่จะตกลงกัน ผู้หญิงจะทำที่นอน หมอน มุ้ง ช่วยกันเย็บในครอบครัวโดยซื้อผ้า เข็ม ด้าย จากข้างนอก นุ่นปั่นใช้เอง ฝ่ายหญิงจัดหาชุดเขียนหมาก ชุดน้ำชา (กาชาและถ้วยชา) ชั้นตักบาตร(ชั้นน้ำ พานรอง และทัพพี) และชั้นล้างหน้าไว้ใช้ในวันแต่งงานและชีวิตประจำวัน จะหาซื้อหรือสั่งทำเป็นเครื่องเงิน ทองเหลือง ลงหิน แล้วแต่ฐานะของฝ่ายหญิงว่าจะใช้ทั้งชุดหรือจะใช้เฉพาะชุดชั้นตักบาตรและชั้นล้างหน้า

การเกิด

“การเกิดจะไม่ใช้หมอดำแยแต่จะไปที่สถานีอนามัยแทนรวมถึงการเจ็บป่วยก็เช่นกัน การตายพิธีการทางหยวกเริ่มน้อยลงเนื่องจากต้นกล้วยเริ่มหายาก มีการลอยอังคารที่เชื่อกันว่าจะให้ความร่มเย็นแก่ผู้ตายและผู้อยู่ ไม่ก็เก็บกระดูกไว้ที่บ้านข้างที่เรียกกันว่า โกฎ พิธีกรรมต่างๆจะเริ่มลดน้อยลงและจัดกันที่วัดเป็นหลัก เพราะเงินเริ่มเป็นสิ่งจำเป็นมากขึ้นจึงไม่ฟุ่มเฟือยมากเท่าไร

อาหารการกินจะเริ่มหลากหลายมากขึ้นเพราะชาวจีนได้ปลูกสวนผักจึงเริ่มมีผักขายที่ตลาด ปลาในแม่น้ำลำคลองหายากกว่าแต่ก่อนเพราะน้ำในแม่น้ำเริ่มไม่ค่อยดีแต่อาหารหลักยังเป็นข้าวอยู่ น้ำดื่มเริ่มใช้น้ำประปาแทนน้ำฝนแต่ชาวบ้านก็ยังเอาตุ่มตั้งไว้รอบบ้านอยู่ เริ่มมีการใช้ไฟฟ้าบ้างเล็กน้อยบ้านหนึ่งอย่างมีไฟดวงเดียว ในสมัยนั้นเริ่มไปเรียนที่โรงเรียนของรัฐบาลมีการใช้สมุด ใช้กระดาษเขียนแทนการใช้กระดานชนวน

งานศพ

เมื่อมีคนตายในบ้านจะจัดพิธีสวดที่บ้าน ถ้าตายนอกบ้านจะสวดที่วัด ระยะเวลาสวดจะใช้เลขคี่ เช่น 3 วัน, 5 วัน, 7 วัน, 9 วัน ขึ้นอยู่กับฐานะของแต่ละคน คนจนจะไม่สวดศพนานจะสวดประมาณ 3 วัน หรือ 5 วัน ก็เผาศพเลยเรียกว่า เผาสด เผาบนกองฟอน คือนำกองฟืนมาวางที่พื้นแล้วเอาศพวางบนกองฟืน จุดไฟเผา จะมีคนคอยเขี่ยไฟจนกระทั่งไฟไหม้ร่างจนหมด จะเผาในช่วงเย็น คนมีฐานะจะสวด 9 คืน การเก็บศพมีทั้งเก็บไว้ที่บ้านและนำร่างไปไว้ที่โกดังเก็บศพที่วัด ตอนเอาศพออกจากบ้าน สัปเหร่อจะทำน้ำมนต์พรมทั่วบ้าน เสกข้าวสารโยนตามหลังศพจนพื้นประตูบ้าน พระจะจูงสายสิญจน์ที่พันรอบโลงศพเดินนำหน้าไปที่วัด พวกผู้ชายจะช่วยกันแบกศพจนกระทั่งถึงที่โกดังเก็บศพ ช่วงที่สวดศพจะมีการเล่นการพนันเพื่ออยู่เผาศพตอนกลางคืน คนที่เป็นเพื่อนศพจะได้ไม่หลับ

การเก็บศพ ขึ้นอยู่กับญาติพี่น้องตกลงกันจะเก็บไว้ 100 วัน 1 ปี หรือ 2 ปี หรือนานกว่านั้น บางครั้งผู้ตายที่มีชีวิตจะสั่งเสียลูกหลานไว้ ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตายก่อนให้เก็บศพแล้วรออีกฝ่ายหนึ่งตายแล้วรอทำพิธีเผาศพพร้อมกัน ซาติน้ำจะได้มาพบและเป็นคู่กันอีก การไว้ทุกข์ตกลงไว้กันกี่วันหรือจะไว้ทุกข์จนกว่าถึงวันเผา น้ำท่วม ปี 2485 และสงครามโลกครั้งที่ 2 จะไม่ไว้ทุกข์นานเพราะผ้าแพงหายาก ผ้าไม่มีขาย มีเงินก็หาซื้อไม่ได้

การเผาศพ คนรวยหาเมรุลอยมาตั้งที่วัด รอบเมรุประดับด้วยดอกไม้สวยงาม บนที่ตั้งหีบศพเอากาบกล้วยแกะเป็นลวดลายไทย เรียกว่า ทางหยวก ก่อนวันเผาจะนำศพออกตั้งที่ศาลากลางคืนเพื่อสวดศพ วันเผามีการเลี้ยงพระเช้า พระเพล หรือเลี้ยงพระเพลอย่างเดียว จะหาวงฆ้องมาตีที่งานตั้งแต่วันที่สวดศพและวันเผาหรือมาเล่นในวันเผาวันเดียวจนถึงช่วงเผาหลอก 4 โมงเย็น จะมีญาติพี่น้องเพื่อนฝูงมาเผาศพพอโหสิกรรมกัน

ครั้งสุดท้าย ช่วงเผาจริง 4 ทุ่ม มีญาติพี่น้องมาเผาศพกัน ของชำร่วยจะแจกช่วงเผาหลอกเป็นพวกผ้าเช็ดหน้า คนที่เก็บศพไว้ที่บ้านเมื่อนำศพมาทำพิธีที่วัดจะมีวงดนตรีบรรเลงเพลงทำนองโศกเศร้าเดินนำหน้าพระและศพ จนกระทั่งนำศพขึ้นศาลา วันเผ่าจะมีการบวชเณรหน้าไฟ คนบวชเป็นลูกหลานของคนตายเพื่อที่จะอุทิศศพไปสู่ สวรรค์ เมื่อเลี้ยงพระเพลเสร็จ เข้าภาพและแขกกินข้าวเสร็จ ประมาณบ่าย 2 โมง จะนิมนต์พระมาสวดมาติกา ให้ผู้ตายเป็นครั้งสุดท้ายแล้วนำศพออกจากศาลาให้วงเตรนนำหน้า พระและเณรที่บวชหน้าไฟอุทิศศพให้จนกระทั่ง พ้นรอบหีบศพ ผู้ชายเดินแบกศพไปเวียนเทียนรอบเมรุ 3 รอบ จะมีลูกหลานเดินตามขบวนไปส่งผู้ตาย โดย เดินเวียนซ้าย เมื่อศพขึ้นเมรุจะทำพิธีเผาศพ มีการโปรยทานลูกประเดื่อผ่าประมาณครึ่งผลเอาสตางค์เสียบ หลังจากนั้นแขกจะขึ้นไปวางธูปหรือพิน สมัยนั้นยังไม่ได้ใช้ดอกไม้จันทน์ จะมีการจุดประทัดช่วงเผาหลอกและเผา จริงเป็นความเชื่อเพื่อให้เทวดาและเบื้องบนรับรู้

การแสดงในงานศพมี ลิเก โขนสด โขนกรมศิลป์ ลำตัด อาจมีมหรสพแสดง 2-3 คืน ของการจัด งานศพที่คนภายนอกเห็นว่า เป็นการดำเนินพิธีกลายแม่น้ำหรือแข่งกันจัดงาน แต่ในความรู้สึกของคนเป็นเจ้าของ ภาพเป็นการทำบุญให้กับผู้ตายเป็นครั้งสุดท้ายและตั้งใจทำทดแทนบุญคุณเป็นการแสดงความรักความกตัญญู ต่อพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ที่นับถือที่ล่วงลับไปแล้วและมีความภูมิใจที่ได้จัดงานอย่างสมเกียรติ บางกรณีคนตายจะ สั่งเสียลูกหลานไว้ว่าให้จัดการศพอย่างไร เลี้ยงอาหารอะไร เลี้ยงพระกี่องค์ มีการแสดงอะไรกี่วัน จะได้ดูเป็น ครั้งสุดท้าย การมีงานแสดงกลางคืนช่วยให้งานไม่เงียบเหงา คนที่มาเที่ยวในงานจะได้เป็นเพื่อนเจ้าภาพด้วย ถ้าไม่มีการแสดงจะเงียบมากแล้ว แต่อย่างไรก็ตามคนในย่านนี้ส่วนใหญ่ไม่นิยมมีการแสดงมากนัก ยิ่งในยุค ปัจจุบันไม่ค่อยมีการแสดงอย่างดีคือมีโขนหน้าไฟเท่านั้น

การเตรียมงานแต่ละงาน การเตรียมงานแต่ละงานใช้เวลาเป็นเดือน ในการหามะพร้าว หาพิน ตะเกียง ถ้วยชาม หม้อ กระทะ เต้า กระทายชุกมะพร้าว ยืมของใช้จากวัด บ้านญาติ เพื่อนฝูง ของที่จะทำอาหารคาว หวานต้องเตรียมไปตั้งร้านค้าแต่เนิ่นๆ ทางร้านค้าไปจัดหามาให้ เช่น ไข่ น้ำตาล หอม กระทียม กะปิ น้ำ ปลา ข้าวสาร การเตรียมเสื้อผ้าที่จะใช้ในงานและอัฐบริวารต้องมาหาซื้อที่บางลำพูหรือสะพานหัน การเดิน ทางไม่สะดวก กว่าจะได้ของตามที่ต้องการจะไป 2-3 เที้ยว อาหารสดพวกเนื้อสัตว์และผัก จะพายเรือไปซื้อที่ ตลาดเมืองนนท์ โดยไปตั้งแต่ตี 2 หรือตี 3 จะไปซื้อในวันสุกดิบ การเตรียมทำอาหารที่จะใช้ในงานจะใช้ เวลาล่วงหน้า 2 วัน วันแรกเรียกว่า วันสุกดิบเล็ก ผู้ชายจะมาช่วยปลอกมะพร้าว ผู้หญิงปลอกหอม ปลอก กระทียม ล้างไข่ ทำความสะอาดถ้วยชาม วันสุกดิบใหญ่ ผู้ชายค่าน้ำพริก ผู้หญิงทำขนมหวานประเภทไข่ เช่น ฝอยทอง ทองหยิบ ทองหยอด อาหารประเภทแกงที่สามารถนำมาอุ่นพุงนี้ได้ เช่น แกงพะเนียง แกง มัสมั่น แกงบอน แกงจืดลูกรอก จะเริ่มทำวันนี้ รวนเนื้อสัตว์เก็บไว้ใช้วันถัดไป วันงานเอาพวกแกงมาอุ่น ไม่ นิยมทำอาหารประเภทเส้นเช่นขนมจีน วุ้นเส้น ไส้กรอกในงานศพเนื่องจากเกรงจะต้องมีงานศพยืดยาวอีกหลาย งาน ในครัวจะทำกันมือไม่ว่าง เมื่อเสร็จงานแล้วช่วยล้างถ้วยชามคั้นของที่ยืมมา แม่ครัวทำอาหารเลี้ยงทุกมือ จนเสร็จงาน ผู้ชายที่มาช่วยงานถือมีดปลอกมะพร้าว ผู้หญิงพกมีดบางมาปลอกหอม ปลอกกระทียม ใช้เวลา ในการทำและเก็บของเสร็จประมาณ 5-6 วัน งานศพจะเป็นงานใหญ่กว่างานแต่ง

สมัยนั้นไม่มีการบอกงานแบบปัจจุบัน คนที่มาช่วยทำงานและช่วยงานบุญเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และ คนที่รักใคร่กัน ไม่มีการช่วยของจะมาช่วยออกแรงแทน เจ้าภาพจะจัดผ้าขาวม้าเป็นของชำร่วยผู้ชาย ผ้าถุงเป็น ของชำร่วยผู้หญิง หรือถ้าของแห้งเหลือจากงานเช่นน้ำตาลปึก น้ำตาลทราย หอม กระทียม พริก เจ้าภาพจะ

นำมาแจกให้กับแม่ครัวหรือญาติสนิทในงานจะมีการเลี้ยงสุรา โดยชาวสวนจะหมักกระแช่กันเอง เป็นโอง ในย่านนี้มีพ่อครัวฝีมือดีมารับงานเฉพาะญาติพี่น้องคือ ลูกกริช จันแดง สามารถทำแกงหม้อใหญ่ ๆ ได้ร่อยมาก และมักจะทำไปมาไป แม่ครัวของหวานคือ นาย ประสาน อินทอง งานใหญ่ ๆ จะใช้ไข่เป็ดนับ 1,000 ฟอง

3.5 ความสัมพันธ์ของผู้คนและการปรับตัว

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัด ผู้คนในย่านนี้จะมีความสัมพันธ์อันดีกับวัด โดยเฉพาะวัดเขมาภิรตาราม ซึ่งมีพระบรมสารีริกธาตุ วัดเขมาได้มานุระครั้งใหญ่ในช่วงพ.ศ.2595 ท่านพระครูสังวรภิรม ได้บันทึกความทรงจำไว้ว่า “ต่อมากรมการศาสนาที่ตั้งงบประมาณมาซ่อมกำแพงและซ่อมพระมหาเจดีย์พระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งชำรุดทรุดโทรมหมด เพราะภัยธรรมชาติบ้าง ภัยสงครามบ้าง สิ่งเหล่านี้อายุเป็นร้อยปีก็ชำรุดทรุดโทรมไปเป็นธรรมดา ส่วนกำแพงก็พังในบางจุด บางจุดหลวงปู่หาเสาปูนไปปักเอาไว้อย่างให้พังหมด ส่วนเจดีย์พระบรมธาตุก็ยอดขาดลงมาถึงปล่องโฉนหลายปล่อง ลานพระเจดีย์ก็มีต้นไม้ใหญ่รก เช่น ต้นกำมู ต้นกระถินรกมาก พอจะมีงานวัดสักที่ หลวงปู่ก็ให้สามเณรและว่าจ้างชาวบ้านช่วยกันถากถางกันครั้งหนึ่ง ฉะนั้นวัดเขมาฯ ในสมัยนั้นเป็นวัดที่รับพระเณรที่หนีออกจากวัดอื่น ๆ ในกรุงเทพฯ เมื่อพระเณรมาจากต่างจังหวัดหาที่อยู่ไม่ได้ในกรุงเทพฯ แล้วจะถูกฝากมาอยู่รอโอกาสเพื่อเข้าอยู่วัดในกรุงเทพฯ กันต่อไป

การซ่อมแซมในครั้งนั้นงบประมาณเป็นของกรมศาสนา แต่การควบคุมงานเป็นหน้าที่ของกรมศิลปากรและทางวัด ศาลา ดิถางกำแพงด้านหน้าซึ่งเป็นสถานที่เรียนชั้นเด็กเล็กของท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถูกรื้อออกหมด ด้านพระเจดีย์มี 9 ยอด คือที่ลานพื้นดินอีก 4 ยอด แต่ก็ถูกรื้อออกหมด ยังคงเหลือไว้แต่ชั้นบนเพียง 5 ยอดเท่านั้น เมื่อช่วงผู้รับเหมานั่งร้านขึ้นไปถึงยอดแล้วก็เห็นมีรอยแตกที่คอรระฆัง ซึ่งถูกขโมยเจาะ แต่ไม่ลึกเท่าไร ที่พระเจดีย์องค์ใหญ่ ท่านหลวงปู่ท่านก็ไม่ไว้ใจ ไม่ทราบว่าจะมีของมีค่าอะไรอยู่บ้าง

เพราะเจดีย์ 4 องค์ที่รื้อออกไปเสียแล้วบางองค์มีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ บรรจุอยู่ บางองค์มีพระเครื่องสมัยโบราณบรรจุอยู่ เช่น พระขุนไกร ได้ประมาณ 800 รูป ทางวัดให้เช่ารูปละ 15 บาทในสมัยนั้น เจดีย์บางองค์มีพระทองคำอยู่ถึง 10 รูปก็มี แต่ของที่มีค่าในสมัยนั้นได้บรรจุรวมกันไว้กับพระเจดีย์พระบรมสารีริกธาตุหมด เจดีย์บางองค์มีพระสมัยโบราณที่หักพังบรรจุอยู่ แต่พระเหล่านั้นได้นำบรรจุไว้ที่ซุ้มประตูกำแพงหมด และได้พบพระยกแบบเสียงทวย 1 รูปไม่ใหญ่นัก แต่ถ้าผู้ไม่มีบุญวาสนาก็ยกไม่ขึ้น

พระพุทธรูปนั้นมาอยู่ในอุโบสถได้ไม่นานก็ถูกคนขโมยสาปสูญไปอย่างไม่รู้ร่องรอย จนถึงบัดนี้ หากพระนั้นยังอยู่จะทำเงินเข้าวัดเขมาฯ อีกหลายแสนบาททีเดียว เมื่อหลวงปู่ไม่ไว้ใจเช่นนี้ จึงปรึกษากับผู้รับเหมาจะขึ้นเจาะพระเจดีย์ ในส่วนที่แตก แต่ผู้รับเหมาไม่ยอมให้เจาะ ท่านหลวงปู่ก็เลยถามว่าหากมีของมีค่าสูญหายเขาจะรับผิดชอบหรือไม่ เขาก็ไม่กล้ารับผิดชอบ

หลวงปู่ก็เลยสั่งท่านมหาอุทัย พระร้อยโทเฉลิม ม่วงมิ่งสุข, พระพินิตรพาทยาชีวะ, และข้าพเจ้า (สามเณรฟ่อง) จัดการขึ้นเจาะพระเจดีย์ในส่วนที่แตกแล้ว ส่วนใหญ่เข้าใจกันว่าคงไม่ลึกเท่าไร แต่พอเจาะไปก็ต้องใช้เวลานาน เช่นเราเริ่มเจาะตั้งแต่พอ ฉันทเช้าเสร็จกลับลงมาฉันทเพล พอเวลาประมาณบ่ายโมงก็เริ่มเจาะกันต่อไป เมื่อเจาะเอาแผ่นอิฐออกหมดแล้วก็พบแผ่นหินอ่อนใหญ่สูงประมาณ 1 เมตร กว้างประมาณ 70 เซนติเมตร ทับอยู่ข้างหน้ามีเหล็กใหญ่ขนาดอยู่ พอสกัดเอาเหล็กที่ขนาดนั้นออกหมดแล้วก็ล้มแผ่นหินอ่อนด้านหน้าลง ก็จะพบแผ่นหินอ่อนแบบแผ่นแรกที่มีเหล็กขวางหน้าอยู่ทั้ง 4 ทิศ และทางด้านบนด้านล่างติดกับปูนหมด พอล้มแผ่นหินอ่อนด้านทิศตะวันออกลงแล้วก็พบชั้นใหญ่เป็นทองสำริด ครอบพระเจดีย์หินอ่อน เมื่อหงายชั้นสำริดก็พบพระเจดีย์หินอ่อนวาง

อยู่บนแผ่นหินอ่อนกว้างยาวประมาณ 1 ฟุต มีต้นไม้เงิน 2 ต้น ต้นไม้ทอง 2 ต้น วางอยู่ 4 ทิศ มีพระทองคำ 4 ปาง จำนวน 4 รูป วางอยู่ระหว่างต้นไม้เงินต้นไม้ทองเหล่านั้นเมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ได้ัญเชิญมาเก็บไว้ในตู้บนกุญแจ ท่านหลวงปู่ หลวงปู่ก็ได้ไปกราบทูลสมเด็จพระสังฆราช กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ชื่น นันทวงศ์) วัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเป็นพระอุปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบ พระองค์ท่านรับสั่งให้หลวงปู่เชิญอธิบดี กรมการศาสนา และอธิบดีกรมศิลปากร ในพระอุโบสถวัดเขมาฯ โดยมีพระองค์ท่านเป็นประธาน

เมื่อถึงวันนัดหมายพระองค์ท่านก็เสด็จมาเป็นประธานในที่ประชุม กรมศิลปากรก็นำอุปกรณ์ทุกชิ้นมาจาก กรมทั้งหมด เช่น ที่สรองน้ำพระบรมธาตุ, พระเจดีย์แก้วจำลองแบบขยาย ตู้กระจก โชว์ ตู้เหล็กลูกกรง พร้อมด้วยลูก กุญแจ 3 ชุด ในการทดลองเมื่อใช้น้ำยาเคมี เปิดเจดีย์หินอ่อนออกแล้วก็จะพบเป็นปลอกนาคคล้ายปลอกกระสุนเมื่อ เปิดปลอกนาคออกก็จะพบปลอกเงิน เมื่อเปิดปลอกเงินออกก็จะพบเป็นปลอกทอง เมื่อเปิดปลอกทองออกก็จะพบ ผ้าเยียรบับทอง เมื่อคลี่ผ้าเยียรบับทองออกก็พบสำลี เมื่อคลี่สำลีออกก็จะพบพระบรมสารีริกธาตุ 3 พระองค์ มีเพชร นิลจินดาอีก 5 เม็ดด้วย สำลีนันมีสีหม่นนิดหน่อย เพราะเวลานานเป็นร้อยปีมาแล้ว **บรรจุครั้งแรก 26 ตุลาคม 2397 สมัยรัชกาลที่ 4**

พระบรมสารีริกธาตุเป็นลักษณะเมล็ดข้าวสารหัก กรมศิลปากรก็ทำการทดลองตามหลักการของโบราณคดี เช่น ตั้งสัจจะยาริชฐานให้พระบรมสารีริกธาตุจมน้ำ ก็จมน ตั้งสัจจะอธิษฐานให้พระบรมสารีริกธาตุลอยขึ้นเหนือ น้ำ ก็ลอย เสร็จแล้วสมเด็จพระท่านรับสั่งให้ทางวัดเก็บสรองน้ำไว้ เป็นน้ำเชื้อตลอดมา กรมศิลปากรก็ัญเชิญลงในเจดีย์ จำลองขยายสามารถมองได้แต่ไกล ประมาณ 3 เมตร ก็มองเห็นได้ชัด วางใส่ตู้ลูกกรงเหล็กใหญ่ใช้กุญแจ 3 ชุด หลวงปู่รักษาไว้ 1 ชุด ทางกรมการศาสนา และ กรมศิลปากรรักษาไว้คนละชุด ตามรับสั่งของสมเด็จพระสังฆราช ให้ประชาชนนมัสการและเข้าชมในพระอุโบสถรอการซ่อมพระเจดีย์เพื่อจะได้บรรจุต่อไป

ในระหว่างที่ให้ประชาชนนมัสการและชมอยู่ในพระอุโบสถนั้น วันหนึ่ง ๆ จะมีคนมานมัสการและชมกัน มากทีเดียว บางวันหลาย ๆ ร้อยคนพวกขณะนี้ไป พวกคณะใหม่ก็มากันต่อไปแต่ทางวัดก็ไม่ได้โฆษณาอะไรมาก เพราะทุนส่วนใหญ่ในการก่อสร้างทางราชการออกให้ และการคมนาคมก็ไม่สะดวกอาศัยแต่ทางเรือเป็นหลัก ทาง รถก็มีน้อยเต็มทีพอ 4 โมงเย็นแล้วจะไม่มีรถโดยสารมาวัดเขมาฯ เลย เว้นแต่จะเดินตั้งแต่เกียกกายถึงวัดเขมาฯ

น้ำประปาที่ไม่มีทางวัดรองน้ำฝนและตักน้ำคลองมาแกว่งสารส้มดื่มกิน ความสมบูรณ์ไม่มี แต่คนที่พอทราบ ข่าวว่าวัดเขมาฯ พบพระบรมสารีริกธาตุและตั้งให้คนชมนมัสการอยู่ในพระอุโบสถต่างก็มากันอย่างมีค่านิยมคน มอญจากปากลัดและปทุมธานี บางวันเขาจะนำเรือใหญ่จุข้าวหลายสิบก้อนโยกกันมาเป็น 10 ลำ ทางวัดและ ทางราชการต้องทำงานหนัก เพราะต้องตั้งเวรยามเฝ้ากัน

เมื่อถึงกำหนดวันบรรจุ ก็ต้องเลื่อนถึง 3 ครั้ง เพราะประชาชนขอร้องจึงต้องเลื่อนการบรรจุถึงครั้งที่ 3 คณะ กรรมการส่วนใหญ่เสนอความเห็นว่ามีกรบรรจุ แต่ทำที่ปิดเปิดได้ คือพอถึงปีมีงานนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ ก็ให้เปิดออกแล้วนำลงมาให้ประชาชนชม เสร็จงานอัญเชิญกลับเข้าบรรจุใหม่ เมื่อหลวงปู่ไปกราบทูลสมเด็จพระสังฆราช พระองค์ท่านกลับรับสั่งว่าหากพระบรมสารีริกธาตุสูญหายใครจะรับผิดชอบ พระองค์ท่านรับสั่งว่าเป็น ของหากามีได้” (พระครูสังวรวิกรม ,2532)

วิถีชีวิตคนในสมัยก่อน

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน

ชาวบ้านยังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเฉกเช่นในอดีต มีการไปมาหาสู่กันระหว่างบ้านเรือน ความสัมพันธ์ของชาวบ้านยังคงแน่นแฟ้น สัมผัสสามัคคีกันเป็นอย่างดี มีความเกื้อกูลกันระหว่างคนในชุมชนเดียวกัน การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างคนต่างชุมชน เริ่มมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น เนื่องจากการคมนาคมสะดวกมากขึ้น เพราะเริ่มมีเรือโดยสารและมีการสร้างถนนพินุลสงครามขึ้น

ในขณะที่บางคนกลับมองว่า พอเริ่มมีถนนตัดผ่าน ผู้คนที่ขายที่แยกย้ายกันไปหมดจากที่เคยเป็นพี่น้องรู้จักกันมานานจะไม่ค่อยรู้จักกันแล้ว “นอกจากนี้คนจีนและคนไทยมีความสัมพันธ์อันดี มีความเอื้อเฟื้ออันดี เพราะชาวจีนชอบทุเรียนมากจึงมาซื้อทุเรียนกับชาวบ้านบ่อยๆ ส่วนชาวมุสลิมจะไม่ค่อยถูกกันนักเพราะคนพวกนี้ไม่ค่อยยุ่งกับใครจึงมีปัญหากับชาวบ้านบ่อยๆ” (อาจารย์อุบลศรี ธรรมานนท์ อายุ 83 ปี)

“ชาวบ้านจะเริ่มขายที่เพื่อทำถนนและบ้านจัดสรร มีถนนพินุลสงครามตัดผ่านพื้นที่ตำบลสวนใหญ่ พื้นที่แถบนี้เริ่มกลายเป็นเมือง และมีรถประจำทางสายแรก คือ รถประจำทางของเทศบาลเมืองนนทบุรี แต่เนื่องจากไม่สะดวกในการขนส่งสินค้า เลยใช้เรือแทน และคลองแต่ละสายสามารถเชื่อมต่อกันได้ จึงใช้เป็นเส้นทางสัญจรไปมาหาสู่ติดต่อกัน ระหว่างหมู่บ้าน ตำบล และจังหวัด” (อาจารย์สุนิตตรา ธีรานุตร อายุ 65 ปี)

“ในปี พ.ศ. 2485-2505 มีการเปลี่ยนแปลงคือ มีน้ำท่วมผู้คนอพยพไปที่อื่น สวนบางสวนก็ล้ม ระยะเวลาเป็นเดือนๆ น้ำท่วมสูงประมาณ 2 เมตร เริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมบ้าง” (อาจารย์อุบลศรี ธรรมานนท์ อายุ 83 ปี)

ผลผลิตทุเรียนในปีพ.ศ. 2505-2506 ไม่ค่อยดีนักเพราะสวนทุเรียนทั่วไปได้รับความกระทบกระเทือนจากน้ำเค็มในปีพ.ศ. 2505-2506 น้ำเค็มที่รุนแรงที่สุดคือในปี 2506 เข้ามาเร็วและเค็มจัดกว่าเมื่อ 4 ปีก่อน (นนทบุรีสัมพันธ์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม 2506. ข่าวส่วนอำเภอ) โดยเฉพาะพ.ศ. 2505 น้ำเค็มอยู่นานถึง 6-7 เดือน ผลของน้ำเค็มทำให้ต้นทุเรียนโตรมลงผลผลิตน้อยมาก ชาวสวนมีวิธีแก้ไขโดยการใส่ปุ๋ยบำรุงต้น เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ของเทศบาลนครกรุงเทพหรือปุ๋ยวิทยาศาสตร์อื่นๆซึ่งได้รับคำแนะนำจากร้านจำหน่ายในกรุงเทพฯ นอกจากวิธีใส่ปุ๋ยแล้วมีอีกวิธีหนึ่งคือ ไม่ปล่อยให้ต้นโตรมติดผลเลยเพราะถ้าติดผลต้นอาจตายได้ถ้าไม่ตายจะหยุดให้ผลอีกหลายปี (ปราโมทย์ อินทอง. 2507 : 57)

“เมื่อมีการตั้งโรงไฟฟ้า สวนทุเรียนได้รับผลกระทบอย่างหนักจากเขม่าควัน ประกอบกับการสร้างเขื่อนเจ้าพระยาที่จังหวัดชัยนาท ให้ระบบการหมุนเวียนของกระแสน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาเปลี่ยนแปลง น้ำเค็มได้รุกล้ำเข้ามาในพื้นที่สวน พื้นที่สวนจึงค่อยๆลดลง ประกอบกับความเจริญเติบโตของเมืองเริ่มเข้ามาอย่างต่อเนื่อง คลองเริ่มตื้นเขินทำให้ขายของไม่ได้เหมือนแต่ก่อน” (อาจารย์กมลลา กองสุข อายุ 54 ปี)

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน (จากความทรงจำ อาจารย์พวงร้อย กล่อมเอียง)

ในย่านนี้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินตั้งแต่แรก คือ ที่ดินของวัดเขมาภิรตาราม ซึ่งมีผู้บริจาคที่ดินให้เป็นจำนวนมาก และเดิมให้เช่าที่ดินทำสวนทุเรียน เมื่อน้ำท่วมใหญ่ปี 2485 ทุเรียนย่านนี้ตายเกือบหมด เริ่มมีคนขอเข้าไปปลูกบ้านอยู่อาศัยแค่ในระยะแรกยังไม่มากนัก

บริเวณริมแม่น้ำซึ่งเป็นท่าเรือ เป็นที่ของวัดเขมาภิรตารามติดกัน ได้ทำเป็นห้องแถวไม้ให้เช่า ตลอดแนวทางเดินไปท่าเรือ ซึ่งเป็นร้านแจ็กหยุ่น ขายอาหารตามสั่งละรับซื้อของเก่า ลูกสาวชื่อมุกดาเป็นช่างทำผม สาว ๆ ย่านนี้จะนิยมไปทำกันขายหล่อขายก๊วยเตี้ยว ขายล้วนขายของชำ ตาสมรขายของเบ็ดเตล็ดและเป็นบ้านแรก ๆ ที่มีโทรทัศน์ เด็ก ๆ จะไปนั่งดูกันในช่วงเย็น หรือวันหยุด โดยต้องซื้อขนมคนละ 1 สลึง

ยายผู้สร้างห้องแถวไม้ในบริเวณเชิงสะพานสามต่อมีอยู่ 4-5 ห้อง ร้านแรกขายของชำ คือ ร้านขายซิม เป็นคนจีนไหหลำ หลบภัยสงครามโลกครั้งที่ 2 มาเช่าบ้านนางเพรา อินทอง พร้อมกับยายยัง ซึ่งเป็นจีนไหหลำเช่นกัน เดิมสามีของทั้ง 2 คนจะขายของชำทางเรือ แต่เมื่อสามีเสียชีวิตลง ทั้ง 2 คนก็แยกย้ายจากบ้านเช่าของนางเพรา ยายซิม เช่าห้องแถวของยายผู้ ยายยังไปเช่าที่ของนายถ้วน คุ่มฉาย ปลูกบ้านขายของชำช่วงทุเรียนออกผลจะรับซื้อไปขายต่อ ในปัจจุบันลูกหลานของทั้ง 2 บ้านยังอาศัยอยู่ที่บ้านเดิม ร้านชำ(ยายซิมเสียชีวิตแล้ว) ลูกสาวคือคุณชามะนาวดำเนินการต่อ ลูกยายซิมคือหมอมัญญาญ เปิดคลินิกเป็นตึก 3 ชั้นใหญ่โตริมถนนพิบูลสงครามโดยซื้อที่ดินของนาง อวบ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าคุณหมอมัญญาญอายุสั้นเสียชีวิตในวัยเพียง 40 ปีเศษ ยายยังได้ซื้อที่ดินต่วนลูกๆช่วยกันปลูกตึก 3 ชั้นสวยงามอยู่ในซอยเทศบาล 1 บริเวณสามแยก การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังไม่เห็นชัด จะเริ่มมาเห็นเด่นชัดหลัง พ.ศ.2510 เป็นต้นไป เนื่องจากมีการขยายถนนพิบูลสงคราม และซอยเทศบาล1 ได้ปรับปรุงจากทางเดินเท้าปูด้วยกระเบื้อง เป็นเทพูนรดิวง เข้าได้

ยายเพรา อินทอง จะเป็นคนแรกๆในย่านนี้ที่ให้เช่าที่ปลูกบ้าน ซึ่งจะมีคนจากอยุธยา เช่น นางจำปี ตรีนิตย์ นายประจวบ เอี่ยมผู้ช่วย เป็นครู ภรรยาเป็นช่างทำผมหรือคนในละแวกนี้ เช่น ยายหล่อ ต่อมา มีนายถ้วน เริ่มแบ่งที่ดินจากการทำสวนซึ่งถูกน้ำท่วมหลังปี 2518 และมีการนำสวนมาจัดสรรที่แบ่งขายแปลงละ 50-60 ตารางวา เช่น ที่ดินของซอยเนตรพิพิธหลังโรงเรียนเขมพิทยา นางเพรา อินทอง ได้เก็บที่ไว้ 900 ตารางวาทำโรงเรียนเขมพิทยาจนถึงปัจจุบัน

บริเวณด้านเหนือวัดเขมาภิรตารามและใกล้วัดพลับพลาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ชัดเจนหลังปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา โดยเริ่มปรับสภาพสวนซึ่งวัดเขมาภิรตารามเป็นเจ้าของสวนในสมัยนั้นให้เช่าไม่แพงนักคุณอรัญ นิมคำแหง เช่าที่สวนวัดเขมาฯในอัตราตารางวาละ 1 สลึงต่อปี ทางวัดจึงเปลี่ยนเป็นให้เช่าที่ปลูกบ้าน โดยมีการสร้างบ้านในที่เช่าของวัดซึ่งมีทั้งบ้านหลังเล็กและหลังใหญ่ เมื่อนาย บุญช่วย กล่อมเอียงมาเป็นไวยาวัจกรวัดเขมาฯในปี 2518 ได้เก็บค่าเช่าในอัตราตารางวาละ 2 สลึงต่อเดือน มีบ้านปลูกเกือบเต็มพื้นที่วัดสร้างเป็นไม้ทั้งหลังหรือเป็นครึ่งตึกครึ่งไม้ ผู้ที่มาเช่ามีทั้งที่มีฐานะ เช่น แพทย์หญิงอุบล ยังยืน ซึ่งมีสวนอยู่เป็นหลายสิบไร่ในคลองบางกรวย แต่เพื่อความสะดวกในการเดินทางไปทำงานและมาตั้งคลินิกรักษาที่ริมถนนตรงข้ามวัดเขมา

ผู้เช่ารายใหญ่ คือ นายเทพ เทวะรังษี ซึ่งเป็นคนนครศรีธรรมราช ได้มาเช่าที่ทำหอพักสตรีซึ่งมีนักเรียนหญิงและสตรีในวัยทำงาน ซึ่งส่วนใหญ่มีพื้นเพเป็นชาวดำมาเช่าอยู่หลายสิบคน นายเทพ เป็นคนหัวก้าวหน้า ได้ขอเช่าที่ของวัดเขมาภิรตารามทำตลาดสดในลักษณะเป็น โรงมีหลังคาสังกะสีและยกพื้นเป็นแผงลอย แต่ไม่ค่อยมีผู้เข้าไปขายมากนัก ในที่สุดก็หยุดกิจการ และปรับเปลี่ยนเป็น โรงถ่ายภาพยนตร์ ซึ่งได้รับความนิยมจากผู้สร้างภาพยนตร์หลายราย เพราะไม่ไกลจากกรุงเทพฯ และในช่วงนั้น โรงถ่ายภาพยนตร์ไม่ได้มีมากเหมือนในปัจจุบัน

บริเวณรอบๆ วัดพลับพลาก็เป็นสวนเช่นกันส่วนใหญ่เป็นที่วัดให้เช่าทำสวน คุณลุง บุญช่วย ปันใจ เช่าที่วัดพลับปลา 17 ไร่ในราคา 80 บาทต่อปี จะเห็นว่าราคาต่างจากที่วัดเขมาฯ ซึ่งคุณอรรถูเช่าในราคาไร่ละ 100 บาท ทั้งนี้เพราะช่วงเวลาต่างกันมาก ก่อนน้ำท่วม 2485 ยายเพรา อินทอง ซื้อที่ตาทองใกล้คลองบางเขนเก่า 1000 ตารางวาในราคา 10 ชั่ง ซึ่งตอนนั้นทองคำราคาบาทละไม่เกิน 100 บาท

ช่วงน้ำท่วมใหญ่ปี 2485 สวนทุเรียนคุณลุงบุญช่วยน้ำท่วมตายหมด ทางวัดพลับปลาจึงนำไปจัดสรรให้เช่า ประกอบกับโรงเรียนสตรีวัดปลับปลาได้จัดตั้งขึ้นในช่วงนี้และต่อมาได้ขยายพื้นที่ออกไปอีกมากและเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนสตรีนนทบุรี ในช่วง 2500 ต้นๆ มีผู้เช่าที่วัดปลับปลาทำโรงเรียนเอกชนคือ โรงเรียนพลับปลา ศิริอนุสรณ์ ผู้คนทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมได้เข้ามาเช่าที่วัดปลับปลาจนในปัจจุบันไม่มีพื้นที่เหลืออีกเลย

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

พระภูมิเจ้าที่ ในสมัยก่อนแทบทุกบ้านจะมีพระภูมิเจ้าที่และเมื่อทำบุญเลี้ยงพระที่บ้านจะมีของไปเซ่นไหว้พระภูมิด้วยในปัจจุบัน หลายบ้านไม่ได้สร้างพระภูมิเจ้าที่กัน

พระภูมิสวน บางสวนจะมีพระภูมิในสวนซึ่งเจ้าของจะเซ่นไหว้ครั้งใหญ่ เมื่อมีการทำบุญสวน คือ ปีที่ได้ผลผลิตมากกว่าปกติ หรือมีไม่มากนักแต่ขายได้ราคาดี ชาวสวนจะทำบุญสวนส่วนใหญ่เพียงปีละ 1 ครั้ง

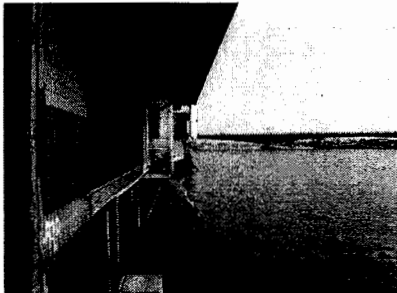
ในยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านนี้จึงเป็นเสมือนยุคแห่งการเตรียมเผชิญหน้ากับการพัฒนาประเทศประกอบกับปัญหาจากการเกิดน้ำท่วมใหญ่ จึงไม่ยากเลยที่ชาวสวนจะเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองจากความเป็นชาวสวนไปเป็นชาวเมืองอย่างคนกรุงเทพฯ ความเป็นบ้านสวนจึงค่อยๆ ลดน้อยลงไปเมื่อกระแสแห่งการพัฒนาเริ่มบรรเลงขึ้นในยุคต่อมา

บทที่ 4

ยุคเมืองรุก ถนนล้อม (ปี พ.ศ.2505- ปัจจุบัน)

เป็นช่วงเมืองรุก ถนนล้อม ผลจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) หลังปี พ.ศ.2505 เป็นต้นมา ความเจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคมเติบโตขึ้นอย่างมากในฝั่งกรุงเทพ การสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน อาทิ ถนน ไฟฟ้า ประปา ได้ส่งผลต่อการเติบโตในภาคอุตสาหกรรม ปริมาณอพยพของคนต่างถิ่น เข้ามาทำงานในเมืองหลวงและปริมณฑลเริ่มมากขึ้นตามลำดับ พื้นที่บริเวณบ้านสวนใหญ่ซึ่งตั้งใกล้กับเขตพื้นที่กรุงเทพจึง ได้เริ่มรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน

การเกิดขึ้นของถนนสายต่างๆ ในจังหวัดนนทบุรี เช่น ถนนกรุงเทพ-นนท์ ดิวนนท์ เรวดี รัตนาธิเบศร์ เป็นเครือข่ายโยงใย เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตคนบ้านสวนใหญ่ การเข้ามาของคนหน้าใหม่ในพื้นที่ทำให้ชาวบ้านที่ประสบปัญหาการทำสวน หลังวิกฤตการณ์น้ำท่วมใหญ่ในปี พ.ศ.2526 ชาวสวนเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีตนเอง

บ้านแถวริมแม่น้ำเจ้าพระยา

จากชาวสวนกลายเป็นเจ้าของบ้านเช่า เจ้าของตึกแถว บ้างก็ขายที่สวนและอพยพไปอยู่ที่อื่นๆ จากพื้นที่ที่เคยเป็นสวนเริ่มกลายเป็นบ้านเช่า เจ้าของตึกแถว เป็นบ้านจัดสรร เป็นโรงงานขนาดย่อม ถ้าคลองเริ่มหมดความสำคัญ การสัญจรหันมาใช้ทางบกแทนน้ำในคลองและแม่น้ำที่เคยได้ใช้คัมภีร์ก็ลดบทบาทลงเมื่อประปาเข้ามาแทนที่ วิถีคนสวนกลายเป็นวิถีคนเมื่อความหลากหลายของผู้คนซึ่งมาจากหลายถิ่นเมื่อมาใช้พื้นที่แถบบ้านสวนใหญ่ ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพความสัมพันธ์ของคนในกับคนหน้าใหม่

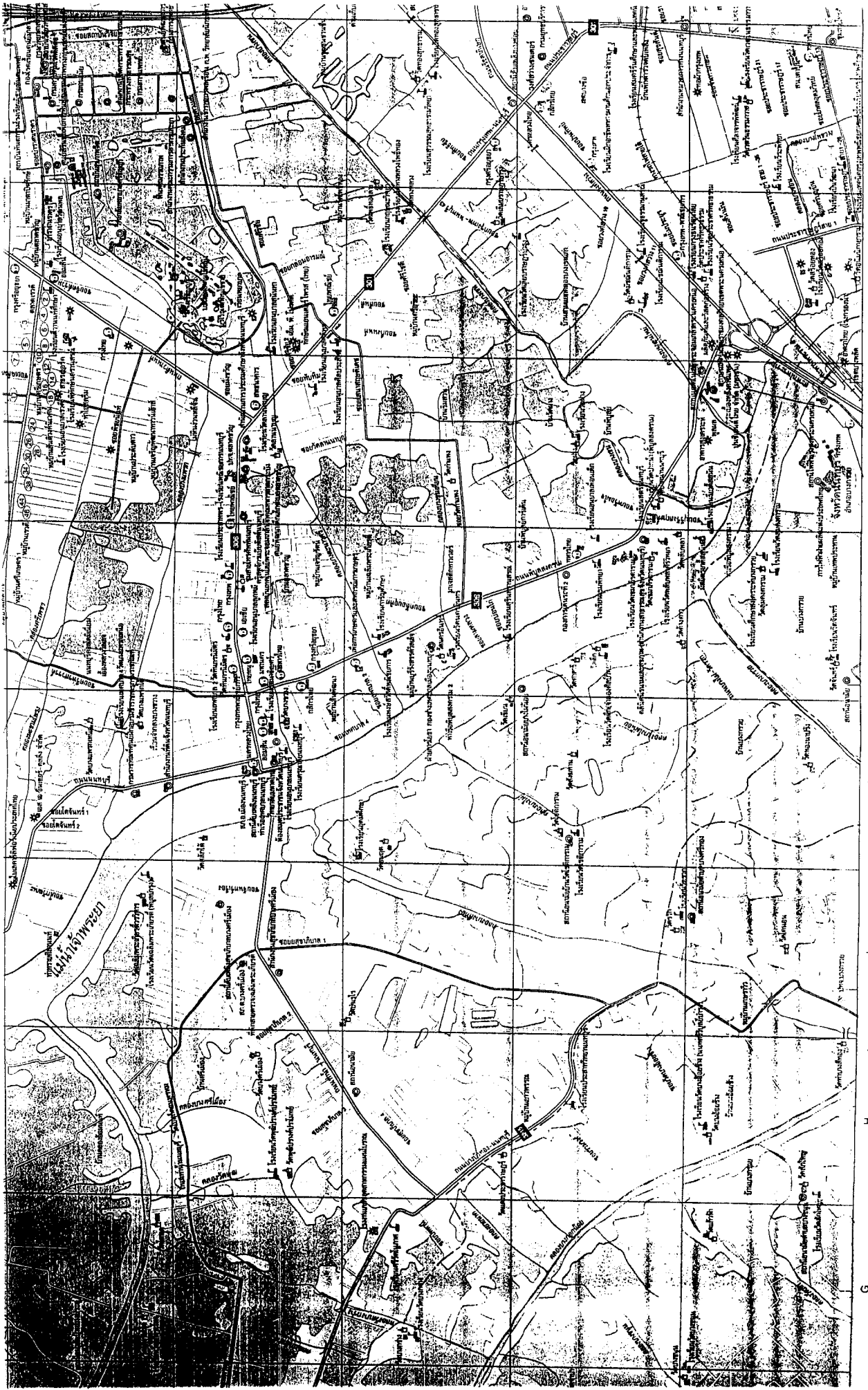
4.1 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

4.1.1 บ้านเรือน

ยังคงมีบ้านเก่าที่เป็นเรือนไม้ และอยู่ริมน้ำอยู่ ซึ่งบางหลังก็ยังคงสภาพแบบดั้งเดิม แต่มีการปรับปรุงยกพื้นสูงขึ้นเพื่อกันน้ำท่วม รูปแบบยังเป็นตึกแถวไม้ รูปแบบลักษณะการก่อสร้างในปัจจุบันจะมีการก่ออิฐถือปูน เพื่อสร้างความแข็งแรงและมั่นคง สืบเนื่องจากสภาพเศรษฐกิจของคนในชุมชนที่มีรายได้เพิ่มขึ้น มีรายได้รายเดือนตายตัว ทำให้สภาพบ้านเรือนมีความมั่นคงเพิ่มมากขึ้น

การก่อสร้างหมู่บ้านจัดสรร

แผนที่ตัวเมืองกรุงเทพมหานคร

มาตราส่วน 1:20,000

กาบอันลัดเกิด

สารบัญแนกเกิด

1 ยานชัยเกษมบรรณารักษณ

1 2 3

G H J K L M N P 100 20 1:20,000

“แถวนี้ บ้านเขาปลูกใหม่กันหมดแล้ว มีบ้านหลังนี้หลังเดียวที่ยังคงอย่างเดิมอยู่ที่เป็นบ้านไม้ทั้งหลัง เหมือนบ้านแถวห้องแถวสมัยก่อน และเจ้าของบ้านเขาไม่ให้รื้อ ยังอนุรักษ์ของเดิมอยู่ รูปทรงยังเหมือนของเก่าของโบราณอยู่ของเดิม เป็นทรงไทย แต่ตอนนี้ก็มีปรับปรุงบ้างแต่ยังทรงเดิมอยู่” (สัมภาษณ์คุณป้าทองหล่อ กระแจจวง อายุ 62 ปี, วันที่ 14 มกราคม 2549)

จากน้ำท่วมใหญ่ในปี พ.ศ.2526 ชาวสวนกลายเป็นเจ้าของบ้านเช่า เจ้าของตึกแถว บ้างก็ขายที่สวนให้นายทุนสร้างเป็นคอนโดมิเนียม บ้านจัดสรร ทาวน์เฮ้าส์ เกิดขึ้นในชุมชนสวนใหญ่เป็นจำนวนมากซึ่งเกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คนจากที่อื่นเข้ามาในชุมชนสวนใหญ่ “เราอยู่ก่อนคอนโดจะสร้าง เราย้ายขึ้นมาก่อนที่จะสร้างคอนโด แล้วเริ่มมาเปลี่ยนเป็นคลองขุนนาคเอาป้ายคลองขุนนาคมาปัก จริงๆ แล้วแถวนี้มีไม้ที่ครอบครัวที่เป็นคนท้องถิ่นหรือก็มีแค่ 20-30 ครอบครัว ที่เห็นเยอะ ส่วนมากก็จะเป็นบ้านเช่า” (สัมภาษณ์คุณยายไสว สวนปาน , อายุ 83 ปี, วันที่ 14 มกราคม 2549)

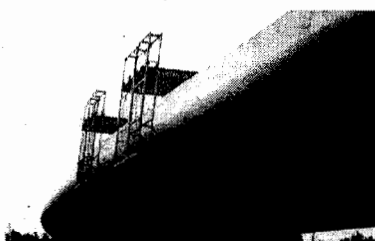
คอนโดมิเนียมสร้างใหม่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา

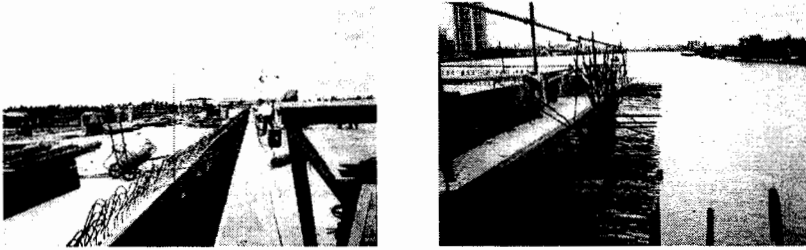
4.1.2 เส้นทางคมนาคม

การก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณวัดนครอินทร์ และถนนต่อเชื่อมสายติวานนท์ - เพชรเกษม - รัตนาธิเบศร์ เพื่อบรรเทาและแก้ไขปัญหาการจราจรติดขัด บริเวณถนนจรัญสนิทวงศ์และพื้นที่ต่อรวมทั้งรองรับการขยายตัวของชุมชน ในพื้นที่จังหวัดนนทบุรี ที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีแผนระยะเวลาก่อสร้าง ปี พ.ศ. 2542 - พ.ศ. 2546 สะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณวัดนครอินทร์ฯ ขนาด 6 ช่องจราจร แยกทิศทางการจราจร พร้อมทางเดินเท้าข้างหนึ่ง อยู่ด้านทิศใต้ของสะพาน ซึ่งการสร้างถนนก็ส่งผลต่อการเดินทางของคนในชุมชน ซึ่งแต่ก่อนใช้เส้นทางน้ำเป็นสายหลัก เปลี่ยนมาใช้ในการสัญจรทางบกโดยใช้รถกันมากขึ้น การเดินทางทางน้ำก็จะมีเรือข้ามฟาก และเรือคว้นเจ้าพระยา ซึ่งเป็นเรือรับจ้าง ชาวบ้านน้อยคนที่จะเอาเรือส่วนตัวมาใช้ในการสัญจร เพราะมีถนนและสะพานก่อสร้างขึ้น การใช้รถจึงสะดวกกว่าการใช้เรือ

การก่อสร้างสะพานพระราม 5

ภาพถ่ายงานก่อสร้างจริง ณ วันที่ 30 พฤษภาคม 2544

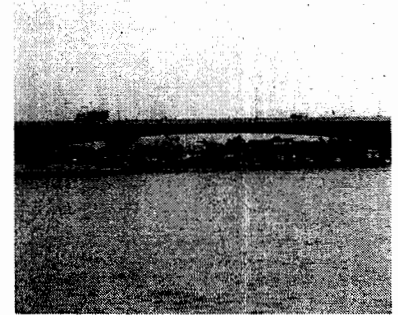
มีการถนนตัดใหม่ คือ ซอยวัดกำแพง ซอยเหนือโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม และปรับปรุงถนนเก่า และมีการตัดถนนเชื่อมตำบล ชุมชน และวัด เข้าสู่ถนนใหญ่

4.1.3 สาธารณูปโภค

จากคำปราศรัยของ จอมพลประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในสมัยนั้น ได้กล่าวต่อที่ประชุมข้าราชการ เมื่อคราวมาตรวจเยี่ยมประชาชนชาวนนทบุรี เมื่อ ๗ สิงหาคม ๒๕๐๖ ดังนี้

“...แต่เดิมมาแม้แต่ภายในตัวเมืองเอง ก็ยังอยู่กันจะมุกจะมอมมอมแมม

ผมก็อยากให้เมืองนี้สวยงามขึ้น และนอกจากนั้น ถนนเชื่อมจากพระนครเข้ามาถึงแล้ว ทั้งแขก ทั้งฝรั่ง ทั้งญี่ปุ่น ทั้งจีน ก็พากันมาคูเรือจนจำบางขวาง เขาเห็นนนทบุรีพรอวินส์ จะมุกจะมอมเข้า ผมก็รู้สึกอายเขาเหลือเกิน มีกอฟเวอเนอร์อยู่ทั้งคน จะสมควร ดังนั้น จึงได้รู้มายังผู้ว่าราชการจังหวัดมาก ท่านก็เป็นคนชอบมูมานะในเรื่องนี้อยู่แล้วผมเห็นว่าท่านเหมาะกับงานนี้ จึงได้เชิญมาอยู่ที่นี่ และก็ได้เห็นผลทันตาดีเหมือนกัน...”

สะพานพระราม 5

การคมนาคมทางน้ำ

จากผลการพัฒนาจังหวัดนนทบุรีระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๓ – ๒๕๐๗

ซึ่ง สำเร็จด้วยความร่วมมือของประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ส่งผลให้ชุมชนส่วนใหญ่มีการพัฒนาในหลายๆ ด้าน ได้แก่ ติดตั้งไฟฟ้าสาธารณะที่ถนนแจ้งวัฒนะ ถนนงามวงศ์วาน การตัดถนนเข้าสู่หมู่บ้าน การประปาอนามัย การคมนาคม การศึกษา การพาณิชย์ การเกษตร และการสาธารณสุข

4.1.4 ลำคลองเพื่อการดำรงชีวิต

วิถีชีวิตของคนไทยนั้นผูกพันกับสายน้ำมาตั้งแต่ครั้งอดีต แต่ทัศนียภาพริมฝั่งคลองของสวนใหญ่ ทุกวันนี้ได้ปรับเปลี่ยนไปพร้อมกับการมาถึงของถนนและอาคาร การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมเมืองทำให้การชีวิตของคนเริ่มห่างจากลำคลองออกไปทุกที หันไปพึ่งพาสาธารณูปโภคตามโลกแห่งโลกาภิวัตน์ ความสะดวกสบาย

ดังกล่าวส่งผลให้ผู้คนมองข้ามแม่น้ำลำคลองที่เคยพึ่งพามาตั้งแต่สมัยอดีต แม่น้ำลำคลองกลายเป็นที่ระบายน้ำเสียมีการต่อท่อระบายน้ำทิ้งลงสู่แม่น้ำลำคลองทำให้น้ำเน่าเสีย ไม่สามารถใช้บริโภคได้อีกต่อไป

“แม่น้ำลำคลองเริ่มหมดความสำคัญ หันมาใช้การสัญจรทางบกแทนเพราะการคมนาคมทางบกนั้นมีความสะดวกและรวดเร็วกว่าทางเรือ” (นางมาลี คล้ายขง อายุ 69 ปี สัมภาษณ์ 20 กุมภาพันธ์ 2549)แม่น้ำลำคลองไม่ได้ใสสะอาดเหมือนเมื่อก่อน เนื่องจากมีการตั้งโรงงานทำให้น้ำเสียไหลลงแม่น้ำหมด

4.2 ชนิตพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน

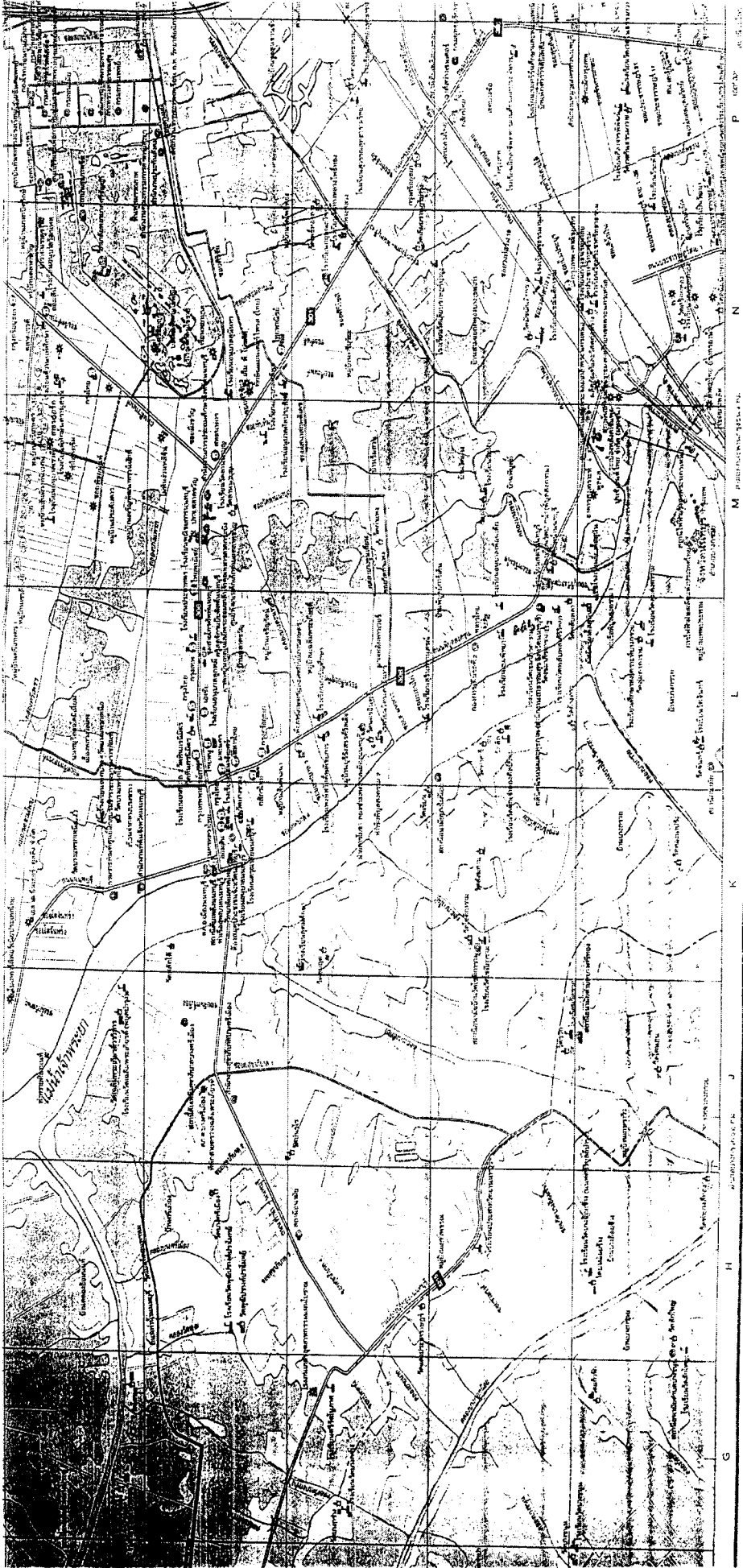
ยุคก่อนจะมีชาวไทยที่สืบเชื้อสายมาจากหลายเชื้อชาติมีทั้งไทย จีน มอญ แต่จากการสอบถามผู้คนในปัจจุบันทราบว่า ชาวมอญได้ย้ายไปอยู่ที่ปากเกร็ด ชาวจีนที่เคยเปิดร้านขายของชำก็ย้ายออกไปไม่ทราบสาเหตุ ดังนั้นอาจสันนิษฐานได้ว่าผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สวนใหญ่ปัจจุบันเป็นคนพื้นเพชาวไทยแต่ดั้งเดิม “เมื่อก่อนจะมีริมแพ ทำน้ำคนจากที่อื่นจะมาแค่คนไปลงเรือขึ้นแพไป แต่ไม่มีมาอยู่ประจำ มีบ้านคนจีนขายของอยู่หลังตอนนี่ก็ไม่มีแล้ว” (สัมภาษณ์คุณป้าสุจินดา , วันที่ 12 มีนาคม 2549)

ในยุคนี้เริ่มมีคนจากต่างถิ่นเข้ามาอาศัย โดยช่วงต้นๆจะเป็นคนจากที่ราบลุ่มภาคกลางเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างด้วยการเช่าบ้าน ต่อมาเมื่อมีถนนหลายสายตัดผ่าน การคมนาคมสะดวกมากขึ้น ความต้องการแรงงานรับจ้างสูง เกิดการหลั่งไหลของผู้คน พื้นที่สวนใหญ่ซึ่งมีอาณาเขตติดกับกรุงเทพซึ่งถูกเชื่อมด้วยถนนวงศักรวาล จึงทำให้ย่านนี้กลายเป็นแหล่งพักอาศัยไปโดยปริยาย นอกจากนี้ ชาวบ้านที่ประสบกับปัญหาการทำสวนเริ่มมีนายทุนเข้ามาซื้อที่ของชาวบ้านไปทำเป็นโรงงานอุตสาหกรรม บ้านเช่า บ้านจัดสรรกันหมด “ชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนการตั้งบ้านเรือนจากริมคลองมาเป็นริมถนนแทนเพื่อการคมนาคมที่สะดวกต่อการทำมาหากินเพราะจะไม่ค่อยใช้เรือกันแล้ว” (อาจารย์อุบลศรี ธรรมนนท์ อายุ 83 ปี)

4.3 วิถีชีวิตที่แปรเปลี่ยนของชาวสวนบ้านสวนใหญ่ นนทบุรี

การทำสวน ในปี พ.ศ. 2505 น้ำเค็มได้ทะลักเข้ามาในสวนทุเรียน ทำให้ต้นทุเรียนทรุดโทรมและได้ผลผลิตน้อยลง ชาวสวนแก้ไขโดยการใส่ปุ๋ยใช้ทั้งปุ๋ยอินทรีย์และเคมี ซึ่งเมื่อก่อนชาวสวนไม่มีความจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยนอกจากการใช้ขี้ลือก

ต่อมาสวนทุเรียน ได้ประสบปัญหาอุทกภัยอีกหลายครั้ง โดยเฉพาะปี พ.ศ. 2526 และ 2538 ทุเรียนเสียหาย 90% ของพื้นที่ทั้งจังหวัด ปัญหาอีกประการคือ การขยายตัวของชุมชนเมืองทำให้พื้นที่การเกษตรลดลงกลายเป็นหมู่บ้านจัดสรรและชุมชนที่อยู่อาศัย ตลอดจนเกษตรกรไม่ใส่ใจบำรุงดูแลรักษาสวนทุเรียนให้มีคุณภาพ นอกจากนี้สภาพสวนยังเป็นสวนเก่าต้นทุเรียนมีอายุมากประมาณ 30-50 ปี ซึ่งให้ผลผลิตน้อยลง

แผนที่ของกรมแผนที่ทหาร ถ่ายทำจากภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ.2534

และเพิ่มเติมรายละเอียดถึงปี พ.ศ.2537

“แถวนี้เมื่อก่อนสวนทุเรียนทั้งนั้น แต่ตอนนี้ตายหมดแล้ว ทางเดินเคยเป็นสวนทุเรียนมาก่อน จังหวัดนนทบุรีทุเรียนเยอะ ปลูกไว้ขาย ตอนนี้อยู่บ้านกันหมด สวนก็หายไป สมัยก่อนจังหวัดนนทบุรีไม่เจริญหรือสองข้างทางจากจังหวัดนนทบุรีจนถึงปทุมธานีมีแต่นา แล้วก่อนถึงนนทบุรีจะมีบ้านนายตำรวจเป็นพันตำรวจตรี มีอยู่บ้านเดียว นอกนั้นไม่มี มีแต่นาทำกิน นากับสวนทุเรียน แต่ตอนนี้ไม่มีแล้ว สวนหายหมดจะเหลือแถวบางใหญ่” (สัมภาษณ์คุณลุงวรสิทธิ์ จันทรสุข อายุ 68 ปี , วันที่ 14 มกราคม 2549) “ทุเรียนผลผลิตมันจะเปลี่ยนเพราะบ้านจัดสรรเข้ามา คนจะชักผ้า น้ำผงซักฟอก น้ำทิ้ง น้ำเสียเยอะขึ้น ทุเรียนต้องใช้น้ำสะอาด ถ้ามีน้ำผงซักฟอกมันจะตายพอ

ตามันจะตายเป็นชนิดไปเลย ใบยืน ใบเหลือง พอไม่ได้ผลผลิตทางด้านทุเรียนคนก็จะอยู่ไม่ได้ก็ขายจัดสรรก็เข้ามา ก็ขาย เหตุผลสำคัญที่ทำให้สวนหายไปก็คือมีคนเข้ามาเยอะ ไม่ใช่ทั่วตัวอย่างเดียวมีคนบุกเข้ามา มาอยู่ด้วย พอคนเข้ามาอยู่เยอะ ก็จะทิ้งน้ำเสียของลงมาในคลองส่งผลกระทบต่อการทำสวน” (สัมภาษณ์ป้าสุจินดา , วันที่ 14 มกราคม 2549

สภาพพื้นที่ เมื่อสวนทุเรียนหดหาย

ในช่วงก่อนปี 2524 ในพื้นที่บ้านสวนใหญ่ยังมีสวนหลงเหลืออยู่ค่อนข้างมาก แต่เมื่อต้องพบกับปัญหาน้ำท่วมในปี พ.ศ.2538 ทำให้ทุเรียนตายเป็นจำนวนมาก เจ้าของสวนหลายแห่งเริ่มขายที่ไป และบ้านจัดสรรก็เริ่มเกิดขึ้นหลังจากนี้ เช่น หมู่บ้านเปี่ยมสุข ในซอยจาร์พิบูลย์ ซึ่งเป็นทาวน์เฮาส์มีถึง 100 หลัง โดยก่อสร้างหลังปี 2524 ในลักษณะค่อย ๆ สร้างจนเต็มพื้นที่

ธนาคารทหารไทย สาขาพิบูลสงคราม ตั้งขึ้นในปี 2532 ซึ่งเป็นช่วงเกี่ยวกับมีการขายที่กันมากในย่านนี้ ราคาที่ถูกปั่นขึ้นไปอย่างไม่น่าเชื่อ เช่น ที่ดินของนายประเสริฐ อินทอง มีผู้ซื้อในราคาตารางวาละ 10,000 บาท ถูกปั่นขึ้นไปจนถึงตารางวาละ 30,000 บาท ซึ่งมีการเปลี่ยนมือถึง 3 ครั้ง

น้ำท่วมปี พ.ศ. 2538 ท่วมสูงมากในตอนนั้นถนนพิบูลสงครามยังไม่ยกขึ้นสูง ยังมีคูน้ำทั้ง 2 ข้าง น้ำมีปริมาณมากถึงกับข้ามถนนไปฝั่งตรงข้าม ชาวบ้านทั้ง 2 ฝั่งถนนทะเลาะกันวุ่นวายเพราะมีการรื้อกระสอบทรายที่กั้นถนนไม่ให้น้ำทะลักไปฝั่งตรงข้ามทำให้การข้ามถนนไม่สะดวก โดยเฉพาะบริเวณซอยพิบูลรังสรรค์ ข้างวัดปากน้ำพิบูลสงครามใช้กระสอบทรายกั้นปากซอยและด้านข้างซอย ทำให้น้ำมีปริมาณเดินไม่ได้ต้องพายเรือออกมา ตามซอยทุกซอยต้องใช้เรือพายออกมาถนนลำบากมาก สวนที่ยังพอมีหลงเหลืออยู่ก็ล้มหมดในครั้งนี้

หลังปี พ.ศ.2538 ซึ่งเกิดน้ำท่วมใหญ่ที่สุดถนนพิบูลสงครามไม่สามารถกั้นน้ำท่วมได้ สวนซึ่งยังคงมีหลงเหลืออยู่บ้างก็หมดสิ้นไปในช่วงนี้ ประกอบกับก่อนหน้านี้ราคาที่ดินได้ขึ้นไปเรื่อย ๆ เจ้าของสวนหลายรายได้ขายที่ไปก่อนหน้านี้ท่วมและหลังปี พ.ศ.2538 ก็ทยอยขายกันไปอีกหลายแปลง ในซอยจาร์พิบูลหลังปี พ.ศ. 2540 ได้เกิดอพาร์ทเมนต์ขนาดใหญ่ 1 หลัง ขนาดกลาง 1 หลัง และในปัจจุบัน (2549) กำลังสร้างขนาดกลางอีก 1 หลัง

ในปัจจุบัน (พ.ศ.2549) จังหวัดนนทบุรียังมีทุเรียนสวนนนท์ของแพ้วขายอยู่แต่ไม่มีของบ้านสวนใหญ่ บริเวณสามแยกนนท์ในช่วงทุเรียนชุกยังเป็นตลาดทุเรียนจากต่างจังหวัดอยู่ โดยมีโรงร้านขาย 4-5 ร้าน อยู่ฝั่งตรงข้ามธนาคารเกษตรและสหกรณ์ นมสามแยกใกล้สถานีตำรวจภูธรนนทบุรีมีแผงขายทุเรียน 1-2 แผง ซึ่งมักโฆษณาว่าเป็นทุเรียนนนท์ ทุเรียนนนท์แท้จะมีขายช่วง 2-3 นาฬิกา ส่วนใหญ่จะเป็นชะนี กระจุกทอง สำหรับหมอนทอง ก้านยาว จะถูกจองตั้งแต่อยู่บนต้นคนทั่วไปจะซื้อไม่ทัน ชาวสวนจะเก็บไว้ให้เจ้าประจำซึ่งมักไม่ค่อยต่อรองราคา ปีนี้ผู้วิจัยไปซื้อทุเรียนถึงในสวนย่านบางกร่าง ในคลองอ้อมราคาก้านยาวใบย่อม ๆ 1,000 บาท ชะนีใบละ 250 บาท หมอนทองใบย่อมใบละ 300 บาท ใบใหญ่ 700 บาท นำเสียดายประเภทกบ นับวันหาได้ยาก ผู้วิจัยพบกบสีนาคที่วัดชะลอในราคาใบละ 150 บาท รสชาติไม่เทียบขาดเท่ากับกบชนิดอื่น ๆ

การปรับตัวของชาวสวน หลังจากที่ไม่สามารถทำสวนได้อีกคือ การประกอบอาชีพค้าขาย เป็นแรงงานรับจ้าง ลูกหลานชาวสวนที่เรียนหนังสือก็ได้ประกอบอาชีพต่างๆ ทั้งราชการ เอกชน รัฐวิสาหกิจ ฯลฯ

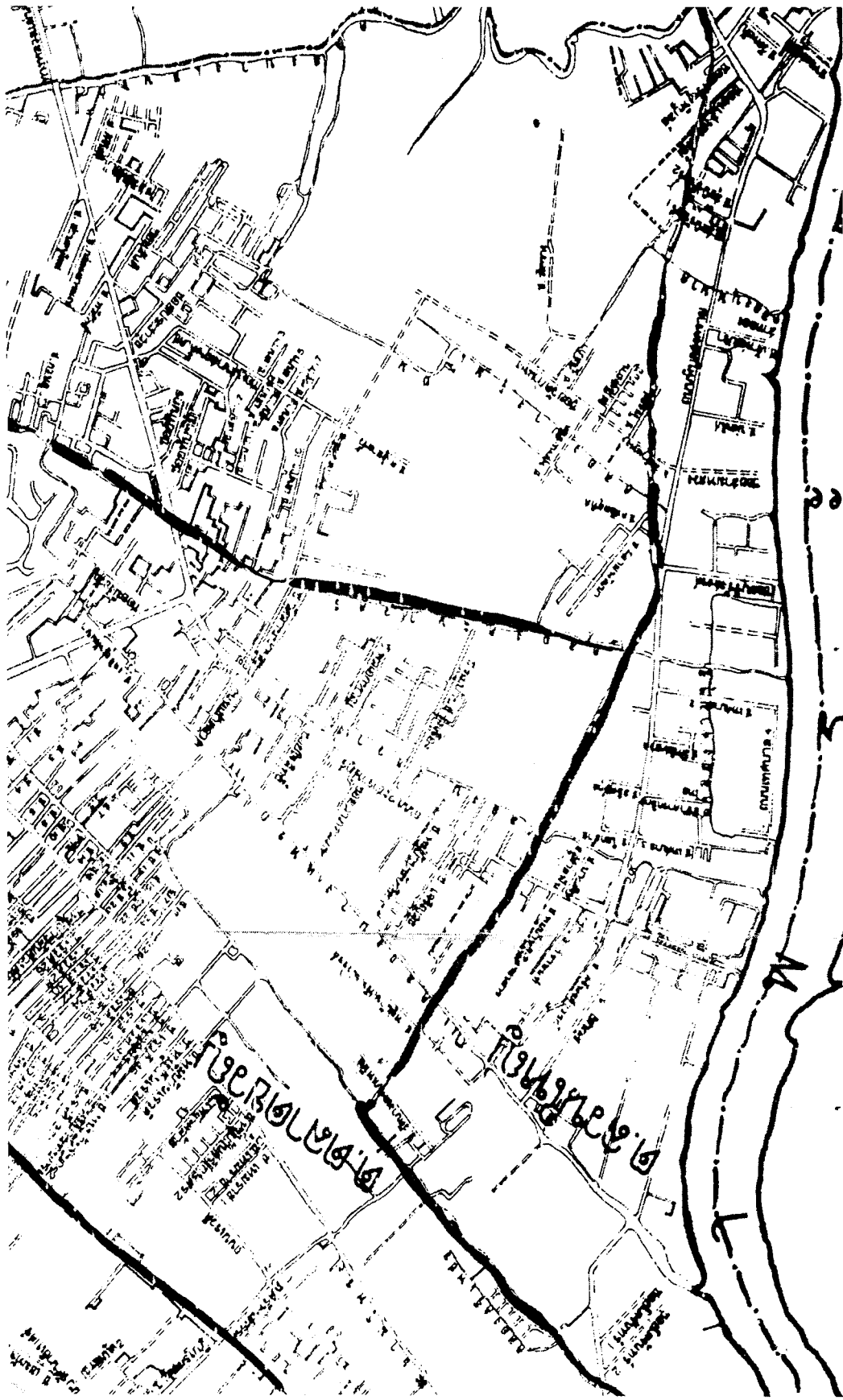
ด้านการศึกษา

จากการที่ราชการออกพระราชบัญญัติมากำหนดให้เด็กทุกคนต้องเข้าเรียนให้จบจนถึงชั้นมัธยมศึกษา ทำให้ระดับการศึกษาของคนในชุมชนสวนใหญ่สูงขึ้น ซึ่งในปัจจุบันมีโรงเรียนที่อยู่บริเวณชุมชนสวนใหญ่ คือ โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม โรงเรียนกลาโหมอุทิศ โรงเรียนเขมพิทยา โรงเรียนการัญศึกษา โรงเรียนเทศบาล 3 เป็นต้น และมีการเปิดสอนในระดับอุดมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนพงษ์สวัสดิ์พัฒนศึกษา และมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ซึ่งเปิดสอนระดับปริญญาตรีที่ศูนย์โรงเรียนพงษ์สวัสดิ์พัฒนศึกษา

สืบเนื่องจากคนในชุมชนหันมาประกอบอาชีพที่มีรายได้ต่อเดือน อาชีพรับราชการ ซึ่งการทำงานเหล่านี้มีหลักฐานวุฒิการศึกษา มาแสดง จึงเป็นเหตุผลที่คนสมัยนี้หันมาสนใจกับการศึกษามากขึ้น เพื่อให้มีคุณสมบัติครบสามารถสมัครเข้าทำงานได้ “เลิกทำหม้อกันแล้วเพราะว่าคนเก่าๆ เขาตายหมด รุ่นลูกๆ เขาก็เรียนหนังสือกันหมดแล้วก็ไม่มีการทำ สมัยก่อนไม่ได้เรียนหนังสือออกมาก็ปั้นหม้อตีหม้อพอดตอนหลังเรียนหนังสือก็ทำงานราชการกันมันก็สูญไปมันก็จะไปอยู่แถวเกาะเกร็ดเยอะ” (สัมภาษณ์ป้าสุจินดา, วันที่ 14 มกราคม 2549)

การเกิด การเจ็บป่วย

จะไปโรงพยาบาลอย่างเดียวไม่มี สถานีอนามัยหรือหมอตามบ้านเมื่อก่อน ยาที่ใช้ก็จะเป็นยาฝรั่งไม่ใช้ยาสมุนไพรเท่าไร ในพิธีศพการแหงนหอยกกล้วยได้หายไปแล้ว คนตรีปีพายยังพอมิให้เห็นอยู่บ้างเนื่องจากเศรษฐกิจไม่ค่อยดี เวลาจัดงานต้องจัดให้ประหยัด รวบรวมและเรียบง่าย พิธีกรรมจากที่เคยใช้วัดจัดหรือบ้านจัดก็เปลี่ยนไปเป็นโรงแรมแทนสำหรับคนที่มีฐานะทางการเงินหน่อย” (อาจารย์อุบลศรี ธรรมนนท์ อายุ 83 ปี) “ชาวบ้านเริ่มย้ายจากการตั้งบ้านริมแม่น้ำไปตั้งบ้านริมถนนแทนเพื่อไปทำงาน ค้าขาย ข้าราชการ หมอ หลังวิกฤตการณ์น้ำท่วมชาวสวนเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเอง จากชาวสวนกลายเป็นเจ้าของบ้านเช่า เจ้าของ

บ้านสวนใหญ่ในปัจจุบัน 2543

ตึกแถว บ้างก็ขายที่สวนและอพยพไปอยู่ที่อื่นจากที่ที่เคยเป็นสวนก็กลายเป็นบ้านเช่า บ้านจัดสรร เป็น โรงงานขนาดใหญ่” (อาจารย์ศกวรรณ ทักษะพยัคฆ์ อายุ 50 ปี) ความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมและพาณิชย์การก็ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้พื้นที่การเกษตรของตำบลสวนใหญ่ ลดน้อยลง รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับอุตสาหกรรม รองลงมาคือ สาขาการก่อสร้าง สาขาบริการ สาขาการค้าส่งและปลีก และสาขานาการประกันภัย และธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ส่วนสาขาเกษตรกรรมทำรายได้เป็นอันดับที่ 6 ของตำบลสวนใหญ่

4.4 ความสัมพันธ์ของผู้คน

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน

การจัดกิจกรรมวันเด็กของชุมชน

การปรับเปลี่ยนวิถีจากชาวสวนกลายเป็นเจ้าของบ้านเช่า และการเกิดขึ้นของคอนโดมิเนียม บ้านจัดสรร วิถีคนสวนกลายเป็นวิถีคนเมือง ความหลากหลายของผู้คนซึ่งมาจากหลายถิ่นเมื่อมาใช้พื้นที่แถบบ้านสวนใหญ่ ภาพความสัมพันธ์ของคนในกับคนหน้าใหม่ก็ยังคงเป็นแบบเดิม ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง “ในชุมชนเดียวกันก็รู้จักกัน เด็กๆ ในชุมชน ลูกหลานมาวิ่งเล่น ส่วนมากจะเป็นลูกคนที่มาเช่าบ้านอยู่ ก็จะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ เป็นคนต่างถิ่น ซึ่งก็มีอยู่ไม่กี่หลังเห็นว่าไม่ได้เดือนร้อนอะไร ก็ให้อยู่ไป ก็เป็นเพื่อนบ้านกัน ค่าไม่ได้มาทำให้เสียหาย จะเป็นครอบครัวทำมาหากิน ฟังพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่กันไป ปัญหาที่นี้ที่นากลัว คือ กลัวไฟไหม้ เพราะทางรถมันเข้ามาไม่ได้เลย แต่ไม่เคยมีอะไรแต่ทุกคนก็ต้องระวังบ้านใครบ้านมัน” (สัมภาษณ์คุณป้าระพิน เหมือนปา อายุ 52 ปี สัมภาษณ์ วันที่ 14 มกราคม 2549) ในบางกรณีเล่าว่า”ผู้คนเริ่มมีการแข่งขันกัน เนื่องจากสภาพสังคมที่มีการตื่นตัวและการแข่งขันเพื่อหารายได้มีอัตราสูงเพื่อที่จะทำมาหากินไม่คอยพึ่งพาอาศัยกันเหมือนแต่ก่อน ทำให้ผู้คนต่างคนอยู่” (อาจารย์ อุบลศรี ธรรมนนท์ อายุ 83 ปี)

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

แม้ในปัจจุบัน โลกแห่งเทคโนโลยีจะเข้ามามีบทบาทในชีวิตของคนสังคมเมือง รวมทั้งชุมชนสวนใหญ่ แต่ในเรื่องความเชื่อและศรัทธาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ยังคงอยู่ในความคิดของผู้คน ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนส่วนใหญ่เคารพนับถือ ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อปราสาททอง ศาลเจ้าพ่อปู่ เป็นต้น ซึ่งจากการสอบถามข้อมูลคนในชุมชนทราบว่าในปัจจุบันถ้าชาวบ้านมีปัญหา หรือต้องการจะประสบความสำเร็จในเรื่องใดๆ ก็จะมาขอพรให้ได้สมดังปรารถนา

ลิกให้ท่านแต่พอมครุ่นนี้ก็ไม่รู้ว่าเด็กรุ่นหลังจะทำหรือเปล่า เพราะว่ามีมานานสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่” (สัมภาษณ์ คุณป้าสุจินดา , วันที่ 12 มีนาคม 2549)

ความสัมพันธ์กับวัด

วัดเขมาภิรตารามมีความร่มรื่นเหมาะเป็นที่พักผ่อนแต่ในบางจุดไม่เหมาะเป็นที่พักผ่อนนั่งเล่น เช่น ศาลาสี่หน้า

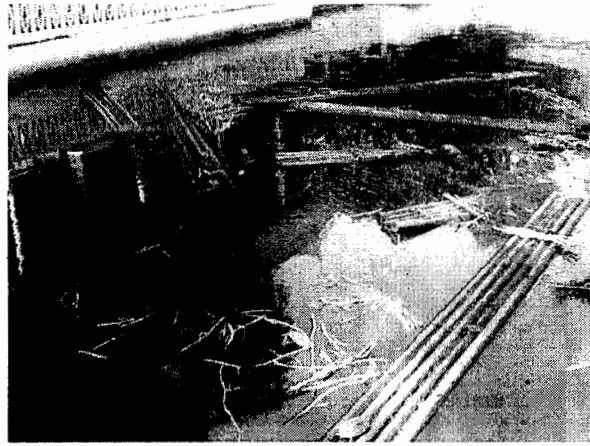

ศาลาสี่หน้า ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาได้รับการทำนุบำรุงให้สวยงาม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯเคยเสด็จประทับแรมที่ศาลาสี่หน้าถึง 2 ครั้ง ปัจจุบันผู้คนมักไปนั่งเล่น บางครั้งเป็นคนจรจัดหรือมาเล่นไฟกัน

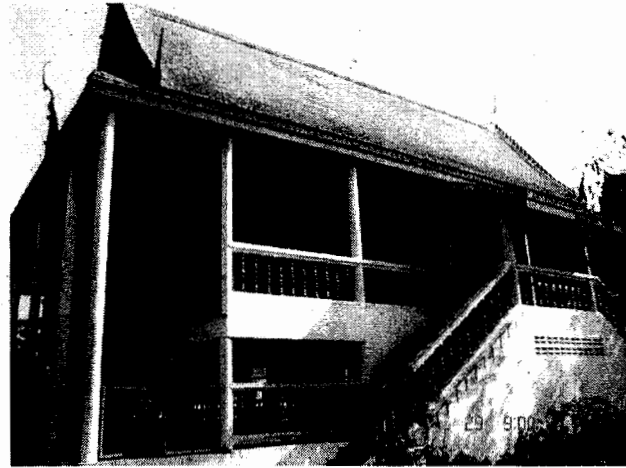

ความร่มรื่นภายในวัดเขมาฯใกล้ศาลา 200 ปี

บ่อเต่าภายในวัดเขมาฯ ใกล้ตำหนักแดง

ผู้คนที่มาทำบุญที่วัดจะนำเต่ามาปล่อยและมีคนนำผักบุ้งมาให้เป็นประจำ

ตำหนักแดง เดิมเป็นพระตำหนักพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี
รัชกาลที่4 โปรดให้ย้ายจากวัดโมฬีโลกยาราม มาปลูกที่วัดเขมาฯ

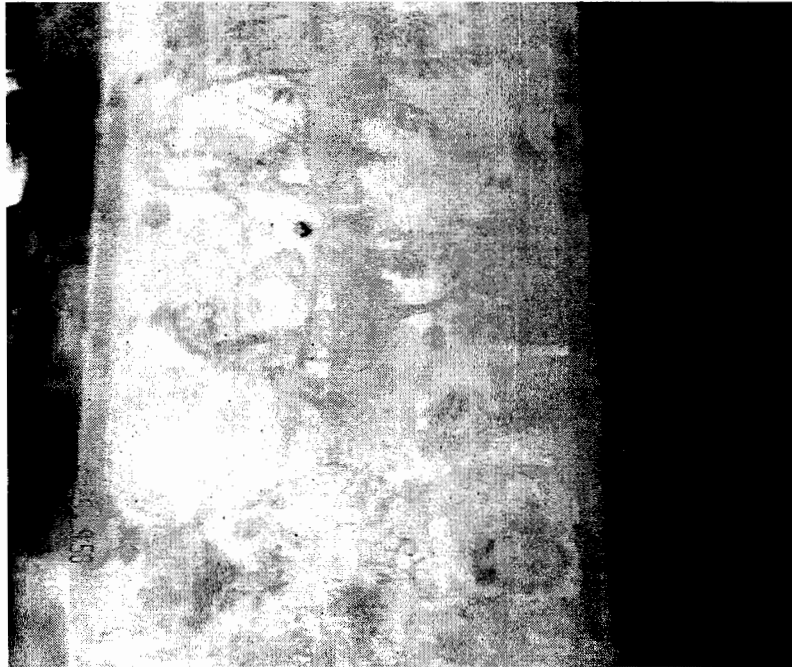
เจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หลังพระอุโบสถวัดเขมาภิรตาราม

พระที่นั่งมูลมณเฑียร ซึ่งเดิมอยู่ในพระบรมมหาราชวัง
รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมาสร้างใหม่ที่วัดเขมาฯ

ภายในพระที่นั่งมูลมณเฑียร ซึ่งเดิมใช้เป็นที่เรียน
หนังสือของนักเรียนโรงเรียนวัดเขมาฯ
ปัจจุบันชำรุดทรุดโทรมมาก และปล่อยให้ว่างเวลาช่อม

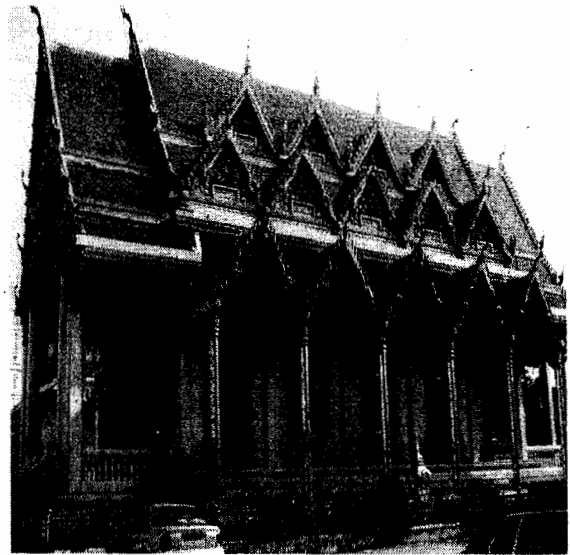
ภาพวาดลงรักปิดทองที่บ้านหน้าต่าง พระที่นั่งมูลมณเฑียร
ซึ่งลบเลือนไปเกือบหมด แต่ยังสามารถเห็นเป็นรูปร่างของต้นทุเรียน

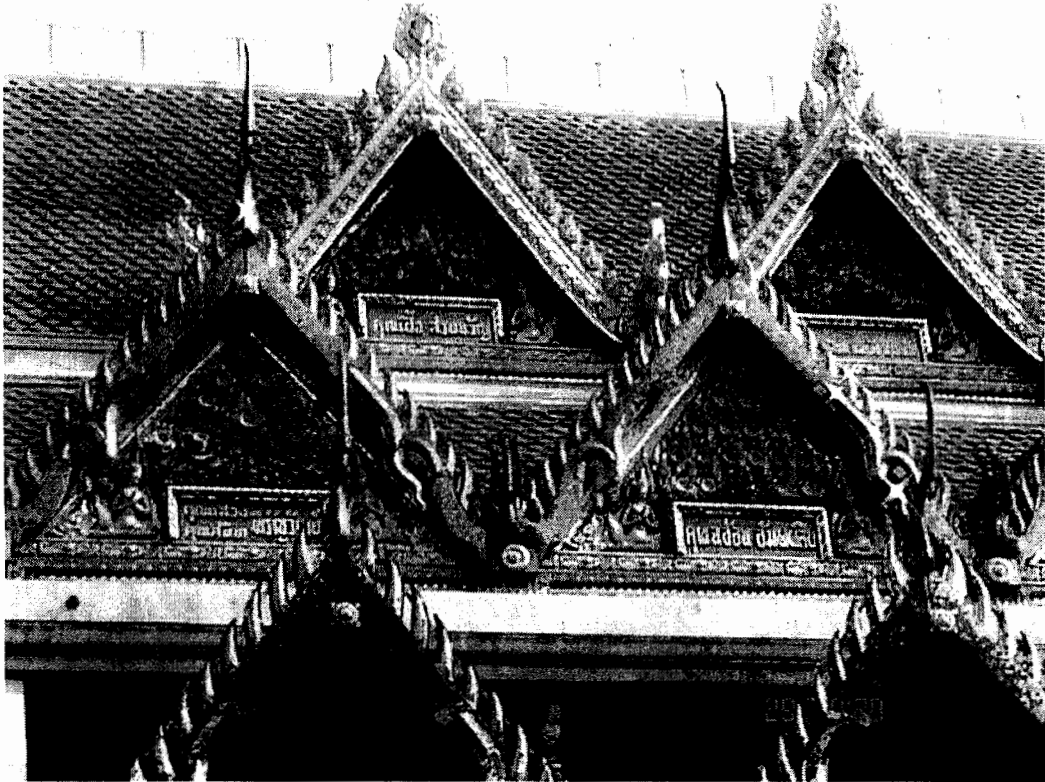
โรงเรียนพลับพลาศิริอยู่ติดกับวัดพลับพลา

ซุ้มทางเข้าวัดปากน้ำพิบูลสงครามอยู่ริมถนนพิบูลสงคราม

พระอุโบสถวัดปากน้ำพิบูลสงคราม

วัดปากน้ำเป็นวัดที่คนนิยมมาทำบุญกันมาก เนื่องจากมีเกจิอาจารย์ คือ พระอาจารย์เก้ ซึ่งเป็นที่เคารพ
นับถือของผู้คนในย่านนี้ ทางวัดสามารถสร้างพระอุโบสถได้สวยงามใหญ่โต จากเงินบริจาคของตระกูลเก่าแก่ใน
ย่านนี้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเจ้าของสวนทุเรียน

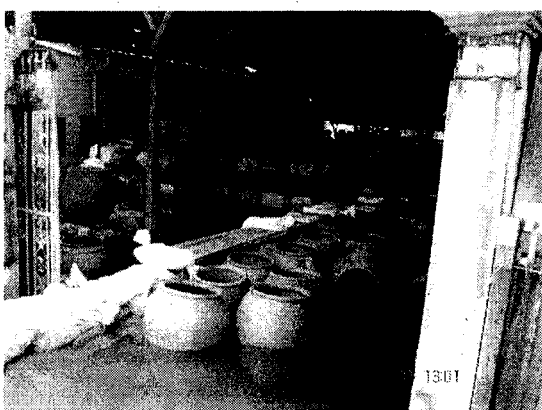
บ้านทรงไทยโบราณหน้ามัสยิดรียาดีสุสุนัน

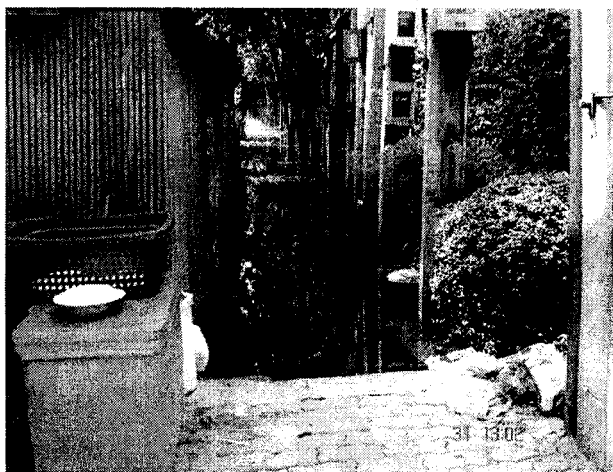
บ้านทรงไทยหลังคาปั้นหยายู่อีกถ้กับมัสยิดรียาดีสุสุนัน

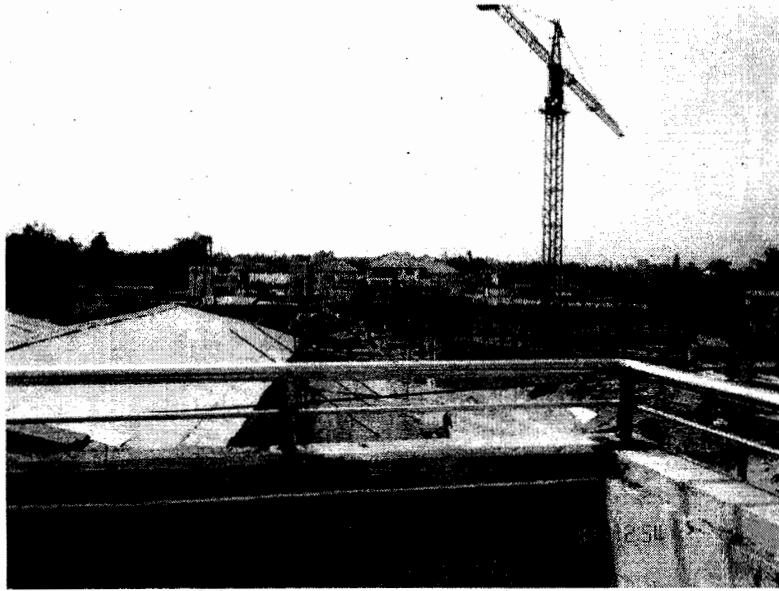
มัสยิดรียาดิสสุหนันอยู่ในซอยวัดปากน้ำ ซึ่งอยู่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาทำให้พบกับปัญหาน้ำท่วมอยู่เสมอ

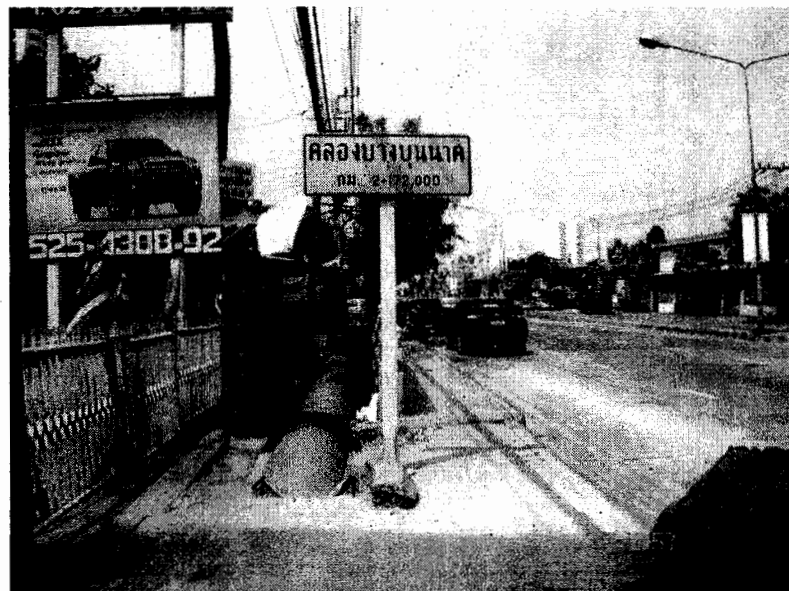
โรงงานผลไม้ดอง ริมถนนพิบูลสงคราม ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากแม่น้ำเจ้าพระยา ต้องพบกับปัญหาน้ำท่วม

ทางเดินเข้าชุมชนที่มีน้ำท่วมขังในช่วงน้ำหลากทำความลำบากในการเดินเข้าออกของชุมชน

สถานที่ซึ่งเคยเป็นกองการเดินรถที่ 2 ของ ขสมก.
ปัจจุบันกำลังก่อสร้างอาคารสำนักงาน ซึ่งเปลี่ยนมือไปจากเจ้าของเดิม

สภาพถนนพิบูลสงคราม ในช่วงบ่ายวันหยุด
คอนโดสูง คือ คอนโดมาเจสติก

การเสริมสร้างชุมชนบ้านสวนใหญ่ให้มีการรวมพลังเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผู้วิจัยซึ่งเป็นชาวสวนใหญ่โดยกำเนิดและอยู่อาศัยมาโดยตลอดเห็นว่า ชุมชนบ้านสวนใหญ่ในปัจจุบันมีกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีร่วมมือร่วมใจร่วมแรงหลายกิจกรรมได้แก่

1. ชุมชนวัดเขมา-คลองขุนนาค ร่วมทำบุญตักบาตรในวันที่ 1 มกราคมของทุกปีเริ่มทำมาได้กว่า 20 ปี มีคนมาร่วมงานประมาณ 100 คน แทบทุกบ้านจะนำอาหารแห้งและอาหารปรุงสำเร็จทั้งของหวานและของคาวมาใส่บาตรที่ปากซอยเทศบาล 1 ซึ่งมีพระมารับบิณฑบาตจากวัดเขมาภิรตารามและวัดใกล้เคียง

2. ในงานประเพณีต่างๆ โดยเฉพาะประเพณีทางศาสนา ชาวสวนใหญ่จะมาร่วมใจกันทำบุญที่วัดเขมาภิรตารามโดยแทบทุกบ้าน ครอบครัวใดย้ายออกไปตั้งถิ่นฐานที่อื่นจะกลับมาทำบุญที่วัดเขมาภิรตารามเป็นส่วนใหญ่ และถือโอกาสถามสารทุกข์ทักทายกันในงานบุญเหล่านี้

3. ในปีพ.ศ.2548 ทางมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครได้เข้ามาริเริ่มชักชวนชุมชนโรงเรียนและวัดเขมาภิรตารามร่วมกันจัดงานลอยกระทงที่หน้าวัดเขมาภิรตารามซึ่งมีสถานที่เหมาะสมมาก มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร เลือกวัดเขมาภิรตาราม เป็นวัดหนึ่งที่อยู่ในโครงการวิจัยและพัฒนาศักยภาพคนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและยั่งยืน เรื่องการบริหารจัดการท่องเที่ยวตามเส้นทางเสด็จประพาสทางชลมารคของ พระพุทธเจ้าหลวง ในเขตกรุงเทพมหานคร-นนทบุรี ได้ดำเนินการการจัดงานสืบสานประเพณีวันลอยกระทง ที่วัดเขมาฯ ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2548 แล้วนั้น ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากวัดเขมาภิรตาราม โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม โรงเรียนสตรีนนทบุรี โรงเรียนกลาโหมอุทิศ โรงเรียนวัดปากน้ำ (พิบูลสงคราม) โรงเรียนพลับพลาศิริ โรงเรียนเขมพิทยา และชุมชนโดยรอบวัดเขมาฯ ทำให้การจัดงานเป็นที่ประทับใจของทุกฝ่าย และมีเสียงตอบรับที่ดีมาก ทำให้การจัดงานปีนี้ คณะกรรมการฯ ชุดเดิมต้องทำงานอย่างหนัก เพื่อที่จะทำให้งานเป็นที่ประทับใจแก่ประชาชนที่มาเที่ยวงานตลอดไป

ในการจัดงานครั้งแรกไม่ค่อยมีปัญหาและความขัดแย้งมากนัก แต่ปัญหาจะสะสมมาในปีนี้ (พ.ศ.2549) ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการจัดงานครั้งก่อน เนื่องจากเกิดการผิดใจกันในเรื่องการหางบสนับสนุนของชุมชน หมู่ 8 และหมู่ 9 รวมทั้งการแถลงตัวเลขรายรับรายจ่าย ซึ่งไม่ค่อยโปร่งใสนัก การขัดแย้งค่อย ๆ แสดงออกทุกครั้งที่การประชุม ในเดือนกันยายนและตุลาคม 2549 นี้ ในที่สุดทางชุมชนหมู่ 9 ขอดอนตัวออกจากการเป็นกรรมการจัดงาน ดังนั้นในการจัดงานครั้งนี้จึงมีเฉพาะชุมชนหมู่ 8 เท่านั้น

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นของบ้านสวนใหญ่ ปรากฏในหน้าประวัติศาสตร์ชาติ ตั้งแต่สมัยอยุธยาโดยปรากฏชื่อของ ตลาดแก้ว ตลาดน้ำของชุมชนมุสลิมริมแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้วัดเขมาภิรตาราม ซึ่งวันนี้มีประวัติอันยาวนานถึงสมัยพระเจ้าอยู่ทอง ความเป็นสวนผลไม้ของบ้านสวนใหญ่น่าจะเริ่มหลังจากมีการขุดแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นมาใหม่เป็นทางลัด ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ทำให้มีการตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำเจ้าพระยาขุดใหม่มากขึ้น และจากบันทึกของลาฮอร์แบร์ ซึ่งเข้ามาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ทำให้ภาพของสวนผลไม้ในบ้านสวนใหญ่ชัดเจนขึ้น และในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ก็ได้กล่าวถึงการตั้งค่ายของพม่าในปี พ.ศ.2307 ที่บริเวณวัดเขมาภิรตาราม น่าจะแสดงว่าบริเวณนี้เป็นชุมชนที่สำคัญจนพม่าใช้เป็นที่ตั้งค่าย

เรื่องราวของบ้านสวนใหญ่ในสมัยรัตนโกสินทร์ไม่สามารถมองเห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านได้ และไม่พบในหลักฐานใด ๆ ที่เป็นหลักฐานราชการได้ นอกจากการบูรณะวัดเขมาภิรตารามในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่างฝีมือน่าจะเป็นช่างหลวง แต่ลูกมือในการก่อสร้างน่าจะเป็นชาวบ้านสวนใหญ่ จากการบันทึกของราชการเราไม่พบตัวตนของชาวบ้านสวนใหญ่ จนกระทั่งในปี พ.ศ.2447 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีเอกสารทางราชการกล่าวถึงรายชื่อของผู้ใหญ่บ้านและราษฎรที่มาเข้าเฝ้าขณะที่พระองค์ประทับแรม ณ วัดเขมาภิรตาราม เมื่อวันที่ 14 และ 16 กรกฎาคม 2447 ซึ่งปรากฏชื่อผู้ใหญ่บ้านในตำบลสวนใหญ่ถึง 19 คน ซึ่งมีจำนวนมากกว่าบ้านอื่น ๆ บุคคลเหล่านี้คงเป็นบรรพบุรุษของชาวบ้านสวนใหญ่ ซึ่งผู้วิจัยได้สอบถามผู้ใหญ่ที่มีอายุสูงกว่า 70 ปี ว่ามีบรรพบุรุษชื่อตามที่ปรากฏ เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่มีใครทราบเพราะเป็นเรื่องราวที่เกิดมากกว่า 100 ปี

เรื่องราวของบ้านสวนใหญ่จากเอกสารราชการส่วนใหญ่จะผ่านมติของวัดเขมาภิรตาราม และต่อมาเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะที่มีบ้านเกิดอยู่ที่ริมคลองบางเขน บ้านสวนใหญ่ หลังจากนั้นเมื่อระบบเอกสารราชการถูกวัดเข้าสู่ระบบในปัจจุบัน เรื่องราวขอบเขตของบ้านสวนใหญ่ (ตำบลสวนใหญ่) แตกต่างกันระหว่างในอดีตและปัจจุบัน ในอดีตจากที่เคยไปจรดคลองบางเขน ร่นเข้ามาตามแยกถนนพิบูลสงครามของบ้านสวนใหญ่ (ตำบลสวนใหญ่) จึงมีรายละเอียดต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็นปัจจุบัน

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าเรื่องราวของบ้านสวนใหญ่ในมิติอื่น ๆ ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2485 จะยังไม่ชัดเจน นอกจากมองผ่านภาพของสวนทุเรียนและวัฒนธรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะการดำเนินวิถีชีวิตของชาวสวน วัฒนธรรมชาวสวนจะแตกต่างไปจากวัฒนธรรมอื่น ๆ ตั้งแต่การทำสวน โดยเฉพาะสวนทุเรียนจะมีขั้นตอนวิธีการที่ยุ่งยากซับซ้อนกว่าการปลูกพืชสวนชนิดอื่น ๆ การดำรงชีวิตของชาวสวนบ้านสวนใหญ่จะผูกพันกับการทำสวนเป็นหลัก

การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านสวนใหญ่มีจำนวนหนาแน่นมาตั้งแต่อดีต ซึ่งน่าจะตั้งแต่สมัยปลายรัชกาลที่ 5 ดังปรากฏชื่อผู้ใหญ่บ้านที่มาเข้าเฝ้าถึง 19 คน และจากแผนที่ซึ่งสำรวจในปี พ.ศ.2474 ทำให้เห็นภาพการตั้งบ้านเรือนตามแนวริมแม่น้ำเจ้าพระยาและในคลองต่าง ๆ มีบ้านเรือนหนาแน่น ในคลองจะไปรวมตัวกันในบริเวณใกล้วัดต่าง ๆ ในพื้นที่สวนซึ่งมีเดิมพื้นที่แต่ไม่พบว่ามีบ้านเรือนปลูกในสวน เมื่อมีการตัดถนนพินุลสงครามในปี พ.ศ.2496 ในระยะแรกยังไม่มีการตั้งบ้านเรือน จนอีก 10 ปีต่อมาจึงมีการสร้างบ้านเรือนขึ้นมาเรื่อย ๆ รวมทั้งตามซอยต่าง ๆ 2 ซ้างถนน ทำให้สภาพความเป็นสวนค่อย ๆ หดไปและบ้านเรือนยิ่งหนาแน่นขึ้น ในปัจจุบันสวนจึงหายไปหมดสิ้น

ในมิติของวัฒนธรรมบ้านสวนใหญ่จะสามารถสืบค้นย้อนหลังได้ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เล็กน้อย ได้แก่ การทำสวนทุเรียน ซึ่งเริ่มตั้งแต่การปลูก การดูแล จนถึงการเก็บเกี่ยวและการขาย ที่น่าสนใจคือรายชื่อทุเรียน ซึ่งมีของจังหวัดนนทบุรีทั้งหมด และเฉพาะที่นิยมปลูกในอำเภอเมือง (หมายถึงบ้านสวนใหญ่ด้วย) ซึ่งมีมากมายหลายชนิด ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในภาคผนวกทั้งหมด

วิถีชีวิตของชาวบ้านสวนใหญ่จะผูกพันกับการทำสวน ตั้งแต่การประกอบอาหารต่าง ๆ จะใช้วัสดุต่าง ๆ ในสวน ชีวิตแต่ละวันตั้งแต่เช้าจรดเย็นจะใช้เวลาอยู่กับสวน แม้แต่การเจ็บไข้ในขั้นแรกก็จะใช้วัสดุในสวน เช่น ใช้ใบส้มป่อยสระผม (ผสมกับน้ำอุ่น) เมื่อแขนหรือขาเคล็ด ซัน จะใช้ใบพลับพลึงอังไฟให้อุ่นมาพัน ประเพณีต่าง ๆ ก็จะผูกพันกับสวน เช่น การมีประเพณีสลักภัทรทุเรียน การทำกระทงด้วยใบตอง กาบกล้วย หรือกาบมะพร้าว ข้าวของเครื่องใช้ในบ้านจะใช้วัสดุในสวนทั้งสิ้น เช่น ในครัวจะใช้พื้นจากไม้ในสวน กระจ่าง ทัพพีทำจากกะลามะพร้าว พัดจะใช้กาบหมากมาทำ ไม้กวาดจะทำมาจากก้านมะพร้าว ที่วางหม้อดินในครัวจะใช้ทางมะพร้าวแห้งมาพันเป็นวงกลม

วิถีชีวิตการทำสวนไม่เฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้นเด็ก ๆ ก็เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงจะมีของเล่นที่มาจากสวน ตั้งแต่ไม้ก้านกล้วย เบ็ดตกปลาทำจากกิ่งไม้ เด็กผู้หญิงจะเล่นขายของ จากการเก็บใบไม้ดอกไม้ในสวน ในเวลาตอนเย็นหรือวันหยุดเด็กจะไปเล่นในสวน เพื่อเป็นการเฝ้าผลไม้โดยเฉพาะในช่วงทุเรียนใกล้สุก เพื่อป้องกันศัตรูพืช ศัตรูต่าง ๆ หรือขโมยที่มัลลิกขโมย เด็กผู้ชายต้องช่วยรดน้ำต้นไม้ ซึ่งเริ่มเมื่อมีกำลังพอยก แคลงไหวก็เริ่มเข้าสวน เด็กผู้หญิงจะช่วยเก็บผลไม้จากโคนต้นมารวมไว้ด้วยกัน หรือในช่วงที่ต้องทำหมากแห้งหรือเรียงผล ซึ่งต้องใช้แรงงานมากและต้องแข่งกับเวลาเพื่อนำไปขายให้ทันช่วงเช้า หรือตากหมากให้ทันแดด เด็กผู้หญิงในบ้านที่มาทำงานเหล่านี้ได้ จะต้องมาช่วยกันทุกคน

ในพื้นที่บ้านสวนใหญ่ตั้งแต่อดีตก่อนปี พ.ศ.2500 มีโรงเรียนในระดับประถมและระดับมัธยมทั้งของรัฐและเอกชน เริ่มตั้งแต่มี 2 โรงเรียนในปัจจุบันมีมากถึง 8 โรงเรียน เป็นโรงเรียนเอกชน 4 โรงเรียน และรัฐ 4 โรงเรียน และเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงและมีคุณภาพในระดับดี จากการที่มีโรงเรียนในพื้นที่ทำให้เด็ก ๆ ที่บ้านสวนใหญ่ในอดีตได้รับการศึกษาชั้นประถมและมัธยมเป็นส่วนใหญ่ แม้แต่เด็กผู้หญิงส่วนใหญ่จะสามารถเรียนในระดับมัธยมแม้ว่าบางคนอาจไม่จบหลักสูตรแต่ก็สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพ ซึ่งส่วนใหญ่ในสมัยก่อนจะเป็นครู เด็กผู้ชายถ้ามีความพยายามที่จะเดินทางเข้าไปเรียนในกรุงเทพฯ ซึ่งสมัยก่อนต้องใช้เรือและไปต่อรถรางหรือรถเมล์ รวมทั้งต้องมีสติปัญญาและทุนทรัพย์จะสามารถเรียนจบชั้นปริญญาตรี หรือเรียนทหารจบหลักสูตร ซึ่งได้กล่าวรายละเอียดไว้แล้วมีมากกว่า 10 ท่านและเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงหลายท่าน

จากการที่เด็กในบ้านสวนใหญ่ได้รับการศึกษามาตั้งแต่อดีต แทบทุกบ้านจะใช้จ่ายเงินที่ได้มาจากการขายของในสวนเป็นค่าเล่าเรียน ความคิดที่ว่าทำสวนดีกว่าเรียนหนังสือแทบจะไม่มีในคนบ้านสวนใหญ่ และทำให้บางบ้านที่ไม่มีสวนก็พยายามที่จะส่งลูกเรียนให้สูงสุดที่จะทำได้ ก่อนปี พ.ศ.2510 การเปลี่ยนเจ้าของที่ดินยังมีน้อย เพราะยังได้รายได้จากสวน แต่หลังปี พ.ศ.2526 หลังจากน้ำท่วมหนักสวนล่มไปเกือบหมด การเปลี่ยนเจ้าของที่ดินและสภาพพื้นที่จะเริ่มมีมากขึ้น หลายบ้านใช้เงินที่ได้จากการขายสวน (บางบ้านไม่ใช่สวนในพื้นที่บ้านสวนใหญ่) มาส่งเสียลูก ๆ เรียนหนังสือในระดับสูง หรือปลูกบ้านเรือนให้สวยงามและมั่นคง

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันเยาวชนในบ้านสวนใหญ่แทบจะทุกบ้านจะมีผู้จบการศึกษาอย่างน้อยคือในระดับปริญญาตรี มีบางบ้านจบในระดับปริญญาเอก หรือเป็นนายทหารและนายตำรวจระดับสูง รวมทั้งเป็นนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ ยกเว้นคนที่เข้ามาอยู่ใหม่อาจจะยังได้รับการศึกษาไม่สูงนัก บางท่านอาจพัฒนาตัวเองให้ได้รับการศึกษาในระดับสูงในระยะหลังเมื่อทำงานแล้ว เช่น อาจารย์อุบลศรี ธรรมานนท์ หรือครูอุบล บุญรัตน์ ซึ่งในสมัยก่อนท่านเรียนจบในระดับมัธยมศึกษา

ความผูกพันของคนบ้านสวนใหญ่ในอดีตจะอยู่ที่วัดเขมาภิรตาราม ทุกวันพระผู้ใหญ่จะไปทำบุญตักบาตร โดยเฉพาะในเทศกาลประเพณีต่าง ๆ จะพาลูกหลานไปทำบุญด้วย ปัจจุบันแม้ย้ายไปอยู่นอกพื้นที่ก็ยังมาทำบุญงานศพหรืองานแต่งงานจะเป็นการรวมตัวกันของคนบ้านสวนใหญ่ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะงานศพไม่ต้องแจกการ์ดเชิญ เพียงทราบกันที่บ้านไหนมีคนตายหรือเสียชีวิตก็จะพากันไปรดน้ำศพและฟังสวดและไปเผา โดยพร้อมเพรียงกัน ถึงแม้จะย้ายไปอยู่นอกพื้นที่แล้วก็ตาม

ในปัจจุบันการรวมตัวของคนบ้านสวนใหญ่ ซึ่งยังคงมีผู้อาศัยอยู่ประมาณ 40 เปอร์เซ็นต์ แต่ส่วนใหญ่จะย้ายไปไม่ไกลมากนักจะยังคงอยู่ในจังหวัดนนทบุรี เช่น ละแวกตำบลตลาดขวัญ บางเขน บางตะนาวศรี เนื่องจากมีพื้นที่ ๆ เป็นส่วนเดิมอยู่ในบริเวณดังกล่าว เมื่อจำเป็นต้องขายที่ไปย่านสวนใหญ่ก็จะย้ายออกไปอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ผู้คนที่ยังคงอยู่ในพื้นที่มีกิจกรรมที่ยังคงให้มีความรวมตัวที่เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน คือ การเดินแอโรบิก ซึ่งเดิมมีที่โรงเรียนเขมพิทยา โรงเรียนวัดปากน้ำ และโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม ปัจจุบันเหลือเพียงโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม และจากโครงการ SML ทำให้ได้เครื่องออกกำลังกายในร่ม (เครื่อง Fitness) ทำให้คนบ้านสวนใหญ่ได้ที่รวมตัวกันที่โรงยิมโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารราชการที่ 5. เลขที่ ร.5น.7.4/3 ส่งรายงานราชการ
กรมสรรพากรใน ศก 117 – 118.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารราชการที่ 5. เลขที่ ร.5น.30/4 บัญชีสำมะโนครัว
เมืองสมุทรปราการ นครเขื่อนขันธ์ นนทบุรี ปทุมธานี. (13 มี.ค.117- 26 ส.ค.118).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารราชการที่ 5. เลขที่ ร.5น.3.4 ค/19 พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสสวนสท่อนและประทับแรมวัดเขมา.(14 ส.ค.-2ธ.ค. 123)

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารราชการที่ 5. เลขที่ ร.5น.3.4 รฐ/4 พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองนนทบุรี เมืองปทุมธานี.(11-13 ส.ค. 125)

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารราชการที่ 5. เลขที่ ร.5น.3.4 รฐ/8 ได้จัดการรับเสด็จ
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจ เสด็จทรงนำผ้าพระกฐินไปถวายแก่พระ
สงฆ์ที่วัดเขมาภิรตาราม วัดเฉลิมพระเกียรติ กับวัดปรมย์ยิกาวาส. 22-24 ต.ค.125.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารราชการที่ 5. เลขที่ ร.5น.3.4 ง/16 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมขุนสิริวิรัช สังกาศ เสด็จทรงทอดพระกฐินวัดเขมาภิรตาราม วัดเฉลิมพระเกียรติ กับ วัดปรมย์ยิกาวาส.
7 พ.ย. 129.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารราชการที่ 5. เลขที่ กส. 13/734 ส่งรายงาน กองเกษตร
มณฑลกรุงเทพฯ ตั้งแต่ที่ 1 เมษายน ถึงวันที่ 31 มิถุนายน พ.ศ.2455.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารราชการที่ 5. เลขที่ กส. 13/782 เมืองนนทบุรี
ส่งรายงานเพาะปลูกประจำเดือนในพระพุทธศักราช 2454.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารราชการที่ 6. เลขที่ ร.6.น.10.5ก/22 ส่งภูมิศาสตร์เฉพาะ
เมืองนนทบุรี เพื่อขออนุญาตให้แก่โรงเรียนข้าราชการพลเรือน.พระพุทธศักราช 2458.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารราชการที่ 5. เลขที่ ร.6น.10.5ก/39 เจ้าฟ้ากรมพระนคร
สวรรค์วรพินิจ เสด็จทรงนำผ้าพระกฐินไปถวายแก่พระสงฆ์ที่วัดเขมาภิรตาราม วัดเฉลิมพระเกียรติ กับ
วัดปรมย์ยิกาวาส. พระพุทธศักราช 2462.

เอกสารชั้นรอง

1. หนังสือทั่วไป

กองบรรณาธิการ. "ฐานเกษตรกรรม" (2530). **ทูลเรียน**. กรุงเทพฯ : สหมิตรออฟเซต

กาญจนาคพันธุ์. (2540). **เด็กคลองบางหลวง เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : สารคดี.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). **รายงานการวิจัย เรื่อง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

คณะกรรมการจัดงาน. (2545) **70 ปีสตรีนนทบุรี (29 มีนาคม 2475- 2545)** มพพ.

ชัย เรื่องศิลป์. (2522). **ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.2352 – 2453 ด้านเศรษฐกิจ**. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ดำรงราชานุภาพ,สมเด็จพระยา.(2539) **เสด็จประพาสต้น**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ.

บรรณ บวรณะชนบท. (2542). **พิมพ์ครั้งที่ 6 สนวนทูลเรียน**. กรุงเทพฯ : ปราณีเจริญบุตติกและกิจการพิมพ์.

บันทึกจากลูก.(2547) **งานพระราชทานเพลิงศพ นางเฉลิม หงส์ประสงค์** ณ. เมรุวัดเขมาภิรตาราม.มพพ.

วิจิตร สุขมาก,พลเอก. (2548). **ขอบนำริมสวน**. กรุงเทพฯ : อนุรักษ์การพิมพ์.

พระครูสังวรภิรม (พ้อง เขมจารี).2532 **ประวัติการสร้างโรงเรียนมัธยมและซ่อมแซมพระเจดีย์ พระบรมสารีริกธาตุ วัดเขมาภิรตาราม พ.ศ.2495**. ถ่ายเอกสาร

ภักดี ฉวีสุข. (2514). **ประวัติครู**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ครูสภาลาดพร้าว.

สมาคมพสกนิกรชาติแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2506). **การทำสวนทูลเรียน**. พระนคร : แพร์วิทยา.

สะอาด ปายะนันท์. (2511). **รายงานประจำปี พ.ศ.2510 ของจังหวัดนนทบุรี**. พระนคร : โรงพิมพ์สามมิตร.

แสวง ภูศิริ. (2527). **ทูลเรียน**. วิทยาลัยเกษตรกรรมตรัง. ตรัง.

สำนักงานจังหวัดนนทบุรี. (2525). **ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคนนทบุรี**. ที่ระลึกสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี.

สำนักงานจังหวัดนนทบุรี. (2545). **ข้อมูลจังหวัดนนทบุรี**. (เอกสารอัดสำเนา).

2. วิทยานิพนธ์ และปริญญาานิพนธ์

กมล สมิตีรัตน์.(2549) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวสวนในคลองบางกรวย นนทบุรี ระหว่างพ.ศ.2445-2511

วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. สาขาประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ญาติ สรประไพ. (2538). การสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมชาวสวนจังหวัด
นนทบุรี. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตศิลปศาสตร (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ปราโมทย์ อินทอง. (2507). การสำรวจพันธุ์ทุเรียนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์
สำหรับประกอบทำปริญญาตรี ในคณะกสิกรรมและสัตวบาลบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

พรทิพย์ อันทิวโรทัย (2545) บทบาทการศึกษาในการสืบทอดและพัฒนาทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาวัฒน
ธรรมชาวสวนฝั่งธนบุรี. ครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต. สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา. คณะครุ
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วราภรณ์ พงษ์สถิต. (2511). การศึกษาภาวะการส่งเสริมการปลูกทุเรียนในสวนจังหวัดนนทบุรี. วิทยา
นิพนธ์ปริญญา. กสิกรรมและสัตวบาลบัณฑิต คณะเกษตร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
ถ่ายเอกสาร.

วิจิต ประถมสาสน์. (2504). การสำรวจพันธุ์ทุเรียน ในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์
สำหรับประกอบทำปริญญาตรี ในคณะกสิกรรมและสัตวบาลบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

สิริพร สมบูรณ์บุรณะ. (2538). รายงานการวิจัย เรื่องวิถีชีวิตของชุมชนชาวสวนในเขตกรุงเทพมหานคร
และปริมณฑลกับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

3. วารสาร

ขุนกสิกรพิศาล. (2480 , มิถุนายน). ประเภทของสวน. กสิกร. 10(4) : 577 – 578.

ถมยา บุญเขตต์. (2495 , มกราคม). วิธีการค้าทุเรียนในปัจจุบัน. กสิกร. 25(1). 16 – 22.

แพทยพงศาวิสุทธาธิบตี, พระยา. (สุน์ สุนทรเวช). ประวัติทุเรียน (พันธุ์ทุเรียน).
กสิกร. 27(2) : 131 – 136.

ไพโรจน์ ผลประสิทธิ์. (2504, มีนาคม). รากทุเรียน ปลูกด้วยเมล็ด กิ่งทาบ กิ่งตอน กสิกร 34 (2) :
125-127.

ไพโรจน์ ผลประสิทธิ์ และ สุทัศน์ ยิ้มศิริ. (2511 , พฤศจิกายน). ทองหลาง-ไม้บั้งร่ม 41 (6) : 537-540.

บุคลากรกรม

อาจารย์กมลลา กองสุข อายุ 54 ปี และ อาจารย์ศกวรรณ ทักษะพยัคฆ์ อายุ 50 ปี. โรงเรียนการัญศึกษา ถนน
พิบูลสงคราม ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี.

คุณป้าจำรุณ เสมสว่าง อายุ 68 ปี. (14 มกราคม 2549). บ้านหม้อ ซอยบุรีรังสรรค์ ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง
นนทบุรี จังหวัดนนทบุรี.

คุณป้าชามะนาค มูลพันธ์ อายุ 64 ปี. (4 กุมภาพันธ์ 2549). ร้านขายของชำ บ้านเลขที่ 30 ซอยเทศบาล 1
ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี.

คุณป้าทองหล่อ กระแจะจวง อายุ 62 ปี. (14 มกราคม 2549).

คุณลุงประภาส เครืออ่วม อายุ 70 ปี. (12 มีนาคม 2549). เลขที่ 15 ซอยบ่อนไก่ ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง
นนทบุรี จังหวัดนนทบุรี.

นางมาลี คล้ายซัง อายุ 69 ปี. (20 กุมภาพันธ์ 2549).

คุณป้ายุรัตน์ นิยมเกตุ อายุ 70 ปี. (4 กุมภาพันธ์ 2549).

คุณป้าระพิน สวนปาน อายุ 52 ปี (14 มกราคม 2549). ซอยข้างริเวอร์โรัน์ ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองนนทบุรี
จังหวัดนนทบุรี.

คุณลุงวรสิทธิ์ จันทรสุข อายุ 68 ปี (14 มกราคม 2549). ซอยบ่อนไก่ ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองนนทบุรี
จังหวัดนนทบุรี.

คุณลุงศิริ มูลพันธ์ อายุ 65 ปี

คุณยายสำรวย รัชศาสตร์ อายุ 82 ปี. (8 พฤษภาคม 2548).

พระมหาสุวัฒน์ ทีปสาโร เจ้าอาวาสวัดนครอินทร์. (12 มีนาคม 2549). ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองนนทบุรี
จังหวัดนนทบุรี.

อาจารย์สุนิตตรา ธีรานูตร อายุ 65 ปี. ซอยบ่อนไก่ ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี.

คุณป้าสุจินดา ปุญญานนท์ ซอยบ่อนไก่ ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี.

จ.ส.อ. สมพงษ์ สกุดศิษฐ์. (26 กุมภาพันธ์ 2547)

คุณยายไสว สวนปาน อายุ 83 ปี. (14 มกราคม 2549). ซอยข้างริเวอร์โรัน์ ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองนนทบุรี
จังหวัดนนทบุรี.

อาจารย์อุบลศรี ธรรมานนท์ อายุ 83 ปี. (20 มกราคม 2549). บ้านเลขที่ 39 หมู่ 8 ซอยเทศบาล 1 ตำบลสวน
ใหญ่ อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี.

ภาคผนวก ก

สรุปการอบรมเยาวชนบ้านสวนใหญ่ กระบวนการวิจัยทางประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วม เมษายน 2548

ณ. โรงเรียนเขมพิทยา ตำบล สวนใหญ่

ทางคณะวิจัยได้ดำเนินการพัฒนาศักยภาพเยาวชนสวนใหญ่จำนวน 15 คน โดยมี อาจารย์ มนต์สวาส ปัญญาสุวรรณกุล นายอนันต์ วัฒนวาทีน และนายศิริวิทย์ ตาเฮ เป็นวิทยากรในการอบรม โดยมีรายละเอียดการจัดกิจกรรมการอบรมดังนี้

กิจกรรมการอบรมเยาวชนสวนใหญ่

เวลา 09.00 น. เยาวชนลงทะเบียนรายงานตัว

เวลา 09.30 น. เปิดการอบรม และแนะนำคณะวิจัยและวิทยากรชี้แจงวัตถุประสงค์และโครงการ

เวลา 10.00 น. วิทยากรได้บรรยายและขั้นตอนต่างๆ พร้อมทั้งยกตัวอย่างที่เคยไปดำเนินการในท้องถิ่นอื่น ๆ มาแล้วให้ฟังและเล่นเกมต่าง ๆ เพื่อนำทางความคิดในการดำเนินการขั้นต่อไป

เวลา 12.00-13.00น. พักรับประทานอาหารกลางวัน

เวลา 13.00 น. ให้แบ่งกลุ่มแต่ละกลุ่มเขียนแผนที่ของเขตบ้านสวนใหญ่ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ดำเนินโครงการ โดยการแบ่งออกเป็นเขตพื้นที่ ที่บ้านนักเรียนอยู่ เสร็จเรียบร้อยแล้วก็ เล่นเกมต่าง ๆ หลังจากเล่นเกมแล้วก็แบ่งกลุ่มกันสรุปผลจากการอบรมการดำเนินการตามที่อบรมว่าผู้ได้รับการอบรมได้รับอะไรบ้างมีความคิดอย่างไรบ้างมีการทดสอบความรู้เกี่ยวกับทูลเรียน หลังจากเสร็จสิ้นการอบรมก็ทำการประเมินเมื่อได้อบรมให้ความรู้แก่เยาวชนแล้ว วิทยากรได้ให้เยาวชนช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้จากการอบรม

จากการแบ่งกลุ่มเยาวชนเขียนสรุปว่าได้รับความรู้จากการอบรมอะไรบ้าง

กลุ่มที่ 1.

1. ได้ข้อมูลใหม่ ๆ เพิ่มเติม
2. ได้รู้ถึงเทคนิคต่าง ๆ เพื่อมาเปรียบเทียบกับการปฏิบัติ
3. รู้จักการตั้งคำถามในการสอบถามข้อมูล
4. ได้ประสบการณ์เพื่อปรับไปใช้ในชีวิตประจำวัน
5. ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และสามารถนำเทคนิคการสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์กับคนในชุมชนที่ต้องการรู้ข้อมูลในชุมชนนั้น

กลุ่มที่ 2.

1. ได้ความรู้เกี่ยวกับตำบลสวนใหญ่
2. ได้รู้จักเพื่อนมากมาย
3. ได้ทำกิจกรรมสนุกสนาน
4. ได้ฝึกทักษะและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
5. ได้แลกเปลี่ยนทัศนคติจากผู้ใหญ่สู่เด็ก
6. ได้เข้าใจวิธีการหาข้อมูล
7. ได้รู้จักการเสียสละและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
8. ได้รู้จักการตั้งคำถาม

กลุ่มที่ 3.

1. ได้เข้าใจเขตพื้นที่สวนใหญ่มากขึ้น
2. สามารถรู้กลุ่มเป้าหมายที่เราจะศึกษาเร็วขึ้น
3. ได้รับรู้ว่าสมัยก่อนพื้นที่ที่เราอาศัยอยู่เคยทำเกษตรกรรมอะไรมาก่อน
4. ได้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ได้ความรู้และเพื่อนใหม่
5. ได้ทราบปัญหาก่อนการปฏิบัติงานวิจัย
6. ทำให้รู้จักการทำงานที่มีระบบหมุนเวียน
7. ได้เข้าใจเขตพื้นที่สวนใหญ่มากขึ้น
8. ได้ทราบข้อมูลพื้นฐาน ก่อนที่จะทราบความเข้าใจได้จริง
9. ทำให้ทราบความคิดเห็นจากบุคคลอื่น ๆ
10. ได้เข้าใจปัญหาและมีความสนุกสนานเพิ่มมากขึ้น
11. การช่วยเหลือโครงการ คือ เข้าร่วมศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ ทูเรียนและสวนทุเรียนให้มี
ความรู้เพิ่มเติมมากขึ้น และช่วยถ่ายทอดเผยแพร่ความรู้นี้ออกไป รวมทั้งทำให้คนรุ่นหลัง
มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุ์ทุเรียนที่เคยมีชื่อเสียงในเมืองนนทบุรี
12. เพิ่มทักษะการทำงาน และความคิดมากขึ้น
13. ทราบระบบการทำงานเป็นทีมและแนวทางแก้ไข
14. ได้เพื่อนใหม่และสนุกกับเกม

ภาคผนวก ข

นิยามศัพท์เฉพาะ

ศัพท์ที่ใช้กับทุเรียน

ไข่ปลา	หมายถึง ดอกที่เริ่มผลิจากตาดอก มีลักษณะเป็นเม็ดกลมเล็กๆ คล้ายไข่ปลา ขนาดหัวเข็มมุด จับกันเป็นกลุ่มตามกิ่งที่ออกตาดอก
เหยียดตีนหนู	คือ ระยะดอกตูมเล็กๆ ที่เริ่มแตกจากระยะไข่ปลาของทุเรียนมีลักษณะเหมือนไม้ขีดไฟ แต่โตและสั้นกว่า ระยะนี้พอนับจำนวนดอก ได้บ้าง
ลูกกระดุม	หมายถึง ดอกตูมของทุเรียนที่เจริญจากชั้นเหยียดตีนหนู มีลักษณะกลมเหมือนลูกกระดุม (กระดุมเสื้อจีน)
หัวกำไล	หมายถึง ดอกตูมของทุเรียนที่ใกล้จะบาน (หลังจากการเจริญเป็นลูกกระดุมแล้ว) มีลักษณะกลมรี ปลายดอกแหลมเล็กน้อย คล้ายหัวกำไล (กำไลข้อเท้า)
หัวปิ่น	คือ ผลทุเรียนออกลูกมีหนามแล้วลูกเล็กๆ เหมือนปิ่นเสียบมวยผมผู้หญิง
ระยะขาว	คือ ระยะที่ดอกทุเรียนเริ่มจะบาน กลีบเลี้ยงแตกออก เผยให้เห็นกลีบนอกสีน้ำตาลอ่อน และกลีบในสีขาว
ไม้กั๊ด	คือ ดอกทุเรียนที่โรยใหม่ๆ กลีบเลี้ยง กลีบนอก กลีบใน และเกสรตัวผู้ หล่นไป เหลือแต่ก้านดอกรังไข่ และก้านเกสรตัวเมียติดอยู่กับกิ่ง
หม้อตาล	คือ ดอกทุเรียนที่บานเต็มที่ กลีบยังไม่แตก คล้ายหม้อตาล
เรือดั้น	หมายถึง รูปทรงของต้นทุเรียนต้นใด มีกิ่งก้านสาขามาก ลำต้นใหญ่ มีใบเต็มต้นทุกฤดู เรียกต้นนั้นว่าเรือดั้นดี
ทิ้งกิ่ง	คือ ลักษณะการแห้งตายของกิ่งทุเรียน หลังจากให้ผลในฤดูหนึ่งแล้ว และจะหลุดไปในที่สุด
จับปลิง	ขั้วทุเรียนแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ท่อนที่ติดกับกิ่งเรียก จับปลิง ท่อนที่ติดกับผลเรียก ขั้ว
ปากปลิง	คือ รอยต่อระหว่างจับปลิงกับขั้ว
ทรงหวด	หมายถึง รูปร่างของผลทุเรียนที่มีลักษณะเหมือนหวดดินเผาที่ใช้หนึ่งขั้ว เหนียว

เป็นเปิด	คือ ลักษณะของผลทุเรียนที่มีเนื้อเพียงพูเดียว หรือ 2 พู ทำให้ผลโค้งงอมีลักษณะรูปของผลเบี้ยวบิดเหมือนส่วนท้ายของเปิด
ไส้ซึม	คือ โรคของผลทุเรียน มีลักษณะแกนกลางของผลชุ่มคล้ายเปียกน้ำ ทำให้เนื้อเปื่อย
เมล็ดใน	คือ ต้นพันธุ์ที่เราได้จากการเพาะเมล็ดพันธุ์โต พันธุ์หนึ่ง ซึ่งเรารู้จัก เช่น เมล็ดในตาท้วม เกิดจากการเพาะเมล็ดพันธุ์กับตาท้วม
เมล็ดต่อ	เป็นลักษณะการเรียงเมล็ดในพูหนึ่งๆ ต่อกันเป็นมุมฉาก แฉกเดียว จนเต็มพู
เมล็ดประดับ	หมายถึง เมล็ดทุเรียนที่ยังมีเนื้อหุ้มอยู่ มีรูปร่างคล้ายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนกัน 2 แถว จนเต็มพู
สอนเป็น	หมายถึง การออกดอกให้ผลในปีแรกของทุเรียนที่ปลูกใหม่

ศัพท์ที่ใช้เรียกสวน

ชนิด	เป็นสรรพนามที่ใช้แสดง เนื้อที่ร่องสวนผลไม้ซึ่งรวมกันอยู่โดยมีคันดินล้อมรอบเนื้อที่นั้น ชนิดหนึ่งๆ อาจมีเนื้อที่ตั้งแต่ 1 – 10 ไร่
กร่อง	คือ บริเวณเนื้อที่ดินที่อยู่กลางร่อง
แควร่อง	คือ บริเวณที่ดินที่อยู่ชายหรือริมร่องไถๆ น้ำ
ท้องร่อง	คือ ลำรางที่ขุดขึ้นเพื่อเก็บน้ำ และระบายน้ำ ในบริเวณสวน
ลอกท้องร่อง	หมายถึง การขุดดินเลนเหลว ๆ ในท้องร่องขึ้นมาพอกบนหลังร่อง
รางโคน	หมายถึง การขุดดินเป็นลำรางรอบบริเวณโคนทุเรียนเพื่อระบายน้ำ
คันนาสวน	เป็นที่กั้นน้ำ ไม่ให้น้ำเข้าและออกในสวน เปรียบเหมือนเขื่อนและเป็นทางเดินรอบสวน

อาหารที่ชาวสวนบ้านสวนใหญ่นิยมปรุงโดยวัตถุดิบจากสวน (จากคำบอกเล่าของนางไพเราะกล่อมเอี้ยง และนาย ประสาน อินทอง)

แกงกุ่มมะพร้าว	นำลูกมะพร้าวอ่อน เริ่มมีกะลาอ่อน ๆ ยังไม่มีเนื้อมะพร้าว ลูกมะพร้าวผ่า 4 ซีก ใส้ซัอนต้กกะลาซอยชิ้นเล็ก ๆ นำมาแกงเผ็ดกับเนื้อวัว หรือกุ้ง ปลาตุ๋น
แกงขี้เหล็ก	ใส่เนื้ออย่าง หมูย่าง หรือปลาย่าง

ข้าวมันน้ำพริก	หุงข้าวกับกะทิ กินกับน้ำพริกกะปิใส่ปลาช่อนหรือปลาทุ กินกับผักสดเช่น ใบบัวบก ใบกระถิน มะเขือเปราะ ผักชีล้อม ใบข้าวเม่า โหระพา ฯลฯ นอกจากนี้ยังกินกับส้มตำใส่กล้วยดิบหรือลูกยอ
หัวผักกาดเค็ม	ต้มจืด ต้มกับกะทิ ผัดไข่
แกงบวน	ตำพริกไทย ตะไคร้ หอมแดงและกระเทียมเผา กุ้งแห้งหรือปลาอย่าง ตำ ให้ละเอียด ผัดกับน้ำมันให้หอม ใส่น้ำต้มกับยอดมะพร้าวหรือหน่อไม้และมีเนื้อหมูและเครื่องในหมู ซอยตะไคร้ใส่ให้หอม ฉีกใบมะกรูดโรย ประุงรสตามชอบนิยมออกหวาน
ดอกทุเรียน	ชุบไข่ทอด แกงส้ม
ยอดมะพร้าว	ต้มจิ้มน้ำพริกแกงเผ็ด ผัดเผ็ด
หัวปลี	แกงเลียง ลวกจิ้มน้ำพริก
ใส่ในกล้วย	ต้نگกล้วยออกปลี พอเห็นปลีออกฟันต้น เอาใส่ในแกงกล้วยมาแกงส้มแกงคั่ว
แกงจืดลูกรอก	ใช้ไข่ขาวหรือน้ำด้อยไข่ ใส่อ่อนหมูล้างให้สะอาด กรอกไข่ขาวใส่ใส่อ่อนหมูผูกเชือกหัวท้าย นำไปต้มพอเป็นวุ้น อย่าให้สุกตัดใส่หมูเป็นท่อน ๆ ใส่หมูลัดไข่ขาวตรงกลาง ลูกลอกใช้แทนลูกชิ้น ทำแกงจืดหนังหมู
มะไฟ	นำมะไฟลูกอ่อน ๆ ยังไม่มีเมล็ด แกงเผ็ดกับปลาไหล เต้าหรือตะพาบ
กระท้อน	แกงเผ็ดกบ แกงเผ็ดหมู
ลิ้นจี่	แกงเผ็ดหมู
มะม่วง	ลูกอ่อนจิ้มน้ำพริก มะม่วงเปรี้ยวใส่ยำหนังหมู ใส่น้ำพริกกะปิ
ตะลิงปิง	แกงเผ็ดปลากระเบนย่าง ปลากระทิงย่าง ปลาหลดย่าง หรือหมูป่า
มะเดื่อ	นำมะเดื่อแกงเผ็ดกับหมูย่าง
มะอึก	แกงเผ็ดกับหมูย่าง ซีโครงหมู หรือปลาไหล และนำมาใส่น้ำพริกกะปิ
ใบเปราะ	จู้ชีปลาทุ แกงเผ็ดปลาตุก ปลาช่อน
ใบยอ	ใส่ห่อหมก แกงเผ็ดปลาตุก ปลาช่อน
ชะพลู	ใส่แกงเผ็ดปลาตุก ปลาช่อน ใส่กรอกปลาแนม
ชะอม	ชุบไข่ทอด ต้มจิ้มน้ำพริก ใส่น้ำแกงหอยขม
ใบทองหลางอ่อน	กินกับข้าวมันส้มตำ ใส่น้ำกรอกปลาแนม
กล้วยดิบ	แกงเผ็ดกับปลาไหลย่าง ซอยขมิ้นโรยหน้าแกง ใส่น้ำส้มตำกินกับข้าวมัน
บอน	แกงส้มใส่ผิวมะกรูด ตะไคร้ ข่า เพิ่มในเครื่องแกงส้ม ใส่น้ำปลาอย่างด้วย
เครื่องแกง	จะตำกันเอง เก็บจากในสวนและบริเวณรอบบ้าน
แกงเผ็ด	ใส่กะทิ เครื่องแกงตำใส่พริกสดเพิ่มให้มีรสเผ็ด ใส่น้ำเนื้อสัตว์

แกงคั่ว	ใส่กะทิ เครื่องแกงไม่ใส่พริกสด นิยมใส่ปลาช่อนย่างมากกว่ากุ้งแห้ง ไม่ให้มีรสเผ็ด ไม่ใส่น้ำมันสด
น้ำมัน	เนื้อมะพร้าวแก่ เจียวเป็นน้ำมันมะพร้าว
ผักหนามอ่อน ๆ	มาดอง จิ้มกับน้ำพริก หรือนำมาแกงส้ม
ผักสด	ใบบัวบก ใบตำลึง ยอดอ่อนต้นจิก ใบอ่อนมะม่วง ใบอ่อนมะกอกน้ำ จิ้มน้ำพริกกะปิ หรือกะปิหลน
ใบตำลึง	แกงจืดกับหมู แกงเลียง ต้มจิ้มน้ำพริก
หน่อไม้ไผ่ตง	แกงจืด แกงเผ็ด แกงบวน ต้มกะทิใส่น้ำหรือไก่จิ้มน้ำพริกกะปิ หรือนำไปยำใส่น้ำพริกเผา
ลูกผักข้าว	ต้มจิ้มกับน้ำพริก แกงส้ม
ผักกูด	ผัด แกงส้ม ลวกจิ้มกับน้ำพริก
ผักบุ้ง	กินสดและลวกจิ้มน้ำพริก แกงหมูเทโพ
ใบเล็บครุฑ	นำมาชุบแป้งทอด มีใบตำแย หัวปลี ใช้เป็นของแถมขนมจีนน้ำพริกหรือนำมาจิ้มน้ำพริกกะปิ
ดอกขจรหรือดอกสลิด	นำมาชุบแป้งทอด ใส่แกงจืด
ขนมหวาน	จะทำกินกันเอง เอาผลผลิตในสวนและบริเวณรอบบ้านมาทำ ซื่อน้ำตาล ข้าวสาร ข้าวเหนียว โม่แป้งกันเอง
กล้วย	กล้วยบวชชี กล้วยฉาบ กล้วยเชื่อม กล้วยตาก กล้วยกวน ขนมกล้วย กล้วยต้ม
มะพร้าวอ่อน	เป็นเครื่องต้ม ใส่ไข่หวาน
มะพร้าวทึนทึก	ขูดเป็นฝอย ๆ โรยหน้าขนม เช่น ขนมจีบ หนู ทำขนมต้มแดง ต้มข้าวข้าวเม่าคลูก
มะพร้าวแก่	กะทิ เคี้ยวเป็นน้ำมันมะพร้าว
ขนมที่นิยมทำกิน	ขนมเปียกปูน ขนมครก ลอดช่อง ขนมถ้วยตะไล ส่วนใหญ่จะโม่แป้งกันเอง ขนมหอยแครง ขนมบัวลอย

เครื่องมือที่ใช้ทำสวน

ขนาด หรือชะโลง	เป็นภาชนะสำหรับรดน้ำ สานด้วยไม้ไผ่คล้ายกาบหอยแมลงภู่ ก้นมน มีขอบรอยด้วยชั้นผสมกับน้ำมันยางกันไม่ให้รั่ว ปัจจุบันใช้เป็นสังกะสี เอาไม้ไผ่ที่เป็นง่าม ยึดขอบขนาดลวดมัดให้แน่นไม่ให้เคลื่อนที่ได้ ขอบก้นขนาดใช้ลวดมัดกับลำไม้ไผ่ให้แน่น ปล่อยไม้ไผ่ที่เหลือเป็นด้ามเป็นภาชนะรดน้ำวงกว้าง ใช้รดทั่วร่องสวน ยืนสาดได้ทั่วร่องสวนทั้งซ้ายและขวา
แครง	ภาชนะรดน้ำสำหรับรดน้ำ สานด้วยไม้ไผ่ สานเป็นวงกลมเหมือนถังน้ำ สูงประมาณกว่ามือ มีขอบรอบ ขาดด้วยชั้นกับน้ำมันยางกันไม่ให้รั่ว เอาไม้ไผ่พาดที่แครงลวดมัดให้แน่นที่ขอบแครง ไม้ไผ่ที่เหลือเป็นด้าม ปัจจุบันเป็นสังกะสี ทำท่วงกลมขนาดไม้ไผ่สอดได้เข้าไปในตัวแครง ด้านบนกว้างสอดทำมุม 40 องศา ปลายเล็ก เวลาใช้ไม้ไผ่สอดเข้าไป ลวดมัดให้แน่น ใช้รดน้ำวงแคบ ๆ รดตามโคนต้นไม้
จอบ	เป็นเครื่องมือสำหรับขุดดิน พรวนดิน ทำด้วยเหล็กหน้าแบน กว้าง สี่เหลี่ยม ปลายแบน ข้างบนหนา มีห่วงเป็นวงกลมอยู่ตรงกลาง สำหรับใส่ไม้ทำเป็นด้าม
เสียม	ใช้สำหรับขุดดิน แชะดิน พรวนดิน ทำด้วยเหล็ก ครึ่งวงกลม สูงประมาณ 1 ศอก ปลายอีกด้านม้วนเป็นวงกลมเป็นบ้องสำหรับสอดไม้ทำด้าม
ชะแลง	ทำด้วยเหล็กมีปลายแบน ใช้สำหรับจับสิ่งของหรือขุดดิน
เลื่อย	เป็นเครื่องมือสำหรับ ใบเลื่อยทำด้วยเหล็ก ตกแต่งกิ่งไม้
พรวนเสียม	มีดใช้ดายหญ้า รากกิ่งไม้
มีดอีโต้	มีขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ หัวโต สันหนา โคนมีดแคบ ด้ามเป็นไม้ หรือบ้องต่อออกมาจากตัวมีด ใช้ฟันไม้ ผ่าฟัน
มีดบาง	มีดขนาดกลาง ใบมีดแบนยาวมีทั้งปลายมนและแหลม ตัดหัวปลี ตัดเครือกล้วย เจียนใบตอง
ระหัด	เครื่องรดน้ำอย่างหนึ่งเป็นราง ใช้เท้าถีบหรือมือหมุน รดน้ำเข้าหรือออก
ปอก	สำหรับป็นขึ้นต้นมะพร้าว หรือต้นหมาก ใช้ก้านกล้วยแห้ง หลาก ๆ ก้านมัดเป็นวงกลม ผูกให้แน่น ใช้สำหรับสวมข้อเท้าทั้งสองเวลาขึ้นต้นมะพร้าวหรือต้นหมาก
พะอง	ไม้ไผ่ตัดแขนงให้ยาวที่เท้าจะเหยียบขึ้นลงได้ สำหรับผูกพาดกับต้นไม้ขึ้นต่างบันได

ภาคผนวก ก

ตัวอย่างการสัมภาษณ์ผู้รู้ท้องถิ่น

ตัวอย่างประเด็นสัมภาษณ์

- ขอบเขตพื้นที่บ้านสวนใหญ่
- ขอบเขตพื้นที่บ้านจีน
- ทุเรียนมีประวัติความเป็นมาอย่างไร
- เล่าเรื่องสวนใหญ่ สภาพตอนนี้เป็นอย่างไร เช่น มีปลูกส้มเขียวหวาน สับเปลี่ยนกับทุเรียน
- เล่าเรื่องสวนทุเรียนดั้งเดิมมีลักษณะเป็นอย่างไร
- ที่สวนปลูกพันธุ์ทุเรียนชนิดใดบ้าง
- ผลผลิตของผลไม้ในสวนทำรายได้
- ถนนกับน้ำท่วมอะไรเกิดก่อนกัน และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง
- ทราบไหมว่าทุเรียนมีประวัติความเป็นมาอย่างไร (แหล่งกำเนิดทุเรียน)
- รู้จักทุเรียนป่า ทุเรียนนอก ทุเรียนคอน ทุเรียนไม่มีหนาม ทุเรียนนกก ร้อย่างไร (มีเมล็ดมาก หรือ เมล็ดลึบ ชั่งมีมากไหม รสหวานหรือจืด)
- ได้ปลูกโดยการต่อตาโดยใช้ทุเรียนป่า ทุเรียนคอน เป็นต้นต่อไหม
- ปลูกด้วยการใช้เมล็ด

คุณป้ายัง สวชานนท์ อายุ 85 ปี

ประวัติความเป็นมาของชุมชนชาวสวนบ้านสวนใหญ่

ชายทุเรียน เหมาสวนตาเคลิ้ม และสวนโกศลเคียง

การประกอบอาชีพ ชายทุเรียนพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ลวง ชะนี หมอนทอง กบแม่เฒ่า ก้านยาว กระจุม ลูกละ 5 สตางค์ ก้านยาวลูกละ 15 สตางค์ในสมัยก่อน มีกำไรในการขายปีละ 100 กว่าบาท และขายกับข้าว ขายผลไม้อื่น ๆ เช่น ส้ม จะมีกระรอก กระแต หนู มาเจาะทุเรียนกิน สมัยแต่ก่อน จะขายทุเรียนส่งลูกเรียนชื่อ มาลี คล้ายซัง เรียนที่โรงเรียนเขมพิทยา

สภาพของสวน ปลูกแบบขร่อง ต้องรดน้ำ ทุเรียนพันธุ์ลวง กระจุม จะแก่ก่อนและเร็วทำให้ขาย ได้เงินก่อนส่วน พันธุ์ชะนี ก้านยาว กบตาเฒ่า กบตาข่า จะแก่ทีหลังและช้ากว่าทำให้ขายได้เงินช้า

การทำสวน กิจวัตรประจำวันผู้ชายจะทำสวนเป็นส่วนใหญ่ตอนตีห้ารดน้ำ ดูแล และมารับประทานอาหารที่บ้าน ผู้หญิงจะทำกับข้าวเตรียมไว้ให้ในสมัยก่อนกับข้าวส่วนใหญ่จะมีแกงส้ม แกงเขียวหวาน แกงเผ็ดถือเป็นอาหารหลักเลยก็ว่าได้

อุปกรณ์ทำสวน มีแครงรดน้ำ รอกทองร่อง ใส่ได้ต้นทุเรียนจะเป็นปี รอกจี้รอก มีใบไม้ ใบทองหลาง การทำสวนจะรดน้ำตลอด แต่จะออกดอก ลูก ผล ช่วงเดือนเมษายนถึงมิถุนายน จะทำปีเว้นปี ทุเรียนออกดอกถึงจะรดน้ำ ออกดอกเล็กเท่าเม็ดกระดุมต้องรดน้ำ ใช้บัวรดคล่องลูก ใช้เชือกผูกปลายไม้

สภาพเศรษฐกิจ ชายทุเรียนไม่เสียภาษี ผู้ชายจะเป็นคนไปเสียส่วย ปีละ 5 บาท รายได้พอใช้จ่ายในครอบครัว การแลกเปลี่ยนสินค้า จะไปซื้อทุเรียนจากชาวสวนไปขายที่ทำเตียน ทำข้าง ปากคลองตลาด มหานาค เทเวศร์ จะแจวเรือไปเอง มีเรือตะโบท ค่าโดยสารคนละ 3-5 สตางค์ สมัยพ.ศ.2500 จะขายทุเรียนที่จังหวัดนนทบุรี มีการทำบุญในสมัยก่อนมีสลากภัตร ทุเรียนมีการทำบุญ ทำอาหาร เช่น ข้าวเหนียว ทุเรียน น้ำกะทิทุเรียน ทองหยอด ทองหยิบ

ป้ายัง จะทำขนมขายด้วยตะไล ครองแครง พ.ศ.2485 น้ำท่วมใหญ่ หลังน้ำท่วมจะมีโรครากเน่า ทางราชการไม่เคยเข้ามาดูแลเลยทำให้ทุเรียนตายมีกิ่งเน่า และแห้ง ใบเล็ก ไม่มีดอก ดอกร่วง ทำให้ไม่มีผล ทุเรียนจะได้ผล อย่างน้อย 5 ปี

สภาพสังคมชาวสวน ผู้ชาย ทำสวน ผู้หญิง ทำกับข้าว ญาติพี่น้อง จะแบ่งปันอาหารกัน เช่น ใครทำแกงอะไรอร่อย หรือ ขนม จะมาแลกเปลี่ยนกันกิน มีงานต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน ภายในหมู่บ้านสวนใหญ่จะมาช่วยเหลือกัน เช่น ทำอาหารและขนมต่าง ๆ

สภาพทางวัฒนธรรมชาวสวน มีงานวัดเขมาฯ หรือหนังชายยา ที่ชาวบ้านจะไปดูมีลิเกดาปอ ซึ่งจะเก็บเงินค่าเข้าชม โขน จะมีในงานศพของคนมีเงิน บางครั้งมีโขนสด และหุ่นกระบอก

สภาพการศึกษา มีโรงเรียนสตรีนนทบุรี จะเดินทางไปเรียนที่จังหวัดนนทบุรี มีโรงเรียนเซนต์คาทาลิน นนทบุรี วัดเขมาภิรตาราม กลาโหมอุทิศ ถ้าชาวบ้านที่มีเงิน จะให้ลูกไปเรียนในกรุงเทพมหานคร

คุณป้าไสว สวนป่าน อายุ 88 ปี

บ้านเดิมอยู่อยุธยา เมื่อแต่งงานแล้วถึงได้ย้ายเข้ามาอยู่ในจังหวัดนนทบุรีได้ประมาณ 60 ปี (มาซื้อที่ปลูกบ้านไม่ได้ทำสวนทุเรียน) เริ่มขายทุเรียนประมาณอายุได้ 40 ปี ขายคนเดียว คุณลุงอยู่บ้านดูแลลูก ๆ ทำงานบ้าน ทำงานอย่างอื่น การขายจะซื้อทุเรียนที่ตลาดนนท์ศาลากลางเก่าที่ทำนันทน์ จะมีพ่อค้านำทุเรียนรองเรือมาขายที่ทำนันทน์ คุณป้าไสวจะซื้อทุเรียนจำนวนมาก ๆ ต่อและบรรทุกรถขนไปขายที่ปากคลองตลาด จะขายเหมาแข่งตามจำนวนผล(ขายส่งได้ประมาณ ไม่นานอนขึ้นอยู่กับทุเรียนนำไปมากน้อย) ทุเรียนก้านยาวขายประมาณผลละ 100 บาท จะแพงกว่าทุเรียนชนิดอื่น ทุเรียนหมอนทองยังไม่ค่อยมี ทุเรียนกระดุมจะมีราคาถูกลง เพราะเมล็ดใหญ่ เนื้อน้อย

การเลือกซื้อทุเรียนไปกิน ของคนสมัยนั้น คนที่มีฐานะดีจะซื้อทุเรียนพันธุ์ก้านยาว หมอนทอง ส่วนคนที่มีฐานะปานกลาง จะซื้อทุเรียนพันธุ์ อีรวง ชะนี คนที่มีฐานะไม่ดี จะซื้อทุเรียนพันธุ์กระคุม การกินทุเรียนในบ้านลูกหลานจะกินอะไรก็ได้ไม่เลือกพันธุ์ อะไรสุกก่อนก็จะกินได้ทั้งนั้น ถ้านึกอยากจะกินทุเรียนสมัยก่อน จะต้องไปซื้อทุเรียนที่ตลาดถนนพสุธา ลักษณะเด่นของทุเรียนที่เลือกซื้อ หมอนทอง เนื้อมาก เม็ดจะเล็กถี่, ก้านยาวเนื้อมาก เม็ดจะเล็ก, กระคุม ชะนีจะลูกมีเนื้อน้อย เม็ดใหญ่มีเนื้อหุ่มน้อย

คุณลุงสมัย อายุประมาณ 81 ปี

อยู่มาตั้งแต่เด็ก จะปลูกทุเรียนขายเป็นส่วนใหญ่ คนส่วนมากจะมาขอซื้อพื้นที่ทำเป็นโรงงานไฟฟ้า

การปลูกทุเรียน จะทำเป็นโคก ดันเป็นพุ่มจะขุดวางรากรอบต้น เพื่อเวลารดน้ำจะได้ไหลลงมาอยู่รอบ ๆ ตามราง เพื่อไม่ให้น้ำชุ่มรากมาก ทำให้รากเน่าได้ การปลูกจะปลูกทุเรียนห่างกันประมาณ 5 เมตรต่อต้น ทองหลาง 5 เมตร ทุเรียน 5 เมตร ทองหลาง ปลูกต้นทองหลางเพื่อเวลาที่ใบมันร่วงจะได้ทับถมเป็นปุ๋ยในดิน การขร่อกดินเพื่อเก็บกักน้ำไว้รดน้ำต้นไม้ การรอกที่องร่องน้ำดินโคลนในท้องร่องขึ้นมาโปะบน โคนเป็นการเสริมปุ๋ย ในดินทำให้ต้นทุเรียนงามขึ้นและร่องน้ำจะตื้นขึ้นจากใบไม้หล่น ทำให้ร่องน้ำตื้นขึ้น เมื่อรอกที่องร่องแล้วจะทำให้ร่องน้ำลึกขึ้นจะเก็บกักน้ำได้มากขึ้นเอาไว้รดน้ำต้นไม้ การรอกที่องร่องจะทำปีเว้นปี การรดน้ำไม่รดมาก แต่พอทุเรียนออกดอกจึงรดน้ำมาก ๆ การปลูกทุเรียนจะนิยมปลูกอีรวง กระคุม จะได้ผลผลิตไว หมอนทองจะได้ผลผลิตช้า สมัยก่อนจะซื้อทุเรียนจะต้องไปตลาดถนนพสุธาและตามข้างทางริมถนนตลอดสายจะมีชาวสวนนำออกมาวางขาย คุณลุงจะขายที่ตลาดนนท์เก่า จะนำทุเรียนใส่เรือล่องไปขายที่ท่าบ้านนันทายเป็นลูกหรือ ขายส่งตามที่คนซื้อจะมาซื้อ สมัยนั้นทุเรียนระยอง เมืองชลบุรีนำพันธุ์จากถนนพสุธาไปปลูกขายพันธุ์ลูกใหญ่ลูกละ 1 บาท กินอร่อยหวานมัน รสเหมือนก้านยาว พันธุ์ชะนีพอมีปลูกไม่มากจะปลูกพันธุ์กบมากกว่า

ไม้เบา หมายถึง พอออกลูกแล้วจะสุกไวกว่าพันธุ์อื่น ที่สวนคุณลุงจะปลูกต้นมะพร้าวริมถนนตลอดแนว และจะปลูกทุเรียน, ส้ม เป็นชนิด ไม่ปะปนกัน ทำสวนบนที่ดินของตนเอง และพี่น้องช่วยกันทำ ผลผลิตออกก็ต่างคนต่างเก็บ ไปขายในสวนของตนเอง ตอนที่คุณลุงเด็กโรงเรียนวัดเขมาฯมีห้องเรียน 4-5 ห้องเรียน ปัจจุบันนี้เป็นโรงเรียนสอนธรรมะที่วัดเขมาฯ คุณลุงทำงานที่ ร.ส.พ. เงินเดือนครั้งแรก 50 บาท จนถึงปลดเกษียณเงินเดือน เดือนละ 7,500 บาท ในสมัยนั้นทองคำบาทละ 50 บาท ส่วนถ้วยเตี้ยชามละ 3 สตางค์

สาเหตุสวนเปลี่ยนแปลง มีโรงไฟฟ้าถ่านหิน (ยันฮี) ที่พระรามหก จะมีฝุ่นละอองถ่านหินปลิวมาจับใบทำให้ทุเรียนไม่งาม ตามหลังคาบ้านเมื่อมีฝนตกลงมาน้ำที่ล้างหลังคาบ้านจะดำ ชาวสวนจะต้องปล่อยให้ฝนตกลงหลังคาบ้านให้หายน้ำดำก่อนจนแน่ใจ จึงจะรองน้ำใส่โอ่งไว้กิน แต่ในปัจจุบันนี้มีน้ำประปาใช้จึงไม่มีใครรองน้ำฝนไว้กิน เพราะไม่แน่ใจกับความสะอาด

ปี พ.ศ.2485 น้ำท่วมมากทำให้ต้นทุเรียนตายมาก แต่สวนคุณลุง ทำคันโคกสูงน้ำไม่ท่วม ทำให้ทุเรียนยังอยู่ ต่อมาเกิดโรครากเน่า จะไม่มีดอกและแห้งตาย (ทำให้ทุเรียนตายมาก) ความเจริญที่เข้ามา เช่น ถนน การจัดสรรหมู่บ้าน การขาย บางเจ้ามาเหมาซื้อที่สวนราคาประมาณ 10,000 บาทขึ้นไป บางเจ้ามาซื้อโดยให้ชาวสวนเก็บแล้วให้คัดเลือกลูกใหญ่ ลูกขนาดกลาง ลูกขนาดเล็ก และคัดเป็นราคาตามขนาด

คุณยายสำรวย รัตศาสตร์ อายุ 82 ปี (พี่สาวน้ำสละ บุญรัตน์) สัมภาษณ์ วันที่ 8 พฤษภาคม 2548 ณ.วัดเขมาภิรตาราม ในงานทำบุญ 100 วัน ครู อุบล บุญรัตน์ สัมภาษณ์โดย ครู บุญส่ง บัวอุไร ค.ญ. ธนพร กระดาษ ค.ญ. จุฑาทิพย์ กล่อมเอียง

คุณยายสำรวยเป็นผู้ขายทุเรียนโดยรับซื้อจากเจ้าของสวนและสวนของตนเองนำไปขายปลีก

- สมัยเด็กก้านยาวลูกละ 25 สตางค์
- ขณะนี้ กบ รวงทอง ราคาถูกที่สุด (พ่อปลูกทั้งหมด)
- ลูกมี 7 คน (ขายทุเรียนตอนอายุ 40 กว่า แต่งงานแล้ว)
- 1 บาท สามารถใช้ได้เป็นเดือน (ทอง 1 บาท ๆ ละ 400 บาท)
- ปลูกทุเรียนอย่างเดียวในสวน
- ไปขายที่ตลาดนนท์ โดยเรือพายไปที่ท่าน้ำนนท์
- หมอนทองเกิดจากการผสมกัน
- จะปี๊ดออกเกสรให้ออกผลได้หลายครั้ง
- ไปล่องของมาขายที่สะพานแดงมาขายที่จังหวัดนนทบุรี
- ทุเรียนสมัยก่อนรับไม่ได้ใส่ปุ๋ย ปลูกตามธรรมชาติ
- อยู่ตรงวัดเขียนบ้านสามมี ฝั่งตรงข้ามวัดเขมาภิรตาราม
- ขายได้วันละ หลายลูก
- คนสวนจะไม่ค่อยได้กินของดีจะเอาไว้ขาย
- เก็บไปเลี้ยงเพื่อน โคนคุณพ่อดีให้เลี้ยงของลูก
- การเดินทางจะไปทางเรือ ใช้เรือหางยาว
- พ.ศ. 2484 สงครามโลกครั้งที่ 2
- 2485 น้ำท่วมสวน ทุเรียนตาย ปลูกกล้วย ชมพู่ มะนาว มะเหมี่ยว
- 2498 น้ำท่วมนานทำให้ทุเรียน

- ทูเรียนต้องราก โกลนจึงจะขึ้น
- กิ่งตายจะขายปล่อยคนไม่รู้จักเพราะรสมันจะจืด
- ขายเป็นลูกไม่เคยปลอกให้คนซื้อ
- รวงจะปลอกง่ายกว่า หมอนทอง ปลอกยาก
- น้ำจะต้องคิทูเรียนไม่ชอบน้ำเสีย

ขายทุกอย่าง

- บางใหญ่จะมีทูเรียนปลุกมาก
- การรู้เรื่องสิ่งต่าง ๆ ต้องให้ผู้ใหญ่เล่าให้ฟัง
- สมัยก่อนจะไม่ฉีกจะขายเป็นลูก
- ต้องใช้การสังเกตว่าดอกไหนดอกก่อน และออกมาก่อน จะสุกก่อน หรือหลัง จึงจะเก็บไปขายได้
- กำป็น (อีหนัก) ฉีกยาก
- กระจุม ฉีกง่าย
- ปลุกโดยใช้กิ่งตอนพันธุ์จะไม่กลาย
- สมัยตอนคุณยายสำรวยังเด็กกินข้าวกับไข่ต้ม ไข่ต้ม 1 ลูก สามารถแบ่งไข่ให้ลูก ๆ กินได้หลายคน เปรียบเทียบกับปัจจุบันนี้ เด็กกินไข่ต้มคนเดียวถึง 2-3 ใบ กินใบเดียวไม่พอ

คุณเกษม เทียงคำ อายุ 75 ปี

- อายุ 15 ปี เรียนหนังสือไม่เคยทำสวน เคยเห็นญาติทำ
- มีสวนแต่ให้คนอื่นทำแล้วแบ่งกัน
- ผลไม้หลายประเภทอยู่หมู่บ้านพิบูลย์
- โค่นต้นไม้ปลูกบ้านตอนหลัง
- กระจุม , กบ ราคาถูกกว่า ก้านยาว , ชะนี ราคาดี
- ให้คนอื่นทำ แบ่งผลประโยชน์
- สมัยก่อนสวนอยู่ตลาดขวัญ บ้านอยู่บางซื่อ
- ตอนนีปลูกกระจุมทองไว้ให้ลูกหลานดู 3-4 ปี ปลูกในสวน
- ไม้เบญจพรรณ มังคุด ชมพู ม่าเหมี่ยว ให้กระรอก หนูกิน
- ร.ร. สตรีนนทบุรี อยู่ จังหวัดนนทบุรี 3 กิโลเมตร - หมู่บ้านพิบูลย์
- ร.ร. ราชวิทยาลัย ที่ศาลากลางเก่าสมัย
- ร.ร. เขมา , ร.ร. กลาโหมอุทิศ
- เรียนประถมวัดน้อยเดินทางไปทางวงศ์สว่างโดยรถเมล์ข้าว

อุงนวล พึ่งเพียร อายุ 75 ปี

1. อยู่วัดกำแพง สมัยก่อนแต่เดิมเป็น ต.สวนใหญ่
 - บ้านจีน อยู่ในต.สวนใหญ่ ซอยวัดเขมา
2. บ้านสวนใหญ่อยู่ถึงคลองตะนาวศรีสุดสวนใหญ่ เรียกว่าบ้านหม้อ ไม่ค่อยมีชาวจีน
 - วัดกำแพง ไม่มีชาวจีน จะมีคนมาขายกาแฟ ขนม จะมีทั้งคนไทย และจีนพายเรือมาขายกาแฟ ก๋วยเตี๋ยว ขนมต่าง ๆ
 - แต่ก่อนซอยถนนวัดกำแพง เป็น ดินต่อมาจะเป็นลูกรังแต่ก่อนมีสวนหลายชนิด มีถนนตัดผ่านและปากซอยมีรถสามล้อถีบ มีนักศึกษามาถามว่าตัดถนนได้ประมาณ 30 ปี
3. ทูเรียน เคยปลูกมาก่อน มีกระดุม ลวง ก้านยาว ชะนี หมอนทอง กบ และมีส้มเขียวหวาน
4. มีทูเรียน ส้มเขียวหวาน มังคุดปลูกแซมมะพร้าว มีรอบ ๆ สวน หมาก มะไฟ ต้นพุระหง ทำเป็นรั้ว ถ้าบางสวนกั้นลวดหนาม
5. พอเริ่มตัดถนน จะมีหมู่บ้านที่ชาวบ้านอยู่พออีก 10 ปี จะมีหมู่บ้านต่าง ๆ ทอฝัน ริมสวน กลางเมือง คอนโดศิริลักษณ์มาเจติก มีโรงงานรองเท้าทะเลไปวัดฝาง และซอยเสนาสฤกษ์ดีเดช
6. มีน้ำท่วม ต้องพายเรือมีคลองบางขุนเทียนมีคลองลัดมาวัดฝาง มีสวน 1 ชนิด , ปลูกส้ม ทูเรียนมีลุงช่วยรดน้ำ ดูแล มีแม่ค้ามารับซื้อถึงสวน ได้ราคาประมาณหมื่นกว่าบาท ทูเรียนพันธุ์ลวง ปลูกมาก

คำถามสัมภาษณ์

- พื้นที่บ้านสวนใหญ่ ขอบเขตจากตรงไหนถึงตรงไหน .
- พื้นที่บ้านจีน มีความหมายอย่างไร ทำไมถึงเรียกว่าบ้านจีน , มีขอบเขตของบ้านจีนตรงไหนบ้าง
- ทูเรียนมีประวัติความเป็นมาอย่างไร
- ถ้าเรื่องสวนสภาพดั้งเดิมจนถึงตอนนี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร เช่น มีสวนส้มเขียวหวาน ฯลฯ
- การตัดถนนแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง
- ถนนกับน้ำท่วมอะไรเกิดก่อนกัน และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง

นางสมถวิล

มั่งเรือน

อายุ 75 ปี

- วัดปากน้ำ ถึงคลองบางซื่อ
- คนแถวบ้านจีนเรียกตัวเองคนบ้านสวนใหญ่
- คนจีนอพยพมาอยู่
- วัดเขมาฯ คลองบุญนาค
- น้ำมากปีแรก พ.ศ. 2484 ตั้งแต่เกิดมาก็เห็น
- พอทุเรียนตายก็ปลูกทุเรียนบ้างส้มบ้าง
- พ.ศ. 2484 สงครามญี่ปุ่น ถนนตัดก่อนน้ำท่วมสามารถพายเรือไปตามถนนได้ (น้ำท่วมดี กว่าฝนแล้ง)
- สวนใหญ่จะปลูกส้มกับทุเรียน
- ช่วงน้ำท่วมใช้ใบฝรั่งกินแทนใบพลู
- หลัง พ.ศ. 2485 ใครมีพันธุ์ทุเรียนก็นำมาปลูก
- ทุเรียนได้ผลช้าเลยหายไปเรื่อย ๆ
- หลังน้ำท่วม ทุเรียนก็มีน้ำเต็มมาอีก
- กรมชลประทานสูบน้ำจืดมาให้ (กั้นซอยไว้)
- ใช้ระหัดวิดน้ำออกเวลาน้ำขึ้น
- ทองหลางปลูกไว้ทำร่มให้ทุเรียนพอทุเรียนโตแล้วตัดทองหลางออก
- ปลูกอีตั้นไทม่าโฆษณาแล้วลองใช้ปรากฏว่าทุเรียนตายหมด
- ซอยเทศบาล 1 ดั้งเดิมเป็นคันสวน แต่ปัจจุบันเป็นถนน
- ตรงโรงเรียนตึกมัธยมจะปลูกทุเรียนจนถึงบ้านคุณครูใหญ่จะเป็นสวนส้ม
- สมัยก่อนจะปลูกเป็นชนิด ๆ
- เอาทุเรียนมาปลูกแซมส้มพอส้มตายทุเรียนก็ขึ้นแทน
- ทุเรียนตายตามอายุและที่สิ่งแวดล้อม
- ต้นกรวยเป็นไม้เนื้ออ่อนแต่ไม่หัก
- ฝั่งเหนือเป็นตลาดขวัญ
- วัดปากน้ำเรียกว่า ตลาดแก้ว
- สมัยก่อนค่าแรง 30 สตางค์
- ทุเรียนก้านยาวลูกละ 300-500 บาท
- ทอง 1 บาทราคาละ 22 บาท สมัยคุณสมถวิลราคา 400 บาท
- เวียนคืนที่เพื่อสร้างร.ร.วัดเขมา ตอนสงครามอินโดจีน
- ร.ร.วัดเขมาฯ สร้างก่อนโรงเรียนสตรีรัตนบุรี

- ถนนงานดิน หินใหญ่ หินเล็ก และราดยางทั้งช่วงถนน
- สมัยก่อนจะไม่ขายที่เพราะแบ่งไว้ให้ลูกหลาน
- สมัยก่อนมีรถเทศบาลและสองแถวจะมีแถวพระรามหก รอรางมาแค่บางกระบือ
- สมัยก่อนค่ารถราคา 3 สตางค์
- ค่าเรือเป็นระยะประมาณ 3 สตางค์ 20 สตางค์ 25 สตางค์
- มะพร้าว 1 ลูกสามารถนำไปแลกไข่ได้ 1 ฟอง
- คนมีรายได้น้อยจะปลูกกระดุม อีลวง เพราะเป็นไม้เบาได้ผลผลิตเร็ว
- สมัยก่อนจะปลูกด้วยการตอนเพาะเมล็ด มันจะช้าและไม่ค่อยนิยมเพราะบางที่พันธุ์มันจะกลาย แต่ถ้าการตอนจะไม่กลายพันธุ์
- สมัยก่อนจะมีคนมาซื้อทุเรียนที่บ้านแล้วนำไปขาย
- ถ้าซื้อที่บ้านราคาลูกละ 8 บาทซื้อเป็นร้อยลูก
- สมัยก่อนยังไม่มีหมอนทองมีแต่ชะนีก้านยาว ฯลฯ
- สวนทุเรียนจะมีหญ้าน้อยแต่สวนส้มจะมีหญ้ายาว
- ดอกทุเรียนสามารถนำมาทำอาหารได้และก็ขายได้

ครูบุญช่วย กลุ่มเอียง อายุ 80 ปี อยู่บ้านสวนใหญ่

- จากวัดปากน้ำถึงคลองบางซื่อ
- มีคนจีนมาอาศัยอยู่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 กลุ่มวัดเขมาฯ ถึงคลองขุนนาค
- ปีนี้มา พ.ศ. 2460-2485 แต่ทุเรียนมีมาก่อน ปีนี้ทุเรียนถูกน้ำท่วมตายเป็นส่วนมาก
- พอทุเรียนตายก็ปลูกทุเรียนบ้าง ส้มบ้าง
- ถนนตัดก่อนน้ำท่วมสามารถนำเรือมาขายได้ไปจนถึงน้ำท่วมได้
- ก่อน พ.ศ. 2485 สวนทุเรียนมีมากเป็นส่วนลัด
- ช่วงน้ำท่วมไม่มีใบพลูจึงใช้ใบฝรั่ง
- หลัง พ.ศ. 2485 ใครมีพันธุ์ทุเรียนก็นำมาปลูก
- น้ำสวนไม่ได้ผลเพราะ น้ำเน่าเสีย
- หลังน้ำท่วมแล้วน้ำเค็มเข้ามาอีก
- กรมชลนำเรือมาสูบน้ำจืดมาให้
- เวลาน้ำไม่ขึ้นก็ใช้ระหัดวิดน้ำขึ้นมา
- ที่ลูกท้อมีใบตอง มะพร้าว ต้นทองหลาง
- ทองหลางเอาไว้ทำร่ม พอทุเรียนโตตัดทองหลางออก

- ปุ๋ยอีตันไทยใส่ปุ๋ยแล้วทุเรียนตายหมด เมื่อชาวสวนนำปุ๋ยนี้ไปใส่
- ถนนเทศบาลเป็นคันสวนต่อมาเป็นถนนปูด้วยแผ่นอิฐเลยมาบางส่วนเป็นอิฐปู
- ตรงโรงเรียนตรงศึก ม. 1 ปูอิฐทุเรียนเลยมาถึงบ้านครูอุบลเป็นสวนส้ม
- การปลูกจะปลูกเป็นทุเรียนเป็นชนิด ๆ เป็นสวนส้มเป็นชนิด ๆ จะปลูกไม่ปนกัน การรดน้ำบำรุงรักษาจะไม่เหมือนกัน
- พอส้มโตรมก็ปลูกต้นทุเรียนแซมพอทุเรียนมากส้มก็หมด
- ทุเรียนให้ขนาดคนโอบ ปลูกประมาณ 40-50 ปี
- ไม้มะม่วงเก่า ๆ ไม้แข็งสามารถนำไปปลูกบ้านได้
- ดินกรวยเป็น ไม้เนื้ออ่อนแต่ไม่หัก
- คลองบางขุนเทียนฝั่งเหนือเป็นตลาดขวัญ
- วัดนครอินทร์มีมอญมาอาศัยอยู่มาก แต่ไม่ยอมรับว่าเป็นมอญ
- วัดปากน้ำ เรียกว่า ตลาดแก้ว
- สมัยก่อนขุดดินทำถนนได้ค่าแรง 25.30 บาท
- ทองสมัยก่อนบาทละ 22 บาท สมัยคุณถวิล 400 บาท
- เรียงอิฐและก็เป็นราคาขาง
- เรียงเวนคืนเพื่อสร้าง ร.ร. วัดเขมาฯ ช่วงสงครามอินโดจีน ปี พ.ศ. 2481
- ร.ร. วัดเขมาฯ สร้างก่อน ร.ร. สตรีนนทบุรี
- ถนนงานดิน เอาหินลงแล้วราคาขางทิ้งช่วงนานทำให้ถนนแน่น ริมถนนก็เริ่มมีบ้านแต่ไม่มาก
- บ้านเจ้าของที่มีที่มาก ๆ มักจะไม่ขายแต่จะให้เช่า
- มีรถเทศบาลประจำทางขับผ่าน วิ่งไปบางลำภู รถสองแถวมีแถวพระรามหก
- ค่ารถ 3 สตางค์ ค่าเรือเป็นระยะ 3 สตางค์ 20 สตางค์ 25 สตางค์
- การทำสวนค่าจ้างรวมเป็นชนิดค่าลอกท้องร่องประมาณ
- มะพร้าว 1 ลูก แลกไข่ 1 ฟอง
- สมัยก่อนการปลูกด้วยการตอนกิ่งปลูกจะนิยมมากกว่า

สัมภาษณ์เรื่อง “ ทูเรียนเมืองนนท์ ลักษณะขอบเขตตามทิศใต้ติดต่อกับกรุงเทพฯ ตั้งแต่วัดปากน้ำ-มีเขตกันคือคลองบางเขน

ทิศเหนือติดต่อกับไปจนถึงตลาดขวัญมีเขตกันคือคลองบางซื่อ

ทิศตะวันออกถึงคลองมะดันเป็นเขตกันติดต่อบางเขน

ทิศตะวันตกติดแม่น้ำเจ้าพระยาแต่เดิมตำบลสวนใหญ่บริเวณวัดเขมาภิรตาราม

คนทั่วไปเรียกว่าบ้านจีน เพราะเคยมีคนจีนมาอาศัยอยู่ก่อนสงครามโลกเป็นจำนวนมาก ถิ่นที่คนจีนอาศัยนับตั้งแต่วัดเขมาฯไปจนถึงปากคลองขุนนาค ตอนปี พ.ศ. 2460 น้ำท่วมหนัก ทูเรียนตายเป็นจำนวนมาก ชาวสวนใหญ่หันมาปลูกส้มเขียวหวานกันบ้าง ทูเรียนบ้าง

ต่อมาปี พ.ศ. 2484-2485 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นยกพลขึ้นมาและเกิดน้ำท่วมใหญ่ อีกครั้งหนึ่งทูเรียนและส้มก็ตายเสียหายเป็นจำนวนมาก ชาวสวนใหญ่ก็เริ่มปลูกทูเรียนและส้มแต่ในสมัยก่อนคุณยายบอกว่าทูเรียนนั้นนิยมปลูกด้วยการตอนเพราะได้ผลไวดีกว่าการปลูกด้วยเมล็ด และช่วงที่น้ำท่วมคุณยายบอกว่าคนสวนใหญ่ได้รับเก็บผลไม้และพลูเพราะถ้าไม่เก็บมันขึ้นต้นตาย จึงรีบเก็บและพายไปตามถนนพิบูลสงครามเข้าไปยังกรุงเทพฯ ไปขายถึงพระรูปทรงม้าคนเฒ่าคนแก่ตอนน้ำท่วมไม่มีพลูกินหมากต้องใช้ใบฝรั่งแทนใบพลู และน้ำท่วมครั้งนั้นคนพูดกันว่า (น้ำท่วมยังดีกว่าฝนแล้ง)

ต่อมาพอน้ำลดทำสวนไม่ค่อยได้ผลเพราะน้ำเริ่มเน่าเสียเพราะน้ำเต็มเข้า ดินก็เริ่มเสื่อมสลายชลประทานต้องเอาเรือมาช่วยสูบน้ำเข้าตามสวนชาวสวนที่อยู่ริมคลองก็เอาน้ำระหัดวิดน้ำเข้าสวนเอง และสาเหตุที่น้ำอยู่หลายวันทำให้ปลูกทูเรียนไม่ค่อยได้ผล ชาวบ้านหันมาปลูกส้มเขียวหวานกันบ้าง สลับกับทูเรียนพอทูเรียน โตก็ตัดส้มออก สวนที่ทีแต่ละสวนต้องฝังท่อซึ่งทำด้วยต้นตาลเพื่อไว้เปิดน้ำเข้าออกเวลาที่น้ำเจ้าพระยาขึ้นหรือลง จะมีการทำฝาเปิด ปิดท่ออัด โนมัตติเรียกว่า (อีโปง) และยังมีฝาเปิด ปิดอีกเรียกว่า (หมาเนา , ลูกท่อ) **ลูกท่อ** ใช้ลูกมะพร้าวทำ ส่วนทางท่อใช้ต้นตาลชาวสวนใหญ่ ใช้ถนนเทศบาล 1 เป็นคันสวนภายในสวนจะปลูกต้นทองหลางไว้ทำร่มให้ทูเรียน พอทองหลางโตก็จะตัดทองหลางออกหรือคอยเล็มกิ่ง ก้านใบออก เคยมีคนมาแนะนำให้ใส่ปุ๋ยชื่อ ปุ๋ยอีตัน ไทยพอเอาปุ๋ยอีตัน ไปใส่ตายหมดเลยเลิกใช้หันมาใส่ปุ๋ยธรรมชาติแทน มีการลอกท้องร่องเอาซีโคลน เลนขึ้นมาซึ่งมีใบทองหลางและใบสัมนำเป็นปุ๋ยแทน

ภาคผนวก ง.

รายชื่อทุเรียน จังหวัดนนทบุรี

รวบรวมโดย

คณะนักเรียน โรงเรียนสตรีนนทบุรี

พิมพ์แจกเป็นที่ระลึก

ในงานประชุมสังคมนาสงเคราะห์

ภาคที่ 1 ครั้งที่ 1

วัน เสาร์ ที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2514

ณ. จังหวัดนนทบุรี

รายชื่อทุเรียนตามลำดับตัวอักษร ก

1. กบก้านแข็ง
3. กบขยัน
5. กบขุนแผน
7. กบแขนอ่อน
9. กบจำปา
11. กบจำปาศรี
13. กบ
15. กบชายมะนาว
17. กบดำ กบแดง
19. กบตาแดงเพื่อน
21. กบตะลุง
23. กบตาคูด
25. กบตาขุ่ม
27. กบแม่เฒ่า
29. กบตาย
31. กบตานิมต์
33. กบตานวล
35. กบตาเพชร
37. กบตามาก
39. กบตารงษ์
41. กบตารอด
43. กบตาสมบูรณ์
45. กบตากรีด
47. กบคู้กตา
49. กบทับทิม
51. กบทวยเทพ
53. กบนายพล
55. กบไบนาง
57. กบทองใบศรี
59. กบไบนาง
2. กบกิ่งคก
4. กบขาคีบ
6. กบขุนระงับ
8. กบง่อย
10. กบจำปาดิบ
12. กบเจ้าคุณ
14. กบชายน้ำ
16. กบชายมะเฟือง
18. กบเค็ม
20. กบตะลิ่งชัน
22. กบตาขำ
24. กบตาจู้ย
26. กบตาชวด
28. กบตาดำ
30. กบตาไห
32. กบตานิล
34. กบนางปลื้ม
36. กบตาพร
38. กบตาเมียว
40. กบตาสวด
42. กบตาวง
44. กบตาเหม
46. กบตาฤทัย
48. กบตอเหล็ก
50. กบท้ายรั้ว
52. กบทอง
54. กบใบกล้วย
56. กบบุญนาค
58. กบเบา
60. กบฝาแฝด

61. กบพระไวย
63. กบพลายชุมพล
65. กบพั้ว
67. กบมังกร
69. กบยายเปี่ยม
71. กบยายสาด
73. กบรমনาง
75. กบเล็บเหยี่ยว
77. กบวัดเพลง
79. กบไวย
81. กบสลักหิน
83. กบสีทอง
85. กบสุวรรณ
87. กบสองขา
89. กบหน้าศาล
91. กบหนุมาร
62. กบพิกุล
64. กบพวง
66. กบมัจฉา
68. กบเม็คใน
70. กบยายน้อย
72. กบยายพวง
74. กบรองตาบอด
76. กบวัดกล้วย
78. กบวิวัฒนา
80. กบศรีนาค
82. กบสีนาค
84. กบสุริยางค์
86. กบสร้อยสน
88. กบหลังวิหาร
90. กบหัวรั้ว
92. กบเหมมราช

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ก- ข

93. กระชู	94. กระดิ่งทอง
95. กระคุ่ม	96. กระคุ่มเขียว
97. กระคุ่มทอง	98. ฟักทอง
99. กระเดื่องโยธา	100. กระเทย
101. กระเทยตาแต	102. กระเทยเนื้อขาว
103. กระเทยเนื้อเหลือง	104. กระเทยวัดใหม่
105. กระปลูกทอง	106. กระปลูกสมอ
107. กระโปรงทอง	108. กัณฑ์
109. กระสวย	110. การะเกษ
111. การเคดแม่เฒ่า	112. การบูร
113. การะเวก	114. ก้านแข็ง
115. ก้านยาว	116. ก้านยาววัดสัก
117. ก้านยาวหนามเขียว	118. กำป็น
119. กำป็นขาว	120. กำป็นเจ้ากรม
121. กำป็นแดง	122. กำป็นแดง
123. กำป็นเดิม	124. กำป็นตาแพ
125. เกล็ดทอง	126. กำป็นใบบาง
127. กำป็นพวง	128. กำป็นหมู
129. เก้งทอง	130. กลีบบัว
131. กลีบสมุทร	

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ข

132. ขมื่น	133. ขันทอง
134. ขวัญเมือง	135. ขุนชำนาญ
136. ขุนนนท์	137. เข้มทอง
138. แข็งสิงห์	139. เขียด
140. เขียวไข่กา	141. เขียวคำลิ่ง
142. เขียวพวง	143. เขียวหวาน
144. ไข่เต่า	

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร จ

145. จรกา	146. จอกลอย
147. จำปา	148. จำปาแก้ว
149. จำปาติบ	150. จำปาใบสาย
151. จำปาวัดสัก	152. จำปี
153. จำปูน	154. เจ็ดสิบ

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ฉ

155. ฉัตรขุนพัน	156. ฉัตรทอง

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ช

157. ชะนี	158. ชะนีหนู
159. ชมพูเทศ	160. ชมพูศรี
161. ชายแดงโม	162. ชัยมงคล
163. ชายมะไฟ	164. ชายมังกุด
165. ชายสะเดา	

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ซ

166. ซ่อนกลิ่น

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ค

169. คาวกระจาย

171. แดงตาคอน

170. แดงเจ้าคุณ

172. แดงสาวน้อย

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ต

173. ตะโก้

175. ตะพานน้ำ

177. ตาโก้ทองแดง

179. ตุ่มสามโลก

174. ตะเฒ่า

176. ตลับทอง

178. ตาเพื่อน

180. ตุ่มทอง

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ท

181. ทองก้อน

183. ทองแดง

185. ทองมี

187. ทองมะไฟ

189. ทองโปรย

191. ทองช้อยฉัตร

193. ทองใหม่

195. ทองสุก

197. ทับนาค

199. ทุเรียนปา

182. ทองแดง

184. ทองฝน

186. ทองใบใหญ่

188. ทองประศรี

190. ทองช้อย

192. ทองช้อยบางแพรง

194. ทองหีบ

196. ทับทิม

198. ทวาย

200. เทพร้าผึ้ง

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ฐ

201. ฐรณิไหว

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร น

202. นกกระจิบ

203. นมสวรรค์

204. นวลสวาท

205. นางมณโฑ

206. เนื้อทอง

207. เนื้อทิพย์

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร บ

208. บาตรเขียว

209. บาตรจำลอง

210. บาตรทองคำ

211. บาตรนายกong

212. บาตรนายอากาศ

213. บาตรฟักทอง

214. บาตรเสน

215. บาตรสีนวล

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ป

216. ปลากระโหก

217. เป็ดน้อย

218. เป็ดลม

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ผ

219. ผรั่งตกลูก

220. ผักบัว

221. ผอยทอง

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร พ

222. พลเทพ	223. พวงชมพู
224. พวงทอง	225. พวงมาลัย
226. พระรามเดินดง	227. พาราณสี
228. พานทะเลี	229. พลายชุมพล
230. เพทาย	

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ม

231. เม็ดชะนี	232. เม็ดกระดุม
233. เม็ดในก้านยาว	234. เม็ดในกำป็น
235. เม็ดในตาอินทร์	236. เม็ดในยาพิษ
237. แม่ชีจำศีล	238. ไม้ใหญ่

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ย

239. ยักษ์	240. ย่าเพด
241. ย่ามะหวาด	242. ยี่แสง

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ร

243. รำพึง

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ล

244. ลวง	245. ลวงตาขอด
246. ลวงทอง	247. ลวงเม็ดนอก
248. ละมุด	249. ลาวทอง
250. ลำเจียก	251. ลูกจันทร์

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ศ

252. ศรีสุวรรณ

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ส

253. สาแหรกทอง

255. สีนสมุทร

257. สีดา

259. สีนาคบ้านจิบ

261. สาวชม

263. สาวชมวัดทอง

265. สาวน้อย

267. สาวน้อยเรื่อนงาม

269. สีดาลุยไฟ

271. สองปล้อง

273. สุกรีพิ

275. เสากระโคง

254. สายหยุด

256. สีชมภู

258. สีนาค

260. สีสวาท

262. สาวชมฟักทอง

264. สาวสะกิดแม่

266. สาวน้อยตาแดง

268. สารภี

270. สนั่น

272. สังข์ทอง

274. สุดสาคร

276. สาวน้อยดอกบัว

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร ห

277. หมากกอด

279. หมอนเขียว

281. หมอนทองทรงขวด

283. หอยโข่ง

285. หางสิงห์

287. เหราใบพัน

278. หมอนช้าง

280. หมอนทอง

282. ห้วยโจง

284. หาวนอน

286. หนามยาว

288. เหลืองประเสริฐ

รายชื่อทุเรียนตามลำดับอักษร อ

289. อีอึ้ง

291. อินทราชิต

293. อีฉ่า

295. อีบาท

297. อีแมว

299. อีหล่า

301. อีแผ่นดิน

290. ไอ้เงาะ

292. อีเขียวเจริญ

294. อีต่าง

296. อีปากเกลือ

298. อีหนัก

300. อีเหลือง